

**PEDAGOGICAL SCIENCES
AND TEACHING METHODS
INTERNATIONAL
CONFERENCE**

2023

ISBN 978-955-3605-86-4

© Sp. z o. o. "CAN", 2023

© Authors, 2023

PEDAGOGICAL SCIENCES AND TEACHING METHODS: a collection scientific works of the International scientific conference (17 April, 2023) - Copenhagen:2023. Part 22 – 320p.

Editorial board:

Tone Roald, PhD Associate Professor of Psychology University of Copenhagen

Elin Eriksen Ødegaard, Professor, Western Norway University of Applied Sciences

Mariane Hedegaard, Professor Emerita, Copenhagen University, Denmark

Magnus Englander, PhD Associate Professor of Psychology Malmö University, Sweden

Paul Sullivan, PhD University of Bradford Bradford, United Kingdom

Mathias Traczyk Søren, PhD

Thiesen Amanda, PhD

Nybroe Rohde, PhD

Languages of publication: dansk, English, русский, беларуская, limba română, uzbek,

The compilation consists of scientific researches of scientists, post-graduate students and students who participated International Scientific Conference "PEDAGOGICAL SCIENCES AND TEACHING METHODS". Which took place in COPENHAGEN on 17 April, 2023.

Konferencehandlinger anbefales til videnskabsmænd og lærere i højere læreanstalter. De kan bruges i uddannelse, herunder undervisning i postgraduate studier, forberedelse til opnåelse af bachelor- og kandidatgrad. Gennemgangen af alle artikler blev udført af eksperter, materialer er i henhold til forfattere copyright. Forfatterne er ansvarlige for indhold, undersøger resultater og fejl.

Conference Alerts
N E T W O R K

PEDAGOGICAL SCIENCES AND TEACHING METHODS

Part 22
April 2023

Collection of Scientific Works

Copenhagen "Science Edition" 17 April 2023

TABLE OF CONTENTS

HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASI - YOSHLAR UMUMIY TARBIYASINING TARKIBIY BIR QISMIDIR ALINAZAROV NODIRXON NOSIRXONZODA	10
ТЕХНОЛОГИЯ ФАНИ МАКТАБ ЎҚУВЧИЛАРИДА ТЕХНОЛОГИК КОМПЕТЕНЦИЯЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ТАЯНЧ ВОСИТАСИ СИФАТИДА М.М.АҲМЕДОВ С.М.РЎЗИМАТОВА А.Ю.ЙЎЛДАШЕВ	15
OUR GROWING PRIDE WITH THE MOTHERLAND FAZLIDDINOVA ZULFIYAKHON DILMUROD QIZI	21
ПРОБЛЕМЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ЗАРУБЕЖНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ШКОЛЕ ТОПВОЛДИЕВ КАЗБЕК АХМАДАЛИЕВИЧ БУРХОНИДДИНОВ БАХТИЁР РАСУЛЖОН УГЛИ	24
СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ЛЕКСИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ ВЕРБАЛИЗУЮЩИХ КОНЦЕПТ «ГЕНДЕР» В РАЗНЫХ СИСТЕМНЫХ ЯЗЫКАХ МИРЗААХМЕДОВ МИРЖАЛОЛ МАНСУРЖОН УГЛИ	27
PRESENT SIMPLE AND PRESENT CONTINUOUS: WHAT'S THE DIFFERENCE? SATTOROVA KHADICHA INAYAT QIZI BAZAROV IKHTIYOR RAKHMATULLAYEVICH	31
JIZZAX VOHASI HUNARMANDCHILIGINING TARIXIY VA ETNOGRAFIK TADQIQOTLARDA YORITILISHI UMARQULOVA GULCHIROY FAYZULLA QIZI	35
ОТМ ТАЛАБАЛАРИНИ МАСОФАДАН ЎҚИТИШ ТАМОЙИЛЛАРИ ВА УСУЛЛАРИ УМАРОВА УМИДА УМАРОВНА	38
THE CULTURE OF YOUNGSTERS OF USING SOCIAL NETWORKS (NETIKET) ULBOGAN YUSUPOVA	46
PARALINGVISTIK VOSITALARNING VERBALLASHUVI JO'RAYEVA SHOHSANAM ALISHERJON QIZI	50
PRINCIPLES OF DEVELOPMENT OF CADETS' INTERCULTURAL COMMUNICATION COMPETENCE THROUGH ENGLISH LANGUAGE TEACHING SH.I. MUSAYEVA	55
KORXONALARDA INQIROZGA QARSHI BOSHQARUV TIZIMINI TASHKIL ETISH MUAMMOLARI BAHODIROV ZOKIRJON OLIMJON O'G'LI	60
МНЕМОНИКА + ТАРИХ БАЙМУХАМБЕТОВА РАҲИМА КАЛБАЕВНА	62
СИЁСИЙ ҲОКИМИЯТНИ ЛЕГИТИМЛАШТИРИШ ДОМЕНАНТЛАРИ KAMOLIDDIN MIRZAAKHMEDOV	68
TALABALARNI INGLIZ TILIDA YOZISH KO'NIKMALARINI JADAL RIVOJLANTIRISH ERKINOV S.E MUZAFFAROVA NAFISA MIZRAPOVNA	75

UMUMIY O`RTA TA`LIM MAKTABI 1-SINF O`QUVCHILARIDA “TOVUSH” HAQIDAGI DASTLABKI TASAVVURLARNI HOSIL QILISHNING INNOVATSION USULLARI TURSUNOVA MONICHEHRA USMON QIZI	78
INTEGRATION OF ELECTRONIC DOCUMENT CIRCULATION INTO THE HEALTHCARE SYSTEM ZIYADULLAYEV SARDOR	82
РУХСАТНОМА ҲУЖЖАТЛАРИНИ ОЛИШ ЖАРАЁНЛАРИНИ ЯНАДА РАҚАМЛАШТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ АБДУЛЛАЕВ ШАХЗОДБЕК АБДУГАНИЕВ БАХТИЁР	86
ТЕЗЛИКЛИ АВТОЙЎЛ ТРАССАСИНИ ЭСТАКАДАЛАР УСТИДАН ЎТКАЗИШ ҲОЗИРГИ ЗАМОН ТРАНСПОРТ ҚУРИЛИШИДАГИ РАЦИОНАЛ ЕЧИМЛАРДАН БИРИДИР ЮЛДАШЕВА Д.Х. САЛИХАНОВ С.С	89
TECHNICAL ELEMENTS OF DRIP IRRIGATION TECHNOLOGY МУКХРИДДИН ЕЛМУРОДОВ	97
ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ БАНКОВСКИХ УСЛУГ В УЗБЕКИСТАНЕ МАРАТОВА МЕХРИБАНУ БАХТИЯРОВНА	99
ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИИ ИРОМ У ПАЦИЕНТОВ С ИЗБЫТОЧНОЙ МАССОЙ ТЕЛА САТТАРОВ О.Т ҚАХРАМОНОВА Н.Б АБДУЛЛАЖОНОВА М.У	105
INTEGRATION BETWEEN DISCOURSE AND COMMUNICATION ИМОМОВ РАҲМИДДИН	107
АВТОМОБИЛ ВА ҚИСМЛАРИНИ БОЯША ТЕҲНОЛОГИЯСИ ВА УЛАРГА ҚОЙИЛАДИГАН СИФАТ КО`РСАТКИЧЛАРИ ШУ МАВЗУДА ОЛИМОВ ТУРСУНБОЙ ОРИФЖОН О'Г'ЛИ АБДУҚАЙУМОВ АЗИЗБЕК АБДУНАБИ О'Г'ЛИ	112
YOSH BOLLALARDA SPORT SPORT GIMNASTIKASINING PEDAGOGIK O`LCHOVLAR NAZARIYASI VA TASHKILY – METODIK ASOSLARINI TADQIQ ETISHNING MAQSADI, VAZIFALARI САЙДОВА МАҲБУБА АЙУБОВНА САЙФИЙЕВ ҲИҚМАТУЛЛО ХАЙРУЛЛАЙЕВИЧ	117
ПРОБЛЕМЫ СПРАВЕДЛИВОСТИ В СОВРЕМЕННОМ ЗДРАВООХРАНЕНИИ НИГМАТОВА ЗИЁДА	128
РЕКЛАМНЫЕ ТЕКСТЫ И РАЗВЕРТЫВАНИЕ ТЕМЫ В РЕКЛАМНЫХ ТЕКСТАХ АХТЯМОВ АЗИЗБОЙ ЭРКИНБОЕВИЧ	132
МАКТАБГАЧА YOSHDAGI ESHITISHIDA NUQSONI BO`LGAN BOLALARGA TA`LIM – TARBIYA BERISH АРАЛОВА ИРОДА МЕЛИҚО`ЗИ ҚИЗИ АШИРБОЙЕВ АНВАР	136
LOGOPEDIK ISHLARNI RIVOJLATIRISHDA TARBIYACHI-PSIXOLOG NUTQIDA NUQSONI BO`LGAN BOLALAR BILAN ISHLASHGA KOMPLEKS YONDASHUVI ЕГАМБЕРДИЙЕВА ШАҲНОЗА АКВАР ҚИЗИ	139
АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ ЙОРДАМИДА ЯПОН ТИЛИ ДАРСЛАРИНИ	143

OLIB BORISH JO'RAMURODOVA M JURAMURODOV D	
HISTOIRE DE LA LITTÉRAURE FRANÇAISE ET DE SON ÉVOLUTION JURAYEVA SHALOLAKHAN KHUSANBOYEVNA TOKHTAKOZIYEVA SETORAKHAN SHUKURJONOVNA	147
DUKKAKLI EKINLAR PARVARISHLASHNING TEXNOLOGIYASI GAYBULLAYEVA MADINA	151
“БОБУРНОМА” АСАРИДА ХОТИН-ҚИЗЛАР ҚАДРИНИНГ ЁРИТИЛИШИ ҚОСИМОВА ГУЛСАНАМ НЕГМАТЖОНОВНА	153
THE PERSONALITIES AND CHARACTERS OF WOMEN IN “BOBURNOMA” KOSIMOVA GULSANAM	158
ФОРТЕПИАННАЯ МУЗЫКА В ТВОРЧЕСКОМ НАСЛЕДИИ П.И. ЧАЙКОВСКОГО НУРУЛЛАЕВА НИГОРА КАРИМОВНА	163
ЭВОЛЮЦИЯ СОНАТНОЙ ФОРМЫ В ТВОРЧЕСТВЕ БЕТХОВЕНА РАХМАНОВА ФИРУЗА ТИМУРОВНА	168
PRIORITY OF PSYCHOLOGICAL SERVICES IN PRESCHOOL EDUCATION YO'LDOSHEVA SHOIRA HAYITBOYEVA MOHINUR ZIYODULLAYEVA MASHHURA	172
SHAXSNI SHAKILLANISH JARAYONIDA, HISSIY EMOTSIONAL HOLATLARI O'ZGARISHINING IJTIMOY PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI NURMATOVA MAFTUNA MAXMUDJON QIZI	175
O'ZBEK ASKIYALARIDA LISONIY HODISALARNING STILIZATSIYASI IZATULLAYEVA MUYASSARBONU NUSRATULLAYEVNA	179
BOLALAR ADABIYOTI ISTILOHI HAQIDA AKRAMOVA MADINABONU VALI QIZI	184
O'ZBEK BOLALAR ADABIYOTINING BOSHQA FANLAR BILAN ALOQALARI MASALASI ERGASHEVA ZIYODA JAMSHID QIZI	189
O'ZBEK XALQ IJODIDA TEZ AYTISHLARNING TURLI IFODALARI ABDURASULOVA CHAROS RASHIDOVNA	194
BADIIY ASARDA XALQ MAYDON KULGI MADANIYATINING TARIXI VA TA'SIRIGA OID ILMIY-NAZARIY MULOHAZALAR XAITOV XAMZA AXMADOVICH	199
TYPES OF FLUID MOVEMENT ABDUXAMIDOV SARDOR	203
ЗАБОЛЕВАНИЯ И ОСЛОЖНЕНИЯ НОСОВОЙ ИЛИ ХРОНИЧЕСКОЙ СЛИЗКИ ХАМИДОВА ХУРСАНОЙ ВАЛИЕВНА	208
QIMMATBAHO TOSH VA METAL NOMLARINING STILISTIK XUSUSIYATLARI NURIDDINOVA SABOKHAT OTABOY QIZI	212
TASDIQ VA INKOR TUSHUNCHASINING KELIB CHIQISH TARIXI ABDURASHIDOV USMONJON	216
INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA QO'SHMA SO'ZLAR OMONIMIYASINING TAHLILI MAXMUDOVA DILDORA VAХТИYOR QIZI	220
ПУЭРАРИЯ ВОЛОСИСТАЯ (PUERARIA HIRSUTA) В ТАШКЕНТСКОМ	224

БОТАНИЧЕСКОМ САДУ ИМ.АКАД.Ф.Н.РУСАНОВА ПРИ ИНСТИТУТЕ БОТАНИКИ АНРУЗ Х.М.МИРАЛИЕВА Р.А. ЛАПТЕВА	
HISTORICAL ROOTS OF GREAT SPIRITUALITY ISMATOV DIORBЕК ASLIDDINOVICH	227
ON THE HISTORY OF COTTON GROWING IN UZBEKISTAN KHUSHVAKTOV H.O.	230
MODERNIZATION IS AN IMPORTANT FACTOR OF AGRICULTURE DEVELOPMENT KARIMJONOV IBRAHIMJON HOTAMOVICH	233
USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN EDUCATION MANAGEMENT TALIBJANOV SHAHZOD RUSTAMOVICH	236
UNIQUE METHODS OF TEACHING BIOLOGICAL SCIENCE ALIYEVA NODIRA FARHODOVNA	239
DEVELOPMENT OF MEDIACOMPETENCY OF FUTURE HISTORY TEACHERS G.B.SHERTAYLAKOVA	242
ПСИХОЛОГИК-ПЕДАГОГИК МАСАЛАЛАРДА ИЛМ-ФАННИНГ РИВОЖЛАНИШ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ АСАДОВ МУХРИДДИН НУРИДДИН ЎҒЛИ ОЧИЛОВ АЛИШЕР ТЎЛИС ЎҒЛИ	245
XIX ASRNING OXIRI VA XX ASRNING BOSHLARIDA JADIDLARINING YANGI USUL MAKTABLARI FAOLIYATI HASANOVA MAVJUDA G`ANIYEVNA</b> <b>OCHILOV ALISHER TO`LIS O`G`LI	249
GANDBOLCHILARNI MUSOBAQA DAVRIDA TEXNIK-TAKTIK HARAKATLARINI TASHKIL QILISH METODOLOGIYASI CHORIYEV ALIMARDON FARHODOVICH	253
AMERIKA QO`SHMA SHTATLARI VA ROSSIYANING O`RTA OSIYO,SHUNINGDEK O`ZBEKISTONGA NISBATAN SIYOSATI (1991-2000) JABBOROV A.A	257
ЗЎРАВОНЛИК ТУШУНЧАСИ ВА ТУРЛАРИ ШАМШЕТОВА ЗУЛХУМАР БЕРДИБАЕВ САРДОР	261
SHUKUR XOLMIRZAYEV IJODIDA INSONIY FAZILATLAR VA MUHABBAT MASALALARI RAHMATOVA HAMIDA ISMATILLO QIZI	264
MILLIY QIMMATLI QOG`OZLAR BOZORINI RIVOJLANTIRISH ORQALI O`ZBEKISTON KAPITAL BOZORINI MUSTAHKAMLASH ISTIQBOLLARI SOLIJONOV MUHAMMADAZIZ SHOKIRJON O`G`LI	269
THE EFFECT OF THE ZINC SALT OF GLYCYRRHIZIN ACID ON THE GERMINATION PARAMETERS OF WHEAT GRAIN SH. KHUDAYBERDIEVA	272
ЎҚИТУВЧИЛАРДА ПЕДАГОГИК АРТИСТИЗМНИ ШАКЛЛАНТИРИШ – ДАВР ТАЛАБИ ПИРИМБЕТОВ БАХЫТ АЛЛАБАЕВИЧ	275
“INSERT” METODINI “AVTOMOBIL YO`LLARINI LOYIHALASH” FANIDA QO`LLASH NAZIROV BAHTIYOR O`KTAMJON O`G`LI	278
THE INCREASING OF INFLUENCE OF THE COMMUNIST PARTY IN THE	282

ADMINISTRATION OF THE UZBEK SSR (THE 50S OF THE TWENTIETH CENTURY) SHOKHJAHON RASHIDOV	
ETIQUETTE VIOLATIONS IN COMMUNICATION AS A LINGUO-ECOLOGICAL ISSUE QOBILOVA NARGIZA SULAYMONOVN BAROTOVA NIGINA	287
SHUKUR XOLMIRZAYEV IJODINING YOSHLAR TARBIYADAGI AHAMIYATI RAXMATOVA HAMIDA ISMATILLO QIZI	292
KO'CHMA MA'NOLI BIRLIKLARDA MILLIY MENTALITETNING AKS ETISHI ABDURASULOVA JUMAGUL ABDUSALOM QIZI	296
THE ROLE OF DISCOURSE IN THE FORMATION OF LINGUISTIC PERSONALITY YUNUSOVA AZIZA AKHMEDJANOVNA IKROMOVA MADINA SODIKOVNA	301
ВЕРБАЛЬНЫЕ И НЕВЕРБАЛЬНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛИТЕРАТУРНО-ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ YUNUSOVA AZIZA AKHMEDJANOVNA MUSTAFOYEVA SARVINOZ	305
LINGUISTIC METAMORPHOSES OF A LITERARY CHARACTER AZIZA YUNUSOVA ZULFIYABONU BOBOYEVA	310
HAMKORLIK ASOSIDA TA'LIM JARAYONINI TASHKIL ETISHNING AHAMIYATI RASULOVA DILRABO RAXMATULLAYEVNA	314
PRESCHOOL EDUCATION IN OUR COUNTRY AND ABROAD SCIENTIFIC RESEARCH WORKS CARRIED OUT IN THE DIRECTION YO'LDOSHEVA SHOIRA MAMATQULOVA SOJIDA XO'JAMQULOVA DINARA	318

HARBIY-VATANPARVARLIK TARBIYASI - YOSHLAR UMUMIY TARBIYASINING TARKIBIY BIR QISMIDIR

Alinazarov Nodirxon Nosirxonzoda

Farg`ona davlat universiteti Harbiy ta`lim fakulteti talabasi

Annotatsiya: *Har qanday mustaqil davlat eng avvalo o`zini himoya qila oladigan kuchli armiyasiga ega bo`lishi kerak. Mana mustaqillikka erishgach, hamma narsaga, shu jumladan, o`z Qurolli Kuchlarimizga ham ega bo`ldik. Darhaqiqat, bugun yurtimizni har tomonlama himoya qilaoladigan Qurolli Kuchlarimiz bor. Uning saflarida o`zbek xalqining mard o`g`lonlari sadoqat bilan xizmat qilmoqda. Ular bilan har qancha faxrlansak arziydi. Zero, ular tinch, farovon hayotimiz posbonlari, Vatanimizning sergak himoyachilaridir. Ularni inson yuragiga qiyoslash mumkin.*

Kalit so`zlar: *Qurolli kuchlar, farovonlik, xalqimiz, faxr, musqaqillik, yurtimiz, xizmat, vatan, himoya, taminlaydigan.*

Yurakning tinimsiz, bir maromda ishlab turishi – tiriklikdan, harbiylarning tinimsiz, mashaqqatli xizmati esa Vatan tinchligi va farovon turmush tarzimiz davomiyligidan dalolatdir.

Unutmang bu ko`hna charxi falakda,
Vatandan boshqasi hammasi mayda.
Ko`ngilda orzuday osmon musaffo,
Tuproq tinch bo`lmasa muhabbat qayda.
Sevsangiz avval shu Vatanni seving...

Shoir Muhammad Yusufning ushbu satrlaridan ko`rinib turibdiki, biz yoshlar avvalo o`z Vatanimizni sevishimiz, tinchlikning qadriga etib, uni asrab-avaylamog`imiz lozim. Zero, tinch, osoyishta yurtga bayramlar, to`ylar yarashadi. Vatanni anglash, unga muhabbatni his qilish uchun tarixga nazar tashlamoq kerak. Zero, Behbudiy ta`biri bilan aytganda, «Moziy – haqiqat torozisidir». Mustaqillik, xotirjamlik, farovonlikning qadriga etish uchun bu kunlarga qanday yetilganini, qancha-qancha vatanparvar insonlarning shahid ketganini, erk va ozodlik yo`lida cheksiz zahmat chekilganini bilmoq lozim.

Madaminbek, Cho`lpon, Fitrat, Usmon Nosir, Abdulla Qodiriy kabi ko`plab insonlar Vatan nimaligini, uning qanchalar muqaddas ekanligini bizdan-da yaxshiroq anglagan bo`lsalar, neajab! Mahmudxo`ja Behbudiy tomonidan aytilgan «Haq olinur, berilmas!» xitobi, Abdurauf Fitratning «Keling, birlashayluk, oramizdagi shaxsiy tortishmalar, sinfiy ayriliqlardan ko`z yumaylik!» kabi xalqni birlashtirish yo`lida qilgan da`vatlari, qaysidir ma`noda, mustaqillikka erishishimizda muhim ahamiyat kasb etganligini inkor eta olmaymiz.

Harqanday davlatning mustaqilligini ta`minlaydigan bir qancha omillar mavjud. Bular: chegara himoyasini ta`minlaydigan armiya,

Konstitutsiya, davlat ramzlari, bayrog‘i hamda milliy valyutasining mavjudligidir. Himoyamizni ta‘minlaydigan armiya – Qurolli Kuchlarimiz bugun katta kuchga aylandi. Vatanimiz, xalqimiz himoyasida turgan mard o‘g‘lonlar esa mana shu yurt farzandlaridir. 31-yilligi keng nishonlangan Konstitutsiyamizga «Baxtimiz qomusi»deya ta‘rif beramiz. Shu o‘rinda «Baxtli bo‘lishning ham qonun-qoidalari bo‘ladimi?» degan savol tug‘iladi.

Davlat taraqqiyotga intilar ekan, u eng avvalo o‘z fuqarolarining farovonligini ta‘minlashi, ularning huquq va erkinliklarini qonunan belgilashi, jamiyat orasida, ijtimoiy munosabatlarda muayyan tartib o‘rnatishi kerak. Bu qonun-qoidalarni esa barcha birdek hurmat qilishi va ularga amal qilishi lozim. Shundagina jamiyatda osoyishtalik hamda yurtda tinchlik bo‘ladi. Yurtda tinchlik hukm sursa, bu zamindagi insonlar xotirjam yashasalar, ana shu baxtdir.

Konstitutsiyamizning 52-moddasida «O‘zbekiston Respublikasini himoya qilish – O‘zbekiston Respublikasi har bir fuqarosining burchidir...» deb belgilangan. Darhaqiqat, o‘g‘ilmi, qizmi shu yurt farzandlari bepoyon yurtimiz xizmatiga doim shay bo‘lishimiz lozim. Zero, kelajak poydevorlari bo‘lgan biz yoshlarga Prezidentimizning umidlari katta. Biz mana shu ishonchni to‘la oqlashimiz, qolaversa, Ozod va Obod yurtimizni ko‘z qorachig‘imizdek asrashimiz kerak.

Vatan – ona so‘zi naqadar laziz,
Sensan har narsadan mo‘tabar, aziz,
Hurmatini saqlar har bir o‘g‘il qiz,
Muattar, bebaho, ulug‘ Vatanim
O‘lsam ayrilmasman quchoqlaringdan....

Shoirning ushbu satrlari bugungi kunda O‘zbekistondek kelajagi buyuk yurtda yashayotgan har bir o‘g‘il-qiz tillarida beixtiyor takrorlanadi. Buning boisi Vatanimizda tinchlik va osoyishtalik barqarorligidan, yurtimizning kundun-kunga chiroy ochib borayotganligidan, albatta...

«Vatan», «Vatanparvarlik» deganda biz nimani tushunamiz?

«Vatan» -bu ming yillar mobaynida sayqallanib, kishilar ruhiga ilhom beruvchi, mard o‘g‘lonlarni jasoratga, kerak bo‘lsa ona-zamin uchun jonlarni fido etishga undovchi muqaddas bir tuyg‘udir.

«Vatan» -bu bizning oila, uyimiz, yashab turgan mahallamiz, qishlog‘-u shahrimiz va, albatta, bu Ona O‘zbekistonimizdir.

Shu o‘rinda, birinchi Prezidentimiz I.A.Karimovning -O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining 3-sessiyasida so‘zlagan nutqidan quyidagi so‘zlarni ta‘kidlab o‘tish maqsadga muvofiqdir: «Odamlarimiz, jamiyatimiz mafkurasida Vatan, yurt g‘oyasi ustuvor bo‘lmog‘i kerak. Milliy g‘urur, milliy iftixor har qanday ishimizning poydevori bo‘lmog‘i kerak».

Bu muqaddas g‘oyalar, millati va etiqodidan qatiynazar, shu yurtda, shu zaminda yashayotgan har bir inson, har bir fuqaroning hayotiga, ongiga singmog‘i, har birimiz uchun eng katta tayanchga, eng katta ishonchga, boringki, haqiqiy iymonga aylanishi kerak».

Istiqlolni himoyalash, uni qadrlash, ulug'lash va unga xizmat qilish milliy ongimizga, aqidamizga aylansagina, bizni tanlagan yo'limizdan hech qanday kuch qaytarolmaydi, qaddimizni bukolmaydi.

Bu buyuk g'oyalar har birimizning qonimizga, qalbimizga singib, kelajak avlodlarga muqaddas boylik -muqaddas meros bo'lib o'tishi kerak.

Bunday g'oyalar bizlarga «Vatanparvarlik» so'zi qanday mazmunga, mohiyatga ega ekanligini, «Vatanparvar» qanday bo'lishi kerakligini to'la-to'kis ochib beradi. Biz «Vatanparvar», «Millatsevar» degan so'zlarni eshitganimizda beixtiyor ko'z oldimizda buyuk ajdodlarimiz bo'lmish Shiroq, To'maris, Alpomish, Jaloliddin Manguberdi, Namozbotir va buyuk sohibqiron Amir Temur qiyofalari gavdalanadi.

Biz ham ular singari Vatan uchun, o'zbek xalqi uchun munosib avlod bo'lishga harakat qilamiz.

Yaqin o'tmishimizda, sho'rolar hukumati vaqtida yashab o'tgan millatimizning asil o'g'lonlari Usmon Nosir, Fitrat, Cho'lpon va boshqa buyuk siymolar oldida bosh egamiz. Ularning vatanparvarligi, jasurligi, o'zbek xalqining yorqin kelajagi uchun jonlarini fido etganliklari, ularni millat ravnaqi uchun yashab, kurashib o'tgan hayotlari biz yosh avlod uchun bir hayot maktabi -vatanparvarlik maktabi bo'lib qoladi.

Mustaqillik, mustaqil suveren davlatning tuzilishi -bu har bir xalqning asriy orzusi -umidlarning, muqaddas maqsadlarining ro'yobga chiqishidir. O'zbekiston xalqi 1991 yil 31 avgustda o'zining davlat mustaqilligini e'lon qildi. Dunyo xaritasida yana bitta mustaqil, to'la huquqli, suveren davlat O'zbekiston Respublikasi paydo bo'ldi. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi 1991 yil 1 sentyabrni Mustaqillik kuni deb e'lon qildi. Shu kundan boshlab biz Vatan degan tuyg'uni to'la-to'kis his etdik.

Xalqimizning mustaqil Vatan uchun fidokorona kurashlari ro'yobga chiqib, biz o'z Ona Vatanimizga, til-u dinimizga ega bo'ldik.

Har bir avlod elyurtining tarixini va obro'sini, o'zining farzandlik muhabbati va e'tiqodi, sadoqati va bunyodkorligi, matonati va mardligi bilan barpo etadi.

Eslab qoling:

-O'zbekiston Respublikasi demokratik, huquqiy jamiyat qurish va uni rivojlantirishda to'rtta asosiy negizga asoslanadi.

Bu negizlar quyidagilardir:

Umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik;

Xalqimizning ma'naviy merosini mustahkamlash va rivojlantirish;

Insonning o'z imkoniyatlarini erkin namoyon qilishi;

Vatanparvarlik.

Mustaqil O'zbekistonning kuch-qudrati, manbai-xalqimizning umuminsoniy qadriyatlarga sodiqligidir. Xalqimiz adolat, tenglik, ahil qo'shnichilik va insonparvarlikning nozik kurtaklarini asrlar osha asrab-avaylab kelmoqda. O'zbekistonni yangilashning oliy maqsadi ana shu an'analarni qayta tiklash, ularga

yangi mazmun belgilash, zaminimizda tinchlik va demokratiya, farovonlik, madaniyat, vijdon erkinligi va har bir kishini kamol toptirishga erishish uchun zarur shart-sharoit yaratishdir.

Milliy istiqlol mafkurasi -O'zbekistonning mustaqillikka erishish haqidagi siyosiy, ilmiy, nazariy, tarixiy, falsafiy, badiiy va diniy qarashlar majmui, xalqni kelajakka ishonch, e'tiqod ruhida tarbiyalovchi g'oyaviy qurol, barcha toifa kishilarni shu maqsad yo'lida birlashtiruvchi g'oyat qudratli ma'naviy omil hisoblanadi. Milliy istiqlol mafkurasining asosiy mohiyati quyidagilardan iborat:

-xalqimizning azaliy an'analariga, udumlariga, ruhiyatiga, tiliga, diniy mos g'oyalar asosida odamlar ongiga kelajakka ishonch, mehr-muhabbat, insof, sabr-toqat, adolat, ma'rifat tuyg'ularini singdirish;

-milliy istiqlol mafkurasi orqali xalqimizda o'zining qudrati va himoyasiga suyangan holda, umuminsoniy qadriyatlarga asoslanib, jahon hamjamiyatida, ilg'or davlatlar orasida teng huquqli va munosib o'rin egallashga intilish hissini tarbiyalash;

sog'lom, ma'naviy boy, komil avlodni shakllantirish.

Milliy istiqlol mafkurasining negizini vatanparvarlik, erkinlik, milliy iftixor, insonparvarlik, baynalminallik kabi xususiyatlar tashkil etadi.

Birinchi Prezidentimiz I.Karimov ta'kidlaganidek, o'zimiz tanlagan mustaqil taraqqiyot yo'lida aniq marralarni ko'zlab yashashimizda, pirovard maqsadimiz bo'lgan ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot qurish borasidagi intilishlarimizda biz uchun ruhiy-ma'naviy kuch-qudrat manbai, ilmiy asos, bu milliy g'oya, milliy mafkura bo'lishi shart.

Mamlakatimiz istiqlolga erishgan dastlabki kunlardan boshlab, bu masalaga alohida etibor berilib kelinmoqda. Milliy mafkuraning hayotimizdagi o'rnini belgilash, uning ilmiy-nazariy asoslarini yaratish, mafkuraviy tarbiyaviy yo'nalishlarini ishlab chiqish, shu asosda jamiyatimizda ijtimoiy fikrni shakllantirish maqsadida amalga oshirilgan ishlardan barcha xabardor.

Zero, davlat tizimi, uni boshqarish va olib borilayotgan siyosat, avvalo, aniq va ravshan ifodalangan mafkura asosiga qurilmog'i lozim. O'z milliy g'oyasiga tayanmagan jamiyat inqirozga duchor bo'lishi, o'z yo'lini yo'qotib qo'yishi muqarrar.

Har bir insonning, ayniqsa, endigina hayotga qadam qo'yib kelayotgan yoshlarning ongiga shunday fikrlarni singdirish kerakki, ular o'rtaga qo'yilgan maqsadlarga erishish o'zlariga bog'liq ekanligini, ya'ni bu narsa ularning sobitqadam g'ayrat shijoatiga, to'la-to'kis fidokorligiga va cheksiz mehnatsevarligiga bog'liq ekanligini anglab yetishlari kerak. Xuddi shu narsa davlatimiz va xalqimiz ravnaq topishining asosiy shartidir.

Bizning bugungi eng buyuk vazifamiz va muqaddas burchimiz -O'zbekiston tarixidan o'zimizga munosib sahifa ochish va uni avlodlarimiz uchun ibrat bo'ladigan oliyjanob va savobli ishlar bilan to'ldirishdir.

Mana shu buyuk maqsadlardan kelib chiqqan holda bizlar ham o'z oldimizga asosiy vazifalarni belgilab olishimiz kerak. Bizlarning, ya'ni bo'lajak harbiy talim

o'qituvchilarinig, asosiy vazifamiz -mana shu mustaqil Vatanni jon-jonidan sevuvchi, uning ravnaqi va ozodligi, xalqi uchun jasoratga, kerak bo'lsa jonini fido etishga tayyor bo'lgan, elim deb, yurtim deb yonib yashaydigan mard o'g'lonlarni, o'zbek vatanparvarlarini tarbiyalab voyaga yetkazishdir.

Bu tarbiya, albatta, umumiy tarbiyani axloqiy, mehnat, estetik, ma'naviy, jismoniy turlari bilan uzviy bog'liqlikda olib borilishi kerak.

Yuqorida aytib o'tilgan tarbiya turlari orasida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi muhim o'rin egallaydi. Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi Yoshlarni Ona-Vatanga, uning shonli tarixiga, tinchlikparvar va bunyodkor xalqiga sadoqat va muhabbat ruhida tarbiyalashi kerak.

Chaqiriqqa qadar boshlang'ich tayyorgarlik mashg'ulotlarida, harbiy-vatanparvarlik va ommaviy-mudofaa tadbirlarida o'quvchi Yoshlar Qurolli Kuchlardagi bo'lajak xizmatlari va Vatanimiz himoyasi uchun zarur bo'lgan bilimlar, ko'nikmalar va malakalarni o'zlashtiradilar. Ular bu mashg'ulotlar va tadbirlar davomida harbiy ish va xizmat asoslarida dastlabki ma'lumotlarni oladilar. Yoshlar Qurolli Kuchlarimiz tarixini, uning bugungi kundagi Vatanimiz mustaqilligini himoya qilishdagi faoliyati, Qurolli Kuchlar turlari va ularning vazifalari, Qurolli Kuchlardagi xizmat qilish tartiblarni va boshqa ko'p zarur bo'lgan bilimlarni chuqur o'rganadilar.

Shunday qilib, Chaqiriqqa qadar boshlang'ich tayyorgarlik mashg'ulotlari va ommaviy-mudofaa tadbirlari Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik tarbiyasida muhim ahamiyatga ega bo'lib, ularni Vatan himoyasiga tayyorlash dasturining asosiy o'zagini tashkil etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov I.A. O'zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo'lida. T.: O'zbekiston. 1995.
2. Karimov I.A. Qishloq xo'jaligi taraqqiyoti - to'kin xayot manbai. T.: O'zbekiston. 1998.
3. O'zbekiston Respublikasining "Fermer xo'jaligi to'g'risida"gi qonuni. 1998 yil 30 aprel.
3. O'zbekiston Respublikasining "Qishloq xo'jalik kooperativi (shirkat xo'jaligi) to'g'risida"gi qonuni. 1998 yil 30 aprel.
4. O'zbekiston Respublikasining "Dehqon xo'jaligi to'g'risida"gi qonuni. 1998 yil 30 aprel.
6. O'zbekiston Respublikasining Yer kodeksi. - T.: O'zbekiston. 1999.
5. O'zbekiston Respublikasining "Tadbirkorlik to'g'risida" gi qonuni.
6. Qishloq xo'jaligida islohotlarni chuqurlashtirishning eng muhim yo'nalishlari to'g'risida.

ТЕХНОЛОГИЯ ФАНИ МАКТАБ ЎҚУВЧИЛАРИДА ТЕХНОЛОГИК КОМПЕТЕНЦИЯЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ТАЯНЧ ВОСИТАСИ СИФАТИДА

М.М.Аҳмедов

ФарДУ доценти, техника фанлари номзоди

С.М.Рўзиматова

Фар ДУ технологик таълим кафедраси ўқитувчиси

А.Ю.Йўлдашев

ТДПУ Профессional таълим факультети талабаси

Аннотация: Ушбу мақола технология фанидан мактаб ўқувчиларида технологик компетенцияларни шакллантиришнинг таянч воситаси сифатида технологик таълим йўналишининг умумпедагогик, ҳусусий ва махсус бўлимлари асосида фанга оид билимларни амалиётда қўллаш бўйича ўқувчиларда таянч ва фанга оид компетенциялари юзасидан ўрганилган билимлар, шаклланган кўникмалар ва малакалар ҳосил бўлиш жараёнида пайдо бўлган янги билимларни кундалик фаолиятда қўллаш қобилиятини шаклланиш жараёни ўрганилган

Калит сўзлар: Технологик таълим, технологик жараён, технологик компетенция, компетенция, компетенциявий ёндашув, инновацион ёндашув, умумлаштириш, муқобиллаштириш, индивидуал таълим.

Мамлакатда содир бўлаётган ижтимоий-иқтисодий ўзгаришлар натижасида меҳнат бозори юзага келди, бу эса, ўз навбатида шубҳасиз, таълим бозорига олиб келди. Таълимнинг бозор модели индивиднинг шарт-шароитларига, ишлаб чиқаришнинг эҳтиёжларига, янги ҳуқуқий ва қадриятий йўналишларга мослашиши вазифасини қўяди. Таълим хизматлари тизимига ўтиш буюртмачининг қизиқишлари ва имкониятларини ҳисобга олган ҳолда, таълимга бўлган эҳтиёжларини қониқтириш заруриятини аниқлаб беради[1,2]

Технологик компетенцияларни шакллантиришнинг асосий вазифаси ўқувчиларни амалий фаолиятга тайёрлаш, таълим ва амалиётнинг ўзаро таъсирини реал мавжудлик билан оптималлаштириш, мактаб ўқувчиларининг ижтимоий-касбий ўз-ўзини белгилашини ва мослашишини таъминлашдан иборат.

Технология ўқув фани умумий ўрта таълим тизимида муҳим ўрин эгаллайди ва ўқувчиларда технологик компетенцияларни шакллантириш ва ўқитишнинг зарурий компоненти ҳисобланади ва уларга технологик билимларини амалиётда қўллаш имкониятини яратади. Технология ўқув фанини инновацион ёндашув асосида ўқитишда ўқувчиларда технологик компетенцияларни шакллантириш ҳам педагогик, ҳам бошқарув масалалари ҳал этишни тақозо этди.

Сўнги йилларда таълимни индивидуаллаштириш муаммоси бўйича кўпгина илмий тадқиқот ишлари амалга оширилган. Ўқувчилар мустақил ишини индивидуаллаштириш орқали уларнинг билиш фаоллиги ва мустақиллигини ривожлантириш, мактабларда ўқитишни индивидуаллаштириш ва табақалаштириш, технологияни самарали ўқитишда ўқувчиларга индивидуал ёндашиш, индивидуал ёндашиш асосида ўқувчиларнинг технологик билими сифатини ошириш, ўзлаштирмовчи ўқувчилар билан индивидуал ишлаш, ўқитишни индивидуаллаштириш ва табақалаштириш, ўқувчилар ўқув фаолиятини индивидуал ўқитиш орқали бошқариш, ўқувчилар билан индивидуал иш олиб бориш, тайёрлов курси тингловчиларини индивидуал ўқитиш, модулли ўқитиш индивидуал таълимни амалга оширишнинг имконияти сифатида, компьютер ёрдамида технологияни ўқитиш жараёнини индивидуаллаштириш, педагогик олий таълим муассасасаларида ахборот-коммуникацион технологиялари ёрдамида технологияни ўқитишни индивидуаллаштириш каби илмий тадқиқот ишлари [3,4] шулар жумласидандир.

Таълим муассасасида технологияни ўқитишдаги инновацион ёндашув- бу ўқув жараёнига таълим муассасаси томонидан киритилган янгиликларнинг йиғиндисини ифода этади. Бу муҳитда ўқитувчининг педагогик фаолияти ва таълим жараёни (ўқувчиларда технологик компетенцияларни шакллантириш)ни муваффақиятли амалга ошириш мумкин. Инновацион ёндашувни бундай маънода тушунишда технологик таълим учун яратилган педагогик шарт-шароит ўқитувчи фаолиятининг муҳим шarti ҳисобланади.

Инновацион ёндашув асосида ўқувчиларда технологик компетенцияларни шакллантиришнинг асосий мақсади ва мазмуни мактаб ўқувчиларини ижодий меҳнатга тайёрлаш ва унинг ҳар томонлама уйғун ривожланишини таъминлашдан иборат[5]. Мактаб ўқувчиларида технологик компетенцияларни шакллантириш мақсадлари ва мазмунини жорий этиш технологик таълимнинг узлуксизлиги ва яхлитлигини таъминлашни талаб этади.

Амалий йўналтирилган таълим узлуксиз таълим тизимининг ажралмас таркибий қисми ҳисобланади. Мактабда бу ролни технология фанининг ташкил этувчилари ўйнайди. Шу боис технология фани мактаб ўқувчиларида технологик компетенцияларни шакллантириш тизимининг таянч этувчиси сифатида тушунилади. Биринчидан, у касблар тузилмасида мактаб ўқувчиларининг роли ва ўрнини кўрсатиб, ўқувчиларини амалий фаолият учун зарур бўлган долзарб билимлар сифатида яхлит ҳолда бирлаштириши керак; иккинчидан, мактаб ўқувчиларида функционал ва технологик саводхонлик ҳамда моҳирликнинг муайян даражасини шакллантириши; учинчидан, шахс ривожланишининг диагностик функцияларини амалга оширишга ёрдамлашиши; тўртинчидан, малакали мутахассисни шакллантиришга замин яратилиши лозим.

Умумий ўрта таълим мактаб 5-7-ўқувчиларида инновацион ёндашув асосида технологик компетенцияларни шакллантиришга йўналтирилган фаолиятга тайёрлаш индивидуал таълимни ташкил этиш билан бевосита боғлиқ бўлиб, мазкур соҳада қатор тадқиқот ишлари амалга оширилган.

Мактаб ўқувчиларида технологик компетенцияларни шакллантириш мазмуни тушинтиришда ўқитишнинг шакли, воситалари ва методлари, технологик таълим жараёнларини ташкил қилиш ва таъминлаш шарт-шароитлари ҳамда педагогик фаолият мезонлари ва кўрсаткичлари муҳим аҳамият касб этади[6-8].

Ўқувчиларнинг дунёқараши, фикрлаш доирасини ривожлантириш барча ўқув фанларини ўқитиш жараёнида қўлланиладиган технологик билимларнинг ажралмас (инвариант) қисми ҳисобланади. Бундай умумлаштирилган тавсиф умумий мақсадларни таърифлаш ва ўқув режасидаги ҳар қандай фан бўйича ўқувчиларда технологик компетенцияларни шакллантиришга қаратилган технологик таълим жараёнларини ташкил этишнинг мазмунини аниқлаш имконини беради.

Мактаб ўқувчиларида технологик компетенцияларни шакллантириш мазмуни ва мақсадларини жорий этиш барча умумий ўрта таълим соҳалари ва фанларининг кенг қамровли ўзаро таъсирини, ўқувчиларнинг технологик таълимнинг узлуксизлиги ва яхлитлигини таъминлашни талаб қилади.

Мактаб ўқувчиларида технологик компетенцияларни шакллантиришнинг турли шакллари, тизимлари ва методлари интеграцияси асосида амалий фаолият турларини ўзлаштиришини қамраб олиши керак. Ўқув жараёни самарадорлигини оширишда таълим ресурсларидан уйғун фойдаланиш вазифаси қўйилади.

Қўйилган амалий вазифа технологик таълим жараёнларини ташкил этиш умумий ўрта таълим тизимида технология фанининг аҳамияти ва ўрнини белгилаб беради. Демак, технологик таълим йўналишининг умумпедагогик, ҳусусий ва махсус бўлимлари асосида фанга оид билимларни амалий қўллаш бўйича таянч кўникмаларни эгаллашни таъминлашга хизмат қилади.

Технологик жараёнларни атроф-муҳит билан боғлиқлигининг ёрқин характери таълим тизимини ташқи олам билан боғловчи бўлган ролини ўйнашига имкон яратади ва ривожланишнинг муҳим шарти сифатида намоён бўлади[9,10].

Шундан келиб чиқиб, мактаб ўқувчиларида технологик компетенцияларни шакллантириш умумий ўрта таълим тизимининг элементи сифатида қуйидаги вазифаларни амалга оширишга имкон яратади[11-15].:

- реал ижтимоий-меҳнат фаолияти тузилмасида мактаб ўқув фанлари аҳамияти ва ўрнини аниқлаш;

- бевосита амалий фаолиятни таъминловчи ўқув фанларининг долзарб билимларини интеграциялаш;

– ўқувчиларни ўқитиш, ривожлантириш ва тарбиялаш жараёнларини таъминлаш ва мувофиқлаштириш;

– мактаб ўқувчиларида технологик компетенцияларни ижтимоий аҳамиятга эга даражада шакллантириш;

– ўқув фаолиятининг яхлит дидактик занжирини таъминлаш, ўқув жараёнининг қайтар алоқасини амалга ошириш;

– назарий ва амалий таълимнинг ўзаро бирлигини ҳамда, ўқитишнинг узлуксизлиги ва изчиллигини таъминлашдан иборат.

Юқорида баён қилинган мулоҳазалардан қуйидагича хулоса қилиш мумкин.

Демак, мактаб ўқувчиларида технологик компетенцияларни шакллантиришнинг асосий ташкил этувчилари умумтехнологик билимлар, малака ва кўникмалар ҳисобланади.

Билим, кўникма ва малакаларни интеграциялашга қаратилган технологик компетенцияларни шакллантиришнинг асоси мактаб таълими ҳисобланади.

Бунинг барчаси ижтимоий тажрибани ўрганиш, реал оламни ижодий ўзгартиришга қобилиятларини ривожлантириш ва ўқувчини меҳнатга ўргатиш бўйича технологик жараёнга тайёрлашнинг маданий ташкил этувчисини аниқлаб беради. Умумий ўрта таълим мактабларининг барча йўналишлари бўйича технологик таълимни жараёнини ташкил этишнинг объектлари ва воситалари ва ягона тизимнинг ажралмас элементи сифатида технологиянинг аҳамияти ҳамда ўрнини аниқлашга имкон беради.

Унинг атрофида ўқувчиларнинг фан юзасидан малакавий талабларнинг ортиши муносабатлари эса ахборот - амалий муҳитини шаклланишига асос бўлиб хизмат қилади.

Демак, мактаб ўқувчиларида технологик компетенцияларни шакллантиришнинг таянч воситаси сифатида технологик таълим йўналишининг умумпедагогик, хусусий ва махсус бўлимлари асосида фанга оид билимларни амалий қўллаш бўйича ўқувчиларда таянч ва фанга оид компетенциялари юзасидан ўрганилган билимлар, шаклланган кўникмалар ва малакалар ҳосил бўлиш жараёнида пайдо бўлган янги билимларни кундалик фаолиятда қўллаш қобилиятини эгаллашни таъминлашга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётла:

1. Беспалко В.П., Татур Ю.Г. Системно-методическое обеспечение учебно-воспитательного процесса подготовки специалистов. –М.: Высшая школа. 1989.–144 с.

2. Зарипов Л.Р. Инновацион таълим шароитида ўқувчиларни технологик тайёрлаш // Педагогика журнали. 2019 йил. № 5. - Б. 92-98.

3. Серебренников Л.Н. //Проблемы и перспективы технологического образования// Л.Н.Серебренников. Технология XXI. Киров, 2001. С. 56-57.

4. Серебренников Л.Н. Структура технологической подготовки школ / Л.Н. Серебренников // Костромской педагогический вестник. — 2003. - № 4. - С. 23-26.
5. Шарипов Ш. Ўқувчилар касбий ижодкорлиги узвийлигини таъминлашнинг назарияси ва амалиёти. Дисс.пед.фан.док. – Т., 2012. 307 б.
6. M.M.Ahmedov //Development factors of competence lvl of teacher of technologe// INNOVATIVE TECHNOLOGICA METHODOICAL RESEARCH JOURNAL. Volume 4, Issue 3 Mar. 2023. 104-112 pages.
7. M.M.Ahmedov, Z.Teshaboev, G.Xojikarimova. /Таълим тизимида ислохатлар// Mejdunarodnyy nauchnyy jurnal “Graal’ nauki” № 4 (Traveny, 9 aprely 2021) Venetsiya, Italiya S.475-477
8. M.M.Axmedov, Z.A.Teshaboev, G.T.Xojikarimova //Education system - integrated process// International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE) ISSN: 1308-5581 Vol 14, Issue 03 2022. 4211-4214.
9. Ишмухамедов Р.Ж. – Инновацион технологиялар ёрдамида таълим самарадорлигини ошириш йўллари. ТДПУ, Т.: 2003. – 44 б.
10. Муравьев Е.М. Общие вопросы методики преподавания технологии / Е.М. Муравьев, В.Д. Симоненко. - Брянск: НМЦ «Технология», 2000. - 296 с.
11. M.M.Axmedov, S.M.Puzimatova, A.Yuldashov //ТЕХНОЛОГИК ТАЪЛИМ ЖАРАЁНЛАРИНИ БОШҚАРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ТИЗИМИ СИФАТИДА ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ// International Journal of Education, Social Science & Humanities. FARS Publishers. Volume-11| Issue-2| 2023. 661-667 pages.
12. P.X.Maqsudov, S.M.Otajonov, M.M.Axmedov, Sh.Sh.Shuxratov, G.T.Xojikarimova //Инновацион таълимда дарс шакли, методи ва воситаларини танлаш// Ўқув қўлланма. Фаргона 2022.
13. M.M.Axmedov, S.M.Puzimatova, Z.A.Teshaboev //“ҲАЁТ ДАВОМИДА ЎҚИШ” ТАМОЙИЛИ АСОСИДА МАВЗУ “ИННОВАЦИОН ИШЛАНМАСИ”НИ ТАЙЁРЛАШ МЕТОДИ// О‘ЗБЕКISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI. 19.10.2022 12-SON 668-674 betlar.
14. M.M.Axmedov, G.T.Xojikarimova //Ўқитишнинг сифати ва таълим-тарбия самарадорлигини оширишда инновацион характерга эга бўлган инновацион дарс шаклларида фойдаланиш// Общество и инновации. 2021 2(2) 1-7
15. M.M.Akhmedov, S.M.Rozimatova, Z.A.Teshaboev //AN IMPORTANT FACTOR FOR IMPROVING THE EDUCATIONAL PROCESS ON THE PRINCIPLE OF "LIFELONG LEARNING"// GALAXY INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL (GIIRJ). Vol. 10, Issue 10, Oct. (2022). 671-676 pages.
16. M.M.Axmedov, I.I.Karimov, S.M.Puzimatova //ДАРС ЖАРАЁНИДА ИННОВАЦИОН ЁНДАШУВ МУНОСАБАТЛАРИНИ АМАЛАГА ОШИРИШ ОМИЛЛАРИ// О‘ЗБЕКISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI. 19.10.2022 12-SON 56-60 betlar.

17. М.М.Аҳмедов, З.Тешабоев Г.Хожикаримова //Ёшларни касб-ҳунарга йўналтириш// Международный научный журнал «Вестник науки» опубликована № 11 (44). Г.Тольятти от 7 ноября 2021 г.

18. М.М.Аҳмедов, З.Тешабоев Г.Хожикаримова С.М.Рўзиматова. //Технологик таълим жараёнларини ташкил этиш ва бошқариш механизмини такомиллаштириш механизмини такомиллаштиришнинг илмий-методик асослари// Международный научный журнал. ORIENTAL RENAISSANCE: Innoralirc, ceducational, natural andsocial scicnces.Volume 2 ISSUE 8. August 2022. стр.336-342.

19. М.М.Ахмедов, Во'таева Gulmira Boxodirjonovna //ТЕХНОЛОГИЯ FANIDA TEXNOLOGIK JARAYONLARNI TASHKIL ETISH VA BOSHQARISH// O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI. 19.10.2022 12-SON 745-750 betlar.

20. Parpieva O.R, Hojikarimova G.T, Nazirova A.M //FORMATION OF STUDENT PEDAGOGICAL SKILLS BASED ON THE REQUIREMENTS OF INNOVATIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT// Международном научно-практическом журнале “Экономика и социум”. Вып №6(85) 2021. 157-161стр.

OUR GROWING PRIDE WITH THE MOTHERLAND

Fazliddinova Zulfiyakhon Dilmurod qizi

English filology student, NamSU, Namangan

Abstract: *The place, where we were born, our family, friends, neighbours are considered to be our motherland and each person always appreciate it , even if they are abroad in many cases. One of the proud profession or job is to protect the this country. By protecting you eill protect your near people such as parents, friends, and so on. This job is for courageous and brave people. This article aims to discuss the the Armed forces of the Republic of Uzbekistan and its Uzbekistan's defenders and brave citizens.*

Keywords: *the Republic of Uzbekistan, The Armed forces of the Republic of Uzbekistan, Motherland, military, bravery.*

This is the homeland the word is well known to each of us, this word means us, our life and existence. Of course, every Uzbek has his own emotional experiences towards his motherland, and this is reflected in his every action, in his services to the motherland. Homeland is such a place that a person always cares for it without realizing it and shows it with his actions, he values it like his own mother. In fact, the motherland is our mother, family, neighborhood, and city, although sometimes we are far from the motherland, the feeling of patriotism shines brightly in every heart.

Every patriot belongs to his country through his honest work, craft or profession he expresses his love and respect, and he has the great profession of protecting the homeland in his heart there are brave and courageous young men who have done their duty, because peace is the highest. There is no meritorious and higher deed than blessing and protecting it. State interests, sovereignty, territorial interests of the Armed Forces of the Republic of Uzbekistan integrity, protection of the peaceful life of citizens, as well as their prevention military associations established and maintained by the government for the purpose of The army of Uzbekistan, consisting of troops and units, occupies 39th place in the ranking of 140 countries. Shavkat M. Mirziyoyev was duly elected president of the Republic of Uzbekistan by a resounding majority of voters at the conclusion of 2016. President Mirziyoyev started enacting significant reforms in all spheres of state growth, including the armed forces, as soon as he took office. Since 2000, the Republic of Uzbekistan has not modernized and updated the laws governing the operation of its military forces. Therefore, modernizing the Republic of Uzbekistan's defense strategy was one of the top priority for strengthening the national army.[4] Until now, various methods have been used to conquer the country, and history is a clear proof of this, so the royal forces in Uzbekistan are divided into several armies, which are ground troops, air forces and air forces. It is divided into air defense

troops, special and engineering construction troops, internal and guard troops of the Ministry of Internal Affairs, paramilitary units of the National Security Service, and border troops. Each one young men are selected with special attention to the division.

Uzbek fighters are distinguished by their brave, courageous, fearless, courageous qualities, examples of heroism. Consistent efforts aimed at educating young people in the military-patriotic spirit continue, in particular, the adoption of the concept of fundamental improvement of the system of raising the moral and educational level of military personnel of the Armed Forces of the Republic of Uzbekistan. strengthening of cooperation with local government bodies to ensure the unity of the army and the people, filling the ranks of our national army with young people with a strong will and an active civil position is an example of the high attention paid to the Armed Forces in our country. In addition, the adoption of a new defense doctrine in our country, a thorough review of the composition and tasks of military structures, the improvement of the troop management system, and extremely important projects to provide our National Army with modern weapons and equipment implementation is also a clear example.

At the same time, it should be said that each of the fighters of Uzbekistan has been diligently fulfilling their duty in their country, and the past years are a witness to this, including more than 1 million soldiers and officers who participated in the Second World War, who showed selflessness behind the front. Our compatriots prove that they have a high moral will with their various services, bravery, and medical assistance they provided to citizens during the chaos caused by the coronavirus pandemic in recent years.

In our country, May 9 is designated as the day of remembrance and appreciation, and January 14 is a national event aimed at congratulating our soldiers who are the defenders of our country, organized to appreciate their dedication, bravery and great services to our country, and this holiday is widely celebrated on the scale of our country. expresses the attention, respect and thanks. In particular, we can see that big movements have started for the Day of Defenders of the Fatherland, which is approaching on January 14.

Such national holidays are not only honoring the defenders of our country, but also have a positive effect on the growing young generation, and growing young men strive to reach such a level. is considered In this field, various activities and measures aimed at educating young people in the spirit of patriotism are being actively conducted. For example, the Patriotic organization has started its activities and in the strategy of actions for 2022-2026, the goals are to further strengthen the defense capabilities of the State, to strengthen the combat readiness of the Armed Forces, its capabilities and capabilities, to educate young people in the spirit of devotion to the motherland and patriotism have been made and their implementation is expected.

In conclusion, we should always remember the names of the heroes who died in the line of duty, the dedication, bravery and heroism of the defenders of the Motherland, and recognize the high morale of the young generation. - to improve moral and patriotic qualities, to strengthen the sense of responsibility for the destiny and independence of the Motherland, to strengthen the civil position, to develop in their hearts love for the Motherland, pride in the Armed Forces, and deep respect for military service, making it our highest goal for each of us, and for us as well. an obligation is also a debt.

REFERENCES:

1. Olimjonovich, U. I., Mirhokimovich, T. A., & Ibragimovich, A. I. (2022). ARMED FORCES OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. *Scientific Impulse*, 1(4), 1884-1892.
2. McDermott, R. N. (2003). The armed forces of the Republic of Uzbekistan 1992–2002: threats, influences and reform. *The Journal of Slavic Military Studies*, 16(2), 27-50.
3. Khidoyatov, B. (2020). Stages Of Legal Regulation Of Inquiry In The Republic Of Uzbekistan. *The American Journal of Political Science Law and Criminology*, 2(11), 179-186.
4. Ibragimov, M. M. (2019). Priorities of the Construction of the Armed Forces of the Republic of Uzbekistan in the Conditions of Development of Forms and Methods of Contemporary Armed Struggle. *Military Review*, 47-55.
5. Abdugani, B., Arabboy, Y., & Mashrabboy, M. (2021). General characteristics of the military committees of the armed forces of the Republic of Uzbekistan. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(4), 1062-1065.

ПРОБЛЕМЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ЗАРУБЕЖНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ШКОЛЕ**Топволдиев Казбек Ахмадалиевич***преподаватель Ферганского государственного университета***Бурхониддинов Бахтиёр Расулжон угли***Студент Ферганского государственного университета**Фергана, Узбекистан*

В последующие годы увеличение программного материала не давала возможности для восстановления иностранной литературы в прежнем объеме.

Количественное сокращение материала породило у многих руководящих деятелей и учителей превратное представление о месте и значении мировой литературы в системе среднего образования вообще.

Только этим можно истолковать попытки некоторых учителей объяснить произвольное сокращение ими часов на изучение памятников мировой литературы ссылками на то, что у них «не остается на них времени».

Таким образом важнейшим направлением преподавания западноевропейской литературы в школе должно быть изучение ее памятников в непосредственной связи с русской литературой, так как последняя развивалась не изолированно от мирового литературного процесса, а была его органической частью.

Большое значение на современных уроках зарубежной литературы сейчас приобретают необычные, творческие, уроки, это: уроки-диспуты, уроки-семинары, уроки-композиции, уроки-экскурсии, уроки игрового типа, пресс-конференции и многое другое.

Любой урок, у которого есть что-то оригинальное, выдающееся, классифицируется как нестандартный.

Выявить такую неординарность становится для многих учителей важнейшей задачей.

Учителя хорошо знают о живом интересе многих учащихся старших классов к современной зарубежной литературе. Большим спросом пользуются новинки; отдельные школьники читают журнал "Иностранная литература". В школьных кружках нередко обсуждаются романы, публикуемые в этом журнале. Особый интерес вызывают те произведения, где затрагиваются судьбы молодежи. Поэтому учитель должен быть подготовлен к разговору, в который неизбежно вовлекут его учащиеся и темой которого будут явления современной зарубежной литературы.

Отсюда явствует, что вопрос отнюдь не сводится к тому, как использовать три часа, отведенные программой. Очевидно, что для учителя элементарное знакомство с процессами, которые происходят в литературах

Запада, необходимо, чтобы направлять чтение школьников, формировать их интересы [4].

Прежде всего, даже у самых активных и любознательных учеников сведения о современной зарубежной литературе весьма отрывочные и во многом случайные. Понятие современной литературы следует понимать широко [10]. Речь должна идти не о текущей литературе, не о книгах или журнальных публикациях последних нескольких лет. Предметом изучения должны стать явления, которые определяют лицо литературы нашей эпохи, если не XX века в целом, то, по крайней мере, последних десятилетий. Хотя уже на протяжении этих десятилетий произошли сложные процессы в литературах всех континентов, можно выделить главные тенденции развития.

Уровень искусства, открыто пропагандирующего потребительские ценности, как правило, не очень высок. Массовая культура создается отнюдь не первоклассными мастерами. Но и выдающиеся мастера искусства могут участвовать в выполнении того или иного социального заказа [9].

Но во всех странах мира есть высокоталантливые и честные художники, которые отнюдь не склонны прославлять массовые ценности. Они достаточно проникательны, чтобы видеть зло общества потребления, которое навязывают населению, хотя вместе с тем далеки от индивидуализма и не открывают перед читателем ясной общественной перспективы. Чаще всего их относят к направлению, которое начиная с XIX в. имело своей главной целью обличение буржуазного общества, - к критическому реализму [3].

В современной литературе Запада реализм в XX в. изменил свой облик. Метод Т. Манна и Э. Хемингуэя весьма отличен от метода реалистов XIX в., хотя мы обозначаем их метод тем же термином. Суть этих перемен, конечно, не просто в индивидуальных завоеваниях названных художников. Само собой разумеется, что каждый большой мастер владеет своим неповторимый почерком. Речь идет о тех сдвигах в художественном сознании, которые произошли в XX в. При сравнении русской литературы с литературами Запада бросается в глаза, что традиции XIX в. у нас гораздо устойчивее, чем в зарубежном искусстве. В западных литературах разрыв с эстетикой XIX в. заметнее, острее.

В западноевропейской литературе XX в. довольно значительна роль нереалистических течений и методов. Школьнику, знакомому с творчеством А. Блока, вероятно, известно и о таком художественном направлении, как символизм. На Западе в начале века получили распространение такие направления, как экспрессионизм, сюрреализм и т.д. Но если в России с утверждением метода социалистического реализма нереалистические течения были физически уничтожены, задавлены, то на Западе и до сих пор их опыт продолжает оказывать свое воздействие на развитие самого реализма - в XX в. многие крупные художники стремятся к синтезу самых разных художественных открытий.

Необычайно богат, и многообразен художественный опыт западноевропейской и американской реалистической прозы XX в., представленной именами Хемингуэя, Фолкнера, Т. Манна и Г. Манна, Чапека, Фейхтвангера и другими.

И так, Особенностью, отличающей в целом современный критический реализм за рубежом, является еще одна черта повести: абстрактный, социально нейтральный образ человека, который рассматривается лишь по общечеловеческим качествам - вне социальных противоречий.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Topvoldiev Kazbek Akhmadalievich //Ivan Bunin's Orientalism// CENTRAL ASIAN JOURNAL OF THEORETICAL AND APPLIED SCIENCES. Volume: 02|Issue: 04| April2021. 1-10 page.

2. Топволдиев, К.А. "Восточная Стилизация." Составители(2021): 66.

3. Topvoldiev K. //USE OF ORIENTALISM IN LITERATURE AS RECEPTION OF IMITATION OF THE EASTERN WORLD// Конференции. – 2020.

4. TOPVOLDIEV K. //Orientalism in Pushkin's cycle" Imitations of the Koran" // Scientific journal of the Fergana State University. – 2018. – Т. 1. – №. 4. – С. 62-65.

5. Топволдиев Казбек Ахмадалиевич //ОТРАЖЕНИЕ ОРИЕНТАЛИЗМА В ТЕКСТАХ И.А.БУНИНА КАК СВОЕОБРАЗНОЕ ВОСПРИЯТИЕ ВОСТОКА// МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА. №4| 2021. 161-168 стр.

6.Topvoldiyev Kazbek Ahmadalievich //ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ ЭВОЛЮЦИЯ ВОСПРИЯТИЯ ВОСТОКА В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ РУССКИХ ПИСАТЕЛЕЙ XX ВЕКА// Международный научный журнал «Новости образования: исследование в XXI веке». № 6 (100), часть 3. январь, 2023 г. 164-168 стр.

7.Topvoldiyev Kazbek Ahmadalievich //РЕПРЕЗЕНТАЦИИ «УСЛОВНОГО» ВОСТОКА В ТЕКСТАХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ С.А.ЕСЕНИНА// MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH: a collection scientific works of the International scientific conference. 11 January, 2023. Berlin. 215-220.

8. Topvoldiyev, Kazbek. "THE CAUCASUS AS A MUSE IN THE WORK AND LIFE OF ALEXANDER PUSHKIN." Конференции. 2020.

9. Ходжаева, Наргиза, and Шахзода Усманова. "ОСОБЕННОСТИ ТВОРЧЕСТВА ХАРУКИ МУРАКАМИ."Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences 2.8 (2023): 24-26.

10. Ходжаева, Наргиза Таваккаловна, and Елена Витальевна Шевченко. "ВЛИЯНИЕ ИГР И СИМУЛЯЦИЙ НА ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ: СИСТЕМАТИЧЕСКИЙ ОБЗОР ЛИТЕРАТУРЫ." Conferencea (2022): 262-264.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ЛЕКСИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ ВЕРБАЛИЗУЮЩИХ КОНЦЕПТ «ГЕНДЕР» В РАЗНЫХ СИСТЕМНЫХ ЯЗЫКАХ

Мирзаахмедов Миржалол Мансуржон угли

Магистрант, ФерГУ

mirjalolmirzaahmedov7357@gmail.com

Аннотация: *Данная статья посвящена сравнительному анализу лексем, вербализующих концепт «гендер» в разных системных языках (на материалах английского и узбекского языков), в котором исследуются изоморфные и алломорфные признаки лексических единиц в обоих языках.*

Ключевые слова: *гендер, гендерная лингвистика, лексема, существительное, прилагательное, наречия, местоимения, глагол, лексогендерема.*

Аннотация: *Ушбу мақола “гендер” концептини вербаллаштирувчи лексемаларнинг турли тизимли тиллардаги (инглиз ва ўзбек тиллари материаллари асосида) қиёсий таҳлилига бағишланган бўлиб, унда ҳар икки тилдаги лексик бирликларнинг изоморфик ва алломорфик хусусиятлари ўрганилган.*

Калит сўзлар: *гендер, гендер тилшунослик, лексема, от, сифат, равиш, олмош, феъл, лексогендерема.*

Annotation: *This article studies comparative analysis of lexemes verbalizing “gender” concept in different languages (based on Uzbek and English materials). Isomorphic and allomorphic features of lexogendereme are investigated.*

Key words: *gender, gender linguistics, lexeme, noun, adjective, adverb, pronoun, verb, lexogendereme.*

Феномен «гендер» изучается в ряде областей наук, в том числе философии, биологии, социологии и психологии, но область исследования гораздо шире. С 70-х годов XX века понятие «гендер» из гендерной лингвистики (Gender Linguistics) углубленно изучается как объект фундаментальных исследований. При изучении гендерной коннотации с лингвистической точки зрения изучаются и анализируются все доступные языковые средства, сопоставляются все вербальные и невербальные средства, представляющие женский и мужской род, имеющие гендерную особенность, а также их коммуникативно-прагматические, структурно-семантические, лингвистические аспекты, и при необходимости, также рассматриваются проблемы перевода. Цель данного исследования - определить изоморфные и алломорфные особенности этих понятий в разных структурных языках и выяснить как эти понятия выражаются на основе языковых средств.

Гендер имеет понятие универсального характера, у него есть свои средства выражения - вербализаторы на любом языке. На основе нашего сравнительно-типологического анализа мы можем рассмотреть, что в английском и узбекском языках "гендерные" языковые единицы выражаются в систематической структуре через следующие типы инвариантов и что эти вербализаторы формируют гендерное поле в языках, такие как: 1) фонема; 2) интонема; 3) морфема; 4) лексема; 5) синтаксис: а) фразема, б) сентенсема; 6) фразеоема; 7) текстема (дискурсема). Ниже мы попытаемся отделить "лексема" от инвариантной языковой единицы, которая чаще всего используется в описание концепта "гендер" и проведем эмпирический анализ на основе примеров.

Классификация лексем, специфичных для события гендерной коннотации может быть изучена с точки зрения структурных, семантических,

коммуникативных, прагматических особенностей. Ниже мы сосредоточим основное внимание на анализе гендерных коннотаций с точки зрения того, какие лексемы выражаются через ряд слов, которые являются особенными для данного события. Наши наблюдения, основанные на полученных результатах показали, что понятие «гендер» реализуется в любом языке (и речи) следующими инвариантными универсальными лексическими средствами, и мы назвали эти лексемы «лексогендерема»ми:

1) Выраженные существительными: на узбекском: аёл, эркак, қиз, ўғил, эркак, урғочи, мода, ўғилбола, қизбола, чол, кампир, эр, хотин, заифа, мўйлов, қаламқош, сарвиноз, танноз, пари, париваш, гўзал, санам, ота, она; йигит, бола, ўспирин, эркак, киши, чол, амаки, тоға, бува, эр, дада, падар, почча, божа, ошна, оғайни, қайнота, қайноға, оға, ини, ака, ука, ўғил, қирол, отахон, қизалоқ, бева, жувон, буви, волида, хола, амма, опа, сингил, қайнона, қайнопа, қайнсингил, ая, келинойи, куёвпочча, овсин, кундош, қиролича, уйбекаси, жазман, маъшуқа, маҳбуба, онахон, опоқи и.т.д.;

на английском: woman, man, girl, daughter, father, mother, brother, sister, lass, lad, fellow, lady, gentlemen, madam, mister, mistress, granddad, grandma, grandson, granddaughter, mother grabber, motherhouse, mother-tongue, mother-tree, mother-bee, man, woman, son, daughter, mister, mistress, boy, husband, wife, bride, groom и.т.д.

2) Выраженные прилагательными: на узбекском: оталарча, оналарча, хотинхалаж, эркаксифат, хотинсифат и.т.д.; на английском: manly, womanly, fatherly, motherly, mannish, womanish и.т.д.

3) Выраженные наречиями: на узбекском: хотинчасига, эркакчасига, қайнотачасига, қайноначасига, куёвчасига, келинчасига и.т.д.; на английском: manwise, womanwise, girlishly, boyishly, malewise, femalewise и.т.д.

4) Выраженные глаголами: на узбекском: уйланмок (указывает на мужской пол), турмуш қурмоқ, эрга тегмоқ (указывает на женский пол) и.т.д.; на английском: to get married (нейтральный).

Как показывают приведенные выше примеры, лексогендеремы выражающие концепт «гендер»а можно разделить на следующие типы в зависимости от их состава:

1) Простые лексогендеремы: на узбекском: қиз, ўғил, аёл, эрақак,чол, кампир, эр, хотин, тап, ота,она, почча и.т.д; на английском: girl, lass, lad, fellow, lady и.т.д.

2) Производные лексогендеремы: на узбекском: овсин, кундош,қайнота, қайнона, қайноға, қайнопа, қайнсингил, махбуб, махбуба, оталарча, оналарча, хотинчасига, эрақакчасига и.т.д; на английском: manwise, womanwise, girlishly, boyishly, malewise, femalewise и.т.д.

3) Составные лексогендеремы: на узбекском: хотинкалаж, эрақаксифат, хотинсифат; қаламқош сарвиноз, танноз, келинойи, келинбуви, куёвпочча, куёвтоға и.т.д; на английском: granddad, grandson, granddaughter, mothergrabber, motherhouse, mothertongue, mother-tree, mother-bee и.т.д.

4) Сложные лексогендеремы: на узбекском: падаркушлик, модаркушлик, хотинчасига, қайнотачасига, қайноначасига, куёвчасига, келинчасига, каттақайнона, каттақайнота и.т.д; на английском: mother-in-law, father-in-law, grandfather-in-law, grandmother-in-law, brother-in-law, sister-in-law, motherhouse, mothergrabber, mothertongue, mother-tree, mother-bee, granddaughter, mothergrabber и.т.д.

Вместо заключения следует отметить, что в лексическом выражении вербальных средств в обоих языках очевидна их уникальность для "женщин" и "мужчин". В направлении гендерной лингвистики явления, взятые в качестве объекта исследования, считаются общими для явлений и типов во всех разделах языка, и они используются при анализе системы. В некоторой степени изоморфные и алломорфные аспекты наблюдались в словах, представляющих как мужской, так и женский род в обоих языках, поскольку их наличие неразрывно связано с соблюдением универсальных и частных лингвистических законов в обоих сопоставительных языках.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Воробьев В.В., Лингвокультурология. Теория и методы. – М., 1997
2. Искандарова Ш. Тил системасига майдон асосида ёндашув. -Т.: Фан, 2007.
3. Кириллина А., Томская М. Лингвистические Гендерные исследования
4. Хошимов Ф., Комилова Н. Турли тизимли тилларда “гендер” концепти ва уни воқелантирувчи воситалар майдонининг қиёсий тадқиғи, ФарДУ илмий хабарлари, № 3, 2020.
5. Мирзааҳмедович, Х. Ф., & Комилова, Н. А. (2021). ИНГЛИЗ ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИДА ГЕНДЕР КОНЦЕПТУАЛ СЕМАНТИКАСИ ВЕРБАЛИЗАТОРЛАРИ

НОМИНАТИВ ТУРЛАРИНИНГ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ.
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА, 4(6).

6. Щур Г. С. Теории поля в лингвистике, Из-дво «Наука», 1974:

7. Kramer Ch. Perceptions of female and male speech, Language and speech, no.2, April/June, 1977.

8. Lakoff R. Language and Woman`s Place. Harper&Row, NY-London, 1975.

9. Abdilkadimovna, K. N. (2021). Comparative And Linguocultural Analysis Of The Concept" Gender" In Uzbek And English Languages. The American Journal of Social Science and Education Innovations, 3(06), 112-117.

10. Muzaffarovna, A. N., & Qizi, A. S. T. (2020). Characteristic features of word formation of a newspaper article in English and Uzbek languages. Проблемы современной науки и образования, (2 (147)).

PRESENT SIMPLE AND PRESENT CONTINUOUS: WHAT'S THE DIFFERENCE?

Sattorova Khadicha Inayat qizi

Student of UzSWLU

Bazarov Ikhtiyor Rakhmatullayevich

Scientific supervisor

Deputy Dean of the second Faculty of Foreign Languages and Literature of UzSWLU

Annotation: *Many beginners misunderstand the Present Simple and Present Continuous tenses. Today, we'll discuss how they differ from one another, what those differences are, and when to utilize Present Simple and Present Continuous.*

Key words: *auxiliary verb, semantic verb, singular nouns, suffix, consonant, vowel, signal words.*

A statement generated in the present simple tense lacks an auxiliary verb. The subject is put in the first position in the sentence, while the semantic verb is put in the second. An object or a pronoun can act as the topic. The verb ends in –s (-es) when used with the singular nouns he, she, it. The verb remains the same in all other circumstances.

FORMULA:

I, We, You, They + VERB.

HE, SHE, IT + VERB + -s (-es).

I read. We draw. You eat. They drive.

He swims. She writes. It barks.

When a verb ends in -o, -y, -s, -sh, -ch, -tch, -x, or -z, the suffix -es is added. This is done to prevent two challenging sounds from coexisting in a word.

Verbs with a -y ending are equally important to pay attention to. Two forms of endings are used here:

o If the word ends in a consonant and -y, the ending -es is used and "y" is replaced with "i":

You cry – She cries.

They try – Hy tries.

o If the word ends in a vowel and -y, the ending -s is attached to the verb, and the "y" remains in its place.

I say – He says.

We play – She plays.

Present Simple and Present Continuous have different grammatical structures.

Present Continuous Tense is formed from the auxiliary verb to be and the main verb. The verb to be takes the desired form depending on the person of the

subject (am, is, are), and the particle to leaves the main verb and the ending -ing appears.

FORMULA:

I + AM + VERB + ING.

HE, SHE, IT + IS + VERB + ING.

WE, THEY + ARE + VERB + ING.

I am singing.

He is cooking. She is reading. It is eating.

We are enjoying. They are playing.

As a general rule, the ending -ing is added to the verb. But in some cases, adding the ending -ing entails the transformation of the word.

Verbs ending in -e have their final vowel removed.

Phone - phoning, change - changing, have - having.

For verbs ending in -ie, the -ie vowels are replaced with -y.

Lie -lying, tie - tying, die - dying.

If the verb ends in a short vowel with a consonant, then that consonant is doubled.

Swim - swimming, stop - stopping, get - getting.

Negative sentences.

Negative sentences in Present Simple and Present Continuous are formed using an auxiliary verb and a negative particle not.

Present Simple - the auxiliary verb do or its form does is used if the subject is expressed by the pronouns he, she, it or singular nouns. Thus, the ending -s from the main verb passes to the auxiliary. The particle not is located between the main and auxiliary verbs.

FORMULA:

I, WE, YOU, THEY + DO NOT (DON`T) + VERB.

HE, SHE, IT + DOES NOT (DOESN`T) + VERB.

I do not (don`t) read. We do not (don`t) draw. You do not (don`t) eat. They do not (don`t) drive.

He does not (doesn`t) swim. She does not (doesn`t) write. It does not (doesn`t) bark.

Unlike Present Simple, Present Continuous uses an auxiliary verb to form an affirmative sentence. Therefore, in order to turn a statement into a negation, it is enough to add the particle not. The predicate looks like this: the verb to be, after it the particle not and then the main verb.

FORMULA:

I + AM + NOT + VERB + ING.

HE, SHE, IT + IS + NOT + VERB + ING.

WE, THEY + ARE + NOT + VERB + ING.

I am not singing.

He is not cooking. She not is reading. It is not eating.

We are not enjoying. They are not playing.

Interrogative sentences.

The question in Present Simple is asked using the auxiliary verb do (does), which takes the first place in the sentence. The second place is occupied by the subject, and the third by the main verb.

FORMULA:

DO + I, We, You, They + VERB?

DOES + HE, SHE, IT + VERB?

Do I read? Do we draw? Do you eat? Do they drive?

Does he swim? Does she write? Does it bark?

When forming an interrogative sentence in Present Continuous, similar permutations occur: to be is placed in the first place, then the subject is also followed, and after it is the main verb.

FORMULA:

AM + I + VERB + ING?

IS + HE, SHE, IT + VERB + ING?

ARE + WE, THEY + VERB + ING?

Am I singing?

Is he cooking? Is she reading? Is it eating?

Are we enjoying? Are they playing?

Present Simple and Present Continuous - use cases.

1. Daily activities.

If we are talking about regular actions or daily routine, then Present Simple is used.

Signal words: always, usually, often, sometimes, occasionally, seldom, rarely, never; in the morning/afternoon/evening; every day/week/month/year.

I go to school every day. She always eats meat for dinner. He sometimes plays football with his friends.

If the action occurs at the moment of speech, then the Present Continuous is used.

Signal words: now, at the moment, still (until now), as well as the words look, listen, etc., indicating that the action is happening at the moment of speech.

I am cooking now. She is doing her homework at the moment.

Look! They are talking.

2. Permanent or temporary states and actions.

Permanent - Present Simple.

I live in Uzbekistan. She works as a teacher.

Temporary - Present Continuous.

She is reading a book by Herbert Wells. He is working as an engineer these days.

3. Public truths, facts and laws of nature.

In such cases, the Present Simple is used.

The earth revolves around the sun. It often rains in autumn in our country.

If these are changing and progressive actions - Present Continuous. Often in such sentences, adjectives in the comparative degree are used.

It is getting hotter these days. The Internet is working slower.

4. Events taking place according to the schedule, program.

Timetables of trains, planes, buses; TV programs, official meetings, conferences, etc. - Present Simple.

The bus arrives at the station at 5 o'clock. The concert starts at 7 p.m.

If these are personal plans, agreements scheduled for the near future, often with place and time indicators - Present Continuous.

Mr. Brown is arriving at the train station tomorrow at 12.00. We are meeting at school tomorrow at 9 o'clock.

5. Instructions and manuals.

The Present Simple is often used colloquially in place of the imperative in recipes, route explanations, and other instructions.

First you add flour then sugar.

7. Repetitive actions or negative emotions.

If we are talking about frequently repeated actions, and the sentence itself conveys irritation or surprise, then Present Continuous is used with the words always, constantly, continuously, all the time.

Bob is always talking during lesson. Lisa is always phoning me early in the morning.

JIZZAX VOHASI HUNARMANDCHILIGINING TARIXIY VA ETNOGRAFIK TADQIQOTLARDA YORITILISHI**Umarqulova Gulchiroy Fayzulla qizi***Ijtimoiy-gumanitar fanlar yo'nalishi (tarix) 2-kurs magistranti*

Ma'lumki, o'tmishda O'rta Osiyo xaqqlari hayotida, qolaversa ho'jalik faoliyatida hunarmandchilik katta ahamiyat kasb etgan. Tarixiy manbalarning guvohlik berishicha, mehnat taqsimoti natijasida vujudga kelgan ushbu xo'jalik turi, dehqonchilik, chorvachilik kabi o'zining qadimiy tarixiga ega. O'zbekistonda olib borilgan arxeologik qazilmalar bundan ikki ming yil muqaddam yurtimizda hunarmandchilik keng rivoj topganligidan guvohlik beradi. Odatda, hunarmandchilik ko'proq shaharlarda keng ko'lamda rivoj topib, shaharlarni o'sishi, savdo-sotiqni taraqqiy etishida muhim rol o'ynagan. Biroq, ayni vaqtda hunarmandchilikning qator sohalari bevosita uy-ro'zg'or sharoitidan ham rivojlangan. Shu sabab uy hunarmandchilik qishloqlarda ko'proq taraqqiy etgan. O'rta Osiyoda rivoj topgan hunarmandchilik, jumladan uy hunarmandchiligi barcha tarixiy davrlarda, turli etnik jamoalarda va hatto har bir tarixiy-madaniy hududda o'zining qator xususiyatlariga ega bo'lgan. Bu xususiyatlar qator omillar, eng avvalo siyosiy, iqtisodiy va madaniy rivojlanish omillari natijasida tarkib topgan. Uy hunarmandchiligining o'ziga xos xususiyatlarini tarkib topishida tabiiy geografik sharoit omili ham katta ahamiyatga ega bo'lgan. Bu xususiyatlar Jizzax vohasidagi ayollar hunarmandchiligida o'z aksini topgan. Ma'lumki, qadimdan Jizzax vohasi o'zining ko'pqirrali va boy, moddiy ma'naviy madaniyati bilan ajralib turgan. Vohaning qulay tabiiy-geografik o'rni va aholining boy tajribasi bu hududda xo'jalik hayotining barcha sohalarini o'tmishda taraqqiy etish uchun imkon bergan. Qishloq jamoalarida hunarmandchilik, uy-ro'zg'or kasbi- kori rivojlangan. Uy hunarmandchilik qishloq aholisi hayotining barcha sohalariga mahsulot yetkazib bergan va natijada qishloq jamoasining moddiy-ma'naviy hayotini tub ildizlariga aloqador bo'lgan. Shuning uchun XIX asr oxiri – XX asr boshlari davriy doirasida Jizzax vohasi aholisi hayotini tarixiy-etnografik jihatdan ilmiy tarzda o'rganish uchun bu mavzuda tadqiqot olib borish juda muhimdir. O'rta Osiyo tarixshunosligida etnografik materiallari asosida chuqur, har tomonlama tadqiq qilinayotgan davr doirasida mazkur mintaqqa aholisi orasida tarqalgan uy hunarmandchiligi va u bilan bog'liq udumlar o'rganilgan. Shuning uchun Respublikamizning yangi tarixi yaratilayotgan hozirgi yangilanish davrida biz tadqiqot uchun tanlab olgan "Jizzax vohasi qishloq ayollarining uy hunarmandchiligi tarixini o'rganish" mavzusi ilmiy ahamiyatga ega bo'lgan masalani o'rganishga salmoqli hissa bo'lib qo'shilishi shubhasiz. Yuqorida ta'kidlaganimizdek, Markaziy Osiyo xalqlari xo'jalik faoliyatida hunarmandchilik sohasi muhim o'ringa ega bo'lib kelgan va o'zida xalqimizni boy amaliy tajribalarini ifoda etadi. Ushbu an'anaviy hunarmandchiligimiz tarixini o'rganish hamisha muhim ilmiy tadqiqot masalasi bo'lib kelgan va shunday bo'lib qoladi. XIX asrning ikkinchi yarmidan to shu kunimizgacha

bo'lgan davrda Jizzax vohasi hunarmandchiligi to'g'risida ko'plab asarlar yaratilgan. Lekin, bu asarlarning tarixiy tasnifi haligacha yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Faqatgina I. M. Jabborovning 1917-yilgacha bo'lgan davrda "O'zbekistonda hunarmandchilikni o'rganilish tarixidan" asari bundan mustasnodir. Asarda o'zbek hunarmandchiligi to'g'risida ma'lumot beruvchi XIX asr oxiri – XX asr boshlaridagi deyarli barcha manbalar to'g'risida keng ma'lumotlar berilgan. Ularni yutuqlari va kamchiliklari atroflicha ko'rsatib o'tilgan. Shunga qaramay, Jizzax vohasi hunarmandchiligiga alohida to'xtab o'tilmaganligi va XX asr boshi bilan cheklanishi tufayli Jizzax vohasi ayollarining hunarmandchiligi tarixini o'rganilishini tadqiq qilish muhim masala bo'lib qoladi. XIX asrning ikkinchi yarmigacha Jizzax vohasi ayollar hunarmandchiligi tadqiqotchilar tomonidan maxsus o'rganilmagan. Voha hunarmandchiligi to'g'risidagi ilk ma'lumotlar sayohatchilar xonliklardagi rus hukumati vakillari tomonidan yozib qoldirilgan yo'l esdaliklarida, axborotlarida uchraydi. Ushbu ma'lumotlar asosan Rossiyaning O'rta Osiyo hududidagi davlatlar ishlab chiqarish salohiyati, xom-ashyo manbalari miqdorini aniqlashga qaratilgan katta qiziqish oqibatida to'plangan bo'lib, o'z oldiga o'lka hunarmandchiligi to'g'risida batafsil ma'lumot berishni maqsad qilib qo'ymagan edi. Shuning uchun bu davr hunarmandchiligi to'g'risidagi asarlar har doim ham ilmiy talablarga yetarli javob bermaydi. Ular tartibli olib borilmagan. Tadqiqotchilar vohani ishlab chiqarish kuchlari taraqqiyotini to'g'ri yoritib bera olmaganlar, hunarmandlar ijtimoiy holati nazardan chetda qolgan. Tadqiqotchilar ko'proq faktik manbalar to'plash, ularni bir tizimga solish va tasvirlab berish bilan cheklanib qolganlar. Turkiston, shu jumladan Jizzax vohasi hunarmandchiligini ilmiy jihatdan o'rganish 1872-yilda Moskvada bo'lib o'tgan politexnika ko'rgazmasi bilan boshlandi desak xato bo'lmaydi. Chunki ko'rgazmaga bag'ishlab chop etilgan "Русский Туркестан" to'plamida o'lkadagi mahalliy hunarmandchilik sohasi haqida ilk maqola e'lon qilindi. Unda asosan, hunarmandchilik ishlab chiqarishi texnikasi bayon qilingan. Lekin, hunarmandlarning ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlari va maishiy turmushi yoritilmagan. Mustaqillik yillarida mahalliy tadqiqotchilar tomonidan bir qator ilmiy izlanishlar amalga oshirildi. Ushbu tadqiqotlarning umumiy xususiyatga ega bo'lib, o'zbek xalqida qadimdan rivojlanib kelgan ayollar hunarmandchiligining ayrim qirralarini yoritishga bag'ishlanganligi bilan xarakterlanadi. Bunday tadqiqotlar sirasiga S. Davlatova, Sh. Nurullayeva, M. Ibragimova, G. Zunnunova, Yu. G., aybullayeva, N. Abdullayevalar ning ilmiy izlanishlarini kiritish mumkin. Yuqoridagi ta'kidlaganidek, XIX asrning oxiri – XX asr boshlari doirasida Jizzax vohasi aholisi orasida tarqalgan ayollar uy hunarmandchiligini va u bilan bog'liq udumlarga bag'ishlangan maxsus tadqiqotlar deyarli olib borilmagan. Shu bilan birgalikda ayollar hunarmandchiligi O'rta Osiyo, jumladan, hozirgi Respublikamiz hududlari miqyosida avval ham tadqiqotchilar tomonidan maxsus tadqiq etilmagan. Dastlab, O'rta Osiyoda ayollar hunarmandchiligini o'rganish XIX asrning oxiri choragidan boshlab jiddiy o'rganila boshlandi. Bu boradagi ma'lumotlar sayohatchilar, savdogarlar, xonliklardagi rus hukumati vakillari, harbiylar tomonidan qisqa axborot tarzida yozib qoldirilgan.

Ushbu asarlar uy hunarmandchiligi tarixini o'rganishda katta ahamiyatga ega bo'lsada, ularni tanqidiy nuqtaiy nazardan o'rganishni talab etiladi. Chunki, mualliflar o'z manbalarini bevosita doimiy kuzatishlar asosida to'plamaganlar, aksincha ko'proq rasmiy hisobotlardan olganlar. Ushbu tadqiqotda XIX asrning oxiri – XX asr davomidagi Jizzax vohasi hunarmandchiligiga bag'ishlangan tarixiy manbalarni, ilmiy izlanishlarni faqatgina eng asosiylarini qamrab oldi. Kelgusidagi Jizzax vohasi hunarmandchiligi tarixini o'rganishning tarixshunoslik tavsifida yozma manbalar qamrovini kengaytirish va o'rganishni chuqurlashtirish lozim. Shuningdek, arxiv hujjatlari, statistik materiallar va e'lon qilinmagan shu davrga oid manbalarni o'rganish lozim bo'ladi. Shu bilan birga etnografik dala materiallarini jalb qilish ham katta ilmiy ahamiyatga ega. Bu esa Jizzax vohasi hunarmandchiligi tarixini o'rganishga muhim hissa bo'lib qo'shiladi va xalqimiz an'anaviy hunarmandchiligi ishlab chiqarish munosabatlarini va maishiy turmushini to'laqonli yoritib berish imkonini bergan bo'lar edi.

Mustaqillik sharofati tufayli endilikda milliy-madaniy meros hisoblangan kashtachilik hunari ham an'anaviy-zamonaviy va badiiy soha sifatida yanada rivojlanayotganligi, asrlarga tatishini har daqiqada his qilib turish mumkin. Aslida esa, bu qo'l ishi o'zining nafisligi va naqshlarning nozikligi bilan barchani e'tiborini tortadi. Bugungi kunda vohada tajribali kashtado'z hunarmand ayollar ko'pchilikni tashkil etib, bir qator shogirdlarni tarbiyalashmoqda. Jumladan, Jizzax shahrida hunarmandchilikning gul bosilgan gazlamalar va chokli buyumlar quroqchilik yo'nalishida faoliyat olib borayotgan hunarmand Alimova Orzixon Abdullayevnani misol qilib keltirish mumkin. Kashtado'z qisqa muddatda ko'plab shogirdlariga hunarmandchilik sirlarini o'rgatib, shogirdlar endilikda mustaqil faoliyat yuritishmoqda. Bu esa ko'hna hunarning yangicha hayotiy ma'no kasb etayotganidan, «ustoz-shogird» an'anasi bardavomligidan darak beradi. Ta'kidlash joizki, Jizzax shahrida quroq va kashtachilik hunarmandchiligi asosida faoliyat olib borayotgan hunarmand Alimova Orzixon Abdullayevna, Jizzax viloyati, Paxtakor tumanida gul bosilgan gazlamalar va chokli buyumlar quroqchilik yo'nalishida faoliyat yuritayotgan Gulrux Yadgarova, G'allaorol tumanida quroq va kashta asosida milliy liboslar tikish yo'nalishida Gavhar Mirzayeva o'zlarining hunarmandchilik maktablari shakllantirganligini ko'rish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Жабборов И. М. Из истории изучения ремесла в дореволюционном Узбекистане // КСИЭ XXXII. – М., 1959. – С 74–84

2. Федченко А. Оби джуаз-писче бумажная фабрика в Коканде // Русский Туркестан. – Вып. II. – М., 1872. 9 –с

3. Давлатова С. Т. Ўзбекистон амалий санъатида анъанавий тақинчоқлар: миллийлик муаммолари ва трансформация жараёнлари (XIX аср охири – XX) / Ўзбекистон санъатида маданий толерантлик ва анъаналарнинг ўзига хослиги. – Тошкент, 2005. – Б. 66–68

**ОТМ ТАЛАБАЛАРИНИ МАСОФАДАН ЎҚИТИШ ТАМОЙИЛЛАРИ ВА
УСУЛЛАРИ**

**ПРИНЦИПЫ И МЕТОДЫ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ
ВУЗА**

**PRINCIPLES AND METHODS OF DISTANCE LEARNING OF UNIVERSITY
STUDENTS**

Умарова Умида Умаровна

Осиё Халқаро университети

“Умумтехник фанлар” кафедраси катта ўқитувчиси

Аннотация: *Мақолада олий таълим муассасалари талабаларини масофавий ўқитиш тамойиллари ва усуллари, масалан, оғзаки усуллар, материаллар билан ишлаш, кўрғазмали қуроллар билан ишлаш, рақамли материаллар билан топшириқлар, ўқув қўлланмаларидан фойдаланиш, амалий ишлар, амалий технологиялар аниқланган. Телевизор технологияси, тармоқ технологияси, комбинацияланган усул, ўз-ўзини ўрганиш, индивидуал ўқитиш усули, “бирдан кўпга” усули, фаол ўзаро таъсир усули.*

Калит сўзлар: *масофавий таълим, талаба, ўқитувчи, университет, метод, принцип.*

Аннотация: *В статье выявлены принципы и методы дистанционного обучения студентов вуза, такие как работа с материалами, устные методы, задания с цифровым материалом, работа с наглядными пособиями, использование учебных пособий, практические работы, кейс-технология. ТВ-технология, комбинированный способ, самообучение, сетевая технология, метод индивидуализированного преподавания, метод «один ко многим», метод активного взаимодействия.*

Ключевые слова: *дистанционное обучение, студент, преподаватель, вуз, принцип, метод.*

Annotation: *The article reveals the principles and methods of distance learning of university students, such as oral methods, working with materials, working with visual aids, tasks with digital material, the use of textbooks, practical work, case technology. TV technology, individualized teaching method, one-to-many method, network technology, combined method, self-learning, method of active interaction.*

Keywords: *distance learning, student, teacher, university, method.*

КИРИШ

Масофавий таълим бугунги кунда талаб қилинадиган таълим турига айланиб бормоқда. Ушбу турдаги таълимнинг машҳурлигининг асосий

сабаблари - бу ишдан ажралмасдан таълим олиш истаги, ишчи кучи рақобати. Ҳозирги вақтда дунёнинг аксарият мамлакатларида масофавий таълим ва таълим мавжуд. Масофавий ўқитиш арзон, мослашувчан ва хилма-хил эканлигини ҳисобга олсак, келажакда у тобора муҳим рол ўйнайди деб тахмин қилиш мумкин. Таълимнинг ушбу шакли ёши ва фаолият турини ҳисобга олмаган ҳолда ўқишни истаган ҳар бир киши учун мавжуд. Бирор киши ҳар қандай даражадаги – олий, қўшимча, профессионал маълумотга эга бўлиш имкониятига эга. Интерактив воситалардан фойдаланиш асосида инсон ҳар қандай йўналиш ва мутахассисликларни ўзлаштириш имкониятига эга бўлади [3; 6].

АСОСИЙ ҚИСМ

Олий таълимдада масофавий ўқитиш компьютер телекоммуникациялари, замонавий ахборот технологиялари ва ўқитиш усулларидадан фойдаланишни ўз ичига олади.

Масофавий ўқитишнинг асосий хусусияти - бу материални ўрганиш ва ўқитувчилар билан алоқа Интернет орқали амалга оширилганда, таълим муассасасидан ташқарида таълим фаолиятини амалга ошириш имконияти. Мактабда масофавий ўқитишнинг мақсади талабаларга динамик ижтимоий-иқтисодий шароитларга самарали мослашиш ва жамиятга самарали қўшилиш имкониятини берадиган университет таълимнинг элементларини тақдим этишдир; ўқувчиларнинг жисмоний саломатлигини сақлаш ва яхшилаш.

Масофавий таълим қуйидаги педагогик вазифаларни ҳал қилиш имкониятини беради: ўқувчиларда когнитив фаолликни ривожлантириш; танқидий фикрлаш ва турли фикрларни муҳокама қилиш қобилияти; самарали таълим маконини яратиш; талабаларга мамлакатнинг исталган ҳудудида ва ундан ташқарида тенг таълим олиш имкониятини бериш; таълим муассасаларининг педагогик салоҳиятидан фойдаланиш орқали таълим сифатини ошириш; талабаларнинг ижтимоий фаоллигини ошириш [4].

Масофавий таълим нафақат талабаларга, балки ўқитувчиларга ҳам имкониятлар яратади: малака ошириш, бу турли хил онлайн тадбирларда иштирок этиш орқали турли методик бирлашмалар орқали тажриба алмашиш орқали амалга оширилади. Таълимнинг ҳар қандай шакли методистлар томонидан ишлаб чиқилган ўқитиш тамойилларига асосланади.

Ўқитиш тамойиллари - ўқитиш мақсадлари ва ўқитиш амалиётини бошқарадиган қонунлар ўртасидаги боғлиқликни ифодаловчи қоидалар.

Ўқитиш тамойиллари ўқитиш асосидир. Таълимнинг асосий принциплари анъанавий равишда кўриб чиқилади: илмий, тизимли, онгли ўрганиш принципи, назария ва амалиёт ўртасидаги муносабатлар, аниқ ва мавҳумликнинг бирлиги, билимларнинг мавжудлиги, мустаҳкамлиги, индивидуал ва жамоавий бирлашма. Принциплар бир-бири билан чамбарчас боғлиқ. Амалий фаолиятда принциплар ўқув фаолиятини ташкил этиш

усуллари ва шакллари шаклида ифодаланади. Масофавий ўқитиш қуйидаги принципларга асосланади:

- Эркин кириш, бу ҳар бир кишининг ўқишни бошлаш ҳуқуқини англатади.
- Масофавий ўқитиш ўқитувчи билан минимал алоқани, мустақил ишлашга эътиборни англатади.
- Асосий билим принципи. Масофавий таълим шароитида самарали ўрганиш учун асосий билим талаб этилади.
- Интерактивлик принципи. Тренинг давомида нафақат ўқитувчининг талабалар билан, балки талабаларнинг бир-бири билан алоқалари ҳам табиийдир.
- Идентификация принципи. Масофавий ўқитиш билан ўрганиш мустақиллигини назорат қилиш керак, чунки натижаларни сохталаштириш учун катта имкониятлар мавжуд.
- Индивидуаллаштириш принципи. Масофавий ўқитиш шароитида индивидуал режа асосида ўқитиш мумкин ва жорий назорат таълимни тўғрилашга қаратилган.
- Таълимни тартибга солиш принципи ўқув жараёнида мустақил иш жадвалига, қаттиқ назорат ва режалаштиришга риоя қилишни талаб қилади.
- Оммавий ахборот воситаларидан фойдаланишнинг педагогик мақсадга мувофиқлиги принципи асосийларидан биридир.

Масофавий таълимни олиб борадиган кўплаб ўқитувчилар ахборот технологиялари ва Интернетга қизиқиш билан ажралиб туради. Бунинг сабаби уларнинг мавжудлиги ва ташқи жозибадорлиги. Натижада, ўқитувчилар асосан ушбу воситаларга эътибор беришади.

Масофавий ўқитишда ўқитувчи кенг қўлланиладиган ўқитиш усулларини, шунингдек ўзига хос усулларни ўз ичига олган турли хил усуллар гуруҳларидан фойдаланиши мумкин.

Замонавий даврда энг кенг тарқалгани маълумот турига қараб ўқитиш усулларини таснифлашдир. Ахборот манбалари қуйидагилар бўлиши мумкин: ўқитувчининг нутқи; дарсликлар; географик харита; дарслик материаллари; тасвирий материаллар; Интернет манбаларидан олинган маълумотлар; амалий топшириқлардан олинган хулосалар.

Юқорида айтилганларга асосланиб, ўқитиш усуллари ажралиб туради: оғзаки, материаллар билан ишлаш, кўргазмали қуроллар билан ишлаш, рақамли материаллар билан топшириқлар, ўқув қўлланмаларидан фойдаланиш, амалий ишлар [5].

Билим манбаларига асосланган ўқитиш усулларининг таснифи турли хил маълумот манбалари билан ишлашга қаратилган.

Ўқитиш усулларидан ташқари, билимларни текшириш ва баҳолаш усуллари мавжуд. Албатта, сўнги пайтларда турли хил билим манбаларидан фойдаланиш долзарб бўлиб қолди. Шу билан бирга, ушбу тасниф муҳим камчиликка эга – когнитив фаолиятнинг табиати ҳисобга олинмайди. Ушбу

таснифда ўқитиш усуллари аниқланади: тушунтириш-тасвирий, репродуктив, муаммоли тақдимот усули, қисман қидириш, тадқиқот [1-3].

Ўқитувчи ўқувчиларга тайёр материални таклиф қилиб, тушунтириш ва тасвирий усулдан фойдаланади; шу билан бирга, талабалар ушбу материални ўзлаштиришни талаб қиладилар. Материални тушунтиришда ўқитувчи турли хил кўргазмали қуроллар, чизмалар, графикалар, жадваллар, диаграммалар ва бошқалардан фойдаланади.

Бундай ҳолда, асосий нарса савол, мавзунинг моҳиятини ўрганишдир; иккинчи даражали маълумотни идрок этиш ва ўзлаштириш муҳим эмас. Талаба ўқитувчи томонидан тайёрланган материални идрок этиши, уни тушуниши, уни тушуниши ва кейинчалик кўпайтириши керак.

Тушунтириш ва тасвирий усул нафақат ўқитувчи томонидан мавзу материални тақдим этишни назарда тутди. Топшириқларни бажариш ташкил этилиши мумкин, бунинг натижасида талабалар хулосалар, хулосалар ва бошқалар шаклида маълум бир материални олишади. Бундай вазифа бўлимни мустақил ўрганиш, жадваллар, графиклар ва бошқа кўргазмали материалларни таҳлил қилиш бўлиши мумкин [3].

Репродуктив усул. Унинг ўзига хос хусусияти шундаки, у талабалар томонидан билимларни шу каби шароитларда қўллашга қаратилган. Репродуктив усулдан фойдаланишга мисол синфда мустақил вазифаларни бажаришдир.

Бундай ҳолда, талабалар ўқитувчи таклиф қиладиган намунавий режадан фойдаланишлари керак. Бундай иш биринчи марта бажарилганда, ўқитувчи топшириқнинг бажарилишини кўрсатиши керак. Оддий вазифани бажаришда намунани кўрсатиш тавсия этилади.

Мустақил топшириқлар барча талабалар томонидан амалга оширилади. Ўқитувчи жараёни назорат қилади ва тузатишлар киритади. Репродуктив усул доирасида талабалар кўплаб бошқа турли хил манбалар - жадваллар, диаграммалар ва бошқалар билан эслатмалар билан ишлашлари мумкин. Вазифалар муайян хулосалар чиқаришни, ҳодисалар ва жараёнларнинг ўзаро боғлиқлигини аниқлашни, объектларни таққослашни таклиф қилиши мумкин.

Юқоридаги барча мисолларда талабалар билимларни таклиф қилинган намунага мувофиқ қўллашни ўрганадилар. Вазифани бажаришда болалар аллақачон маълум бўлган бажариш усулидан фойдаланадилар. Улар вазифани бажариш йўлини излашлари шарт эмас. Бу репродуктив ўқитиш усули қўлланилаётганлигини кўрсатади [5].

Қисман-қидириш усули. Ушбу усулнинг мақсади талабаларни ўқитишда ижодий фаолиятни амалга оширишга ўргатишдир. Бунинг учун ўқитувчи болаларни муаммоли вазифаларни бажаришга ўргатади.

Шу билан бирга, талабаларга топшириқни бажариш усули таклиф этилмайди. Бу қисман қидириш усулининг моҳияти. Ушбу турдаги вазифаларнинг яна бир номи ижодийдир. Бундай ҳолда, ўқитувчи муаммоли

савол туғдиради ва уни бир қатор саволларга ажратади, уларга жавоблар асосий саволга жавоб беришга олиб келади.

Албатта, бу ҳолда талабаларнинг фаолияти мустақилдир, аммо барибир ўқитувчининг назорати жуда аниқ. Қисман қидириш усулидан фойдаланишнинг энг ёрқин намунаси эвристик суҳбатдир. Эвристик суҳбат жараёнида талабалар билим олишади.

Талабаларнинг когнитив фаолиятининг хусусиятига қараб ўқитиш усуллари сифатида қуйидагиларни келтириб ўтишимиз мумкин: ўйин, лойиҳа, мунозара, тадқиқот ва амалий.

Анъанавий усуллардан ташқари, университетда масофавий ўқитиш пайтида янги усулларни қўллаш керак. Ушбу усуллар гуруҳига қуйидагилар киради: индивидуал ўқитиш усули. Ушбу усулдаги асосий нарса талабанинг ўқитувчи билан доимий алоқаси.

Ўқув материални муаммоли тақдим этиш усули. Ушбу усулнинг моҳияти шундаки, ўқитувчи талабаларни топшириқни босқичларга ажратишга, бажаришнинг мос усулини танлашга ўргатиши керак. Ўқитувчи ишлаётган муаммони асосли равишда ҳал қилиш керак. Талабалар вазифани ҳал қилиш усулларини, аргументатсияни идрок этадилар, вазифани ҳал қилиш қайси босқичлардан иборатлигини эслайдилар.

Муаммоли тақдимот шароитида ўқитувчи вазифани қандай кетма-кетликда бажариш кераклигини кўрсатади, ушбу ҳаракатнинг мантиғини, шунингдек юзага келадиган қарама-қаршиликларни тушунтиради. Бошқача қилиб айтганда, ўқитувчи муаммони ҳал қилади, уни ўзи ҳал қилади ва талабалар билим жараёнининг мантиқийлиги ва мантиғини идрок этадилар, вазифани ҳал қилиш босқичларини ўрганадилар.

Тадқиқот усули. Ушбу усулни қўллаш натижасида талабалар мустақил ижодий фаолиятга тайёрланмоқдалар. Қисман-ўқитувчининг назоратсиз қидириш усули мумкин эмас, тадқиқот усули билан вазифалар бутунлай мустақил равишда амалга оширилади.

Шу билан бирга, талабалар тадқиқот ишларини олиб борадилар, муаммони мустақил равишда ҳал қилиш усулини танлайдилар, муаммони мустақил равишда ҳал қиладилар. Ушбу табиатдаги вазифалар ўқитувчи томонидан дарс давомида берилади, аммо топшириқни бажариш учун вақт анча узоқ давом этиши мумкин.

Вазифани бажариш учун талабалар мустақил равишда материал топадилар, таҳлил қиладилар, у билан ишлайдилар ва хулоса қиладилар. Тадқиқот усули талабаларни илмий тадқиқот усулларини ўзлаштиришга олиб келади.

Лойиҳа усули - бу билимларни бирлаштиришга эмас, балки уларни қўллашга, янги билимларни олишга қаратилган педагогик технология. Лойиҳада иштирок этган талаба таълим соҳасида инсон фаолиятининг илгари нотаниш усулларини ўрганиш имкониятига эга.

Ушбу усулнинг ўзига хос хусусияти талабаларнинг маълум вақт давомида бажарадиган индивидуал, жуфтлик ёки гуруҳ фаолияти бўлсин, талабанинг мустақил фаолиятига йўналтирилганлигидир. Лойиҳа усулининг яна бир муҳим хусусияти – бу турли хил объектлар, соҳалардан билим, кўникма ва малакаларни бирлаштиришга асосланган маълум бир муаммони ҳал қилиш. Дизайн усули доирасида талабанинг иши нафақат маълум бир муаммонинг мавжудлигини, балки тадқиқотнинг ҳақиқий жараёнини, муаммони ҳал қилишни ҳам таъминлайди ва бу жараён фаолиятни аниқ режалаштирмасдан, ролларни пухта ажратмасдан, самарали ҳамкорликсиз амалга оширилмайди.

Масофадан ўқитишнинг ихтисослашган технологияларини ҳам кўриб чиқиш керак. Амалдаги воситаларга қараб, ўқитувчи ва талабаларнинг ҳудудий бўлиниши шароитида қуйидаги ўқитиш усуллари ажратилади:

1. Кейс технологияси. Масофавий ўқитишнинг ушбу усули ҳолатлардан фойдаланишни талаб қилади (ўқув учун барча турдаги материалларни ўз ичига олган комплекслар). Шу билан бирга, материалларга қуйидагилар киради: ўқув қўлланмаларидан олинган маълумотлар, аудиовизуал ва мултимедиа ўқув материаллари. Кейс технологиясидан фойдаланганда ўқитувчининг талабалар билан ўзаро алоқаси мақсадга мувофиқдир.

2. Телевизор технологияси. Ушбу усул талабани материал билан таъминлаш учун телевизор тизимларидан фойдаланишни талаб қилади. Телевизор технологиясидан фойдаланганда ўқитувчи ва талабалар ўртасидаги алоқа ҳам зарур.

3. Тармоқ технологияси. Ушбу ўқитиш усули билан интерфаол режимда маълум бир тармоқ ичидаги талабалар гуруҳининг алоқаси қўлланилади.

4. Комбинацияланган усул. Ушбу технология юқорида айтиб ўтилган барча технологияларни бирлаштиради [4]. Қуйидаги тасниф ўқитувчилар ва талабалар ўртасидаги алоқа усулига қараб масофавий ўқитиш усулларини аниқлайди:

1. Ўз-ўзини ўрганиш. Ушбу усул ёрдамида талаба деярли барча материалларни мустақил равишда ўзлаштиради. У ўқитувчи томонидан танланган манбалардан фойдаланади: босма дарсликлар, аудио ва видео материаллар, электрон дарсликлар.

2. Индивидуал ўқитиш усули (бирма-бир ўқитиш). У ўқитувчи ва талабанинг биргаликдаги фаолияти учун ишлатилади. Факс, электрон почта, Скайп каби ўқув воситаларидан фойдаланиш характерлидир.

3. Бирдан кўпгача усул. Талабалар гуруҳи учун ишлатилади.

4. Фаол ўзаро таъсир усули (кўпдан кўпга ўрганиш). Ўқув иштирокчиларининг гуруҳ ишларига қаратилган.

ХУЛОСА

Шундай қилиб, масофавий формат аъъанавий форматдан, биринчи навбатда, мақсадли созиламаларида фарқ қилади. Бу, биринчи навбатда, ўқувчиларни ўқитишда етакчи бўлмаслиги керак, балки қўшимча профильнинг

таълим муаммоларини ҳал қилишга қаратилган. Масофавий ўқитиш форматида университетда дарслар асосий усуллар гуруҳлари ёрдамида амалга оширилади, барча услубий қоидаларга мувофиқ қурилади, аммо фаолият ёндашувини амалга ошириш учун ўқитувчи электрон ўқув воситаларидан фойдаланади. Шунинг учун ўқитувчи дарсларни ёрқин ва қизиқарли қилиш учун рақамли компетентсияларни ўзлаштириши керак.

АДАБИЁТЛАР:

1. U.U.Umarova. Forms and methods of assessment of student knowledge in distance education // Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities. Vol. 2, Issue 1.5, 2022, pp. 517-527.
2. Андреев А.А. Введение в дистанционное обучение: Учебно-методическое пособие / А.А. Андреев. – М.: Перо, 1997. – 154 с.
3. Николина В.В. География. Поурочные разработки. 8 класс: учебное пособие для общеобразоват. организаций / В.В. Николина. – М.: Просвещение, 2018. – 189 с.
4. Плиева А.О., Гузуева Э.Р., Кучмезов Р.А. Дистанционные технологии при организации самостоятельной работы студентов. / Мир науки, культуры, образования. – 2021. – №1(86). – С. 85-87.
5. U.U.Umarova Ta'lim jarayoniga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llash // Science and Education, 2:6 (2021), p. 508-517
6. Умарова У.У. “Муносабатлар. Бинар муносабатлар” мавзуси бўйича маъруза ва амалий машғулотлари учун “Ажурли арра” ва “Домино” методлар // Scientific progress, 2:6 (2021), p. 982-988.
7. Умарова У.У. “Формулаларнинг эквивалентлиги. Дуаллик принципи” мавзусини ўқитишда “Чархпалак” технологияси // Scientific progress, 2:6 (2021), p. 839-846
8. Умарова У.У. “Формулалар ва уларнинг нормал шакллари” мавзусини ўқитишда ўйинли методлар (pp. 810-817)
9. Умарова У.У. Чинлик жадвали ёрдамида формулани топишда муаммоли ўқитиш технологияси // Scientific progress, 2:6 (2021), p. 832-838
10. Умарова У.У. “Мулоҳазалар алгебраси асосий тенг кучли формулалари” мавзусини ўқитишда “Ақлий хужум” ва “Case Study” методлари // Scientific progress, 2:6 (2021), p. 818-824.
11. Умарова У.У. Мулоҳазалар алгебраси бўлимини такрорлашда график органайзер методлари // Scientific progress, 2:6 (2021), p. 825-831
12. Умарова У.У. Мулоҳазалар устида мантиқий амаллар мавзусини ўқитишда «Кичик гуруҳларда ишлаш» методи // Scientific progress, 2:6 (2021), p. 803-809
13. Умарова У.У. “Мулоҳазалар хисоби” мавзусини ўқитишда интерфаол методлар // Scientific progress, 2:6 (2021), p. 867-875

14. Умарова У.У. “Примитив рекурсив функциялар” мавзусини ўқитишда “Бумеранг” технологияси // Scientific progress, 2:6 (2021), p. 890-897
15. Умарова У.У. “Функциялар системасининг тўлиқлиги ва ёпиқлиги” мавзусини ўқитишда «Қандай?» иерархик диаграммаси интерфаол методи // Scientific progress, 2:6 (2021), p. 855-860
16. Умарова У.У. «Пост теоремаси ва унинг натижалари» мавзуси бўйича амалий машғулотда “Блиц-сўров” ва “ФСМУ” технологияси // Scientific progress, 2:6 (2021), p. 861-866
17. Умарова У.У. “Келтириб чиқариш қондаси” мавзусини ўқитишда график органайзер методлар // Scientific progress, 2:6 (2021), p. 876-882
18. Умарова У.У. “Алгоритмлар назарияси” мавзусини ўқитишда мажмуалаштирилган, тизимлаштирилган, визуал шаклда тақдим этиш усули (pp. 883-889)
19. Умарова У.У. “Тўпламлар назарияси” мавзусини ўқитишда “Кластер” ва “ПАЗЛ” методлари // Scientific progress, 2:6 (2021), p. 898-904
20. Умарова У.У. “Жегалкин кўпҳади” мавзусини ўқитишда “зинама-зина” методини қўллаш технологияси // Scientific progress, 2:6 (2021), p. 1639-1644
21. УУ Умарова, ФР Отамуродов. «Бул функцияларининг ўзгарувчилари бўйича ёйилмаси» мавзусини ўқитишда «Балиқ скелети» методи // Science and Education 2 (10), 623-631
22. UU Umarova, SU Ikromova. Umumiy o 'rta ta'lim maktablarida masofaviy o 'qitish // Science and Education 2 (9), 374-382
23. U.U.Umarova. Forms and methods of assessment of student knowledge in distance education // Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities. Vol. 2, Issue 1.5, 2022, pp. 517-527.
24. T.H.Rasulov, U.U.Umarova. Methodology of using modern innovative technologies in the distance education // Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities. Vol. 2, Issue 1.5, 2022, pp. 457-467.
25. U.U.Umarova. Basic technologies of distance education // International conference on innovations in applied sciences, education and humanities. Barcelona, Spain, 2022, 111-112 б.
26. Умарова У.У. Использование педагогических технологий в дистанционном обучении moodle // Проблемы педагогики 51:6 (2020), С. 31-34
27. У.У.Умарова. Применение ТРИЗ технологии к теме “Нормальные формы для формул алгебры высказываний” // Наука, техника и образование, 2020, № 8 (72), Москва, 2020, С. 32-35.
28. Умарова У.У. Роль современных интерактивных методов в изучении темы «Множества и операции над ними» // Вестник науки и образования. 94:16 (2020), часть 2, С. 21-24.

THE CULTURE OF YOUNGSTERS OF USING SOCIAL NETWORKS (NETIKET)

Ulbogan Yusupova

Adviser on creative and cultural affairs of No.4 school in Nukus region

Chief editor of «Ziya Nuri» journal

Key words: *Netiket, the development of technologies, improvement, social networks, mass-media*

Today, in the era of rapidly developing information technologies, that is, the Internet has taken over the whole world, there is no way to use or use the same technical tools. The reason is that in the development of the human world, in the further expansion of the spiritual world, especially computer technology occupies a different place. That is why today is called the age of technology. This is certainly a happy situation, because we use the opportunities and do not waste our time studying or working.

If we look at today's requirements, the huge internet, which has become a global network, has found its place among mass media with its speed and limitlessness. On the banks of social networks working there, we are aware of the news happening in our country and around the world every hour. However, in the era of rapidly growing technology, we are on the same page with the good aspects of the Internet and social networks, as well as its negative impact on the spirituality of young people. Can we say that such young people are tired of the possibilities of the Internet and enter social networks only to get knowledge? Today, almost 90 percent of young people use mobile phones, and instead of carrying the books they need, those phone banks use e-books. This is one of the most important global problems today. So, can these e-books replace regular books? According to the information, the person who gets hold of the book gives an ecstatic pleasure, and every time we open the page, the person who reads the book gives a special spirit to the person. The reason is that the pleasure of reading a book is different.

A child who has read a lot of books will do well in lessons, they will master mathematics and grammar well.

Reading a book calms the nerves.

Just reading a book for 6 minutes stops the nervous tension.

A person who has studied a beautiful work of art is able to portray the inner feelings of others well in his life.

Reading improves brain activity.

Reading helps to fight against depression.

If you want to be up to date in a way,

If you want to follow in a road of Ayaziy,

If you want to stay in history in a day

Don't let go of the white book./B. B/

Recently, it is related to the Internet, and at the same time, one term began to be used in our language. This is called "igromania". "Igromania" is to enter and exit various things performed by computers. Compared to psychologists' reports, young people are quick to believe what they have seen and learned because their immunity against destructive ideas is not yet fully developed. In such a situation, we can not justify igromania, which has an adverse effect on the spirituality of young people. As there are good and bad aspects to everything in our daily life, it is better to use modern technology tools and the internet in their place and purposefully.

As the society develops, the changes in our society are updated. We all know that today the Internet is a social network that we all use. While some criticized this network, most supported it. With that said, the internet continues its development in the current era.

To put it bluntly, the Internet is the demand of today's times. All over the world, on the shores of this network, many tasks are carried out. In 2020, the disease of the coronavirus, which is considered a silent enemy, proved how important it is in our online Internet life, and at the same time, it has become a legend.

At first, no one realized that the virus would affect negative statistics worldwide. During the quarantine, daily life services such as leaving the house, going to work, visiting relatives, and even going to the store were temporarily suspended. Many people died because of this disease. However, it was during this period that the internet became the reason for our current situation to be stable.

Quarantine restrictions taught people to develop themselves, read books, learn things they don't know. Distance learning plays an important role for school pupils and students. The reason is that it helped the students to study and master their knowledge in their own time.

One of the most dangerous and sad cases of the use of social media, despite its positive and beneficial aspects, is the increasing popularity of various forums aimed at fanaticism among young people, which shows how big the problem is. Because peace is the greatest wealth.

"Jihad" gangs widely use internet sites, "Odnoklassniki", "Twitter" social networking sites, forums and gangs of various organizational forms, "You Tube" portal to attract new people to their ranks. Propagandists of these gangs spend a lot of time on the Internet, are temporarily unemployed, wish to earn money abroad, and are dissatisfied with the state of society.

Some young people from our country become victims of these gangs and go to the hotbeds of war like Syria and Iraq. In the end, they are throwing themselves into the bottomless pit. It would be appropriate if every parent and school team would work individually and perform control tasks responsibly so that they do not believe in fake reports and deceptions on such unnecessary sites. The Internet today is a repository of obituaries. However, the speed and ease of communication between users is not only a way to get knowledge from the Internet, but it is also a

field of fraud. The virtual communication that has arisen due to the rapid development of the network creates a special language - the language of virtual communication. Many communication channels created on the network (privogeny), transparent forums and individual accounts are the main way of communication between young people. Over the years, a special language has been called "slang", that is, the language of Internet communication. There, users interact with each other. Every day it is rapidly entering our life.

Social networks have a negative impact on language communication and lead to a decrease in language literacy. In our opinion, the problem of the purity of our mother tongue is a very important issue today. The reason is that sometimes I don't pay full attention to language purity while using social networks. It is good for internet users to have such a situation. If we analyze the texts written by students on social networks, identify the mistakes made by young people, refer to slang dictionaries, the use of slang, various symbols (smileys) and graphic abbreviations in communication on social networks, this generalization is related to literacy. We will try to avoid negative effects. The peculiarity of communication on the Internet is that the Internet is not only a storehouse of various information, but a means of spiritual communication. At the moment, virtual communication still requires more time. This is not a case of blindness, because there is a cheap connection, and a wide range of access. Here, kilometers and time separating people are not important. Opponents of virtual communication argue that social networking destroys the level of communication and the culture of speaking. In visual communication, the word is realized in an intonation type, it conveys emotion and feelings. The received virtual communication is replaced by facial expressions, emoticons, emotions, intonation, symbols, icons and smileys. Over time, this can lead to bad consequences. If a person works at home and communicates with others only through Telegram or Instagram, meeting with people and meeting face-to-face is uncomfortable for him.

Users of communication channels have almost no auxiliary tools: speech tempo, emoticon expression, diction, signs and facial expressions. In this case, the reliability of the connection will be very low.

However, regardless of this, there are also advantages of internet connection. For example: Slang (chat language) allows you to communicate quickly. This is very important nowadays. Usually, he enters "VKontakte" and "Telegram Messenger" at the same time and communicates with the same number of people. Therefore, fast writing is a must. This ensures that language conversation is simple, convenient and fun.

Disadvantages of online communication: Under the influence of chat language, minors may write mistakes in important documents and notebooks of study subjects. We meet many foreign words in the speech of young people. Many of them use the translation and meaning without even knowing it.

Translation of words that are often used in social networks:

Sorry –sorry means apologize for something, Sps -thanks, Pliz (in English: please) -please, Ok – means agreement, Super - great, Yavs – I`m online, Kvs – who is online, Nzch — (Nezachto) Not at all, Tt – I do not have any news.

Talking on the Internet has a negative effect on the vocabulary and lexicon of teenagers. The reason is that children get used to speaking and writing incorrectly, and in the process of speaking only slangs orally and in social networks, the application becomes a habit in life as well. Or, without realizing it, they get used to speaking in a way that violates the culture and purity of the language.

Such situations are the most common, and it is the main duty of every person to pass on our native language to the next generation in a pure and clean state. For this, we should pay attention to the speaking culture of the people around us and help them to correct their mistakes in time.

To be honest, we cannot say with confidence that the Internet is directly useful for one hundred percent of people. Along with its benefits, it also has its downsides, of course. It is clear that if everyone uses it to their advantage and to achieve their goals, it will bear fruit. The reason is that we would follow the culture of using social networks.

PARALINGVISTIK VOSITALARNING VERBALLASHUVI

Jo'rayeva Shohsanam Alisherjon qizi

NamDu Lingvistika yo'nalishi

Ikkinchi bosqich magistranti

Annotatsiya: *Maqolada, birinchidan, noverbal vositalarning matnda verballashuvi, ikkinchidan, verbal matnning noverballashuvi, uchinchidan, badiiy matnda verballashgan noverbal vositalarning poetik funksiyalariga asosiy e'tibor qaratishni nazarda tutamiz.*

Аннотация: *В статье мы намерены сосредоточить внимание на вербализации невербальных средств в тексте, во-вторых, на невербализации вербального текста, в-третьих, на поэтических функциях вербальных невербальных средств в художественном тексте.*

Annotation: *V state my intentions focus on vnimanie na verbalizatsii nonverbalnyx sredstv v tekste, vo-vtoryx, na neverbalizatsii verbalnogo teksta, v-tretix, na poeticheskix funktsiyx verbalnyx nonverbalnyx sredstv v godojestvennom tekste.*

Kalit so'zlar: *paralingvistika, paralingvistik vositalar, imo-ishoralar, verbal tasvir, noverbal ma'no, paralingvistik vositalaning poetik xususiyati.*

Ключевые слова: *паралингвистика, паралингвистические средства, жесты, вербальный образ, невербальное значение, поэтичность паралингвистических средств.*

Key words: *paralinguistics, paralinguistic means, gestures, verbal image, nonverbal meaning, poetics of paralinguistic means.*

So'nggi yillarda tilshunoslik sohasida yangicha yo'nalishlarda qator tadqiqotlar amalga oshirilmoqda. Bunday izlanishlar ko'lamining kengligi o'zbek tilining ifoda imkoniyatlari g'oyatda rang-barangligini ko'rsatadi. Ayni paytda tadqiqotlarda til dalillariga turlicha nuqtai nazardan yondashuv tendensiyalari kuzatilmoqda. Shu yo'nalishlardan biri paralingvistikadir.

Paralingvistika yo'nalishining rivoji dunyo tilshunosligida G.V.Kolshanskiy, T.M.Nikolayeva, BA.Uspenskiy, I.N.Gorelov, G.E.Kreydlin, M.L.Butovskaya o'zbek tilshunosligida A.Nurmonov, N.Mahmudov, A.Mamajonov, Sh.Safarov, S.Mo'minov, Sh.Iskandarova, D.Lutfullayeva, M.Hakimov, D.Xudoyberganova, M.Saidxonov, N.Yuldashev, B.Ahmedov kabi olimlarning qarashlarida o'z ifodasini topmoqda.

Tilshunoslikda A.Nurmonov o'zbek tilshunosligida birinchilardan bo'lib paralingvistika sohasiga asos soldi. U o'zbek paralingvistik vositalari paralingvistikaning o'rganish obyekti, paralingvistik belgilar va til strukturasi, lingvistik va paralingvistik belgilar munosabati, imo-ishoralarning kelib chiqishi, imo-ishoralar va ishora fe'llari, inkor ifodalovchi paralingvistik vositalar hamda nutqda imo-ishoralardan foydalanish ehtiyoji kabi masalalarning konseptual asosini yaratdi.

M.Saidxonov “Noverbal vositalar va ularning o‘zbek tilida ifodalanishi” nomli dissertatsiyasida masalaga somatik aspektda yondashadi. N.Yo‘ldashev “Paralingvistika” nomli o‘quv qo‘llanmasida noverbal vositalarni ingliz tili materiallari asosida tadqiq qiladi. B.R.Ahmedov “Paralingvistik vositalarning genderologik va pragmatik tadqiqi” nomli izlanishida muammoga genderologik aspekt nuqtai nazaridan to‘xtaladi. Bu izlanishlar an’anaviy tilshunoslik yutuqlariga tayangan holda olib borildi

Paralingvistika. Tilshunoslikning o‘zaro aloqa aralashuvida imo-ishora, mimika nutq vaziyati kabi omillarni o‘rganuvchi sohasi. Paralingvistik vositalar ko‘pincha nutq vaziyatida ro‘yobga chiqadi. Misol uchun *Navoiy el foydasi uchun davlat manfaati uchun bo‘lgan bu vazifaga, o‘z odati bo‘yicha, e’tiroz qilmadi. Yengil ta’zim bilan o‘z roziligini bildirib, tabassum qildi.* (Oybek “Navoiy”romani) Bu gapda rozilik belgisi sifatida ta’zim qilinyapti.

Paralingvistik vositalar har bir kishilik jamiyatida kommunikatsiyada tabiiy ravishda nutqni kuzatib boruvchi va to‘ldirib keluvchi ikkilamchi vosita bo‘lgan. Paralingvistika nutqiy muloqot bilan birga fikr, xabar, maqsadni ifodalashda qatnashuvchi imo-ishora, ohang, mimika, gavda harakatlari kabi vositalarni o‘rganadigan soha hisoblanadi.

Yuqoridagi fikrlarni qo‘llab-quvvatlagan holda, nutqiy muloqotda ishtirok etuvchi va ma’lum mazmun ifodalashga qaratilgan barcha badan harakatlari, yuz ifodalari, ohang elementlari (tovushning toni, balandligi, intonatsiya) va ekstralingvistik vositalar (yo‘talish, xo‘rsinish, kulish, yig‘lash)ni paralingvistika tarkibiga kiritganmiz.¹ Biz ham shu fikrlarga tayangan holda, yuz harakatlari va ular orqali bildirilgan so‘z birikmalari va gaplar, imo-ishora mimika hamda tana harakatlarini paralingvistikaning bir bo‘g‘ini deb hisoblaymiz.

Paralingvistik vositalar sharoitga qarab nutqni ma’lum me’yorga keltirish, xususan, ixchamlashtirish, adresantning maqsadini aniq ifodalash vazifasini bajaradi. Biror ma’noni aniqroq ochish, maqsadni ifodalash vaqtida ko‘pincha aytilishi lozim bo‘lmagan “ortiqcha” til birliklari uchraydiki, mana shu til birliklarining qisqarishi evaziga nutqiy muloqotda shu kontekst uchun ularga mos, to‘g‘ri keladigan, aynan bir xil ma’no anglatadigan ekstralingvistik vositalar kiritilishi lozim bo‘ladi. Kommunikatsiyaga tegishli zarur talab natijasida nutqiy ifodalar ortiqchaligini qisqartirishga yordam beradi.

Muloqot ko‘p hollarda verbal, ya’ni so‘z, lisoniy vositalar orqali va noverbal, so‘zsiz – noverbal (imo-ishora, har xil belgi, nishona, ramz, simvollar) vosita orqali axborot berish bilan bog‘liq bo‘lib, bir-biriga ta’siriga ko‘ra verbal va noverbal muloqot sifatida tasnif qilinadi. Misol uchun har birimiz ma’lum bir ish bilan yo‘l mashinalaridan (aftobus, mikro aftobus, yengil turdagi mashinalar va hokoza) foydalanamiz. Mashinaga chiqishimiz kerak hudud katta gapirishning iloji yo‘q o‘z-o‘zidan biz paralingvistikaga murojat qilamiz. Ya’ni qo‘limizni ohista yuqoriga

¹ B.R.Ahmedov “Paralingvistik vositalarning genderologik va pragmatik tadqiqi”

ko'taramiz. Bu to'xtang ishorasini bildiradi. Agarda mashinada joy bo'lsa haydovchi to'xtaydi. Lekin joy bo'lmasachi? Ikkinchi adresant ham paralingvistikaga murojat qiladi. Boshini o'ngga va chapga silkitadi. Bu mashinada bo'sh joy yo'q ekanligini bildiradi. Agarda shu ishora bo'lmaganda haydovchi mashinani to'xtatishi vaziyatni yo'lovchiga tushintirishi va yana yo'lda davom etishi kerak bo'lar edi. Ko'rib turganinggizdek paralingvistik vositalar hayotimizda so'zlarni qisqarishiga va ixchamlikka undaydi.

So'zlashuvchilar o'rtasidagi muloqot jarayoni birgina lisoniy sistema elementlarining o'zi bilangina ifodalanib qolmay, balki fikr almashish, axborot uzatishga xizmat qiluvchi tilga yondosh nolisoniy birliklar bilan ham amalga oshiriladi. Bu esa axborotlarning to'liq va mukammal bo'lishi hamda to'g'ri idrok qilinishiga xizmat qiladi. Ifoda vositalarining rang-barangligi so'zlashuvchilar nazarda tutgan kommunikativ maqsad yoki axborotnigina ifodalamaydi. Nutq ishtirokchilari muloqot jarayonida foydalanadigan har bir lisoniy yoki nolisoniy sistema birliklari verbal va noverbal aktlarni hosil qilish bilan birga, so'zlashuvchilar shaxsiga doir xususiyatlarni ham ifodalashga xizmat qiladi. Bu har qanday til sistemasida mavjud bo'lib, o'sha tilga mansub barcha aktlarda namoyon bo'ladi. Shuning uchun ham har qanday tilda o'sha millatning urf-odati, milliy qadriyatlari, madaniyati aks etadi.² Shu gapga misol tariqasida, *O'sha kuni oyingiz bor-yo'g'i ikki og'iz so'z aytdilar. Menga tikilib turib, qishloqqa buni olib ketolmaysan, bu qiz juda nozik ekan-ku!- dedilar. Keyin sizga qarab: "Bo'yningizni qismang, o'g'lim. Yigit kishi boshini ko'tarib yuradi!" dedilar.* (Omon Matjon)

Bizga ma'lumki, inson ayb ish qilsa, bu ayb oshkor bo'lsa, insonning boshi pastga qaraydi. Natijada yonidagi insonlar ko'ziga qaray olmaydi. Bu esa, o'zbeklarning uyat va madaniyati bilan bog'liq. O'ziga qiz yoqmaganligi, uni qishloqqa olib bora olmasligi yigitni onasi oldida bosh egishiga sabab bo'lgan. Xalqimizning azaldan "yigit kishining boshi egilmasin" degan gaplari bejiz emas.

Qachongacha chilla o'tiraman, deb kampir bugun qizirikiga o'tlanib qoldi. Kampirning niyatini sezgan Qorako'z ostonaga borib o'tirib oldi. Yaqin bir oydan beri hech qayoqqa bormagan Qorako'z o'zida yoq shod edi. Boshini bir tomonga egib irg'ishlar tezroq chiqmaysizmi, degandek, har xil ovoz chiqarib g'ingshirdi. (Said Ahmad "Qorako'z Majnun")

Navoiy g'amgina, g'azabli podshohga dadil qarab, hol-ahvol so'radi. Husayn Boyqaro Hirotdanchopar kelganini aytib, jig'ali boshini allaqanday ma'nodor silkib, ahvolning og'irligini ifodaladi. (Oybek "Navoiy" romani) Bu gapda boshning ma'nodor silkishi o'sha paytdagi urush, uning oqibatlari va bundan shohning xafaligi yurt uchun qayg'urayotgani bilinib turadi.

O'zbeklar muloqotida qo'llaniladigan til vositalari umumiy ma'noda boshqa xalqlarnikiga o'xshasa-da, unda milliy madaniyat aks etib turadi. Shu bilan birga, bu

² Burhanova Mashhura Muhammad qizi. "Kreolizativ matnlarning paralingvopoetik tadqiqi." Farg'ona. 2022

vositalarning qo'llanilishida ham ayollar va erkaklar nutqida turli xildadi so'zlar imo-ishoralarda o'zgacha farq va tafovut sezilib turadi.

Nemis olimi Aybl-Aybesfeldt tug'ma kar yoki ko'r bolalarda ko'rish qobiliyati hech qanday ta'limsiz yoki nusxa ko'chirishlarsiz namoyon bo'lishi, bu 23 esa tug'ma ekanligi haqidagi farazni tasdiqlashini aytadi. Ekman, Frizen va Zorezan kabi olimlar Ch.Darvin tomonidan ta'kidlangan imo-ishoralarning tug'maligi haqidagi taxminlarni beshta bir-biridan madaniyati bo'yicha tubdan farq qiladigan millat vakillarining yuz ifodalarini o'rganib tasdiqlagan. Ular har xil madaniyat vakillari ma'lum emotsiyalarni namoyon qilishda yuzning bir xil ifodalaridan foydalanishlari, bu esa tadqiqotchilarga ushbu imo-ishoralar tug'ma bo'lishi kerak, deb xulosa qilish imkonini berishini tasdiqladi.³

Aksariyat noverbal vositalar o'zlashtirilgan bo'ladi va ko'p tana harakatlari, imo-ishoralarning ma'nosi madaniy shartlangandir. Xususan, "Islom dini ta'sirida iffat va hayo ruhida tarbiya topgan o'zbek ayollari qator noverbal xatti-harakatlari, jumladan, so'zlashayotgan paytda kommunikantlar, ayniqsa, nomahramlar yuziga tik boqib gapirmaslik va tinglamasliklari bilan alohida ajralib turadi. A.Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanida hech qachon bironing yuziga tik boqmagan, har qanday holatda iffat va hayoni unutmagan Kumushbibining ko'zlari hatto so'nggi nigohda – o'lim iskanjasida ham hayo va uyalish hissini o'zidan qochirmaydi:

“ – Oyi...dada... – so'ngra, begim, – deb ingrandi... Erining yuzini yuziga qo'ydi, uyalg'ansumon ko'zini yumdi...” (A.Qodiriy) .⁴

Axborot uzatishning his-tuyg'ular tili nafaqat so'z bilan parallel ravishda, balki, tilsiz holda – xitob, yig'lash, qahqaha va kulgu shaklida ham ishlatilishi mumkin. Ular his-tuyg'ular tilining yuz mushaklarining harakati (yuz ifodalari), bosh, oyoq va tananing harakatlari (pantomimika)ni o'z ichiga olgan ta'sirchan harakatlardir. His-tuyg'ular erkin va ba'zan insonning irodasiga qarshi, yuz ifodalarida va pantomimikada avtomatik ravishda aks ettiriladi hamda insonning holatini ko'rsatadi. *U ishini xontaxta ustiga qo'yib, ko'zimga tanali qaradi. Chiroyli ko'zlarida "shu gapni siz aytayapsizmi?" degan ma'no bor edi.* (O'.Hoshimov)

-Nima sen? Senga nima bo'пти, qizim? Hali o'ng gulingdan... Robiya "voy,sodda oyim-a" degandek kulimsiradi. – Men bormanku, dedi sekin. – Men tirikman-ku! Bundan chiqdiKimsan akam ham tiriklar. – U gap tamom degandek yana qatim tortishga tushdi. (O'.Hoshimov)

Dunyoning aksar millatlarida va o'zbeklarda ham "boshni tepadan pastga silkitish" biror fikrni ma'qullash, tasdiqlash yoki "ha" deb javob berish hisoblanadi.

-Keyin ma'limga shunaqangi uy sobberaylikki, ko'rgan adamning og'zi ochilib qolsin. Tushindingmi? Pakana kishi "ma'qul" degandek bosh irg'adi. (O'.Hoshimov)

³⁷ Пиз А. Язык телодвижений // <https://booksonline.com.ua/view.php?book=168970>

⁴ B.R.Ahmedov "Paralingvistik vositalarning genderologik va pragmatik tadqiqi"

Boshning gorizontal harakati” esa inkorni yoki “yo‘q” ma’nosini ifodalaydi. O‘zbek millati ham bundan mustasno emas. Xususan, o‘zbeklarda inkor ifodalovchi kinetik vositalar sifatida “bosh, qo‘l va qisman lab harakatlaridan foydalaniladi.

Xulosa qilib aytganda, paralingvistik vositalar nutqni ixchamlashtirishga va uni adresatga ta’sir darajasini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, paralingvistika lingvomadaniyatning ajralmas qismi hamdir. U madaniyatning bir qismi sifatida sayqallanib boraveradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Nurmonov N. A. O‘zbek tilining paralingvistik vositalari. Andijon. 1980 yil.
2. A.Nurmonov.Tanlangan asaralar,3 jildlik.Toshkent,2001 –yil.
3. Nosirjon Uluqov.Tilshunoslik Nazariyasi,Toshkent-2016-yil.
4. B.R.Ahmedov “Paralingvistik vositalarning genderologik va pragmatik tadqiqi”. Andijon. 2021.
5. Oybek. “Navoiy” romani.
6. O‘.Hoshimov. “Ikki eshik orasi” T.Sharq. 2008
7. Burhanova Mashhura Muhammad qizi. “Kreolizativ matnlarning paralingvopoetik tadqiqi.” Farg‘ona. 2022.

PRINCIPLES OF DEVELOPMENT OF CADETS' INTERCULTURAL COMMUNICATION COMPETENCE THROUGH ENGLISH LANGUAGE TEACHING

Sh.I. Musayeva

*Public Safety University
Department of Language
teacher*

Annotation: *The article highlights the problems of teaching foreign languages and intercultural communication competence in military education nowadays and the ways of solving of this problem.*

Key words: *competence, linguistic competence, intercultural communication competence, learning foreign languages, military education, military terms.*

Intercultural communication is carried out in conditions of significant cultural differences in the communicative potential of the participants of the interaction, which have a significant impact on the success or failure of the communicative event [1]. After all, the success of negotiations sometimes depends on how deeply the partners know each other's national characteristics, customs and business practices, which is clearly manifested in the process of communication. Here, communicative competence is understood as information about the symbolic systems used in the means of communication and the rules of their operation, as well as the principles of mutual relations of communication.

Intercultural communication is characterized by the fact that its participants in direct contact use special language options that differ from those used to communicate within the same culture. Also, communicative competence arises from the unique personal experience of each person, which means that the process of exchanging messages constantly renews spirituality, because cultures are not the same even among people who speak the same language and grow up with the same language. When there are different cultures and different languages, communication becomes very complicated, sometimes leading to not fully understanding some ironies.[2]

Communication allows participants to express some external information about their internal state as well as their status roles in relation to each other. In the 1970s, the term "intercultural communication" in the narrow sense appeared in the literature. By this time, a scientific direction was formed, the main part of which was the study of communication problems and their consequences in the context of intercultural communication. By 1972, a scientific direction was formed. Later, the expansion of the concept of intercultural communication was observed in areas such as translation theory, teaching foreign languages, and comparative cultural studies [3]. Today, research in the field of intercultural communication focuses on

the behavior of people who encounter cultural differences in language performance and the consequences of these differences. The main task of teaching foreign languages is to learn the languages of the world and the culture of the people who know these languages as a means of communication between people of different cultures.

The maximum development of communicative competence is the main and prospective task facing foreign language teachers. To solve this, it is necessary to explore new teaching methods aimed at language development and new educational materials that can teach trainees to communicate effectively. In such a case, it would certainly be a mistake to abandon the old ways. It is necessary to carefully select all the things that are experimented in the teaching practice and that are important in both the 2 professional settings that we need.

From this point of view, it was necessary to fundamentally change the point of view on teaching foreign languages, taking into account that more attention should be paid to linguistics and intercultural communication. The main task of teaching foreign languages in modern Uzbek is to teach the functional aspects of the foreign language and its effective use in practice.

Solving this pragmatic task can be done only under one condition, if a clear fundamental theoretical base is created. First of all, to create: 1) applying the results of theoretical work on philology to the practice of teaching foreign languages; 2) study and generalization of extensive practical experience by teachers of foreign languages. Modern cultural relations have led to a complete change in the methodology of teaching foreign languages.[4] Currently, teachers teach cadets to use linguistic materials in reserve, and foreign language teaching in higher education is implemented as a means of daily communication with carriers of another culture.

The task of having a higher education is to have a basic education in one's profession not only in a narrow specialty, but also in a broad sense, for example, learning a foreign language without matching the chosen profession, that is, having a military specialty in order to become, in addition to learning English or other foreign languages, first of all, cooperation with experts who know another foreign language will give a good result.

Nowadays, teaching a foreign language on the basis of higher education is defined as a means of daily communication with representatives of another culture. For this we need to know this culture, its foundations and characteristics. Today, our planet is not as big for us as it was 100 years ago. There are almost no unexplored places and unknown peoples. With the help of modern technologies, you can visit another corner of the world (via TV), communicate with your colleague, solve any business issue in another part of the world (using a webcam and the Internet) without leaving your home. Recently, when access to other countries appeared, when the Internet began to take more place in our lives, the

problem of intercultural communication arose very seriously, and cultural studies became urgently necessary in the process of teaching foreign languages.

Learning a foreign language is a great way to get acquainted with the culture of another nation and to cultivate respect and love for it. The main elements of foreign culture are: customs with national traditions; - traditionally - home culture; - daily activities; - national paintings of the world that reflect the feelings of the environment; - artistic culture, which also applies to the elements of ethnography and ethnology.[5] Teaching English based on military terms in military establishments have their own characteristics and practical purposes. We must not forget that we are training people of various professions in the military field, in addition to their professional knowledge, they should have common culture, tolerance, and cultural knowledge of different peoples in order to become perfect people in every way.

Since language and culture are related to each other, language cannot be separated from the culture of a country. Language most clearly reflects people's mentality, especially their culture[6]. There are several ways to teach language and culture at the same time. And we want to share simple changes in this field with our colleagues. 1. Role playing. The cadets get into the position of military representatives of different nations and act while preserving the characteristics of their culture and language, that is, they perform scenes on this theme in a very popular way. This form of theatrical presentation requires the maximum immersion of the actors in the language of the role, and therefore requires serious preparation, the search for books and media. Among our cadets, the limitations of these opportunities: great specialty bookstores, movies, television programs, talk shows, the Internet, the inability to make personal contacts (clubs, bars, etc.) at any time with speakers of a particular culture and language can be a bit of a challenge. This does not mean that the door of opportunities is closed, because a qualified pedagogue should try to use the opportunities available to them. For example, the teacher presents a short film or an audio recording on a topic to the cadets and divides the group into small groups and assigns the cadets the task of acting out a similar event that happened in their own life. It will give a better result if the story covers the problem encountered in the conversation with a foreigner. This also helps cadets to avoid problems that they may face in intercultural communication. From role-playing games to exercises dedicated to the peculiarities of conducting military negotiations in different countries, the role of the manager in the military system, centralization and decentralization of the military system, strategic planning of various events in large and small countries we use. 2. Preparing personal messages containing interesting facts about the subject of the lesson. For example, we can get higher military education in one of the USA or England, characteristics of European and Asian national dishes, characteristics of military negotiations in different countries, etc. Cadets choose a country and prepare a ten-minute presentation on the topic. The rest of the group is carefully reminded to be ready to

discuss the presentation. At the end of the lesson, the cadets will develop the system of higher military education in our country, based on the experience and achievements of other countries. The work of each cadet is evaluated separately. 3. Group messages or conversations comparing and analyzing the cultural characteristics of different countries in a certain sphere of life (in accordance with the subject of the lesson). Two, three, four (but not many) cadets in the barracks, for example, prepare information about the characteristics of the national dishes of a country. Information should be relevant, interesting, colorful, presented in front of the group. Students use computers and various tools to demonstrate: video clips, pictures, folklore elements. These will be more interesting and appropriate if they are done realistically, that is, if unusual descriptions of folk clothes, items and even national dishes are carried out. 4. Illumination of the topic through colorful presentations. Since the majority of work communication is currently done in the form of various presentations, our goal is to teach trainees to use these types of work properly. Answering any public work (standing in place during the lesson or going up to the blackboard, greeting around the table, anecdotes (jokes) among friends, etc.) is also a small theater performance with its own rules. They may be common to everyone, but they have specific characteristics in different countries and cultures. Body balance, speed of speech, and ways of engaging and holding an audience that express language are different in, for example, the United States, England, or other English-speaking countries. 5. Game: "Tour of duty. Preparing officers for a tour of duty to different countries." This game is given to each cadet individually as homework. Topics are distributed to cadets, each cadet speaks about the selected country and answers questions from the audience. The main task of the "informant cadet" is to convey the most necessary information that will help the future "tourists" to adapt from the first days in the country. It should be relevant to all aspects of the country's life, interesting and useful. 6. General discussion of the country's cultural characteristics based on personal experience of cadets, knowledge obtained from mass media, books and magazines. Cadets sit in a circle and exchange information. The teacher offers information about the country for discussion, and the trainees should exchange ideas to get the most accurate and correct information about the country. This type of work is used at the end of the module or when the trainees have the opportunity to see the country from different perspectives, a lot of information is collected during the year, they get to know the way of life of the population and defend it and they can form their opinions at the end of the discussion. 7. An essay on the topic written at home. We will work as quickly as possible to complete this work, so that the trainees do not forget the grammar, the features of writing, and the information is presented in a detailed and systematic way. In the process of conducting the above class work in the classroom and at home, the cadets should actively use the English language. And, of course, they need to get acquainted with many realities that are characteristic of the countries that are faced with disputes. It increases the vocabulary of cadets,

develops them, expands the range of interests, helps to better know the life of their peers, their problems and life in other countries. Most importantly, it helps the cadets to understand how their peers live and that the differences between "them" and "us" are not so great. This allows cadets to understand their place in different cultures.

In conclusion, we can say that it is hoped that in foreign language classes, to go deeper in order to understand and learn other cultures, to provide knowledge to the cadets closely connected with our great Uzbek culture, will greatly help them in their future military tours to foreign countries. This world is distinguished by the diversity of its beauty, nature and cultural past, present and future of its people. If we admire the culture of other nations, we are especially proud to realize the place of the great Uzbek culture, which is close and obvious to us. We are trying to share this feeling with our cadets, to deeply develop their love for our country and show great respect for other countries and peoples.

REFERENCES:

1. Kramsch, C. The cultural component of language teaching) [Электронный ресурс].– Режим доступа: http://www.spz.tu-darmstadt.de/projekt_ejournal/jg_01_2/beitrag/kramsch_2.htm.

2. Tetina S. V. Competence model of foreign language teacher in the conditions of the introduction of the professional standard for teacher.

3. Richards, J.C. and Rodgers, T.S. (1986). Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press.

4. Муратов А.Ю. Использование проектного метода для формирования межкультурной компетенции.<http://www.eidos.ru/journal/2005/0523.htm>

5. Song, Li. (2009). Teaching English as intercultural Education Challenges of Intercultural Communication”. Intercultural Communication Research. Vol.1., 268p.

6. Елизарова Г.В. Культура и обучение иностранным языкам. -СПб.: КАРО, 2005. 352 с.

KORXONALARDA INQIROZGA QARSHI BOSHQARUV TIZIMINI TASHKIL ETISH MUAMMOLARI

Bahodirov Zokirjon Olimjon o'g'li

Toshkent moliya instituti talabasi

Annotatsiya: *Har bir korxonada, qanday faoliyat turidan va qaysi sohada bo'lishidan qat'iy nazar, muammoli vaziyatlar va inqirozlarga avvaldan tayyor turishi kerak. Inqirozli vaziyatlar rivojlanish jarayonining tabiiy, organik qismidir va biznes muvaffaqiyatining kaliti ularni samarali bartaraf qila olishidir. Ushbu tezisda ham shular haqida fikr bildiramiz.*

Kalit So'zlar: *Korxonada, inqiroz, moliyaviy sharoit, moslashuv, norasmiy boshqaruv, texnologiya.*

Ma'lumki, "inqirozni boshqarish" atamasi paydo bo'lganiga ko'p bo'lmagan. Rossiya iqtisodiyotini isloh qilish va bankrotlik yoqasida turgan ko'plab korxonalarining paydo bo'lishi uning paydo bo'lishining sababi deb qaraladi. Ba'zi korxonalarining inqirozi bozor iqtisodiyotining normal hodisasi bo'lib, unda Darvin nazariyasiga o'xshab, eng kuchlilari omon qoladi. Hozirgi davr talablariga mos kelmaydigan korxonada yoki zamon talablariga moslashishi va kuchli tomonlarini yuzaga chiqarishi yoki o'z faoliyatini to'xtatishi kerak. Korxonaning moliyaviy faoliyatidagi inqiroz hodisalariga dastlabki bosqichdan tashxis qo'yish. Korxonaning moliyaviy faoliyatidagi inqiroz hodisalarini dastlabki bosqichlardan oq aniqlash, korxonada inqirozning paydo bo'lishi hamda uning amaldagi faoliyatiga xavf tug'dirishi va egalari kapitalidagi sezilarli yo'qotishlar bilan bog'liqligini hisobga olib, uni o'z vaqtida zararsizlantirish imkonini beradi. Inqiroz hodisalariga javob berishning dolzarbligi. Har bir paydo bo'lgan inqiroz hodisasi nafaqat har bir yangi iqtisodiy sikl bilan kengayish tendentsiyasiga ega, balki yangi unga hamroh bo'lgan hodisalarni ham keltirib chiqaradi. Shuning uchun inqirozga qarshi mexanizmlar qanchalik tez qo'llanilsa, korxonada tiklanishi uchun ko'proq imkoniyatlarga ega bo'ladi. Korxonaning moliyaviy balansiga real tahdid darajasiga reaksiyasining adekvatligi. Bankrotlik tahdidini bartaraf etish uchun qo'llaniladigan mexanizmlar, ya'ni chora - tadbirlar majmui asosan moliyaviy xarajatlar yoki yo'qotishlar bilan bog'liq. Shu bilan birga, ushbu xarajatlar va yo'qotishlar darajasi korxonaning bankrotlik xavfi darajasiga mos kelishi kerak. Aks holda, yoki kutilgan samaraga erishilmaydi (agar mexanizmlar yetarli darajada ishlamasa), yoki korxonada asossiz ravishda yuqori xarajatlarga duch keladi (agar mexanizm haddan tashqari ortiq ishlasa).

Inqirozdan korxonaning ichki imkoniyatlarini to'liq amalga oshirish. Bankrotlik xavfiga qarshi kurashda korxonada faqat ichki moliyaviy imkoniyatlarga tayanishi kerak. Yuqoridagi tamoyillar korxonaning inqirozga qarshi boshqaruvini tashkil etish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

inqirozga qarshi boshqaruv - inqiroz omillari, ya'ni uning ekstremal namoyon bo'lish xavfini, inqirozning boshlanishini keltirib chiqaradigan qarama-qarshiliklari haddan tashqari keskinlashuvining barcha ko'rinishlariga ta'sir qilish xususiyatiga ega. Inqirozga qarshi boshqaruv tizimi quyidagi xususiyatlarga ega bo'lishi kerak:

- ko'pincha matritsalarini boshqarish tizimlariga xos bo'lgan moslashuvchanlik va adekvatlik;
- muvofiq ravishda boshqaruvni kuchaytirish, g'ayrat motivatsiyasi, sabr-toqat, ishonch;
- boshqaruvni diversifikatsiya qilish, qiyin vaziyatlarda samarali boshqaruvning eng maqbul tipologik belgilarini izlash;
- paydo bo'lgan muammolarga o'z vaqtida vaziyatli javob berishni ta'minlash uchun markazlashtirishni kamaytirish;
- sa'y - harakatlarni jamlash va kompetensiya salohiyatidan samaraliroq foydalanish imkonini beruvchi integratsiya jarayonlarini kuchaytirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Glushchenko A.V., Kucherova E.P. Inqirozga qarshi boshqaruv tizimida risklarni boshqarish. 2017
2. Arslanova Elvira Revovna Korxonani inqirozga qarshi profilaktik boshqarishning kontseptual asoslari. 2010
3. Merzlikina G.S., Rylshchikova S.A. Rossiya milliy iqtisodiyotida tadbirkorlik faoliyati sohasida inqirozga qarshi boshqaruv va samarali korxonalar risklarini boshqarish. 2017
4. Chebashkina Galina Anatolyevna, Nikonova Yuliya Anatolyevna Korxonaning investitsiya faoliyatining xavf omillarini hisobga olgan holda inqirozga qarshi boshqaruv. 2017.
5. Korolkova Elena Mitrofanovna Inqirozga qarshi boshqaruvga fanlararo yondashuv: xorijiy tadqiqotlardagi so'nggi tendentsiyalar. 2015

МНЕМОНИКА + ТАРИХ

Баймухамбетова Раҳима Калбаевна

ЖДПУ академик лицейи тарих фани

ўқитувчиси

Мазкур мақолада мнемоника методи ва унинг таркибига кирувчи мнемотехник усулларни тарих фанида қўллаш ва тарих фанининг ўқитилиши самарадорлигини оширишга қаратилган бир неча маълумотлар келтириб ўтилган. Мақолада ҳар бир усулни Ўзбекистон ҳамда Жаҳон тарихи дарсликларида келтирилган маълумотлар мисолида тушинтиришга ҳаракат қилинган.

Калит сўзлар: *Мнемоника, мнемотехника, ҳарфли ва рақамли код, рақамли-ҳарфли тизим, рифмлаштириш, товушли усул, тасаввур қилиш усули, Цицерон методи, Айвазовский методи, фонетик тасаввур ёки трансформер усули, Шед тизими.*

Ключевые слова: *Мнемоника, мнемотехника, буквенно-цифровой код, цифро-буквенный алфавит, рифмизация, созвучие, ассоциации, метод Цицерона, метод Айвазовского, тарансформер, система Шед.*

Биз тезкор информациялар ва янгиликларга бой даврда яшаётганимизга деярли кўникиб бўлдик. Ижтимоий тармоқлар орқали биз қабул қилаётган маълумотлар миямизни эгаллаб бормоқдаки таълим масканларида, ёшларнинг ўзлари танлаган фанлардаги маълумотларни ёд олиш жараёнлари биров оғирлик қилмоқда. Албатта ўқувчилар орасида кучли хотира эгалари кам эмас, лекин хотирани машқ қилиш орқали самарали натижа кўрсатувчи ва ўзларида мукамал хотира кашф этувчи ўқувчилар ҳам кўпчиликни ташкил этади. Таълим самараси учун педагог олимлар тамонидан кўплаб метод ва усуллар ишлаб чиқилган бўлиб, булардан айнан Мнемоника методини тарих фанида қўллаш ҳақида маълумотга эга бўламиз.

Мнемоника юнон тилига оид атама бўлиб “Эслаб қолиш санъати” деган маънони англатади. Сунъий тасаввурларни ҳосил қилиш орқали ёд олишни осонлаштирувчи ва хотира ҳажмини кенгайтирувчи усуллар тизимидир. Мнемоника замонавий ҳаётимизда ҳар қандай фанни ўрганишда қўлланивчи умумий метод бўлиб, унга доир мнемотехника атамаси ҳам борки бу мнемоника методини аниқ йўналишда қўллаш усулига айтилади.¹

Бу методга доир маълумотлар бизга қадимги юнон олимларининг асарларидан етиб келган бўлиб, маълумотларни эслаб қолиш санъатидан асосан қадимда шаманлар, коҳинлар, халқ воизлари, диний матнларни ёд олувчи руҳонийлар фойдаланишган. Ёзув пайдо бўлиб, китоб босиш дастгоҳи яратилгандан кейин ҳам бу метод ўз аҳамиятини йўқотмайди. Эгалланган билимларни ва сара кашфиётларни юзага келиши жараёнини эслаб қолиш,

хотирада асраш буюк бир қобилият ва маҳорат талаб этувчи ўта ноёб ходисага айланади.²

Ёд олиш нафақат оддий бир усул балки Мнемоника санъати даражасига кўтарилишига сабаб, бу инсондан теран фикр ва тасаввур қилиш қобилиятини талаб этади.

Мнемониканинг энг асосий объекти ҳарф, рақам, терминлар, суръатлар ҳисобланади.

Мнемоника техникасини қўллашнинг асосий метод ва усуллари:

- Харфли ва рақамли код;
- Рифмлаштириш яъни қофиялаш;
- Товушли;
- Тасаввур қилиш усули;
- Жой, ҳолат асосида Цицерон методи;
- Кўз хотираси асосида Айвазовский методи;³

Бу методларнинг ҳар-бири бир неча тармоққа бўлиниб асоси бир аммо қўлланилиши турлича усулларга бўлинади. Ҳарфларни, рақамларни, ибораларни ёд олишнинг турли усуллари мавжуд.

Қуйида келтирилган бу метод ва усуллардан фойдаланиб, тарих фанида қўллаш афзалликларини кўриб чиқамиз.

Харфли ва рақамли код

Маълумотларни бош ҳарфларидан маъноли ибора ҳосил қилиш йўли билан амалга оширилади. Бу методнинг таркибий қисми ҳисобланган рақамли-ҳарфли ва Шед тизими тарих ва ижтимоий-гуманитар фанлар таркибига кирувчи фанларни ўтишда самара беради.

Рақамли-ҳарфли тизим- Рақамларнинг бош ҳарфларга мослаб сўз тузилади.

1-Б, 2-И, 3-У каби. Аммо 1 ва 5, 4 ва 9 рақамлари бир хил ҳарфдан бошланганлиги сабабли сиз уни ўзингизга мақул ҳарф билан алмаштиришингиз мумкин.⁴ 0 ни ҳам бирон ҳарф билан банд қиласиз. Масалан Усманийлар тамонидан Константинополнинг 1453 йилда босиб олиниши. 1 рақами кўпроқ келгани учун уни Ш ҳарфи билан алмаштиришимиз мумкин. Бунда тасаввур методи ёрдамга келади. Шаҳар олинди катта тантана олқишларни кўз олидингизга келтиринг. Бир неча зафарли юришлардан кейин ва ниҳоят турклар ўз мақсадларига эришдилар. 1-Ш, 4-Т, 5-Б, 3-У, яни **Шу Туфайли Байрам Узайтирилди**.

Албатта бу жараёнда тасаввурнинг кенглиги ўта муҳим.

Шед тизими бирон бир тарихий сананини эслаб қолиш учун, рақамга мос равишда бирон ибора ёки сўз тузиш керак бўлади. Эрамиздан аввалги 74 йилда бошланган Спартак қўзғолонини мисол қилиб оламиз. Спартак 7 та ҳарф, олға 4 та ҳарф. Бордию санада 0 рақами бўса буда 10 та ҳарфдан иборат сўз ёзилади. Бу усул бироз вақт олиши ва ўқувчидан ўта топқирлик

талаб қилиши аниқ аммо жуда қийналган саналар учун ишлатилса самара беради.

Рифмлаштириш яъни қофиялаш

8-синф Жаҳон тарихи дарслигида Галилео Галилей гелиоцентрик назарияга асос солгани хақида билиб оламиз. Бунда шахс исмининг бир қисмига қилган ишини мослаштириб, Галио-гелио дея қофиялаштирамыз.

8-синф Ўзбекистон тарихи дарслигидан Абдурахмон Толенинг “Абулфайзхон тарихи” асари мавжуд. А-Т,А-Т ёки А-А, Т-Т каби бош харфи билан ёдлаймыз.

Бу усул юқоридаги харфли тизимга ҳам яқинроқдир.

Товуш ёрдамидан фойдаланиш

Узун ва қийин терминлар, хорижий сўзларни товуш ёрдамида ёдлаш усули ҳисобланади. Бунга мисол қилиб, 8-синф Ўзбекистон тарихи дарслигидан Махмуд ибн Фарозий “Ой фазоларининг тенглиги” хақида асарини мисол қилиб келтирсак Фароз-фазо дея тувушларни мослаштирамыз. Албатта бу энг осон намуна бўлиб, бу методни хорижий сўзларни ўзимизнинг тилимиздаги сўзларга мослаб ёдлашда қўл келади.

Тасаввур қилиш методи

Рамзий, навбатма навбат, ўзаро боғлаб, шаклига қараб, ўхшатиш, хис қилиш, рангларга ажратиш яъни рақамларга ранг бериш усулларини ўз ичига қамраб олади.

Тасаввур қилиш методини ўхшатиш, ўзаро боғлаш усули билан синаб кўрамыз: Тарих фанида Бухорий номи билан кўплаб олимлар бор. Уларнинг ичидан бир нечтасини ажратиб эслаб қолсак қолганларини жавобини топиш қийин бўлмайди. Масалан 8-синф тарих дарслигида берилган қуйидаги маълумотга тўхталамыз. XIX асрда Мирзо Шамс Бухорийнинг “Баёни баъзи хаводисоти Бухоро, Хўқанд ва Қошғар” асари, шунингдек Мир Олим Бухорийнинг “Фатхномаи султоний” асарлари тарихимиз учун муҳим манбалар ҳисобланади. Мирзо Шамс Бухорий исмини хотирада сақлаймыз. Шамс араб тилидан қуёш демақдир. Қуёш битта бўлиб у Бухорода ҳам, Хўқанд, Қошғарда ҳам осмонга қарасанг кўринади. Мир Олим Бухорий исмидаги олим сўзини олам дея алмаштириб, “Оламини фатх этган султон” – дея хотирага муҳрлаймыз.

7-синф Ўзбекистон тарихи дарслигида келтирилган Эфталлар давлатига оид дастлабки маълумотни келтириб ўтаман. Ташқи савдода ипак, лок, бўйоқлар, рангли шишалар, қимматбаҳо тошлар, арғумоқ отлар, матолар, ширинликлар, қурол-яроғ каби ноёб маҳсулотлар бозори чаққон бўлган. Энди тасаввуримизга эркинлик берамыз. Берилган маълумотни эслаб қолиб, булар айнан қайси давлатда бўлганини унутмаслигимиз лозим. Чунки тарихда давлатлар ва сулолар кўп. Шунинг учун исми Э харфидан бошланувчи одам хақида ўйланг.

Масалан Эргаш ака. Мен қўшнимиз Эргаш аканинг янги қурилган уйига бордим. Киришим биланоқ **локланган** полнинг хиди димоғимга урилди. Уйнинг деворлари дераза ромларига мос қилиб **бўялган**. Уйнинг ойналари оддий эмас, мозайка парчалари каби **рангли шишалардан** қилинган. Шу сабабли бу уй менга худди кинолардагидек тарихий дабдабали саройларни эслатгандек бўлди. Хона деворида пишиқ пўлатдан ишланган **қилич осиглиқ** бўлиб, бу киши қурол-яроғ коллекциясини йиғишни ишқобоз эканлиги ёдимга тушди.

Ойна очилгач ҳовлида гижинглаб турган **арғумоқ отга** кўзим тушди. Бу ажойиб отга маҳлиё бўлиб уйнинг эгасининг гапларини ҳам кечроқ англадим. Эргаш ака мени ўтиришга таклиф қилди. У кишининг эғнида юпқа ва нафис **ипакдан** ёқалари тик қилиб тикилган куйлак, устидан дағалроқ **матодан** камзул кийган эди. Эргаш аканинг рафиқаси худди **қимматбаҳо тошлар** ўрнатилган узукларини кўз-кўз қилгандек бир чойнак чойни стол устига қўйиб кетди. Биз стол устида вазаларга солиб кўйилган **ширинликлар** билан чой ичиб, дилдан суҳбатлашдик.

Фонетик тасаввур ёки Трансформер усули

6-синф тарих дарслигида қадимги одамлар манзилгоҳлар ўз номи ва жой номи билан келади. Масалан Селенгур Фарғонада, Кўлбулоқ Тошкенда. Фарғонада сел келди. Тошкентга келиб кўл бўлди каби.

Цицерон методи

Цицерон яни Локус методи лотин тилидан турар жой дея таржима қилиниб, “Ақлий саёҳат”, “ Тафаккур ўйини” Рим хоналари методи ҳам деб номланади. Эрамиздан аввалги 86-82 йилларда номаълум муаллиф тамонидан нотиқлик санъатига бағишлаб ёзилган, “Геренния учун Риторика” асарида айнан Локус методи ҳақида маълумотлар ёзиб қолдирилган. Бунда асосан кўз хотираси ёрдамида тасаввурга кенг имкон берилади. Маълумотлар қаерда ва қандай жойлашгани эслаб қолинади. Сиз хонани тасаввурингизда қайта жихозлашингиз ёки ўз ўйингиздан фойдаланишингиз мумкин. Керакли маълумотларни хонага жойлаб чиқасиз.

6-синф тарих дарслигидаги маълумот билан танишамиз. Сўнги палеолит даврида уруғчилик вужудга келиб, турар жой, суний олов, кесувчи-пармаловчи меҳнат қуроллари, тақинчоқ, туморлар пайдо бўлди. Энди бу нарсаларни хоналарга жойлаймиз.

Мисол

Мен ва ниҳоят уй олиб **турар жойга** эга бўлдим. Уйлаб қарасам **сўнги** бор қариндош-уруғимни кўрганимга ҳам анча бўлган экан. Уй олиш муносабати билан **уруғимни** меҳмонга чақирдим. Албатта уларни залга ўтқизаман. Ошхонага кириб тортмадан ўткир **кесуви** пичоғим билан сабзавотларни **пармалаб** тўғрадим ва қозонга солиб димладим. Овқат пишгунча ётоқхонага қириб янги шкафдан кўйлагимни олиб, кийиб, ясаниб, сейфдан **тақинчоқларимни** олиб тақиб олдим. Куз тегмасин деб кўзмунчоқли

туморни остонага илиб қўйишни ҳам унутмадим. Бу усул нотиқлик маҳоратини оширишда ҳам ёрдам беради.

Бу методнинг афзаллиги эслаб қолиш осонлиги, кўпроқ маълумотга эга бўлиш, хотирада узоқ вақт сақланишида. Камчилиги бу кўп меҳнат ва вақт талаб қилишида.

Айвазовский методи

Бу метод машҳур рус rassomi И.К. Айвазовский тамонидан кенг қўлланилган бўлиб асосан кўз хотирасига асосланади. У хаттоки денгиз тўлқинларини ҳам хотирасида муҳрлаб ўзининг нодир асарларини яратган. Бунинг учун 1-5 дақиқа мобайнида керакли объектга тикилиб, сўнг кўзни юмиб хаёлимизда кўрганимизни гавдалантирамыз. Кўзларни очиб хаёлий ва реал объектни солиштирамыз. Бу ҳолат бир неча бор такрорлангач керакли натижага эришамиз.⁵ Бу ҳолат тўғридан тўғри бирон шакл ёки аниқ объект учун мўлжалланган. Аммо бу методни тарихда ҳам қўлласа бўлади.

Энди бу методни тарихга мослаб, 11-синф Ўзбекистон тарихи дарслигидаги кичик бир маълумот билан синаб кўрамыз. Бу жараён мнемотехника методи таркибига кирувчи трансформер усули билан аралаш қилиб қўлланилади. Дарсликнинг дастлабки мавзуларидан бири давлат рамзларига бағишланиб бу маълумотлар боғча давридан бошлаб ўргатилади. Лекин рамзлар тўғрисидаги қонунларнинг қачон қабул қилинганлигидан ташқари қайси сессияда қабул қилингани хақида маълумот борки бу тезроқ ёдимиздан кўтарилади.

Масалан: “Ўзбекистон Республикасининг давлат герби тўғрисидаги” қонун 1992 йил 2-июлда X сессияда қабул қилинган. Мақсад сессия сонини эслаб қолиш. Биламызки герб кўпинча думалоқ шаклда бўлади. Хаёлда думалоқ шаклни чизиб олинг. Энди унинг ичида 10 (X) рим рақами чизинг. Иккита бир хил чизиқ бир хил рақамнинг белгиси, яни 1992 даги 2 ва 2-июлдаги 2, битта 2 битта чизиқ, иккинчи 2 иккинчи чизиқ. Шу билан сиз тест ишлаш жараёнида маълумот ёдингиздан кўтарилган тақдирда ҳам тасаввур доирасида жавобни топасиз. Рим рақамида 10 сизнинг онгингизда герб кўриниши билан муҳрланади.

Тарих фанини ўқиш ўқувчига завқ бағишлайди, бироқ бу каби усуллардан фойдаланган ҳолда энг қийин ва тарқоқ маълумотларни эслаб қолсангиз бу сизга завқ билан бирга ўзингизга нисбатан ишонч ҳам бағишлайди. Қадимги тарих олимларини ўзига мафтун этиб асрлар давомида қўлланилган бу метод ва усуллар бугун замонавий хаётимизда яна бир қадар оммалашди. Мнемоника ўрганиш замон талабига айланмоқда. Бу методни ҳар қандай фанни ўзлаштиришда қўллаш яхши самара бериши аниқ.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAT:

1. O‘zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil
2. <https://elar.urfu.ru> › bitstream › episteme
3. Античная традиция рассмотрения памяти и припоминания
4. ³<https://multiurok.ru> › blog › *mniemotiekhnika-tiekhnol...*
5. Мнемотехника - технология быстрого запоминания.
6. ⁴<http://upgradememory.ru> › *что_dumali_o_pamyati_ran'she*
(Самоучитель по развитию памяти(техника скоростного запоминания))
- 6-синф “Қадимги дуне тарихи” А.С. Сагдуллаев, В.А. Костетский. Тошкент-2022 йил. 7-синф “Ўзбекистон тарихи”. А. Мухаммаджонов. Тошкент-2017 йил.
7. 7-синф “Жахон тарихи”. Т. Салимов, Л. Насруллаев, Н.Хакимов, С. Кушбеков, Б. Махмудбоев. Тошкент 2022 йил. 8-синф “Ўзбекистон тарихи”. У. Жўраев, Қ. Усмонов, Г. Жўраева, Н. Норкулов Тошкент-2019 йил
8. ⁵<https://proektoria.online> › catalog › media › articles › *Кактренироватьпамять: 5эффективныхупражнений*
<https://ru.wikipedia.org> › wiki › *Айвазовский*
9. “Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг қўлга киритилиши”.11 синф Ўзбекистон тарихи дарслиги.
10. Н. Жураев, А. Замонов. Тошкент-2018 йил.

DOMINANTS OF LEGITIMATION OF POLITICAL AUTHORITY

ДОМИНАНТЫ ЛЕГИТИМАЦИИ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ВЛАСТИ

СИЁСИЙ ҲОКИМИЯТНИ ЛЕГИТИМЛАШТИРИШ ДОМЕНАНТЛАРИ

Kamoliddin Mirzaakhmedov

*National University of Uzbekistan Doctor of Philosophy (PhD)
in political sciences of the “Civil Society and Legal Education”
department, associate professor.*

Resume: *In this article, the author revealed a conceptual analysis of the important political mechanisms that manifest a unique form of the state administration system: the content of the concepts of legality and legitimacy, the specific technologies of the formation of legality and legitimacy in ensuring the stability and integrity of political power and the need for long-term existence. Also, he showed the effective directions of legal and legitimate relations in the support of the political power by the society as well as strengthening of trust in its activeness.*

Key words: *legitimacy, legality, political power, state management, administrative personnel, administrative staff, human resources, government system, leader.*

Аннотация: *В данной статье автором раскрыт концептуальный анализ важных политических механизмов, проявляющих уникальную форму системы государственного управления: содержание понятий легальности и легитимности, своеобразные технологии формирования легальности и легитимности в обеспечении стабильности, целостности и долгосрочное существование политической власти. Также он показал эффективные легальных и легитимных отношений в поддержке политической власти обществом, укреплении доверия к ее деятельности.*

Ключевые слова: *легитимность, легальность, политическая власть, государственное управление, административный персонал, управленческие кадры, человеческие ресурсы, система управления, лидер.*

Аннотация: *Ушбу мақолада муаллиф давлат бошқаруви тизимининг ўзига хос шаклини намоён этувчи муҳим сиёсий механизмлар: легаллик ва легитимлик тушунчаларининг мазмуни, сиёсий ҳокимиятнинг барқарорлиги, узвийлиги ҳамда узоқ муддатга мавжудлик эҳтиёжини таъминлашда легаллик ва легитимликни шакллантиришнинг ўзиг хос технологияларини концептуал таҳлилини очиб берган. Шунингдек, сиёсий ҳокимиятнинг жамият томонидан қўллаб-қувватлаш, унинг фаолиятига бўлган ишончни мустаҳкамлашда легалл ва легитим муносабатларининг самарали йўналишларини кўрсатиб ўтган.*

Калит сўзлар: *легитимлик, легаллик, сиёсий ҳокимият, давлат бошқаруви, раҳбар кадр, бошқарувчи кадрлар, инсон ресурслари, бошқарув тизими, етакчи.*

INTRODUCTION

The issue of applying institutional mechanisms for harmonizing individualism and collectivism and establishing legal and legitimate political power in a democratic form for the countries that have chosen the democratic path of development is one of the current directions of modern scientific research. Difficulties in the practical solution of this issue largely depend on the development of specific directions of legalization and legitimization of political power and political regime. Because the development and implementation of socio-political, economic and legal development goals by the political system, which reflects the state's management system, represents the basis of the state's effective reforms. Today's practice shows that the main form of legalization and legitimization of state power and political power is the political regime.

Due to its ontological and social nature, political power has a need for legality and legitimacy, which in practice provides it with a desire for stability, coherence, connectedness, cooperation and long-term existence. Concepts of legality and legitimacy are not only related to the system of state power, but also reveals the qualitative aspects of the implementation of the political-legal relations, application and subordination of mutual functions between employees and managers in any organization. The relationship between legality and legitimacy is stability, and stability is the basis of development. Therefore, it is necessary to study the factors of legitimacy and legality as the most important basis for ensuring the stability, development and efficiency of the state and society. As the President of the Republic of Uzbekistan, Sh.Mirziyoyev, stated, the relationship between legality and legitimacy is an important socio-political and legal mechanism for “implementation of an effective decision-making system based on transparency in public administration”[1].

ANALYSIS OF LITERATURES ON THE TOPIC

By the middle of the 19th century, representatives of the German research school began to pay serious attention to the study and scientific analysis of the issue of the formation of legality and legitimacy of political power in connection with the theories of the origin of the state. The problem of legality and legitimacy of political power in European political theory is discussed by M.Weber, R.Aron, K.Schmitt, J.Habermas, M.Heidegger, K.Jaspers and other scientists “existence of modern political power”, “democracy and legal legitimacy”, “revealed through scientific theories” such as “public consensus” and “normative value” [2].

The dynamic development of the concepts of legalization and legitimacy of political power mainly coincided with the 20th century, and the interpretation in accordance with the traditions of liberal-democratic thinking based on the idea of

consensus and Western European political philosophy became popular during this period. Currently, many countries, according to the traditions of their political development, find it useful to study the question of legality and legitimacy - as components of the content, method and level of the exercise of political power. This formed the interpretation of the theory of legality and legitimacy as “a special political theory that reveals the management technology based on achieving social agreement and cooperation between political power structures and ensuring their support by society”.

RESEARCH METHODOLOGY

It is known that based on the functional nature of state power, its main features can be shown below:

publicness - the state authority acts on behalf of the entire society, the people and has public sources of its activity;

ownership of a special apparatus - the state power exerts its influence through state bodies that form an integrated vertical and horizontal management system;

the highest authority - state power is the highest form of political power;

sovereignty - state power is considered independent in internal and external relations, in the sphere of implementation of state functions;

legitimacy - represents the recognition of state power by its people, as well as the international community;

legality - indicates that state power is formed legally (on the basis of the constitution and laws) [3].

What is the main criterion of legitimization? Two important approaches collide in answering this question.

1. According to the liberal-democratic approach, political power formed only as a result of democratic procedures should be recognized as legitimate and legal. Any political power established as a result of force and violence is not recognized as legitimate and legal.

2. According to the pragmatic approach, the main criterion is determined not only by the formation of political power through election, but also by the ability of this power to maintain socio-political, economic, and legal stability in society.

Analysis and results.

In particular, sociologist M. Weber, who made a great contribution to science with his views on political power at the beginning of the 20th century, put forward important scientific and practical proposals on the formation of the legitimacy of political power in his works. According to him, the formation of the legitimacy of political power can be effectively implemented through the following mechanisms:

- 1) on the basis of affective-emotional loyalty;
- 2) on the basis of dignity and expediency;
- 3) on the basis of interest[4].

According to M. Weber's recognition, there are also internal bases that describe legitimacy, which are the institutional and functional status of political

power; leadership characteristics of state managers; is a rational management organized on the basis of legality and competence. With this, M.Weber introduces two main directions into the scientific theoretical concept of the formation of the legitimacy of political power:

- the level of recognition of political authority by society;
- to create an obligation to obey the political authority for the governed class in the society.

In our opinion, the principle of legality and legitimacy of political power is a political process aimed at ensuring the voluntary consent of citizens to obey management decisions and recognizing the right of political power to exert influence. The legitimacy of the demand for political power by citizens and the entire world community can be effectively realized only if the government shows its commitment to democratic ideals, if its activities are based on the principle of respect for values and traditions. With this, the issue of legitimacy can be considered the most important feature of democratic political power.

According to M.Weber, “dominion is an opportunity to reform obedience to a specific order[5]”. Through the prism of “motives of obedience”, M.Weber distinguishes three ideal types of legitimacy:

- traditional legitimacy;
- charismatic legitimacy;
- rational-legal legitimacy.

Today’s practice shows that the above selected types of legitimacy are not opposed to each other, but they are even interconnected and complementary processes.

At the current stage of rapid modernization, the main political technologies that ensure the legitimacy of political power should be focused on the following processes:

- formation of a policy consistent with national-cultural interests, values and needs;
- effective implementation of administrative management methods, personnel policy in state administration, and use of organizational, legal and political technologies of communication with the public in the provision of public services;
- ensuring national security, human security, public security, national and cultural security as political mechanisms for adequate response to threats and emergency situations;
- ensuring cooperation of political institutions with state administration bodies and participation of citizens in political processes;
- in the process of transformation of the political system, increasing the loyalty of the state and society to national and universal values.

Along with M.Weber's concept of legitimacy of political power, American political scientist D.Easton’s scientific and theoretical approaches are also very

popular in modern political science. For D.Istan, legitimacy is an opportunity that can ensure the stability of all components and elements of the political system.

D.Easton states that “the legitimacy of political power is a process that depends on people’s adherence to moral principles and ideas about the justice and correctness of the decisions introduced by the authorities”[6].

D.Easton as sources of legitimization of political power:

- ideological-ideological processes;
- the political regime established in the country;
- connects with the management skills of the political leader.

The higher the level of legitimacy in the factor of interaction between the state and society, the freer the independent action of the political leader in the internal and external political activities of the state. Because legitimacy is the equality of all political forces operating within the law. In particular, constitutional legitimacy is the result of the long-term socio-economic, cultural evolution of the entire state and society, humanistic principles and human freedom, becoming the basic feature of the people's prosperous lifestyle. Regarding the legitimization of political power, another French political scientist, J.Chabot, defines the theory of legitimacy as “legitimacy is the recognition of the true qualities of the governing leaders by the governed and clearly expressed consent[7]”. He also distinguishes four types of legitimacy: democratic, ideological, technocratic, ontological.

According to J.Shabo, the most widespread form of legitimacy is democratic legitimacy, which he explains by the fact that it is based on the will of the majority, individual and freedom of speech, and collegial decisions, which have become an integral part of the culture of today’s Western European countries.

Technocratic legitimacy is understood as the professional skill and high level of competence of managers in the management system.

Ideological legitimacy is the ideological form of the political regime of the state.

Ontological legitimacy has a political-philosophical meaning and depends on the domestic, scientific and technological characteristics of the level of understanding of political processes by a person.

Due to its socio-political nature, political power needs legitimacy, which provides it with stability, repeatability and long-term existence. Therefore, the phenomenon of legitimization of political power was formed as a result of a long historical process within the framework of all civilizations. When it comes to the legitimization of political power, we summarize the conceptual views of researchers who have conducted scientific research in this direction, and divide them into two directions: We witness the tradition of explanation in connection with the authority of subjects of political power, recognition as a system based on trust, and loyalty to political power, compliance with the requirements of political power by subordinate subjects, the ability and desire to fulfill unconditionally.

In our opinion, the process of legitimizing political power simultaneously expresses functions in the legal and political spheres. By this, the process of

legitimization should be understood as an objective assessment of the right of management of political subjects on the basis of the current legal requirements of a particular country and the voluntary recognition of these legal norms by the citizens of society.

S.M.Lipset, another American sociologist and political scientist, made a great contribution to the development of the concept of legitimacy. In his views, he revealed in detail the role and importance of legitimacy in the process of maintaining the stability of the political system. S.M.Lipset states that political legitimacy is “the quality of the political system that is most suitable for the society is the ability to maintain the belief that the interests of the population, different social groups and political institutions are compatible with each other” [8].

Legitimacy cannot be imposed on any political subject through manipulation, external influence. Legitimacy is achieved in the process of communicative and perceptive action between the political authorities and the population.

Today, the most common source of forming the legitimacy of political power is the democratization of the political system and compliance with public opinion.

CONCLUSIONS AND SUGGESTIONS

In conclusion, it should be noted that the category of legality and legitimacy is a mechanism for justifying and objectifying the activity of state power, and it creates an opportunity to analyze the way political power is exercised.

The quality of the most important determinants of the formation of legality and legitimacy of the political administration: establishing an agreement between the state and society on a single political system; to ensure the active participation of the masses in supporting the established political regime; is to create social, political, legal and moral resources to increase and maintain the influence of political power.

These political mechanisms are aimed at rationally establishing the system of relations between people, society and political power, and the state, with the help of its government, creates the possibility of trust and recognition of its people through the signs of involvement, responsibility and citizenship in the reforms. Consequently, the legitimacy of political power, its functioning and the fact that it is expressed in the ability to follow laws serves as the basis for both the legality and legitimacy of power.

LIST OF USED REFERENCES:

1. Address of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev to the Oliy Majlis. December 22, 2017. // Source: <https://president.uz/uz/lists/view/1371> - the official website of the President of the Republic of Uzbekistan.

2. А.А.Каримов. Легитимность политической власти: проблемы дефиниции и основные теоретические модели / А.А.Каримов // Известия

Уральского федерального университета. Сер. 3, Общественные науки. 2015. № 1 (137). -с. 81-91.

3. R.R.Khakimov. Parliament in the system of state power: problems of theory and practice: Monograph. Publishing House of the Institute for Monitoring Current Legislation under the President of the Republic of Uzbekistan. -Т., -р.15.

4. М.Вебер. Избранные произведения. -М., 1990. -с. 639-647.

5. That work: -р. 642.

6. Д.Истон. Системный анализ политической жизни (1965) // Политология: хрестоматия / сост. М.А.Василик, М.С.Вершинин. М., 2000.

7. Ж.Л.Шабо. Государственная власть: конституционные пределы и порядок осуществления // Полис. -М., 1993. № 4.

8. А.Ф.Филиппов. Политическая социология. Фундаментальные проблемы и основные понятия // Полития. -М., 2002. № 2.

TALABALARNI INGLIZ TILIDA YOZISH KO'NIKMALARINI JADAL RIVOJLANTIRISH

PhD, dotsent. Erkinov S.E.
Muzaffarova Nafisa Mizrapovna

Annotatsiya: *Ushbu maqolada talabalarni ingliz tilida yozishga o'rtatishni usullari haqida so'z yuritilgan . Unda yozish qoidalarida nimalarga e'tibor qaratish kerakligi haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *Yozuvni o'rgatish mazmuni va mexanizmi, yozuv texnikasini o'rgatish, yozuv bo'yicha yozma ishlar va ularni o'tkazish turlari,yozuvni o'rgatishda qo'llaniladigan mashqlar.yozma nutq, harf.*

INGLIZ TILIDA YOZUVNI O'RGATISH

Zamonaviy ingliz tilini o'rgatish metodikasida "yozma nutq" "yozuv" tushunchalari farqlanadi. Yozma nutqning komponentiga o'qish va yozuv kiradi. Yozuv-yozma nutqning ajralmas komponentidir. Yozuv ham nutq faoliyati hisoblanadi. U orqali ma'lumot almashiladi. Ingliz tilini o'rgatishda yozuv muhim o'rin tutadi. U orqali o'ziga axborot, ma'lumot beriladi, yozuv orqali biz ma'lumotni ko'p vaqt hart o'srlargacha saqlab qolamiz, kelajak avlodga etkazamiz. Yozuv bo'lmasa shuncha limiy-tarixiy boyligimiz saqlanib qolinmasdi, biz ulardan bexabar qolar edik.

Yuqoridagilardan ko'rinib turibdiki, yozuv nutq faoliyatidir va uni o'rganishimiz kerak. Uproduktiv nutq faoliyati hisoblanib axborotni, ma'lumotni yozuv orqali kodlashdan iborat. Turli tipdagi o'quv yurtlari uchun chet tillari bo'yicha nashr qilingan deyarli barcha dasturlarda yozuv maqsad emas, ta'lim vositasi sifatida belgilangandi. Yozuv ta'limning hamma bosqichlarida yordamchi ahamiyatga ega bo'lib, u gapirish, tinglab tushunish va o'qish ko'nikmalarini rivojlantirish va takomillashtirish vositasi vazifasini bajaradi. V-IX sinflarda yozuv ta'limning maqsadi hisoblanadi. Yozuv o'qish vositasi sifatida qo'llanib, o'rta maktabda ta'limning turli bosqichlarida har-xil rol o'ynaydi. Masalan, ta'limning birinchi bosqichidagi asosiy vazifa yozuvni o'rgatishdan iborat, chunki bu davrda husnixat ko'nikmalari hamda tovush-harf topadi. Bu ko'nikmalar o'qish va yozuvning shakllanishi uchun zarur shart-sharoitdir.

O'qitishning ikkinchi bosqichida yozuv ustida olib boriladigan ish yangi til materialining to'planishi bilan bog'liq bo'lgan imlo ustidagi ishga kuchiriladi. Shu bilan birga yozma nutq og'zaki nutq ko'nikmalarini shakllanishiga imkon beruvchi vosita sifatida rivojlantiriladi.

Yozuv yana bir muhim rolni o'ymaydi u o'quvchilarning til ustida mustaqil olib boriladigan ish xususan o'qilgan matnlar yuzasidan annatasiyalar yozish va rejalar tuzishda yordamchi vositaga aylanadi. Yozuv boshqa nutq faoliyatlarini

shakllantirishda rivojlantirishda vositachilik qiladi. Yozuv orqali o'zganing fikrini yozib olamiz, o'qiganimizni yozsak, xotiramizda yaxshi saqlanadi.

Gapirish uchun ma'lumot to'playmiz, gapirish oson bo'ladi. Yozuvni o'rganish orqali o'qishni ham o'rganamiz. Yozuv qiyinchiliklari yozuv texnikasi, fikmi yozma bayon qilish bo'yicha bo'lishi mumkin. Ikkalasida ham ekstralingvistik va lingvistik qiyinchiliklar bo'ladi. Ekstralingvistik qiyinchilikla quyidagilar .

1. O'quvchi, talabalari yozishga tayyorgarligi
2. Yozuv o'tkazilayotgan vaziyami tayyorligi
3. Yozish uchun vositalarning mavjudligi (daftar, ruchka, kitob)
4. O'qituvchining tayyorligi
5. O'qituvchining yozishni, ayniqsa, yozma ishlami o'tkazish metodikasi
6. Mashq, yozma ishlarni o'quvchi, talabaning bilimiga mos holda allgang tuzilganligi.

LINGVISTIK QIYINCHILIKLAR

1. Harflarni bosma yozmasini to'g'ri yozma bilishlik
2. Harf birikmalarini to'g'ri yoza bilishlik
3. Soz'larni xatosiz yozish, ularni ma'nosini bilish
4. So'zlar orqali grammatika nuqtai nazaridan gaplar tuza bilishlik

Yozuvni o'rgatish mazmuni va mexanizmi

Yozuvni o'rgatishni mazmuni bor. Yozuvning o'rgatishning mazmuni deganda yozuv bo'yicha nimalarni o'rgatish va ular bilan nima qilish tushuniladi. Yozuvni o'rgatganda harf, harf birikmalari orqali so'zlar tuzish, fikmi yozma bayon qilish o'rgatiladi.

Tilshunoslar harf, harf birikmalarini yozishni grafika deb, so'zlarni xatosiz, imlosini to'g'ri yozishni orfografiya, tinish belgilarni to'g'ri qo'yishni -punktulasiya, husnixami-kolliografiya deb ataydilar.

Yozuv mexanizmlari bor. Mexanizmlar deganda yozuv nimalar orqali amalga oshishi tushuniladi. Mashhur psixolog N.M.Jinkinging guvohlik berishicha, yozuv mexanizmi ikki bosqichdan; 1) harflardan so'z yasash 2) so'z va so'z birikmalaridan yozma axborotlar tuzishdan tashkil topadi. Ma'lumki, yozuv, mexanizmi birinchi bosqichi asosida malaka darajasiga etkazilishi kerak bo'lgan yozuv va imloni egallash, ikkinchi bosqich zaminida esa fikrlarni ma'lum yozuv kodi yordamida ifodalash, ya'ni nutq ko'nikmasini egallash yotadi. O'quvchi mana shu mexanizmlari yozuv mazmunini o'rtaga olsa, o'quvchilar, talabalar yozuvni amalga qo'llay oladilar. Yozuvni o'rgatishga doir ro'yxatga qayd etilgan atamalami metodika nuqtai nazaridan umumlashtirib tahlil qilamiz. Chet tilida yozuv deganda, ushbu til vositalari qo'llanib yozma shaklda fikr bayon etish tushuniladi. O'quvchilar ona tilidagi yozish ko'nikmasi chet tili o'rganishda halaqit berishi ham mumkin. Masalan bosma harf o'xshash, uning yozma shakli keskin farq qiladi yoki qisman o'xshash harflar, butunlay tafovut qiladigan harflar va h.k. Imloni ko'rsatish ushun o'qituvchi tilshunoslikdagi ma'lum mezonlarini bilishi zarur.

1. fonetik mezon; so'z yozilishi ifodalayotgan tovushga mos keladi. (ing.pen; isp.dama; nem.kurz; fr.trou) 2. morfologik mezon: fonetik holatiga qaramay so'zning ma'no ifodalovchi qismi (old qo'shimcha o'zak, suffiks) yozilishida o'zgarishsiz qoladi, (mas.nem. Hand so'zidan oxirgi harf [t] o'qilsa-da yozilishi o'zgarmaydi.)

3.an'anaviy (tarixiy) mezon fonetik va morfologik imlo qoidasiga bo'ysinmaydi, tarixan qabul qilingan tarzda yozilaveradi.

(ing.door, nem.vier; fr.aube) 4. Meroglif (ideografiya) mezon; aytishda bir xil (omonim) so'zlar yozilishda o'zgacha qiyofaga ega bo'ladi. (ing. Here-hear; nem.salte- seite; fr.tant-temps).

Yozuv murakkab psixofiziologik faoliyat bo'lib, unda nutq analizatorlarining hammasi ishtirok etadi. Yozuvda ma'no tovush timsoli va harfiy timsol o'zaro bog'lanadi.

АДАБИЁТЛАР:

1. Тили ўрганилаётган мамлакатлар шақидаги географик, сиёсий-маданий расмлар ва мокатлар.

2. Ўрта мактабда чет тили ўқитишнинг умумий методикаси А.А.Миролюбов, И.В.Рационов, В.С.Цуллин тахрири М.Просвещение 1967. 199-248 б. остида.

3. Н.И.Гез, М.В.Ляковичская, А.А.Миролюбов. Методика обученияиностранном язўкам в средней школе.

4. www.ziyonet.uz

UMUMIY O`RTA TA`LIM MAKTABI 1-SINF O`QUVCHILARIDA “TOVUSH” HAQIDAGI DASTLABKI TASAVVURLARNI HOSIL QILISHNING INNOVATSION USULLARI

Tursunova Mohichehra Usmon qizi

Termiz davlat universiteti

2-kurs magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumiy o`rta ta`lim maktabi 1-sinf o`quvchilarining “Tabiiy fanlar” darsligidagi 29-mavzu ya`ni “Tovush” mavzusini tushuntirishning innovatsion usullari keltirilgan. “Tovush” haqidagi dastlabki tasavvurni hosil qilish uchun “My voice” ya`ni “Mening tovushim” deb ataladigan innovatsion usul qo`llanilgan va o`quvchilarga tovush, infratovush va ultratovushlarni bir-biridan farqlashni o`rgatish maqsadida “What do I hear?” ya`ni “Men nima eshitaman? usulidan foydalanilgan.

**Kalit so`zlar:** tovush, shovqin, ultratovush, infratovush, “My voice”, “What do I hear?”, delfinlar, ko`rshapalaklar, chaqmoq, tog`lar, elastik muhit, mexanik to`lqin

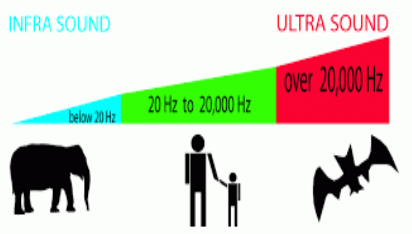
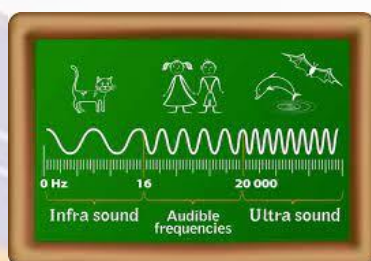
Har qanday (qattiq, suyuq va gazsimon) jismning zarralari orasida o`zaro tutinish kuchlari mavjud bo`lib, zarralar bir-biriga nisbatan siljiganda elastiklik kuchlari yuzaga keladi, Shu sababli qattiq, suyuq va gaz holatidagi muhit **elastik muhit** deb ataladi.

Agar elastik muhitning biror joyidagi zarra tebranma harakatga kelsa, u holda elastiklik kuchlari tufayli zarraning tebranishlari muhitning qo`shni zarralariga uzatiladi. Biror vaqtdan so`ng tebranishlar butun muhitga tarqaladi. Mexanik tebranishlarning muhitda tarqalish jarayoni **mexanik to`lqin** deb ataladi.

To`lqin tarqalayotgan muhitning zarralari to`lqin bilan birga ko`chmaydi, ular faqat o`z muvozanat holatlari atrofida tebranib turadi, xolos. Barcha zarralarning tebranishi turli fazalar bilan bo`ladi: zarra tebranish markazidan qancha uzoqda joylashgan bo`lsa, u shuncha kech tebrana boshlaydi, ya`ni uning tebranishi faza jihatdan shuncha ko`p orqada qoladi.

Agar muhitda tarqalayotgan to`lqinlarning chastotasi 20 Hz dan 20 000 Hz oralig`ida bo`lsa bunday to`lqinlarni inson qulog`i eshitadi (qabul qiladi). Shuning uchun chastotasi ana shu ko`rsatilgan chastotalar oralig`ida yotgan istalgan muhitdagi elastik to`lqinlar **tovush to`lqinlari** yoki to`g`ridan-to`g`ri **tovush** deb ataladi. Chastotasi 20 Hz dan kichik bo`lgan to`lqinlarni **infratovush**, chastotasi

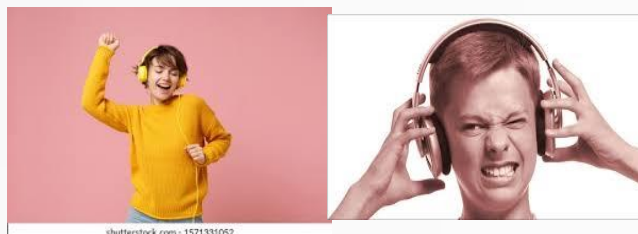
20 000 Hz dan yuqori bo`lgan to`lqinlarni **ultratovush** deb ataladi. Infra va ultratovushlarni inson qulog`i eshitmaydi.

1-rasm Tovush turlarining chastotalar bo'yicha taqsimoti

Ba'zi hasharotlar, baliqlar va hayvonlar ultratovush chiqaradi, bularga misol qilib chigirtkalar, delfinlar, kitlar, qurbaqalar, ko'rshapalaklar, sichqonlarni keltirish mumkin. Xuddi shunday infratovushni eshita oladigan hayvonlar ham mavjud, bularga fil, jirafa, karkidon, begimotlarni misol qilish mumkin.

Barcha tovushlar **musiqiy tovushlarga** va **shovqinlarga** bo'linadi. Masalan musiqa asboblari chiqaradigan tovushlar musiqiy tovush hisoblanadi. Avtomobil yurganda, portlashdagi tovushlar esa shovqin hisoblanadi.

2-rasm Musiqiy ton va shovqinning insonlarga ta'siri

O'quvchilarda tovush, musiqiy ton va shovqin haqidagi dastlabki tasavvurlarni hosil qilish uchun "My voice" ya'ni "Mening tovushim" usulidan foydalanamiz. Bu usul quyidagicha amalga oshiriladi: o'quvchilar birin-ketin 1 marta qarsak chalib, o'z ismlarini aytishadi. Har bir o'quvchiga 2 s vaqt sarflanadi deb olsak sinfdagi taxminan 30 ta o'quvchiga 1 daqiqa vaqt sarflanadi. Shundan so'ng o'quvchilarga hamma baravariga qarsak chalib, ismini aytishi o'qituvchi tomonidan aytiladi. Shundan so'ng o'qituvchi qarsak chalganingizda siz tovush hosil qildingiz, ismingizni aytganingizda musiqiy ton hosil bo'ldi, hamma baravariga qarsak chalib ismini aytganida esa shovqin hosil bo'ldi deb aytadi. Shunda o'quvchilarda tovush, musiqiy ton va shovqin hodisalari bo'yicha dastlabki tasavvur hosil bo'ladi

3-rasm "My voice" usulidagi bolalarning holati

Tovush mavzusini tushuntirganda birdaniga infra va ultratovushlar haqida ham tushunchalar berilsa ayni muddao bo'ladi.

1-sinf o'quvchilariga "chastota" va uning qiymatlari haqida tushuntirish shart emas, shunchaki soddaroq qilib tushuntirgan ma'qul. Masalan, "Biz eshitmaydigan tovushlar ham mavjud, bu tovushlar infratovush hamda ultratovushlardir. Infratovushlardan mushuklar, kitlar, fillar, begemotlar, karkidonlar, jirafalar, uzoq masofalarda yuzlab millargacha bo'lgan masofalarda muloqot qilish uchun foydalanishi ma'lum. Ultratovushlardan esa delfinlar, ko'rshapalaklar, itlar masofani aniqlashda va boshqa ko'plab maqsadlarda foydalanishadi." deb aytiladi va

quyidagi jadvalni to'ldirishlari topshiriq qilib beriladi. Bu jadvalni o'qituvchi avvaldan tayyorlab kelgan bo'ladi va o'quvchilar doskaga chiqib har biri eshitadigan tovushni rasmga qarab yozadilar, masalan:bola- tovush, jirafa-infratovush va hokazo.

O'quvchilarning topshiriqlar jadvali

1-jadval

Endi yuqoridagi usullarning afzalliklariga to'xtalsak. "My voice" usulida barcha o'quvchilar qatnashadi, o'zi va boshqa sinfdoshlarini kuzatadi bu esa tovush hodisasini mukammalroq tushunishga yordam beradi. Ton va shovqinni bir-biridan farqlashni o'rganadi. Tovush bo'yicha dastlabki tasavvur hosil bo'ladi. Jadvalda keltirilgan rasmlar esa tasavvur hosil bo'lishiga yordam beradi.

Xulosa qilib shuni aytish joizki, muhtaram prezidentimiz tomonidan 2023-yilga “Insonga e`tibor va sifatli ta`lim” deb nomlanishi natijasi o`laroq barcha umumta`lim maktablarida o`qituvchilar tomonidan turli innovatsion dars o`tish usullari ishlab chiqilmoqda. Bularning barchasi o`sib kelayotgan yosh avlodga har tomonlama jahon ta`lim standartlariga javob beradigan darajadagi ta`lim berish maqsadida amalga oshirilmoqda. Yuqorida ham shunday usullar namuna sifatida keltirib o`tildi. Keltirilgan usullarga ingliz tilida nom berilishidan maqsad, ham o`qituvchining, ham o`quvchining ingliz tilidagi bilimlarini oshirishdir. Maqolada foydalanilgan rasmlar ham 1-sinf o`quvchilarining psixologiyasidan kelib chiqqan holda multfilm qahramonlari ko`rinishida keltirilgan. Maqolani o`qigan har bir kishiga tushunarli bo`lishi uchun ta`riflardan so`ng mos rasmlar keltirilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. M.H.O`lmasova, J.Kamolov, T.Lutfullayeva “Fizika” I kitob Toshkent “O`qituvchi” 1997-yil.
2. K.T.Suyarov, Z.Y.Tillayeva 1-sinf “Tabiiy fanlar” darsligi Toshkent 2021-yil.
3. Mamadazimov, M., and A. B. Narbayev. "An e-learning guide for students of the 11th grade of secondary education and secondary special, vocational education institutions." (2018).
4. Bahramovich N. A. Structure and didactical possibilities of the electronic training manual on astronomy developed for pupils of the 11th grades of secondary schools based on media education //Archive of Conferences. – 2020. – T. 5. – №. 1. – C. 40-42.
5. Narbaev A. B. Advantages of using media technology in astronomy teaching //Journal of Innovations in Pedagogy and Psychology. – №. 2.
6. Bakhramovich N. A. The opportunities of teaching astronomy based on media education at a secondary school //European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. – 2019. – T. 7. – №. 9.
7. Нарбаев А. Б. Медиатаълим асосида ишлаб чиқилган “Атом физикаси” электрон ўқув қўлланмасининг тузилиши ва дидактик имкониятлари: DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2021.74.77.051> Нарбаев Азамат Бахрамович Термиз давлат университети, Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) //Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал. – 2021. – №. 1-Махсус сон. – С. 160-164.
8. Olimjonovna D. F., Anvarovich R. K., Hamdamovna I. R. The importance of the principle of historicism in the humanitarization of physics and astronomy education //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – T. 10. – №. 12. – C. 92-95.
9. Dadaboeva F. O., Rahimberdieva M., Rakhimov K. A. The importance of time aphorisms in strengthening the educational aspects of education //Texas Journal of Engineering and Technology. – 2022. – T. 15. – C. 117-121.

INTEGRATION OF ELECTRONIC DOCUMENT CIRCULATION INTO THE HEALTHCARE SYSTEM

Ziyadullayev Sardor

Tashkent University of Information Technologies named after Muhammad al-Khwarizmi, Master degree

Abstract: *Electronic document circulation has been gaining momentum in the economy of Uzbekistan. However, the implementation of e-documents still faces a number of challenges that need to be addressed. This article examines the issues and prospects of using electronic document circulation in the economy of Uzbekistan. It provides an overview of the current state of e-documentation in the country and discusses the challenges that hinder its implementation. Moreover, the article highlights the benefits of e-document circulation and proposes ways to overcome the challenges. The findings of this study are expected to contribute to the development of the e-documentation system in Uzbekistan and to improve the overall efficiency of the economy.*

Keywords: *electronic document circulation, economy, challenges, prospects*

The use of electronic document circulation is becoming increasingly important in the modern world. Electronic documents are more efficient, faster, and cheaper than their paper counterparts. The economy of Uzbekistan is no exception to this trend. In recent years, the country has been making significant efforts to adopt electronic document circulation in various sectors, such as finance, taxation, and public services. However, there are still challenges that need to be addressed to ensure the full benefits of e-documents are realized.

CURRENT STATE OF E-DOCUMENTATION IN UZBEKISTAN

The government of Uzbekistan has introduced several initiatives to promote the use of e-documents. For instance, the introduction of the "E-government" system has made it possible for citizens to access a wide range of public services online. The system has also made it easier for businesses to register and pay taxes electronically. Furthermore, the Central Bank of Uzbekistan has implemented an electronic payment system for interbank transactions.

CHALLENGES OF IMPLEMENTING E-DOCUMENTATION

Despite the efforts made by the government, the implementation of electronic document circulation still faces several challenges. One of the major challenges is the lack of awareness and trust in e-documents among citizens and businesses. Many people are still hesitant to use e-documents due to concerns about security and reliability. Another challenge is the inadequate legal framework for e-documents. The current legislation does not fully address the legal status of e-documents, which creates uncertainty and undermines their use.

Benefits of E-Documentation:

Despite the challenges, the benefits of e-document circulation are numerous. E-documents are faster, cheaper, and more environmentally friendly than paper documents. They also reduce the risk of errors and increase the efficiency of document management. Moreover, e-documents can contribute to the digitalization of the economy and improve the overall competitiveness of the country.

PROSPECTS FOR THE FUTURE

To fully realize the benefits of e-document circulation, Uzbekistan needs to address the challenges that hinder its implementation. The government needs to raise awareness among citizens and businesses about the advantages of e-documents and ensure their security and reliability. It also needs to develop a comprehensive legal framework that fully recognizes the legal status of e-documents. Furthermore, the government needs to provide support and incentives for the adoption of e-documents, such as tax benefits and subsidies.

CURRENT STATE OF E-DOCUMENTATION IN UZBEKISTAN

According to the World Bank's "Doing Business 2022" report, Uzbekistan ranks 11th out of 190 countries in the "Getting Credit" category, which measures the ease of getting credit and the legal rights of borrowers and lenders. One of the factors that contributed to this ranking is the country's adoption of e-documentation in the credit reporting system. The report notes that Uzbekistan has made significant progress in implementing electronic platforms for credit reporting and has improved access to credit information for businesses.

CHALLENGES OF IMPLEMENTING E-DOCUMENTATION

A survey conducted by the Chamber of Commerce and Industry of Uzbekistan in 2021 found that 62% of businesses in the country still use paper documents for most of their transactions. The survey also revealed that one of the main reasons why businesses are hesitant to switch to e-documents is the lack of awareness and understanding of the benefits of electronic document circulation. Other concerns include the lack of technical infrastructure and the high cost of implementation.

BENEFITS OF E-DOCUMENTATION

According to a study by the United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP), the adoption of e-documentation in the trade sector can reduce trade costs by up to 25%. The study notes that e-documents can streamline trade procedures, reduce processing time, and improve the accuracy of data. Moreover, e-documentation can facilitate cross-border trade by reducing the need for physical documents and enabling online authentication and verification of trade documents.

PROSPECTS FOR THE FUTURE

The government of Uzbekistan has set a goal of achieving a fully digital economy by 2030. To achieve this goal, the government has launched several initiatives to promote the use of e-documents and digital technologies in various sectors of the economy. For instance, the "Digital Uzbekistan" program aims to create a unified digital platform for public services and e-commerce. The program

also includes plans to establish a national electronic signature system and to develop e-invoicing and e-payment systems.

Here are some more statistics related to the topic:

E-GOVERNMENT SERVICES

The adoption of e-documentation is closely related to the development of e-government services. In Uzbekistan, the government has launched several initiatives to provide digital services to citizens and businesses. According to the United Nations E-Government Survey 2022, Uzbekistan ranks 90th out of 193 countries in the overall e-government development index, with a score of 0.556. The country has made significant progress in the online service index, which measures the availability and quality of online government services, and ranks 43rd globally with a score of 0.849.

DIGITAL LITERACY

One of the challenges facing the adoption of e-documentation in Uzbekistan is the lack of digital literacy among the population. To address this issue, the government has launched several programs to promote digital literacy, including the "Digital Uzbekistan" program, which includes plans to develop digital skills training programs for citizens and businesses.

E-COMMERCE

The adoption of e-documentation is also closely related to the development of e-commerce. According to a report by the United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), Uzbekistan's e-commerce market is growing rapidly, with an estimated value of \$140 million in 2020, up from \$25 million in 2015. The report notes that the adoption of e-commerce has the potential to boost economic growth and create new opportunities for small and medium-sized enterprises.

MOBILE PENETRATION

Mobile penetration is another factor that can facilitate the adoption of e-documentation. According to a report by the Global System for Mobile Communications Association (GSMA), Uzbekistan had a mobile penetration rate of 71% in 2020, with 23 million unique mobile subscribers. The report notes that the high mobile penetration rate presents an opportunity for the development of mobile-based e-commerce and e-government services.

LIST OF USED LITERATURE:

1. Khakimova, N. B. (2020). Electronic document circulation in Uzbekistan: legal regulation and prospects. *Bulletin of Tashkent State University of Law*, (4), 123-132.

2. Akhmedov, A. A., & Yusupov, U. A. (2020). Electronic document management and its role in the development of the digital economy of Uzbekistan. *Journal of Entrepreneurship, Business and Economics*, 8(2), 83-95.

3. Karimov, S. (2020). E-government in Uzbekistan: challenges and prospects. *Journal of Government and Politics*, 11(2), 225-243.

4. Nurmukhamedov, S. (2019). Electronic document management system as a tool for digitalization of the economy of Uzbekistan. *Problems of Economics*, (3), 98-103.

5. Khurshidov, U. (2021). Legal regulation of electronic document management in Uzbekistan. *Law and Justice*, (1), 55-63.

6. Islamov, A. (2019). The prospects for the development of e-commerce in Uzbekistan. *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 6(4), 265-272.

7. Khudaykulov, A. (2020). The role of electronic document management in the development of the financial system of Uzbekistan. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 11(3), 112-119.

РУХСАТНОМА ҲУЖЖАТЛАРИНИ ОЛИШ ЖАРАЁНЛАРИНИ ЯНАДА РАҚАМЛАШТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Абдуллаев Шахзодбек

магистратура тингловчиси

(Божхона қўмитасининг Божхона институти)

Абдуганиев Бахтиёр к.ф.н., доцент

(Божхона қўмитасининг Божхона институти)

Аннотация: Тезисда Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Божхона маъмуриятчилигини янада такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 122-сон Фармоннинг ижросини таъминлаш юзасидан самарали идоралараро ҳамкорликни ташкил қилиш ва тадбиркорларга қулайликлар яратиш мақсадида божхона хизматларини тўлиқ рақамлаштириш бўйича айрим масалалар ўрганилиб, тегишли таклифлар берилган.

Калит сўзлар: Рақамли божхона, «Е-Транзит», «Ягона дарча», Транзит декларациясини, Хавфларни бошқариш, божхона юк декларацияси, самарадорлик, соддалаштириш.

Сўнги йилларда иқтисодиёт соҳаларининг ривожланишига муҳим ҳисса қўшиб келаётган божхона хизматини самарали ташкил қилиш ишларига давлат миқёсида катта эътибор берилмоқда. Шу жумладан, 2020 йилнинг 5 июнь куни қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Божхона маъмуриятчилигини ислоҳ қилиш ва давлат божхона хизмати органлари фаолиятини такомиллаштириш тўғрисида”ги 6005-сон Фармони ва 2022 йилнинг 27 апрель кунда қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Божхона маъмуриятчилигини янада такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 122-сон Фармонига асосан, самарали идоралараро ҳамкорликни ташкил қилиш ва тадбиркорларга қулайликлар яратиш мақсадида божхона хизматларини тўлиқ рақамлаштирилган ҳолда, «Е-Транзит» ва «Ягона дарча» божхона ахборот тизимини такомиллаштириш белгилаб берилган. Шунингдек, ТИФ қатнашчилари томонидан ташқи савдо юклари божхона чегарасига кириб келишидан олдиндан бериладиган маълумотлар ҳамда “Вақтинча” сақлаш божхона режимига божхона юк декларацияларини тақдим этишни ўрнига ягона “Транзит декларациясини” тақдим этиш орқали тадбиркорларни вақти ва харажатларни қисқартириш, Ўзбекистон Республикаси ҳудуди орқали транзит тартибида олиб ўтиладиган чет эл товарларининг чегарада божхона назорати ва расмийлаштирувидан ўтказиш учун сарфланадиган вақтни қисқартириш, божхона назорати ва расмийлаштирувини тезкорлик билан амалга ошириш, мамлакатимиз бюджетига солиқ ва божхона тўловларидан тушумларни

ошириш, божхона тартиботларини ўтказиш шароитларини жаҳон стандартларига мувофиқлигини таъминлаш, чегара божхона постларида назорат органлари томонидан йиғимларни ягона ҳужжат асосида ундириш ва божхона назорати ва расмийлаштируви жараёнларига сарфланадиган вақтнинг сезиларли даражада қисқартирилишига эришиш мақсадида «E-Tranzit» автоматлаштирилган ахборот тизимини амалиётга жорий қилиш ва транзит декларацияси билан боғлиқ масалалар юзасидан Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 2022 йил 31 августдаги Ўзбекистон Республикаси Давлат божхона қўмитасининг “Транзит декларациясини тўлдириш, расмийлаштириш, унга ўзгартириш ва қўшимча киритиш, уни қайтариб олиш ҳамда бекор қилиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида” 3382-рақам билан рўйхатдан ўтган Қарори ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамасининг 2022 йил 31 декабрдаги “Товарларни божхона транзити божхона режимига жойлаштириш билан боғлиқ операцияларни тартибга солиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 737-сон Қарори қабул қилинди. Бугунги кунда «E-Tranzit» автоматлаштирилган ахборот тизимини янада такомиллаштириш бўйича тизимли ишлар олиб борилмоқда.

Маълумки, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 23 апрелдаги “Ташқи иқтисодий фаолиятни амалга оширишда маъмурий тартиб-таомилларни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-4297-сон Қарори талаблари асосида Давлат божхона қўмитаси томонидан “Ягона дарча” божхона ахборот тизими 2020 йил 1 январдан ишга туширилди. Ҳозирда 12 та вазирликнинг 60 та рухсатнома тусидаги ҳужжатлари интернет тармоғида www.singlewindow.uz манзили орқали берилмоқда. Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 27 апрелдаги божхона маъмуриятчилигини янада такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисидаги ПФ-122-сон Фармонининг 2-иловасида келтирилган 2022-2023 йилларда божхона расмийлаштируви жараёнларини рақамлаштириш бўйича «Йўл харитаси»га асосан, «Ягона дарча» божхона ахборот тизими имкониятларини кенгайтириш: Рухсат этиш ва бошқа хусусиятдаги ҳужжатларни олишда бир хил турдаги ахборотларни ўз ичига олган, барча ваколатли органлар учун бир марта, ягона форматда тақдим этиладиган умумий маълумотлардан иборат ягона мурожаат шаклини ишлаб чиқиш ҳамда унга ягона идентификация рақамини бериш тартибини жорий этиш белгилаб берилган. Мазкур йўналиш бўйича ўтказилган ижтимоий сўровнома натижаларига кўра кўплаб тадбиркорлар айнан тизимда маълумотлар такрорийлиги ва товарлар тўғрисидаги маълумотларнинг автоматик тўлдириш имконияти йўқлиги уларга ноқулайликлар ва оворагарчиликлар келтириб чиқармоқда.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, «Ягона дарча» божхона ахборот тизими орқали ариза юбориш жараёнини автоматлаштириш мақсадида,

«E-Tranzit» ААТ, «E-Архив» ва «Ягона дарча» БАТни ўзаро интеграция қилиш мақсадга мувофиқ. Бунда, «E-Tranzit» ААТ ва «E-Архив» дастурида шаклланган ID-коди ариза тўлдириш мобайнида «Ягона дарча» БАТга киритилганда маълумот ва ахборотлар ариза графаларига автоматик куйилиб, юзага келиши мумкин бўлган техник хатоликлар олди олинади ҳамда ТИФ қатнашчиларининг вақти тежалади.

АДАБИЁТЛАР:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йилнинг 5 июндаги “Божхона маъмуриятчилигини ислоҳ қилиш ва давлат божхона хизмати органлари фаолиятини такомиллаштириш тўғрисида”ги 6005-сон Фармони;

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йилнинг 27 апрелда қабул қилинган “Божхона маъмуриятчилигини янада такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 122-сон Фармони;

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 23 апрелдаги “Ташқи иқтисодий фаолиятни амалга оширишда маъмурий тартиб-таомилларни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-4297-сон Қарори;

4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамасининг 2022 йил 31 декабрдаги “Товарларни божхона транзити божхона режимига жойлаштириш билан боғлиқ операцияларни тартибга солиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 737-сон Қарори;

5. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан 2022 йил 31 августдаги Ўзбекистон Республикаси Давлат божхона қўмитасининг “Транзит декларациясини тўлдириш, расмийлаштириш, унга ўзгартириш ва қўшимча киритиш, уни қайтариб олиш ҳамда бекор қилиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида” 3382-рақам билан рўйхатдан ўтган Қарори;

ТЕЗЛИКЛИ АВТОЙЎЛ ТРАССАСИНИ ЭСТАКАДАЛАР УСТИДАН ЎТКАЗИШ ҲОЗИРГИ ЗАМОН ТРАНСПОРТ ҚУРИЛИШИДАГИ РАЦИОНАЛ ЕЧИМЛАРДАН БИРИДИР

Магистратура талабаси

Юлдашева Д.Х

Илмий раҳбар т.ф.н., профессор.

Салиханов С.С

Бугунги кунда халқ хўжалигини ривожлантириш билан бевосита боғлиқ бўлган йўл қурилиши соҳасининг асосий вазифаси автомобиль йўлларидаги кўприк иншоотларининг ҳолатини тубдан яхшилаш ва ҳозирги замон талабларига жавоб берадиган ҳолда эксплуатация қилишдир. Ўзбекистонда жами 14 мингдан ортиқ кўприк мавжуд бўлиб, уларнинг 68 фоизи, яъни 9900 таси 20 – асрнинг 60 – 70 йилларда қурилган. Шу сабабли бугун 5476 дан ортиқ кўприклар таъмирталаб аҳволда [1]. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Автомобиль йўллари кўприklarини, йўл ўтказгичлар ва бошқа сунъий иншоотларни қуриш ҳамда фойдаланишни ташкил этиш тизимини такомиллаштириш тўғрисида”ги 2017 йил 4 октябрда ПҚ-3309-сонли, “2018–2022 йилларда Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳрида автомобиль йўллари кўприklarини, йўл ўтказгичлар ва бошқа сунъий иншоотларни қуриш, реконструкция қилиш ҳамда капитал таъмирлаш бўйича Давлат дастурини тасдиқлаш тўғрисида”ги 2018 йил 29 мартда ПҚ-3632-сонли, “Йўл соҳасини бошқариш тизимини янада такомиллаштиришга оид чора – тадбирлар тўғрисида”ги 2019 йил 9 декабрда ПҚ-4545-сонли қарорлар қабул қилинди.

Ўзбекистон Республикаси кўприксозлиги амалиётида транспорт иншоотларининг, шу жумладан, кўприklar, эстакадалар ва йўл ўтказгичларнинг техник-иқтисодий самарадор, архитектуравий кўриниши жихатдан замонавий конструкцияларини қўллаш ва шу орқали ушбу иншоотларнинг таннарҳини пасайтириш, қурилиш муддатларини қисқартириш долзарб масалалардан бўлиб қолмоқда.

Мамлакатимизнинг шаҳарлараро автойўл магистралларида қурилиши долзарб бўлган тезликли автойўл эстакадаларини қуришда маҳаллий кўприксозлардан фойдаланиш, ушбу иншоотларнинг умумий нарҳи ва қурилиш муддатларини қисқартиришга эришиш, ушбу мақсадларга оралиқ қурилма узунлигини сезиларли даражада орттириш кўзда тутилган.

Оралиқ қурилма узунлигини орттиришга автойўл эстакадаси конструкцияси учун ярим ромли тизимли темирбетон конструкцияларни қўллаш, ушбу ярим ромли тизимли автойўл эстакадаларининг оптимал параметрларини аниқлаш учун сонли экспериментни амалга ошириш, яъни эстакаданинг ярим ромли тизимли конструкциясини ишлаб чиқиш, унинг

элементларини анънавий усулда ва компьютер дастурларидан фойдаланилган ҳолда ҳисоблаш орқали эришиш мўлжалланган. Ҳисоб - китоблар натижасида ярим ромли темирбетон эстакаданинг оптимал параметрлари қўлланилган эстакада конструкцияларини Ўзбекистон Республикаси кўприксозлигида қўллаш бўйича тавсиялар ишлаб чиқиши кўзда тутилган.

Мисол тариқасида олинган Тошкент – Самарқанд автойўл магистрали анъанавий тарзда ер устига қурилганда, унинг 1 км узунлиги учун тахминан 32 880 000 000 сўм сарфланиши аниқланди. Шунингдек, бунда 1 км автойўл ер устига жойлашганда тахминан 8 гектар ер майдони йўқотилади. Автойўл анъанавий тарзда жойлашганда йўл учун ажратилган полоса еридан фойдаланиш имкони йўқолади, яъни минглаб гектар ердан ҳосил олиш учун фойдаланилмайди. Мисол тариқасида олинган Тошкент – Самарқанд трассасида тезликли автомобил ҳаракати учун мўлжалланган автойўл учун 2440 гектар ер майдонлари сарф бўлиши, яъни ажратилиши ва ушбу ер майдонининг қиймати 1 870 000 000 сўмни ташкил этиши, бундан ташқари йул кўтармасининг, йўл тўшамасининг нархи, қурилиш майдончасини тайёрлаш, 1 км га тўғри келувчи ер ишларининг хажми ва кичик сунъий иншоотларни иншо қилишнинг тахминий қийматлари аниқланди.

Бундан ташқари бу таққослашларда ушбу автойўлнинг тезликли бўлиши (афсуски бизнинг мамлакатимизда бошқа ривожланган давлатларда бўлгани каби тезликли автойўлларимиз ҳалигача мавжуд эмас), ҳавфсизликнинг таъминланиши, атроф-муҳит экологиясига бериладиган зарарнинг олди олиниши, автомобилчилар учун қулай шароитларнинг яратилиши ва бошқа бир қанча омиллар иншоотларни олинмаганлиги учун айтиш мумкинки тезликли автойўл эстакада устидан қурилганда мақсадга мувофиқ бўлади.

Автойўл ер юзида жойлашганда кўп сондаги ер ости коммуникацияларини, контакт тармоғини қайтадан қуриш ёки кўчириш, трассада йўналишида учраган тўсиқларни ошиб ўтиш учун кўплаб сунъий иншоотларни қуриш керак бўлиши, тезликли автойўл магистралида ҳавфсизликни таъминлаш учун автойўл полосасининг ҳар икки томонига тўсиқлар қуриш, уларни соз ҳолда сақлаб туриш лозим бўлиши, автойўлнинг темир йўллари, бошқа автойўллар билан кесишган чорраҳаларида ҳавфсизликни сақлаш анчагина маблағ ва куч талаб қилиши аниқланди.

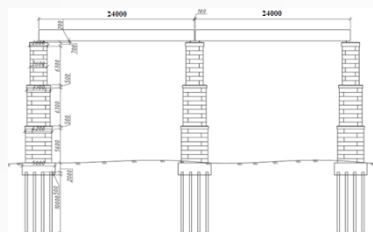
Ярим ромли эстакаданинг ҳаётийлиги, бундай тизимнинг бошқа тизимли кўприксимон иншоотлардан афзаллигини кўрсатиш ва унинг конструкциясини ишлаб чиқиш учун вариант лойиҳалаш услубидан фойдаланилди.

Автойўл эстакадасининг I – варианты (1-расм) 24,0 x n м схемаси бўйича лойиҳаланган. Эстакада оралиқ қурилмалари қирқилган тизимли бўлиб, узунлиги 24.0 м бўлган, арматураси олдиндан зўриқтирилган 12 та қовурғали тўсинлардан ташкил топади.

Автойўл эстакадасининг таянчлари ҳам типовой лойиҳалар бўйича қабул

қилинган бўлиб, узунлиги бўйича уч поғонадан иборат. Поғоналар баландлиги 5,6 м дан 6,3 метргача ўзгаради. Таянчлар сунъий замин устида жойлашган. Сунъий замин сифатида ўлчамлари 35x35 см бўлган 24та темирбетон қозиқлар хизмат қилади. Қозиқларнинг узунлиги 10 метрни ташкил қилади. Ростверкнинг ўлчамлари 500 x 600 x 200 см ни ташкил қилади. Таянчлар танаси йиғма-монолит темирбетондан тузилган.

Эстакада полотноси текисловчи қатлам, гироизоляция, химояловчи қатлам, асфальтобетон йўл қопламаси, тўсиқ блоклари ва панжаралардан иборат. Ишлаб чиқилган вариантдаги эстакада полотноси типовой лойиха бўйича қабул қилинган, яъни текисловчи қатлам, гидроизоляция ва химоя қатлами фақат асосий юк кўтарувчи элементни, яъни бош тўсинларни сув таъсиридан химоя қилишга мўлжалланган.

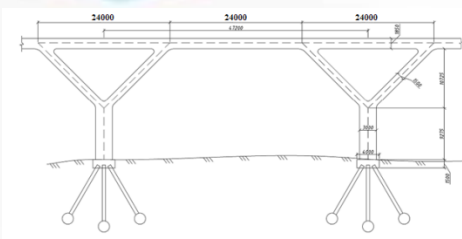

1-расм. Тошкент – Самарқанд тезликли автйўл трассаси автйўл эстакадасининг I-варианти

Автйўл эстакаданинг II – варианты (2–расм) 24.0 + 24.0 + 24.0 м схемаси бўйича тўла ромли тизимли лойихаланган. Эстакаданинг умумий узунлиги 47,2 м бўлган оралиқ қурилмаси ромли тизимга эга бўлиб, унинг ўрта оралиғи узунлиги 24,0 м бўлган арматураси олдиндан зўриқтирилган типовой тўсинлардан, четки оралиқлари ҳам узунлиги 24,0 м бўлган арматураси олдиндан зўриқтирилган типовой тўсинлардан иборат. Ушбу икки оралиқ тўсинлари таянч подкоси устида монолит чок билан бикир бирлаштирилади.

Автйўл эстакадасининг иккинчи вариантыда оралиқ таянчлар сифатида янги, подкосли монолит темирбетон конструкция қабул қилинган. Таянчлар сунъий замин устида жойлашган. Сунъий замин сифатида диаметри 120 см бўлган 9 та темирбетон бурғулама қозиқлар хизмат қилади. Қозиқларнинг четкилари вертикалга нисбатан 30° бурчак остида жойлашган бўлиб, уларнинг узунлиги 10 метрни ташкил қилади. Ростверкнинг ўлчамлари 400 x 600 x 150 см ни ташкил қилади. Таянчлар танаси ростверк сатҳидан 8,7 м баландликкача яхлит конструкциядан иборат. Ундан юқорида таянч танаси икки подкослардан иборат. Подкосларнинг горизонт чизиғига нисбатан оғиши 45° ни ташкил этади.

Эстакада полотноси текисловчи қатлам, гироизоляция, химояловчи қатлам, асфальтобетон йўл қопламаси, тўсиқ блоклари ва панжаралардан иборат.

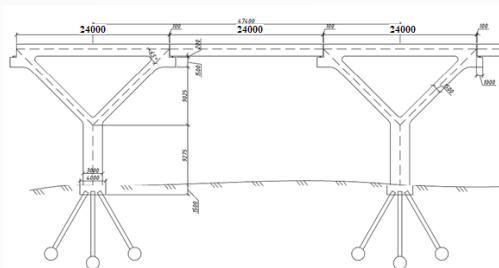
2-расм. Тошкент – Самарқанд тезликли автойўл трассаси автойўл эстакадасининг II-варианти

Автойўл эстакаданинг III – варианты (3–расм) 24.0 + 24.0 + 24.0 м схемаси бўйича лойихаланган. Эстакаданинг оралиқ қурилмасида осма равишда жойлаштирилган узунлиги 24,0 м бўлган, арматураси олдиндан зўриқтирилган типовой тўсинлар ўрнатилган.

Автойўл эстакадасининг III– вариантыда II– вариантдаги каби оралиқ таянчлар сифатида янги, подкосли монолит темирбетон конструкция қабул қилинган. Ушбу таянч ромли тизимга эга бўлиб, таянчлар танаси ростверк сатҳидан 8,7 м баландликкача яхлит конструкциядан иборат. Ундан юқорида таянч танаси икки подкослардан иборат. Подкосларнинг горизонт чизиғига нисбатан оғиши 45° ни ташкил этади.

Таянчлар II– вариантдаги каби сунъий замин устида жойлашган. Сунъий замин сифатида диаметри 120 см бўлган 9 та темирбетон бурғулама қозиқлар хизмат қилади. Қозиқларнинг четкилари вертикалга нисбатан 30° бурчак остида жойлашган бўлиб, уларнинг узунлиги 10 метрни ташкил қилади. Ростверкнинг ўлчамлари 400 x 600 x 150 см ни ташкил қилади.

Эстакада полотноси текисловчи қатлам, гироизоляция, ҳимояловчи қатлам, асфальтобетон йўл қопламаси, тўсиқ блоклари ва панжаралардан иборат.

3-расм. Тошкент – Самарқанд тезликли автойўл трассаси автойўл эстакадасининг III-варианти

Эстакаданинг энг рационал варианты ҳар бир вариантнинг техник-иқтисодий кўрсаткичлари (яъни ҳар бир вариант қурилиши учун кетадиган сарф харажатлар) бўйича ўзаро таққослаш орқали аниқланди.

Бунда ҳар бир вариант учун эстакада элементларининг ҳажми аниқланди ва бу ҳажмлар бирлик нархга кўпайтирилди. Ҳисобларда эстакада элементининг қурилиш мураккаблигига қараб унга сарф қилинадиган темирбетоннинг 1 м^3 миқдори ўз шартли нархига кўпайтирилди. Масалан, заминнинг бурғулама қозиқлари ва ростверкни иншо этиш учун сарф этиладиган темирбетоннинг 1 м^3

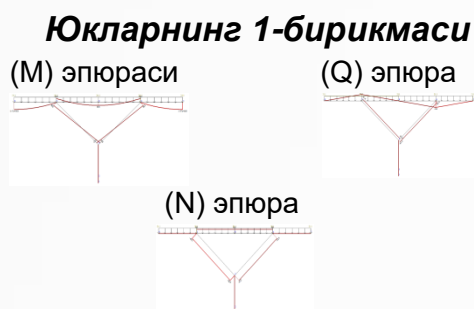
учун бирлик нарх 2 500 000 сўм, таянч танасининг юқори ва пастки қисмлари, 24,0 м ли бош тусинлар учун 2 000 000 сўм миқдорида қабул қилинган. Ушбу бирлик нархлар ишлаб – чиқариш сметаларига кўра аниқланган. Автоўл эстакадасининг 1 п/м нархи асосий кўрсаткич сифатида қабул қилинган.

Автоўл эстакада вариантларининг ичида ярим рамали автоўл эстакадаси (III-вариант) қурилиш умумий нарҳи бўйича энг паст, яъни 1-ўринни эгаллади. Ушбу вариант бўйича эстакаданинг қурилишига сарф этиладиган бетон ҳажмига (яъни – иш ҳажмига) кўра аниқланган қиймат 2 832 900 000 сўмни, 1 пог/метр нарҳи эса **50 000 020** сўмни ташкил этди.

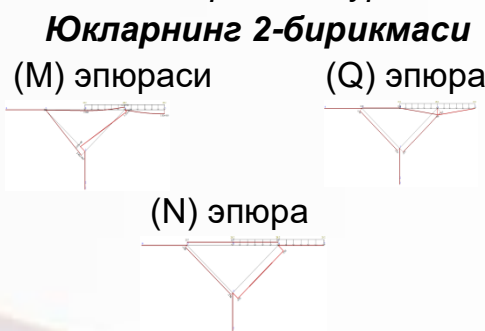
Автоўл эстакадаси II-вариантининг 1 пог/метр нарҳи 69 300 000 сўмни ташкил этди. Ушбу тизимли эстакада конструкцияси статик схемасига кўра кўп марта статик ноаниқ бўлиб, турли грунт шароитлари учун мақсадга мувофиқ ҳисобланмайди.

Типовой элементлар қўлланган (1-вариант) эстакаданинг 1 пог/метр нарҳи 72 400 000 сўмни ташкил этади. Бу эса танлаб олинган вариант қийматига нисбатан деярли 1,5 баробар катта кўрсаткичдир.

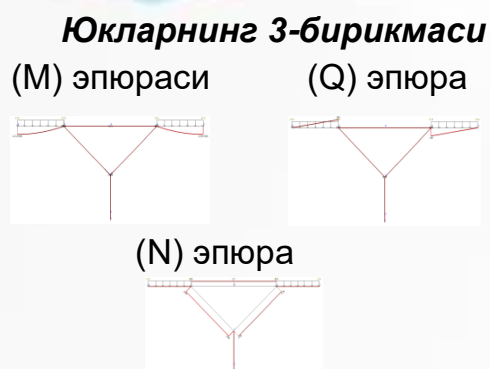
Танлаб олинган ярим ромли эстакада конструкцияси таянчи элементларидаги зўриқишларнинг қийматлари ЛИРА-САПР дастурий комплексидан фойдаланиб аниқланди. Бунинг учун таянч элементларига таъсир этадиган юклар ва зўриқишлар инobatга олинди. Эстакада роми элементларидаги максимал зўриқишларни ЛИРА-САПР дастуридан фойдаланиб аниқлаш доимий ва вақтинчалик юкларнинг бирикмаларини инobatга олиб амалга оширилди. Ҳисоб-китобларнинг натижалари қуйидаги расмларда келтирилган.

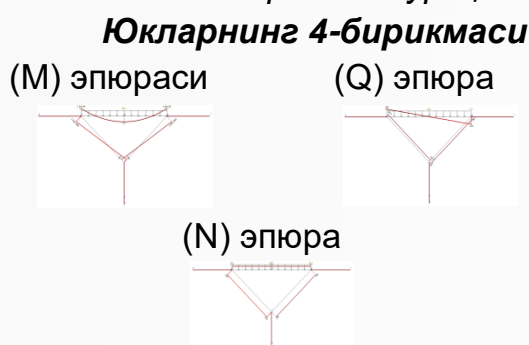
4-расм. Юкларнинг 1-бирикмаси таъсиридан ярим ромли тизимли таянч элементларидаги зўриқишлар

5-расм. Юкларнинг 2-бирикмаси таъсиридан ярим ромли тизимли таянч элементларидаги зўриқишлар

6–расм. Юкларнинг 3-бирикмаси таъсиридан ярим ромли тизимли таянч элементларидаги зўриқишлар

7–расм. Юкларнинг 4-бирикмаси таъсиридан ярим ромли тизимли таянч элементларидаги зўриқишлар

Ярим ромли тизимга эга бўлган таянчга таъсир этадиган юкларнинг нормаларда келтирилган бирикмаларидан унинг элементларидаги зўриқишлар (яъни M, Q ва N) нинг қийматларини аниқлаб бўлганимиздан сўнг ушбу зўриқишларнинг энг катта қийматлари таъсир этаётган кесимлари чегаравий ҳолатлар услуби бўйича ҳисоблаб чиқилди ва талаб этилган кесимлар ва арматура миқдорлари танлаб олинди.

Амалга оширилган ҳисоб-китобларнинг кўрсатишича ярим рама тизимли эстакада конструкциялари ҳаётий эканлиги (айниқса кўприксозлигимизнинг ҳозирги босқичида қутисимон кесимли катта ўлчамларга ва оғирликка эга бўлган тўсинларни ишлаб чиқариш ва монтаж қилиш имкониятимизнинг мавжуд эмаслигини инобатга олган ҳолда), эстакаданинг бу вариантини ҳам амалда қўллаш мумкинлиги аниқланди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. O‘zbekiston Respublikasi Oliy majlisi Senatining o‘ttiz beshinchi yalpi majlisi, 2022-yil 18-noyabr, Toshkent.
2. Bridge Engineering Handbook, Second Edition: Fundamentals. © 2014 by Taylor & Francis Group, LLC CRC Press is an imprint of Taylor & Francis Group, an Informa business. ISBN-13: 978-1-4398-5234-7. - 574 pp.
3. Bridge Engineering Handbook, Second Edition: Superstructure Design. Edited by Wai-Fah Chen and Lian Duan. © 2014 by Taylor & Francis Group, LLC

CRC Press is an imprint of Taylor & Francis Group, an Informa business. International Standard Book Number-13: 978-1-4398-5229-3 (eBook - PDF). – 734 pp.

4. Bridge Engineering Handbook, Second Edition: Construction and Maintenance. Edited by Wai-Fah Chen and Lian Duan. © 2014 by Taylor & Francis Group, LLC CRC Press is an imprint of Taylor & Francis Group, an Informa business. International Standard Book Number-13: 978-1-4398-5233-0 (eBook - PDF). – 646 pp.

5. Bridge Engineering Handbook, Second Edition: Seismic Design. Edited by Wai-Fah Chen and Lian Duan. © 2014 by Taylor & Francis Group, LLC CRC Press is an imprint of Taylor & Francis Group, an Informa business. International Standard Book Number-13: 978-1-4398-5232-3 (eBook - PDF). Visit the Taylor & Francis 722 pp.

6. S.S. Salixanov. Transport inshootlarini loyihalash va qurish. Darslik, 1-tom. Toshkent, 2018. 405 bet.

7. S.S. Salixanov. Transport inshootlarini loyihalash va qurish. Darslik, 2-tom. Toshkent, 2018. 380 bet

8. S.S. Salixanov. Ko'priklar va tonnellar qurilishini tashkil etish, rejalashtirish va boshqarish. Darslik, 1-tom. Toshkent, 2021. 292 bet.

9. S.S. Salixanov. Ko'priklar va tonnellar qurilishini tashkil etish, rejalashtirish va boshqarish. Darslik, 2-tom. Toshkent, 2021. 314 bet.

10. S.S. Salixanov. Ko'priklar va tonnellarni qurish. Darslik, 1-tom. Toshkent, 2022. 349 bet.

11. S.S. Salixanov. Ko'priklar va tonnellarni qurish. Darslik, 2-tom. Toshkent, 2022. 328 bet.

12. Ulugbek S. et al. Method of selecting optimal parameters of seismic-proof bearing parts of bridges and overpasses on high-speed railway line //European Journal of Molecular & Clinical Medicine. – 2020. – T. 7. – №. 2. – C. 1076-1080.

13. Shermuxamedov U. Z., Salixanov S. S. CURRENT STATE AND PROSPECTS OF CONSTRUCTION OF HIGH-SPEED RAILWAY OVERPASSES IN SEISMIC CONDITIONS OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN //Journal of Tashkent Institute of Railway Engineers. – 2020. – T. 16. – №. 2. – C. 3-8.

14. Salikhanov S. S. To the issue of the development trend of the bridge-building industry in Uzbekistan." //Actual issues of high-speed train traffic" TashIRE. – 2012.

15. Raupov C. S., Malikov G. B., Zokirov J. J. Foreign experience in application of high-strength expanded clay concrete in buildings and structures (review of published studies) //Science and Education. – 2022. – T. 3. – №. 9. – C. 135-142.

16. Salikhanov S. Methodology for Calculating a Slab of a Bridge Web of Reinforced Tensile Concrete with Free Boundary Conditions //International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE) ISSN. – 2019. – C.

2278-3075.

17. Raupov C. S., Malikov G. B., Zokirov J. J. FOREIGN EXPERIENCE IN THE USE OF HIGH-STRENGTH EXPANDED CLAY CONCRETE IN BRIDGE CONSTRUCTION (LITERATURE REVIEW) //Eurasian Journal of Academic Research. – 2022. – Т. 2. – №. 10. – С. 125-140.

18. Salikhanov S. et al. Determination of deformations and self-stress in concrete on stress cement //E3S Web of Conferences. – EDP Sciences, 2021. – Т. 264. – С. 02056.

19. Jumanazar o'g'li Z. J. et al. KO'PRIK VA TONNEL INSHOOTLARI TEXNIK HOLATINI DIAGNOSTIKA QILISHNING USUL VA BOSQICHLARI //Новости образования: исследование в XXI веке. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 770-781.

20. Раупов Ч. С., Маликов Г. Б., Зокиров Ж. Ж. Методика Испытания Керамзитобетона При Кратковременном И Длительном Испытании На Сжатие И Растяжение И Измерительные Приборы //Miasto Przyszłości. – 2022. – Т. 25. – С. 336-338.

21. Shermuxamedov U. Z., Zokirov F. Z. Application of modern, effective materials in rail road reinforced bridge elements //Journal of tashkent institute of railway engineers. – 2019. – Т. 15. – №. 3. – С. 8-13.

22. Pirnazarova G. F., ugli Zakirov J. J. Fundamentals of Pedagogical Creativity //" ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM. – 2022. – С. 47-49.

23. Salixanov S. ПОВЫШЕНИЕ НЕСУЩЕЙ СПОСОБНОСТИ ПРОЛЕТНЫХ СТРОЕНИЙ ЭКСПЛУАТИРУЮЩИХСЯ ЖЕЛЕЗОБЕТОННЫХ МОСТОВ //МЕ' MORCHILIK va QURILISH MUAMMOLARI. – 2022.

24. Raupov C., Malikov G., Zokirov J. DETERMINATION OF THE BOUNDARY OF THE LINEAR CREEP OF EXPANDED CLAY CONCRETE DURING COMPRESSION //Science and innovation. – 2022. – Т. 1. – №. A4. – С. 301-306.

25. Salixanov S. S. New Type of Road Bridge Riding Cloth Construction Using Self-Tensioning Concrete //International Journal of Advanced Research in Science, Engineering and Technology. – 2019. – Т. 6. – №. 11. – С. 11655-11657.

TECHNICAL ELEMENTS OF DRIP IRRIGATION TECHNOLOGY**Mukhriddin Elmurodov***Master's student at National Research University of Tashkent
Institute of Irrigation and Agricultural Mechanization Engineers*

Annotation: *This article presents the advantages of drip irrigation methods, the elements of irrigation procedure and technique in drip irrigation technology, water saving, economical innovative irrigation technologies, drip irrigation system*

Key words: *drip irrigation technology, irrigation method, water consumption, flow rate, water-efficient, resource-efficient, soil, water, active layer, drip, water saving.*

The available water for agriculture decreases day by day due to the increase in population, industrialization, and short rainfall. It has become essential to use modern irrigation technologies like Drip irrigation, sprinkler irrigation in agriculture. Drip irrigation means providing the required quantity of water directly to Crop plants' root zone through a network of small pipes; this is also called micro-irrigation or trickle irrigation.

Drip irrigation is the most advanced and the most efficient of all irrigation methods. However, its exceptional capabilities cannot be effectively implemented if the user is not familiar with the related knowledge and does not implement it in the current operation and maintenance of the drip irrigation system. In the Drip irrigation system, water supplies to plant roots through a collection of plastic pipes, lateral tubes, and valves. These components, controlled with the help of a dripper and water pump. With the help drip irrigation system, it is easy to provide liquid fertilizer to the plant root system.

Types of Drip Irrigation System: There many types are available in drip irrigation. Only two popular types are explained. Surface drip system-in the surface drip system, the emitter and lateral pipe are placed on the soil surface. This is the most common and popular type of drip system. It is suitable for wide-spaced plants as well as for row crops. It is easy to use a surface drip to observe and inspect, change, clean the emitters, observe surface moisture patterns, and measure individual emitter discharge rates. Sub-surface drip system-in a subsurface drip irrigation system, the lateral is placed below the ground and near the plant root zone area. In this system, water is slowly applied below the surface through the emitters. Sub-surface drip systems have gained wider acceptance due to removing earlier problems of clogging to a large extent. Due to the sub-surface drip method, there is less intervention in agriculture or any cultural practices and possibly more operational life. Sub-surface drip system provides little interference with cultivation or any cultural practices and possibly longer operational life.

Advantages of drip irrigation. Drip irrigation systems are highly flexible. They can be designed for any size and shape of the field. Drip irrigation systems are also easily expandable and can be used even with low water pressure. The drip irrigation method is distinguished among the irrigation methods by its high efficiency that, it is an irrigation method that allows obtaining a stable high yield with low water consumption in the conditions of insufficient water resources. Drip irrigation increases crop yields and quality because drip irrigation systems deliver water at the root zone level, it avoids promoting leaf scalding or humid conditions that can lead to pests, crop disease and reductions in crop quality that reduce harvest yields. How long and how often to water with drip irrigation varies greatly depending upon the soil type, crop and weather conditions, flow rate, and emitter spacing. The design of the site will calculate water flow, pressure and how long drip lines. However, generally speaking, a drip irrigation system will need to run for three to five hours to deliver 1" of water, and most crops will need to be watered at least once, if not multiple times a week.

CONCLUSION

Water use in food production is a growing problem in the face of climate change and a rising global population. Water is an increasingly scarce global resource, and agriculture is the biggest consumer of our planet's finite water resources. Globally, agriculture uses 70% of the world's fresh water supply and 95% of all water withdrawals in some developing countries. Drip irrigation is the most water-efficient irrigation system, capable of dramatically reducing a farm's water use while increasing crop yields and quality. Drip irrigation technology has a number of advantages compared to other irrigation methods, the main of which are increased crop yield and improved crop quality, saving water resources, reducing material and labor resources spent on agrotechnical activities, the reduction of the amount of spent fertilizers.

REFERENCES:

1. Decision of the President of the Republic of Uzbekistan dated October 25, 2019 PQ-4499 "On measures to expand the mechanisms for encouraging the introduction of water-saving technologies in agriculture".
2. Sh.R. Khamrayev., B.M. Ahmadjanov., I.I. Fozilov., "Advantages of drip irrigation system" Tashkent 2019.
3. "DRIP IRRIGATION HANDBOOK understanding the basic" NETAFIM™ V 001.02 – 2015
4. Khamidov M.Kh., Shukrullayev X.I., Mamataliyev A.B., "Agricultural hydrotechnical melioration" Toshkent 2008.
5. Mamatov S.A. "Drip irrigation system (description, elements, advantages, construction costs, equipment suppliers and construction organizations)". Study guide. -Tashkent: 2016.

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ БАНКОВСКИХ УСЛУГ В УЗБЕКИСТАНЕ

Маратова Мехрибану Бахтияровна
(ТАТУ 108-21 ГУРУХ)

The relevance of the study of the digitalization of the economy of Uzbekistan is due to a decrease in economic growth and the need to change some morally outdated aspects of the economy. The article focuses on issues of digital development of the country's economy. Particular attention is paid to the banking sector and digitalization in this particular industry. The article examines the stages and general trends in the development of digitalization of the banking sector in the Republic of Uzbekistan. The result of the study is an assessment of the significance of the digital transformation of the banking sector in the Republic of Uzbekistan.

Key words: bank, transformation, digital bank, innovation, remote banking services

На сегодняшний день развитие и либерализация деятельности банков республики Узбекистан, продолжается синхронно с процессом формирования среды экономической конкуренции. В условиях цифровой экономики конкуренция коммерческих банков - это объективная необходимость и основа развития банковского сектора.

Как отмечал Президент Республики Ш.М.Мирзиёев: «нам необходимо принять в этом году решительные меры по развитию банковской системы.

К сожалению, банковская система отстает на 10-15 лет от современных требований по развитию цифровых технологий, внедрению новых банковских продуктов и программного обеспечения.

Начиная с 2020 года в каждом банке будет реализована масштабная программа трансформации.

в особенность конкуренции в банковском секторе заключается в том, что банки используют заемные средства, объем которых в 15-20 раз превышает объем собственных средств. Суть этой особенности состоит в том, что банки, в отличие от промышленных предприятий, осуществляют рискованные операции и при этом пользуются гарантиями государственного страхования вкладов.

Исходя из этой цели в текущем 2020 году 12 мая Президент Узбекистана подписал Указ «О Стратегии реформирования банковской системы Республики Узбекистан на 2020-2025 годы».

Главные направления среднесрочных реформ банковской системы Республики Узбекистан на 2020-2025 годы:

- реструктуризация сектора – трансформация и приватизация банков;

- совершенствование законодательной базы с внедрением стандартов Базельского комитета по банковскому надзору, международных стандартов финансовой отчетности и других;

- расширение спектра и улучшение качества услуг за счет улучшения клиентоориентированности, механизмов кредитования и автоматизации бизнеспроцессов;

- повышение квалификации кадров.

Радикальные изменения в сфере финансовых услуг связаны с информационной системой. Сегодня международная банковская система во многих отношениях становится глобальным информационно-финансовым комплексом. Следовательно, деятельность банков будет в беспрецедентной степени зависеть от изменений внешней среды.

Обычно, эти изменения происходят на нескольких уровнях: глобальном, региональном и национальном.

Основные направления инновационного развития, определяющие траекторию изменений в банковском секторе, по зарубежным источникам можно сгруппировать в три группы.

Во-первых, это определяет глобализацию финансовых рынков - переход к своеобразному рынку финансовых услуг.

Во-вторых, либерализация и отсутствие регулирования национальных финансовых рынков - появление новых конкурентов за пределами банка (поставщики новых банковских технологий, телекоммуникационные фирмы, супермаркеты и т. д.).

В-третьих, переход к интегрированным технологическим системам (Интернет) в мире - позволят сформировать единую глобальную сеть.

По мнению многих западных учёных, экономика развитых стран в целом перешли на инновационный тип развития. Эта ситуация напрямую касается и банковского сектора, поскольку инновационные процессы в других секторах экономики создают технологическую базу для банка. Под влиянием этих комплексных внешних факторов в зарубежной банковской практике происходят инновационные изменения, которые кардинально меняют внешний вид и структуру банков. Анализ зарубежных и отечественных источников позволяет выделить следующие направления инновационного развития:

1. Развитие «многоканальной банковской системы» сочетает в себе традиционные технологии и новые инструменты:

- а) самообслуживание,

- б) дистанционное обслуживание,

- в) доступ в Интернет,

- г) телефонные центры,

- г) высококвалифицированное индивидуальное консультирование.

2. Виртуальный банкинг и финансовые технологии: управление банковскими счетами, денежные расчеты, электронные цифровые подписи, контракты, финансовые учреждения (биржи, банки).

3. Комплексное использование новых информационных и коммуникационных технологий для использования электронного и смешанного (традиционного и нового) маркетинга.

4. Сбор, хранение и аналитическая обработка внутренней информации. Новые возможности внутреннего контроля и аудита.

5. Изменения в квалификации банковского персонала: продукт-менеджер, консультант, специалист по сделкам и консалтингу.

6. Новые банковские продукты (услуги) на основе новых инновационных технологий.

7. Новые автоматы самообслуживания (одно-и многофункциональные, информационные).

В экономической литературе существует множество определений понятий «инновация», «инновационный процесс», «инновационная деятельность». Понятие «инновация» (новость) в современной экономике трактуется как конечный результат более инновационной деятельности в виде нового или улучшенного технологического процесса, новых или улучшенных продуктов, используемых на практике, выводимых на рынок. Иногда к этому определению добавляют результат, полученный в социальной сфере.

По мнению ряда местных экспертов, банковские инновации включают только:

- новый банковский продукт, впервые появившийся на финансовом рынке страны (впервые и в одном банке);
- новые для нашей страны зарубежные банковские продукты.

В этом случае определение банковских инноваций может включать, например, введение MFSO в систему бухгалтерского учета. В частности, иностранные банки приравнивают продуманную тарифную политику к ноу-хау внутренней разработки аналитических отделов в зависимости от уровня важности.

Действительно, создание системы продаж банковских услуг, разработка маркетинговых стратегий деятельности банка на различных финансовых рынках, возможности рынка капитала, основные тенденции развития национальных экономических систем, теоретическое изучение потенциальных потребностей клиентов.

Характерной чертой тенденции развития банковского сектора сегодня наблюдается с переходом на электронный бизнес. Это приводит к радикальным изменениям в структуре банковских рынков, но в то же время дает возможность изменить соотношение между различными видами рисков, с которыми сталкиваются банки, и даже характер самого банка.

Как известно, эволюция теории развития банковских услуг прошла несколько этапов. На начальном этапе развития теории банковских услуг изучается рынок и сегмент банковских услуг. На втором этапе исследуются особенности кредитнофинансовой системы отдельных стран и возможные последствия глобализации и централизации банковского капитала на рынке банковских услуг.

На третьем этапе актуальной стала идея «финансового супермаркета», а также включение специализированных банков в список универсальных банков. Широкое распространение получили услуги на рынке ссудного капитала, электронные услуги, увеличилось количество слияний и поглощений банков.

Это, конечно, означает, что в настоящее время на деятельность коммерческих банков влияет конкурентная среда. Банкам чтобы преодолеть конкуренцию требуется внедрять все больше современных инновационных цифровых банковских услуг.

Первым основным направлением инновационного развития является стратегический смысл коммерческого банка (описание будущего банка, основная стратегия и направления деятельности).

Следующее направление связано с управлением отдельными подразделениями банка как инновационно-инвестиционным портфелем, состоящим из отдельных стратегических бизнес-единиц (СББ).

Третье направление - точная оценка будущих выгод каждого подразделения при внедрении организационных и экономических нововведений с учетом роли банка в темпах роста рынка.

Четвертое направление — это планирование организационно-экономического развития каждого отдельного филиала банка.

Следует отметить, что определение стратегических направлений развития и стратегический выбор банка не имеет значения, если они не приведут к практическим результатам.

Для коллективного определения стратегических задач высшее руководство должно определить уровень ответственности, приоритеты и наиболее важные вопросы, которые являются ключевым фактором к успешному стратегическому планированию.

Важную роль в широкое использование современных информационных и коммуникационных технологий в банковских, финансовых и коммерческих структурах, играет Постановление Президента Республики Узбекистан от 23 марта 2018 г. № ПП-3620 «О дополнительных мерах по повышению популярности банковских услуг». Постановление призывает к изучению лучшей международной банковской практики и внедрению новых видов банковских услуг и продуктов.

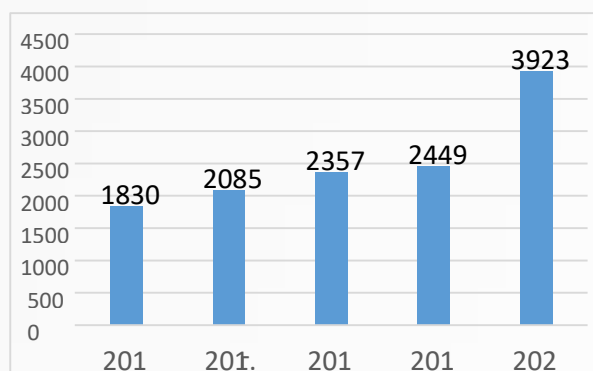
Одной из важнейших работ, несомненно, стал запуск, начиная с апреля 2019 года, Национального межбанковского процессингового центра и

платежной системы «Нупо», созданных в соответствии с Указом Президента Республики Узбекистан от 19 сентября 2018 года ПП-3945 «О мерах по развитию национальной платежной системы».

К концу 2019 года коммерческими банками выпущены 2,5 млн. банковских карт платежной системы «Нупо», на которые были зачислены более 512 млрд. сум денежных средств.

В сети банкоматов системы «Нупо» с августа 2019 года внедрена практика обслуживания международных банковских карт VISA, а с октября - международных банковских карт Mastercard. Также, начиная с декабря 2019 года, в сети терминалов системы «Нупо», были введены операции по обслуживанию международных банковских карт Mastercard и VISA.

По итогам 2019 года общее количество выпущенных в обращение банковских карт (вместе с банковскими картами системы «Нупо») увеличилось на 16% и достигло 20,5 млн. единиц по состоянию на 1 января 2020 года. (см. рис. 1)

Рис. 1. Количество платежных терминалов в Республике Узбекистан (на 1 января⁵)

Помимо мер по развитию розничной платежной системы в отчетном году особое внимание было уделено развитию ее нормативно-правовой базы, было принято Закон Республики Узбекистан «О платежах и платежных системах».

Сегодня население широко использует мобильные приложения коммерческих банков для осуществления операций по переводу с карты на карту в режиме реального времени (P2P), осуществления налоговых, бюджетных, коммунальных и других платежей, получения микрозаймов и погашения кредитов, оформления онлайн-депозитов, открытия дистанционно депозитного и ссудного счета, проведения платежей со счета международной банковской карты, осуществления онлайн-конверсионных операций и других дистанционных банковских услуг.

В целях внедрения и развития современных информационно-коммуникационных технологий в стране разработана «Концепция внедрения и развития современных информационно-коммуникационных технологий в

деятельности Центрального банка Республики Узбекистан на 2016-2018 годы».

Концепция включает розничные платежи в режиме реального времени в рамках системы электронного правительства Республики Узбекистан. определены основные направления реализации ряда вопросов, таких как усиление системы защиты.

Система удаленного обслуживания банковских счетов предназначена для автоматизации взаимоотношений между банком и его клиентом, обеспечивая скорость работы с денежными средствами и качественный учет банковских операций.

В целом необходимо отметить, что банковская система страны должна сосредоточиться на цифровом банкинге, направленном на улучшение качества обслуживания клиентов, так как потребности клиентов постоянно меняются и расширяется. Поскольку банки сталкиваются с непростыми условиями, эффект внедрения цифрового банкинга экономически важен, что и делает его стратегическим оружием для сохранения конкурентоспособности.

Внедрение дистанционного банковского обслуживания будет полезно для банков. Внедрение электронных платежных систем в стране стало большим достижением в экономической сфере, особенно в области автоматизации банковских технологий. Внедрение данной системы электронных платежей в короткие сроки по всему региону свидетельствует о высоком уровне безопасности системы.

REFERENCES:

1. Law of the Republic of Uzbekistan on payments and payment systems. ZRU-578 01.11.2019. <https://lex.uz/docs/4575788>
2. Decree of the President of the Republic of Uzbekistan "On the Strategy for Reforming the Banking System of the Republic of Uzbekistan for 2020 - 2025". No. UP 5992. 05/12/2020
3. Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan On additional measures to increase the availability of banking services. No.PP-3620 03/23/2018 <https://lex.uz/docs/3593543>
4. Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan "On measures to develop the national payment system. No. PP-3945 09/19/2018 <https://lex.uz/ru/docs/3910823>
5. Speech by the President of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev with a message to the Oliy Majlis. January 24, 2020. <https://president.uz/ru/lists>.
6. Azlarova A.A. COVID-19 Accelerate the transformation of the banking sector in Uzbekistan in the context of the coronavirus pandemic. Economics and Innovative Technologies "scientific electronic journal. №5 2020 y. Page 16
7. Asrarova M. B. DIGITAL TRANSFORMATION OF BANKS IN UZBEKISTAN / M. B.

ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИИ IPOM У ПАЦИЕНТОВ С ИЗБЫТОЧНОЙ МАССОЙ ТЕЛА

Саттаров О.Т

Қахрамонова Н.Б

Абдуллажонова М.У

Ташкентская медицинская академия

Актуальность: В настоящее время количество пациентов с избыточной массой тела постоянно увеличивается. Нам хорошо известны такие осложнения ожирения, как сахарный диабет и сердечная недостаточность, но еще одним важным осложнением являются грыжи живота (у 34,8% больных морбидным ожирением), имеющие большое экономическое и социальное значение. В литературе отсутствует стандартная методика применения малоинвазивных методов лечения грыж живота у пациентов с избыточной массой тела. У пациентов с избыточным весом и грыжей живота очень хорошие клинические результаты могут быть достигнуты с помощью лапароскопической техники IPOM. Частота рецидивов после лапароскопической IPOM в три раза ниже, чем после открытой герниопластики (3,9% при лапароскопической IPOM и 12,4% при открытой герниопластике).

Цель и задачи : Целью данной статьи является изучение патогенеза грыжи живота у больных с избыточной массой тела и лапароскопических методов, позволяющих добиться микротравматизации тканей, сокращения койко-дней, полного и прочного закрытия грыжевых ворот, хороших косметических результатов. быстрое восстановление трудоспособности больных.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ

В данной научной работе использованы литературные данные и результаты обследований пациентов, поступивших в многопрофильную клинику Ташкентской медицинской академии с октября 2019 г. по август 2022 г. Обследовано 108 пациентов, из них 43 имеют ($18,5 \leq \text{ИМТ} < 23$) нормальный вес, 65 ($\text{ИМТ} > 25$) пациентов с избыточной массой тела и ожирением. Всего в исследование включено 65 пациентов, из них открытая герниопластика была выполнена 39 (60%), в том числе 28 (43%) женщин и 11 (17%) мужчин, а лапароскопическим IPOM - 26 (40%) больных, из них 21 (32,3%) женщина и 5 (7,7%) мужчин. Средний возраст пациентов составил 38,5 лет (диапазон: 22-62 года). Всем больным, включенным в исследование, проводилась антибиотикопрофилактика и профилактика тромбоза глубоких вен. Этапы лапароскопической IPOM: В брюшной полости из области под левой реберной дугой с помощью иглы Вериша устанавливали пневмоперитонеум. Для

лучшей визуализации и манипуляции через центр линии от левой грудной клетки до верхнего края левой подвздошной кости с помощью троакара вводили камеру. По этой линии под контролем камеры на 3-4 см выше и ниже камеры вводили рабочие эндохирургические абсорберы. После осмотра брюшной полости отделяют спайки в брюшной полости, при наличии рубцов ликвидируют рубцы, определяют дефект брюшной стенки и его размеры. Аллопротез вводят в брюшную полость в соответствии с размерами, висцеральной поверхностью направляют к органам и фиксируют к брюшной стенке с помощью герниостеплеров на расстоянии 2-3 см от края грыжевых ворот.

РЕЗУЛЬТАТЫ

Осложнения и частота рецидивов были значительно выше после операций открытой герниопластики по сравнению с лапароскопической IPOM. 6,5% осложнений характерны для лапароскопической IPOM и 18% - для открытой герниопластики. Средняя продолжительность болевого синдрома после лапароскопической IPOM составила $3 \pm 0,5$ дня, боли в области раны после открытой герниопластики - $6 \pm 1,5$ дня. Продолжительность койко-дня составила $4,5 \pm 1$ сут после лапароскопической IPOM и $8,5 \pm 1,5$ сут после открытой герниопластики. По данным литературы, больные тяжело восстанавливаются после открытых операций. Лапароскопическая хирургия вдвое снижает потребность в наркотических препаратах и риск осложнений послеоперационных грыж. Послеоперационные осложнения выявлены у 13 (33,4%) больных после операций открытой герниопластики. После лапароскопической операции IPOM послеоперационные осложнения выявлены у 2 (9,5%) пациентов (инфильтрат в области послеоперационной раны). Выздоровление наблюдалось после физиотерапии. Рецидивов после лапароскопической IPOM не наблюдалось. Кроме того, сократились дни пребывания пациентов в больнице и потребность в лекарствах.

ВЫВОД

Открытые операции герниопластики уступают лапароскопической методике, но позволяют добиться более благоприятных результатов по сравнению с открытой методикой Фsublay. Однако недостатком метода открытого IPOM у пациентов с избыточной массой тела является то, что он вызывает трудности и занимает много времени. В целом, наше исследование показало, что использование лапароскопической герниопластики IPOM у пациентов с избыточной массой тела является эффективным, безопасным, а также минимально инвазивным методом пластики брюшной грыжи.

INTEGRATION BETWEEN DISCOURSE AND COMMUNICATION

Imomov Rahmiddin

Teacher, Karshi State University.

Abstract: *Communication and discourse are two interrelated constructs that are intimately entwined and falsely taken to be one and the same. In order to structure communication as an ongoing process, discourse is essential. Therefore, our study aims to clarify these ideas while also revealing the complex connections between them. In this sense, the study thoroughly covered the theoretical underpinnings of discourse and communication and, as a result, demonstrated that they are completely interchangeable in every way. To do this, discourse analytic methods of cohesion and coherence are used in conjunction with content analysis methodology.*

Key words: *Discourse, discourse analysis, discourse strategies, cohesion, coherence, communication, non-verbal communication, verbal communication, oral communication, written communication*

INTRODUCTION

Whilst one could argue that language has existed since the dawn of humankind, communication has always been its primary purpose. In other words, communication—which is the fundamental purpose of language—is or involves discourse. Linguists are interested in language because of its importance and centrality to humanity. Prior to contemporary linguistic analysis trends, academics were mainly focused in describing the underlying frameworks and structures of languages, in this scenario, the traditional grammarians. The emergence of fresh perspectives on language study, however, switched the focus from prescriptivism to descriptivism, emphasizing functionalism. As a result, new fields like discourse analysis and communication studies were born, which saw language as discourse and as a means of exchanging ideas or knowledge. Scholarship in the social sciences has become more and more interested in how discourse reflects social realities and how people construct them collectively in order to better understand how social dynamics work. These attempts to understand the roles or functions of language in various contexts led to these developments.

Because they are deeply linked and the existence of one implies the other, discourse can be viewed as communication. Discourse is a relative social occurrence that relies on a variety of disciplines. It is a social performance (Wodak, 2016). Conversations or statements made in a social setting are referred to. Conversely, communication is a general term for actions involving the exchange of information, such as utterances (discourse) or discussions. "Communication presupposes discourse and all discourse forms," according to Keyton (2011). To better comprehend their interdependence and subtle distinctions, the notions of discourse and communication will be investigated in-depth in this regard.

DISCOURSE & DISCOURSE ANALYSIS

Conversation has a wide range of definitions. Discourse can be defined as the formal verbal or written discussion of a topic that involves the transmission of thought through words. ---A plausible definition of discourse is offered by Stubbs as 'language above the sentence or above the clause' (1985). A syntactic description or explanation of conversation is provided by this definition. Van Dijk, who takes a contrary stance, claims that discourse is "text in context." (1996). Dijk's approach presents a sociolinguistics perspective on the idea of speech by taking into account the context in which it takes place. Because discourse cannot occur in a vacuum and requires specific individuals or interactants, the context is extremely important (Carta & Wodak, 2015). Text is a component of discourses and, in a sense, creates things out of linguistic acts, hence Wodak distinguishes between discourse and text. (Reisigl & Wodak, 2015).

There are many explanations provided by linguists. In Richardson's opinion, discourse is one of the words that academics use the most frequently today and is a term that is fashionable in many disciplines. (2007). To put it another way, the phrase is widely used and accepted in different academic subjects, which results in a variety of definitions. The term 'discourse' was used first by Zellig Harris who is a well known linguist in 1952 in his paper on Discourse Analysis according to Paltridge. However, Discourse as a subject first started to get significant attention in the 1970s when it ultimately evolved into a critique of communication's cognitive processes. It is predicated on the idea that language need context in order to be effective.

Discourse analysis is a cover phrase for the several traditions that can be used to analyze discourse. Brown and Yule provided an apt definition as 'the analysis of discourse is necessarily the analysis of language in use' (1983). According to this definition, discourse implicitly assumes communication, making discourse analysis the preferred method for researching conversation.

According to Van Dijk, discourse analysis can be used to build theories that explain the connections between language use, ideas, and social interactions. He goes further to dispel the widespread myth that discourse analysis can only be performed on spoken language because there is interaction between speakers clearly present (1996). Nonetheless, despite what would appear to be a passive relationship between the reader and the text, written materials can also be analyzed since readers internalize what they are reading.

In a nutshell, Mills (1997) agreed that 'discourse analysis could be seen as a reaction to a more traditional form of linguistics (formal, structural linguistics) which focused on the constituent units and structure of the sentence and which does not concern itself with an analysis of language in use'. Translation of the concept of structure from the level of the sentence to that of longer texts is what it is concerned with.

DISCOURSE STRATEGIES

A strategy is typically used to describe a technique, process, or approach to reaching a specific objective. Van Dijk conceived strategy as ‘cognitive representations of action sequences and their goals’ (1996). This means that one's desires or needs are evaluated in relation to what they know about their capabilities, the action, context, the potential outcomes, and other factors. In this regard, he viewed discourse strategies as ‘intuitive notions that underlie semantic relations between sentences and in terms of rules relating sentences with semantic macrostructures’ (Van Dijk, 1996). These intuitive conceptions enable accurate semantic relations or idea linkage in language. Hence, cohesion and coherence are the fundamental discourse techniques.

COHESION

This speaks of the grammatical or lexical connections that keep a text together and provide it with meaning. Lexical and grammatical cohesion are the two basic categories of cohesion.

Using both the group link between words and the properties of individual words is known as lexical cohesiveness. Reiteration and collocation are the two basic types of lexical cohesiveness. Repetition can take the form of synonymy, hyponymy, or repetition. Collocation, on the other hand, deals with words that frequently appear together in speech.

The logical and structural shape of words employed in discourse is the key to grammatical cohesiveness. The four primary categories of grammatical devices are conjunction, ellipsis, substitution, and reference. Reference, which deals with definiteness, is split into two categories: anaphoric reference and cataphoric reference. Whereas ellipsis includes complete omission of certain elements (words), substitution entails their replacement.

COHERENCE

The semantic facets of discourse are covered by this. Simply simply, when a conversation makes sense, it is considered to be coherent. Syntactical elements, cognitive processes, and semantic relations, such as the usage of deictic, anaphoric, and cataphoric elements, implications, and presuppositions, are used to produce coherence in conversation.

NOTION OF COMMUNICATION

The Latin word *communis*, which means common, is the source of the English word communication. According to Keyton in Lunenburg, communication is ‘the process of transmitting information and common understanding from one person to another’ (2011). This concept emphasizes the idea that there can be no communication until there is an exchange of information that leads to a shared understanding. Like every other talent, communication needs practice. All parties (components) engaged must effectively participate in this process.

BASIC FORMS OF COMMUNICATION

This concept emphasizes the idea that there can be no communication until there is an exchange of information that leads to a shared understanding. Like every other talent, communication needs practice. All parties (components) engaged must effectively participate in this process.

Non-verbal communication: There are no words used in this type of communication, making it rough or primitive. Instead, it conveys messages through the use of gestures, hints, body movements, voice characteristics, and spatial linkages (s). It is frequently used to convey negative feelings like dislike and ugliness. Compared to verbal communication, nonverbal communication is more spontaneous and less structured. Although it is unplanned, it is sometimes thought to be more trustworthy since it expresses the communicator's actual feelings. Also, as gestures and body language are perceived more quickly and easily than verbal communication, it improves the message's effectiveness. Yet, it is more efficient and has a bigger impact when used in conjunction with spoken communication (s).

Verbal communication: This entails the logical and systematic arrangement of words to communicate information or transmit a message between communicators orally or in writing. The written form is appropriate when attempting to reach a large audience that is concentrated in a place or due to proximity issues, whereas the spoken form (oral communication) is effective in reaching a focused target audience because it affords the speaker the opportunity to interact with the perceived audience. Overall, verbal communication is much more effective than nonverbal communication. This may help to explain why it has recently been the most popular form.

ORAL COMMUNICATION

This is the spoken process of passing on knowledge and concepts from one person or group to another. With the development of technology, new oral communication methods such as video conferencing and video phones have emerged (teleconferencing). Podcasts, which are online audio clips, and Voice-over-internet Protocol (VoIP), which enables phone users to communicate over the internet and save money on phone calls, are other contemporary forms of oral communication. Facebook, Whatsapp, etc. are few examples. There are two types of oral communication: formal and informal. Formal oral communication includes speeches or lectures delivered in a classroom as well as presentations made at conferences or business meetings. Conversations on the phone or in person fall under the category of informal oral communication.

WRITTEN COMMUNICATION

Any message or information transfer involving symbols or words falls under this (printed or handwritten). Of all the available business communication methods, it is the most significant and efficient. The antithesis of oral communication is written communication. Proposals, lecture notes, seminar papers, postcards, brochures, press releases, memoranda, etc. are a few examples of written communication formats.

REFERENCE LIST:

1. Carta, C., & Wodak, R. (2015). Discourse analysis, policy analysis, and the borders of EU identity. *Discourse Analysis, Policy Analysis, and the Borders of EU Identity*, 14(1), 1–17. <https://doi.org/10.1075/jlp.14.1.01car>
2. Reisigl, M. & Wodak, R. (2015). The Discourse-Historical Approach. In Wodak, R. & Meyer, M. *Methods of Critical Discourse Studies (Introducing Qualitative Methods series) (Third pp.87-121)*. SAGE Publications Ltd.
3. Wodak, R. (2016). "We have the character of an island nation". A discourse-historical analysis of David Cameron's "Bloomberg Speech" on the European Union. European University Institute.
4. Stubbs, M. (1983). *Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural Language*. Oxford: Basil Blackwell.
5. Van Dijk, T. A. (1996). Discourse, power and access. In C. R. Caldas-Coulthard and M. Coulthard, eds., *Texts and Practices: Readings in Critical Discourse Analysis*. London: Routledge.
6. Mills, S. (1997) *Discourse*, Routledge: London
7. Gillian Brown and George Yule. 1983. *Discourse analysis: Coherence in the interpretation of the discourse*. Cambridge University Press.
8. Keyton, J. (2011) "Communication and Organizational Culture: A Key to Understanding Work Experiences," 2 Edition, Sage Publishing Inc., New York.
9. Richardson, J. E. (2007). *Analysing Newspapers: An Approach from Critical Discourse Analysis*. New York: Palgrave Macmillan.

AVTOMOBIL VA QISMLARINI BOYASH TEHNOLOGIYASI VA ULARGA QOYILADIGAN SIFAT KO'RSATKICHLARI SHU MAVZUDA

Olimov Tursunboy Orifjon o'g'li
Abduqayumov Azizbek Abdunabi o'g'li
Andijon mashinasozlik instituti talabalari

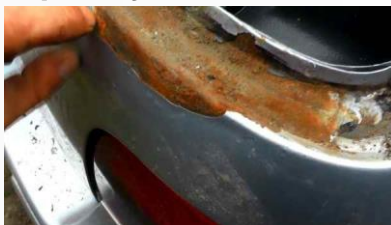
Annotatsiya: *Avtomobillarni chang bilan qoplash - bu minimal yo'qotishlar va yuqori darajadagi xavfsizlik bilan yuqori sifatli polimer qoplamani olish imkonini beruvchi yangi bo'yash texnologiyasi. Ushbu usulning an'anaviy bo'yashga nisbatan shubhasiz afzalliklari uni nafaqat avtomobilsozlikda, balki boshqa sohalarda ham tez-tez ishlatishga olib keladi. Kukunli bo'yoq 10 dan 100 mikrongacha bo'lgan o'lchamdagi polimer granularidan iborat yuqori polimerli kukunlardan foydalanishga asoslangan.*

Kalit so'zlar: *bo'yoq, Kukunli, tanlov, mashina, granulalar, texnologiya.*

BO'YASHNING BIRINCHI BOSQICHI - BO'YOQ TANLASH

Agar mashina qisman bo'yalgan bo'lsa, unda tanlov bunga loyiq emas, biz tananing qolgan qismi bo'yalgan bo'yoqni olamiz, agar mashina to'liq bo'yalgan bo'lsa, unda siz rang va bo'yoq turini o'zgartirishingiz mumkin, boshqacha qilib aytganda, bizning veb-saytimizda avtomobil uchun bo'yoqni qanday tanlash haqida

Ikkinchi bosqich - yuvish va zararni baholash

Ushbu bosqichda biz butunlay toza mashinani tekshiramiz, tana elementlarining korroziyasini baholaymiz va payvandlash zarurati to'g'risida qaror qabul qilamiz.

UCHINCHI BOSQICH - DEMONTAJ

Ushbu bosqichda biz mashinani bo'yashda bizga xalaqit beradigan barcha komponentlar va agregatlarni olib tashlaymiz. Misol uchun, qanotni bo'yashda shkafni, takrorlagichni, faralarni va ba'zan qoliplarni olib tashlash kerak.

Avtomobil to'liq bo'yalgandan so'ng, tutqichlar, derazalar, eshik qulflari, loy qo'riqchilari va g'ildirak kamarlari qoplamalari, qoliplar, antennalar, faralar va shunga o'xshash elementlarni olib tashlash kerak. Demontaj - har safar alohida-alohida amalga oshiriladi va aniq olib tashlangan narsa butun tananing yoki uning faqat bir qismining bo'yalganligiga bog'liq.

TO'RTINCHI BOSQICH - PAYVANDLASH VA TO'G'RILASH (AGAR KERAK BO'LSA)

Ushbu bosqichda maydalagich yordamida barcha shikastlangan korpus panellari yoki korpus panellarining qismlari (masalan, kamar) kesiladi. Payvandlashdan so'ng darhol payvand choklari maydalagichdagi silliqlash g'ildiragi bilan maydalanadi va tikuv plomba bilan ishlov beriladi.

Tana qismlari ta'sirlardan shikastlangan bo'lsa, ba'zida ularni to'g'rilash kerak bo'lishi mumkin (bu ta'mirlash sifatini yaxshilaydi va kelajakda materiallar sarfini kamaytiradi).

Payvandlash va to'g'rilashdan keyin panelning teskari tomoni Movil bilan ishlov beriladi, bitumli mastik, yoki tortishish kuchiga qarshi. Ushbu qoplamalar foydalanish bo'yicha ko'rsatmalarga muvofiq qo'llaniladi, ba'zi hollarda qoplamalar astar ustiga qo'llaniladi, masalan, shag'alga qarshi.

BESHINCHI BOSQICH - MACUN VA MATLASH

Ushbu bosqichda astar bo'yash uchun barcha sirtlarga qo'llaniladi. Astar oldindan tayyorlangan yuzaga qo'llaniladi.

Men tayyorlangan sirtni chaqiraman eski bo'yoq, yalang'och korpusli metall yoki porlashi bo'lmagan va 240-360-sonli zimpara bilan qoplangan shlak. Yaltiroq yuzaga qo'llanilganda, primer birinchi yuvish paytida yopishmaydi va tushmaydi.

Astarni qo'llashdan oldin darhol sirtni silikon tozalash vositasi yoki benzin bilan yog'dan tozalash kerak (bizda bu haqda alohida maqola ham bor).

Primer ma'lum bir ishlab chiqaruvchining ko'rsatmalariga muvofiq 1,4-1,6 mm nozulli buzadigan amallar tabancasidan qo'llaniladi.

Qo'llashdan keyin primer to'liq quriguncha quritiladi.

SAKKIZINCHI BOSQICH - BO'YOQQA TAYYORGARLIK

Ushbu bosqichda biz gilamchani erga qo'llaymiz, uni ketma-ket 240-480 (akril uchun) va 240-800 (metall uchun) raqamlari bo'lgan zimpara bilan ishlaymiz.

To'shak suv bilan yaxshiroq bo'ladi, chunki ish tezligi oshib boradi, zımpara iste'moli kamayadi va havodagi chang miqdori kamayadi.

TO'QQIZINCHI BOSQICH - QAYTA YOPISHTIRISH

Ushbu bosqichda biz eski plyonkalarni shisha va bo'yashni talab qilmaydigan elementlarga almashtiramiz. Gap shundaki, bo'yoq qo'llashda, **plyonkalar muqarrar ravishda chayqaladi va ularga ilgari uchib ketgan primer ulardan uchib ketadi.**, siz tushunganingizdek, shafqatsizlik qonuniga ko'ra, u yangi, hali quritilmagan bo'yoqqa bo'laklarga tushadi va qoplamani buzadi.

Bo'yashdan oldin plyonkani astar bilan qayta yopishtirish yaxshiroqdir! Shaxsan men mashinani bo'yash uchun gazeta yoki devor qog'ozi bilan yopishtirishni afzal ko'raman (ular plyonka kabi tebranmaydi va quritilgan bo'yoq ulardan uchmaydi)

O'NINCHI BOSQICH - RANG BERISH

Ushbu bosqichda bo'yoq tayyorlangan tuproqqa va yopishtirilgan mashinaga qo'llaniladi. Bo'yashdan oldin darhol sirtni silikon tozalash vositasi bilan yog'dan tozalash kerak.

Bo'yoq ishlab chiqaruvchining tavsiyalariga muvofiq 1,2-1,3 mm nozulli havo cho'tkasi yordamida qo'llaniladi. Odatda bo'yoq 3-4 qatlamda qo'llaniladi. Agar bo'yoq sifatida akril emal ishlatilsa, odatda rang berish bu bosqichda va 12-bosqichda (quritish) tugaydi. Akril emalni lak ostida ham qo'llash mumkin bo'lsa-da.

O'N BIRINCHI BOSQICH - LAKLASH

Asosiy emal quriganidan so'ng, metall bo'lsa, sirdan changni olib tashlash kerak. Bu yopishqoq peçete deb ataladigan yordam bilan amalga oshiriladi. antistatik.

Laklashdan oldin metall sirt yog'sizlanmaydi, chunki silikonni yuvish uni yuvadi! Shuning uchun, laklash metallning oxirgi qatlamini qo'llashdan 20-30 minut o'tgach boshlanadi.

Lak ishlab chiqaruvchining ko'rsatmalariga muvofiq qo'llaniladi, odatda laklanganda, nozul diametri 1,4-1,5 mm bo'lgan havo cho'tkasi ishlatiladi.

Lak ishlab chiqaruvchiga va bo'yash shartlariga qarab 2-3 qatlamda qo'llaniladi.

O'N IKKINCHI BOSQICH - QURITISH

Lak yoki bo'yoqning oxirgi qatlamini qo'llaganingizdan so'ng (akril bo'lsa), quritish kerak. Oddiy sharoitlarda akril emallarni to'liq quritish vaqti 24 soat. Yuqori haroratlarda yoki o'ta tez qattiqlashtiruvchi vositalardan foydalanganda quritish vaqti 2-6 soatgacha kamayadi.

Bu vaqt ichida bo'yoq to'liq quriydi, lekin "turmaydi" ya'ni. yakuniy kuchga ega bo'lmaydi. Lak / bo'yoqning to'liq polimerizatsiyasi odatda 1-2 hafta davom etadi.

O'N UCHINCHI BOSQICH - YIG'ILISH

Bo'yoq quriganidan so'ng, biz mashinani yopishtiramiz va oldindan olib tashlangan barcha elementlarni (faralar, derazalar, takrorlagichlar, moldinglar va boshqalar) joyiga o'rnatamiz. Yig'ishda aniqlik muhim, chunki yangi bo'yoq juda oson chiziladi.

O'N TO'RTINCHI BOSQICH - PARLATISH VA KAMCHILIKLARNI BARTARAF ETISH

Ko'pincha, agar siz birinchi marta bo'yalgan bo'lsangiz, bo'yoqda chang izlari bor, yoyilmaydigan shagreen, bu muammolarning barchasi abraziv bilan olib

tashlanadi. Jilolash mashinani bo'yashdan keyin 2 haftadan kechiktirmasdan amalga oshirilishi mumkin.

Agar bo'yoqda dog'lar bo'lsa, ular tasvirlangan texnologiyaga muvofiq silliqlanadi.

Telefonda eshitganingizda yoki avtoservisning veb-saytida avtomobilingiz qismlarini mahalliy bo'yash narxini yoki bundan tashqari, to'liq bo'yashni o'qiganingizda hayratda qolasiz, deyish hech narsa demaslikni anglatadi.

AVTOMOBILLARNI BO'YASH TEXNOLOGIYASI

Va siz bo'yashingiz kerak. Mashinani to'liq bo'yash vaqti allaqachon keldi yoki siz buni davom ettirishingiz kerak bo'lgan vaziyat yuzaga keldi. Chiqish? Har doim chiqish yo'li bor. Bu o'z qo'llaringiz bilan avtomobil tanasini bo'yashdan iborat. Xavotir olmang, hammasi siz uchun chiqadi. Bo'yashni boshlashdan oldin, har qanday garaj atrofida juda ko'p bo'lgan eski tana qismlarida mashq qiling.

Keling, sizga bir "sir"ni ochishdan boshlaylik. Avtomatik bo'yash texnologiyasi umumiy tamoyillar harakatlar, siz ishlab chiqarishni xohlaysizmi yoki metallga bo'yashni xohlaysizmi, tana qismini bo'yashingiz yoki bajarishingiz muhim emas.

Farqi faqat bo'yash uchun materiallarni tanlashda va sarflagan vaqtingizda bo'ladi. Bu erda o'qitish uchun material va vaqtni qo'shishni unutmang - rasm chizish. Bir oz ko'proq vaqt, biroz ko'proq materiallar, lekin to'plangan tajriba bunga arziydi.

Shunday qilib, biz shartli ravishda avtomobilni bo'yash texnologiyasini quyidagi yo'nalishlarga ajratamiz:

- Avtomobillarni bo'yash bosqichlari.
- Avtomobilni bo'yash jarayoni.
- Avtomobilni bo'yash texnikasi.

Ammo shartli ravishda, chunki bu harakat sohalari bir-birini o'zgartirishi yoki organik ravishda to'ldirishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. KARIMJONOVA GULSHANOY SHERALI QIZI. "Tasks of Family Sociology and Its Role in the Development of Society". Novateur Publications, no. 3 (February 15, 2023): 1–91. Accessed March 11, 2023. <http://novateurpublication.org/index.php/np/article/view/35>.

2. Muqimjanovna, Mohira Muydinova, и Karimjonova Gulshanoy Sherali qizi. 2023. «JAMIYATDA BO'LAYOTGAN O'ZGARISHLARNING OILAGA TASIRI». Новости образования: исследование в XXI веке 1 (6):1068-72. <http://nauchniyimpuls.ru/index.php/noiv/article/view/3826>.

3. Muydinova Mohira Mukumzhanovna. (2022). THE ROLE OF ARCHIVAL ACTIVITIES IN THE SYSTEM OF SOCIAL MANAGEMENT IN UZBEKISTAN AT THE PRESENT STAGE. E Conference Zone, 13–17. Retrieved from <http://econferencezone.org/index.php/ecz/article/view/156>

YOSH BOLLALARDA SPORT SPORT GIMNASTIKASINING PEDAGOGIK O'LCHOVLAR NAZARIYASI VA TASHKILY – METODIK ASOSLARINI TADQIQ ETISHNING MAQSADI, VAZIFALARI

Saidova Mahbuba Ayubovna

Osiyo Xalqaro Universiteti Jismoniy madaniyat nazariyasi va uslubiyoti kafedrasini o'qituvchisi

Sayfiyev Hikmatullo Xayrullayevich

Buxoro Davlat Universitetining Pedagogika instituti II-bosqich magistri

Anotatsiya: *Maqolada yurtimizda sport Sport gimnastikasiga bo'lgan e'tibor qaror va farmonlar, sport gimnastikasining bollar organizmiga tasiri va uning rivojlanish jarayonini o'rganadi. Sport gimnastikada bola organizmining funksional o'zgarishi va chidamlilik darajasini keng yoritib berilgan.*

Annotation: *The article focuses on gymnastics in our country, studies the decisions and decrees, the impact of gymnastics on the body of children and the process of its development. In gymnastics, the functional changes of the child's body and the level of endurance are widely covered.*

Аннотация: *В статье уделяется внимание спортивной гимнастике в нашей стране, исследуются решения и указы, влияние гимнастики на организм детей и процесс ее развития. В гимнастике широко освещаются функциональные изменения детского организма и уровень выносливости.*

Kalit so'z: *Sport Sport gimnastikasi sport turi, Sport gimnastikaning rivojlanishi, sport Sport gimnastikasiga bo'lgan e'tibor, Salomatlik, Chidamli xarakter, Sport gimnastika hissiy barqarorlikni.*

Keywords: *Gymnastics sport, development of gymnastics, attention to gymnastics, Health, Endurance, Gymnastics emotional stability.*

Ключевые слова: *гимнастика, развитие гимнастики, внимание к гимнастике, здоровье, выносливость, гимнастическая эмоциональная устойчивость.*

Har bir inson har kuni qiladigan ishini xuddi birinchi marta qilayotgandek qilishi kerak, Shundagina ishda rivojlanish bo'ladi.

Sh. Mirziyoyev

Yosh bolalar jismoniy tarbiya ta'limida dastlabki Sport gimnastikani tashkil etish kursi bo'lajak mutaxassislarini jismoniy tarbiyaning turli xil usullarda milliy hamda chet el tajribalaridan samarali foydalanishga o'rgatish, ularni jismoniy tarbiya sohasidagi ustuvor yo'nalishlariga mos holda, maqsad va vazifalarini amalda bajarishga o'rgatishdan iborat.

Maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, rivojlantirish va tubdan isloh qilish, moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarmog'ini talabga mos ravishda kengaytirish, malakali mutaxassis kadrlarga bo'lgan ehtiyojini ta'minlash, bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash rejasini tubdan yaxshilash, ta'lim-tarbiya jarayoniga zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarni tadbiq etish, bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy jihatdan rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 15-yanvardagi PF-52-sonli farmoni O'zbekiston Sport gimnastika federatsiyasi huzurida Sportning Sport gimnastika turlari bo'yicha murabbiylar va hakamlar respublika maktabini tashkil etish to'g'risida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 14.03.2022 yildagi PQ-163-son Sport gimnastika bo'yicha Oksana Chusovitina sport mahorati maktabini tashkil etish to'g'risida qaror qabul qilindi. O'zbekiston Respublikasida sportning Sport gimnastika turlarini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risidagi qarori bunga yaqol misol bo'la oladi. 2019-2023 yillar davrida O'zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va ommaviy sportni rivojlantirish konsepsiyasi 2019-2023 konsepsiyasi (13.02.2019) tasdiqlandi.

Joriy hujjatlar turli ta'lim tashkilotlarida ilg'or xorijiy tajribani hisobga olgan holda bolalarni har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish sharoitlarini yaratish; yosh bolalar jismoniy tarbiya ta'limida ta'lim berish sifatini oshirish, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni maktabga sifatli tayyorlashni tubdan yaxshilash, ta'lim-tarbiya jarayoniga jahon amaliyotida keng qo'llaniladigan zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini joriy etish imkoniyatini yaratadi.

Bo'lajak mutaxassislarning kasbiy mahorati, bolalar, ularning ota-onalari, mutaxassislar jamoasi bilan olib boradigan ko'p qirrali hamda ijodiy faoliyatida namoyon bo'ladi. Bo'lajak mutaxassislar bolalarning rivojlanishi, o'sish jarayonini tushunish bilan birgalikda, harakat faolligini oshirish, va inson tanasining o'ziga xos funksiyalarini bilishi, o'yin hamda harakat tayyorgarligining dasturiy mazmunini anglash bilan bir qatorda bolaning ruhiy-jismoniy rivojlanishi, jismoniy tayyorgarligini tashxislash ko'nikmalariga ega bo'lishlari, shuningdek, tarbiyalashning zamonaviy metod va usullaridan xabardor bo'lishlari zarur.

Sport gimnastika bolaning turli faoliyatlar uchun sog'lomlashishi va jismoniy tayyorgarligini, jismoniy kamolotni shakllantirishni tizimli ravishda o'z ichiga oladi.

Sport gimnastika hayotiy harakat qobiliyatlarini tarbiyalashga yordam beradi, shuningdek, harakatlarga go'zallik, joziba va aniqlik baxsh etadi. Qobiliyat, tezlik, kuch, egiluvchanlik, chidamlilik kabi rivojlanish va psixofiziologik fazilatlarini ta'minlaydi; Iroda, xarakter, intizom, xotirani, fikrlashni rivojlantiradi. Sport gimnastika (yunoncha. "Hymnos" – mashq qilaman) - har tomonlama jismoniy rivojlanish va bolani sog'lomlashtirish muammolarini hal etishga qaratilgan maxsus tanlangan jismoniy mashqlar tizimi va ilmiy ishlab chiqilgan uslubiy ko'rsatmalar tizimidir.

Bolalikdan boshlab Sport gimnastika mashg'ulotlari, maktabgacha yoshdagi barcha yosh guruhlarida qo'llaniladi. O'z-o'zidan bu jismoniy ta'limning eng muhim usuli hisoblanadi.

Sport gimnastika ta'lim va sog'lomlashtirish vazifalarini hal qilish, harakatlarni aniq bajarish, ularni amalga oshirish texnikasini takomillashtirish uchun muhim vositalarga ega. Faoliyatning tartibga solingan tartibi, ta'limni tashkil etish harakatlarning ongli va mustaqil bajarilishini, ijodkorlikni rivojlantirishni, ta'minlaydi.

Sport gimnastika mashg'ulotlarning hissiyligini oshiradi, harakatlarning estetik go'zalligini, ritmikligini va ifodasini shakllantiradi. Bolaning tanasiga va ruhiyatiga ta'siri musiqa sadosi ostida yanada kuchayadi. Sport gimnastika mashg'ulotlarini tashkil etishda majmuaviy usullar muhim rol o'ynaydi, mashg'ulot davomida harakat qobiliyatlarini baholash, harakat faoliyatining umumiy qonunlarini o'rganish fazilati tarbiyalanadi. Ushbu vazifani amalga oshirish o'quv topshiriqlarini taqsimlash, harakatlarning tahlili va sinkezini qo'llash, turli jismoniy mashqlarni o'rganish va ulardan ijodiy foydalanishga yordam beradi.

Shunday qilib, Sport gimnastika va uning usullari bolaning umumiy jismoniy tayyorgarligini oshirishga qaratilgan bo'lib, jismoniy tarbiya muammolarini muvaffaqiyatli hal qilishga yordam beradi.

"Sog'lomlashtirish Sport gimnastikasi" atamasining umumiy tushunchasi, Sog'liqni saqlash Sport gimnastikasining asosiy turlari tarkibiga kiradi.

Sport gimnastika bu maxsus tanlangan jismoniy mashqlar tizimi bo'lib, sog'likni mustahkamlash, jismoniy barkamollikni rivojlantirish va bolaning harakat qobiliyatini, kuchini, tezkorligini, harakatlanish tezligini, chidamliligini va boshqalarni yaxshilash uchun qo'llaniladigan uslubiy yondoshuvlar tizimini o'z ichiga oladi. Amaldagi mashqlar hajmi butun vujudga ta'sir qilish va mushaklarning individual guruhlar va organlarini rivojlantirish, jinsi, yoshi, jismoniy tayyorgarligi darajasiga qarab yuklarni tartibga solish imkonini beradi.

Sog'lomlashtirish Sport gimnastikasi - bu umumiy salomatlikni oshirishga hissa qo'shadigan jismoniy mashqlarning to'liq to'plami bo'lib, bu juda oson bajariladigan harakatlarni o'z ichiga oladi. Bolaning tanasi va jismoniy tayyorgarligi imkon qadar harakatlarni amalga oshirish kerak. Ushbu majmuaviy mashqlar bolani sog'lomlashtirishga imkon beradi va tayanch harakat tizimining, bo'g'imlarning harakatchanligini sezilarli darajada oshiradi.

Sog'lomlashtirish Sport gimnastikasi maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy rivojlanishi va tanasining shakllanishidagi eng muhim sport yo'nalishidir.

Sog'lomlashtirish Sport gimnastikasi majmuasiga kiritilgan mashqlar to'g'ri qomatni shakllantirishga, harakat faolligini oshirish, kuch-quvvat, chidamlilik, qobiliyat, egiluvchanlik, shuningdek, mashg'ulotlarda e'tibor va qat'iyatlilikni rivojlantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, tez-tez shamollashga moyil bo'lgan immunitet tanqisligi bo'lgan bolalar uchun mashg'ulotlar juda ham muhim.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun mashg'ulotlar asosiy harakat turlarini shakllantirishga qaratilgan: qo'llarning nozik harakat ko'nikmalarini rivojlantirish,

muvozanat saqlash qobiliyatini shakllantirish, qiziquvchanlik, bilish qobiliyati, jismoniy mashqlar va o`z-o`zini bajarishga qiziqishni oshirishdan iborat.

SHUNINGDEK, MASHG`ULOTLAR DAVOMIDA QUYIDAGI FAZILATLAR RIVOJLANADI

- Rostgo`ylik;
- Mehnatsevarlik;
- Intizom;
- Rahmdillik;
- O`zaro yordam;
- Ijodiy tashabbusning namoyon bo`lishi.

SOG`LOMLASHTIRISH SPORT GIMNASTIKASI DASTURINING ASOSIY FUNKTSIYALARI BU:

- Sog`lomashtirish;
- Ta`limiy;
- Tarbiyaviy;

Jismoniy mashqlar mustaqil ravishda faoliyatni amalga oshirish odatini rivojlantirish, shuningdek, kun tartibiga rioya qilishga o`rgatishda muhim ahamiyatga ega. Bu bolaga quvonch, zavq va o`rgatish jarayonini davom ettirish istagini berishi kerak. Shunday qilib, mashg`ulotlar faol, serharakat va qiziqarli o`yinlar shaklida o`tkaziladi, bu esa o`z navbatida qobiliyat va tasavvurni shakllantiradi.

Yugurish, yurish, tirmashib chiqish, uloqtirish va ilib olish va buyumlarni ushlab turish, ko`tarish va tashish kabi turli jismoniy mashqlar, turli to`siqlarni bartaraf etish, bolalarda turli jismoniy fazilatlarni, maqsadga intilishni, jamoada ishlashni, iroda kuchini, tezkorlik qobiliyatlarni rivojlantiradi. Bunday mashg`ulotlar bolada o`z-o`zini hurmat qilish va o`z qobiliyatlariga bo`lgan ishonchni yaxshi rivojlantiradi. Shuningdek, sog`lomashtirish Sport gimnastikasi tanadagi barcha metabolik jarayonlarni, tomirlar va organlardagi qon aylanishini yaxshilaydi va mushaklarning o`sishiga yordam beradi. Estetik, badiiy va sport Sport gimnastikasining elementlarini o`z ichiga olgan turli xil Sport gimnastika dasturlari tufayli ular gormonik, ritmika, dinamika, joziba va kuchni rivojlantirishda eng foydali yo`nalishlardan biri hisoblanadi.

Bola egiluvchan, baquvvat va bardoshli bo`lib o`sishi zarur. Mashg`ulotning dastlabki bosqichlarida asosiy mashqlar, harakatlarni muvofiqlashtirish va silliq dinamikaga katta e`tibor beriladi. Bularning barchasi harakat faolligini yaxshilash uchun zarur.

Hozirgi vaqtda maktabgacha yoshdagi bolaning tanasini yaxshi holatda saqlashning eng oddiy, shu bilan birga eng samarali usullaridan biri bu ertalabki dastlabki Sport gimnastika mashg`ulotlaridir.

Ertalab uyqudan keyin, atrofda sodir bo`layotgan barcha hodisalarni etarlicha idrok etishni boshlash uchun, ko`pchilik bolalarga ma`lum vaqt, aniqrog`i bir necha soat kerak bo`ladi. Ertalabki Sport gimnastika uyg`onganidan keyin bola

tanasi fiziologik jarayonlarni tiklaydi, markaziy asab tizimini faollashtiradi va ish qobiliyatini oshiradi.

Ertalab dastlabki Sport gimnastika mashqlari bilan shug`ullanayotganda:

Immunitet tizimi faollashadi, bu esa atrof-muhitning salbiy omillaridan himoya qilishga yordam beradi;

- Bolaning tanasining umumiy ish qobiliyatini sezilarli darajada oshiradi;
- Asosiy harakat qobiliyatlari shakllanadi;
- Skolioz va yassioyoqlikning oldini oladi;
- Muntazam jismoniy mashqlar va takomillashtirish uchun ehtiyoj shakllanadi.

Shuningdek, qisqa, ammo muntazam ertalabki mashqlar bolaning kayfiyatini ko`tarish uchun kuch va tetiklikni his qilish uchun etarli imkoniyatni beradi.

Badantarbiya va mashq qilish uchun mashqlarni bajarish, shuningdek, diqqat va intizomni oshirish kerak. Mashg`ulot asta-sekin bolaning tanasini kun tartibiga amal qilishga olib keladi. Qoida tariqasida, bu mashg`ulot turli xil oddiy mashqlar majmualarini, taxminan 10 martadan ortiq takrorlaydi.

Ular ertalabki mashqlarni majburlab bajartirishi yoki bola mashg`ulotda o`zini yomon his qilsa, bu tanaga foydadan ko`ra ko`proq zarar etkazishi mumkin.

Ertalab gigienik Sport gimnastika yaxshi havolanadigan xonada, o`yin maydonchasida stadionda, yoki toza havoda amalga oshiriladi. Mashg`ulotni sodda mashqlardan boshlash kerak, asta-sekin yanada murakkab mashqlarga o`tiladi. Mutaxassis har bir bolaga individual yondashishi kerak. Chunki har bir bola o`z rivojlanish darajasiga ega. Bundan tashqari, ertalabki Sport gimnastika bolalar uchun kasallikdan so`ng, bolalar uzoq vaqt davomida harakatsiz holatdan, faol holatga qaytaruvchi vosita sifatida qo`llaniladi.

Avvalo, bu bola tanasining barcha funktsiyalarini ishini me`yorlashtirish va barqarorlashtirishni ta`minlaydi, uning ishlash darajasini oshiradi va har xil tashqi ogohlantirishlarning ta`siriga qarshi profilaktika choralarini ko`rishni ta`minlaydi, harakatlarning yuqori madaniyatini va keyingi intizom tartibini saqlaydi. Bolada kuch va o`ziga bo`lgan ishonch hissi ortadi. Dastlabki Sport gimnastikaning barcha mashqlari mashqlarning soddaligi va ulardan foydalanish imkoniyatiga asoslanadi.

Gigienik Sport gimnastika kunning istalgan vaqtida amalga oshirilishi mumkin.

Ko`pincha ertalab, kunduzi (kechki ovqatdan so`ng), shuningdek, kechki soatlarda qo`llaniladi.

Bitta yondashuvdagi mashqlarning butun majmuasi 10-15 daqiqada bajariladi. Shu bilan birga, ular kunning turli vaqtlarida kuniga bir yoki bir necha marta amalga oshirilishi mumkin.

To`g`ri rejalashtirilgan mashqlar va ularning ketma-ketligi 10 ta mashg`ulotdan so`ng birinchi natijalarni namoyish etadi. Mashqlarni bajarish jarayonida mutaxassis nafaqat bolalarning umumiy holatini, balki ularning nafas olishini ham kuzatishi kerak. Keyingi mashqlar kuch yoki qiyinchilik bilan amalga oshirilsa, u bolaning tanasi unga tayyor bo`lgunga qadar biroz vaqt ortga surilishi kerak. Esingizda

bo`lsin, gigienik Sport gimnastika - bu 3 yoshdan 7 yoshgacha bo`lgan bolalar uchun oddiy, qulay, samarali va juda foydali mashqlar majmuasidir. Mashg`ulotlar minimal vaqt talab etadi, lekin natijada haqiqiy mo`jizalar yaratishi mumkin.

Ritmik Sport gimnastika - bu Sport gimnastikaning an`anaviy sog`lomlashtiruvchi-gigienik Sport gimnastika turi bo`lib, u harakatlarni musiqiy hamrohlik ritmi va tempiga bo`ysunishga asoslangan. Badiiy Sport gimnastika-umumiy rivojlanish mashqlari, siklik harakatlar (yurish, yugurish, sakrash va sakrash, raqs elementlari), ma`lum bir sur`atda va ritmda amalga oshiriladigan Sport gimnastika mashqlari tizimidir.

Ritmik Sport gimnastika 3-7 yoshli bolalarga ko`p tomonlama ta`sir qilish imkonini beradigan turli yo`nalishdagi mashqlar majmuasidir.

Ritmik Sport gimnastika maktabgacha yoshdagi bolaning tanasiga majmuaviy ta`sir ko`rsatadi. Mashqlar doimiyligi va majmuaviy ta`siriga ko`ra, yuklama asosan yurak-qon tomir va nafas olish tizimlari va tayanch-harakat tizimiga tushadi. Jismoniy mashqlar, harakatlar va ularning muvofiqlashtirish aralashmalari ritmik Sport gimnastika majmualarida taqdim etiladi, bolaning harakatlanish qobiliyatini yaxshilaydi, shuningdek, to`g`ri qomatni va oqilona yurishni shakllantiradi, harakatlar madaniyati va to`g`ri xulq-atvorni tarbiyalaydi. Ta`lim jarayonida bolaning jismoniy sifati shakllanadi va yaxshilanadi, bo`g`inlardagi harakatchanlik ham yaxshilanadi.

RITMIK SPORT GIMNASTIKA JARAYONIDA QUYIDAGI VAZIFALAR HAL QILINADI

- ✓ Jismoniy fazilatlarni rivojlantirish;
- ✓ Asosiy va o`ziga xos harakatlar texnikasida mashq qilish;
- ✓ Shaxsiy xususiyatlarni tarbiyalash.
- ✓ Maxsus vazifalar:
- ✓ Harakatda mo`ljalga olishni tarbiyalash.
- ✓ Yurak-qon tomir, nafas olish, sezgi, tayanch-harakat tizimining buzilishlarini oldini olish;
- ✓ Sinalgan mashqlar majmuasi yordamida buzilgan funktsiyalarni tiklash.
- ✓ Kinetik qobiliyat - bu ko`payish aniqligini farqlash va harakatning fazoviy, kuch va vaqt parametrlarini o`lchash qobiliyati;
- ✓ Muvozanatni saqlash qobiliyati - statik va dinamik;
- ✓ Sakrash qobiliyati - bu mashg`ulotlarning amaldagi dasturiga muvofiq turli xil harakatlarni muvofiqlashtirish;
- ✓ Temp-ritm harakatini boshqarish qobiliyati - bu harakatlarning maqsadga muvofiq ketma-ketligi va vosita harakatlarining ta`kidlangan daqiqalari;
- ✓ Fazoda mo`ljal olish, tananing fazo-vaqt sohasidagi o`rnini aniqlash va o`zgartirish qobiliyati.

RITMIK SPORT GIMNASTIKA MASHQLARINING TAVSIFI

Umumiy rivojlanish mashqlari (URM) tana va uning qismlari harakati bo`lib, alohida – alohida amalga oshiriladi yoki sherikning harakatlari, Sport gimnastika jihozlari va turli xil narsalar yordamida amalga oshiriladi;

Ritmik Sport gimnastika va xoreografiya elementlari mashqlari URM mashqlari bilan birgalikda ko`p bora takrorlashda qo`llaniladi. Shu bilan birga, ritmik Sport gimnastika mashqlaridan oldin raqs mashqlarini bajarish kerak emas; Yurish va yugurish ritmik Sport gimnastikaning asosiy mashqlaridan biri hisoblanadi. Ushbu mashqlar odatda mashg`ulot o`tkaziladigan xonaning atrofida amalga oshiriladi. Shuningdek, yurish va yugurish joyida, turli yo`nalishlarda ozgina harakat bilan amalga oshiriladi, shuningdek harakatni qo`llar, tana va boshni aylantirish bilan to`ldirish mumkin.

QADAM TURLARI

1. X shaklida qadam;
2. Prujinasimon qadam;
3. Shaxdam qadam;
4. Juft qadam va boshqalar.
5. Yugurish turlari:
6. Joyida yugurish;
7. Orqaga qaytib;
8. Tizzani ko`tarib;
9. Yonlama yugurish va hk

Yurish va yugurish yurak – qon tomir, nafas olish, mushaklar-skelet tizimini rag`batlantiradi, bu kasallikdan so`ng tiklanishning ajoyib usuli hisoblanadi.

SAKRASH. SAKRASH TURLARI

- ❖ Ikki oyoqda;
- ❖ Bir oyoqda;
- ❖ Aylanish bilan
- ❖ Oyoq tashqarisida sakrash;
- ❖ Turli yo`nalishlarda sakrash;
- ❖ Oldinga;
- ❖ O`tirgan holatda va boshqalar.

Yugurish mustaqil mashq sifatida, shuningdek, yugurish, yurish va raqs harakati bilan birgalikda amalga oshiriladi.

Ritmik Sport gimnastikada eng oddiy akrobatik mashqlardan foydalanish mumkin: umbalaoqlar, kurakda turish va boshqalar. [6]

RITMIK SPORT GIMNASTIKA MASHQLARINI BAJARISH XUSUSIYATLARI

- Guruhda amalga oshirilgan barcha mashqlar maktabgacha yoshdagi bolalar uchun imkon qadar sodda va qulay bo`lishi kerak;

- Takroriy qaytarish bilan harakat qilish, ularning bo`g`imlardagi kombinatsiyasi ularning aerobik xususiyatini aniqlaydi, nafas olish, yurak – qon tomir va tayanch-harakat tizimlariga ijobiy ta`sir ko`rsatadi;

- Ushbu mashqlar va harakatlar nafaqat bajarilishda oddiy, balki chiroyli, o`zini oqlaydigan, erkin bo`lishi kerak, bu bolalarning egiluvchanligini va plasikligini rivojlantirishga ta`sir qiladi;

- Ritmik musiqa, mutaxassis yoki harakatlarning aniq va ravshan namoyishidir.

- mutaxassis, bolalarda ijobiy hissiyotlarni yaratadi, bolalarning zavq va ritmik Sport gimnastika bilan shug`ullanish istagini uyg`otadi;

- Mashqlar va harakatlarning xilma-xilligi ularni ko`p sonli mushak guruhlarini o`z ichiga olgan komplekslarga birlashtirishga imkon beradi, barcha organlar va tizimlarning uyg`un rivojlanishini ta`minlaydi;

Ritmik Sport gimnastika mashg`ulotlarida harakat texnikasi uchun qat`iy talablar bo`lmasligi kerak. Kiyim va poyafzal qulay bo`lishi va harakatga to`sqinlik qilmasligi lozim. Musiqiy hamrohlik bu yoshdagi bolalarga yoqishi va ularga quvonch va zavq bag`ishlashi kerak.

Asosiy tibbiy guruh ro`yxatiga kiritilgan barcha sog`lom bolalarga ritmik Sport gimnastika mashg`ulotlariga kirishga ruxsat beriladi. Ushbu ro`yxatni shifokor yoki hamshira kuzatishi darkor.

Sanitariya-gigiyena me`yorlariga rioya qilish ritmik Sport gimnastika mashg`ulotlarini o`tkazish uchun asos bo`lib xizmat qiladi. Mashg`ulotlar o`tkaziladigan xonalar yaxshi shamollatilishi, shuningdek havosini alamshtirish kerak. Iloji boricha 15 - 20 daqiqa davomida xonani shamollatish zarur. Zalda yaxshi akustika bo`lishi juda muhim, bu fonogramma yozuvining sifatiga ta`sir qiladi. Bolalar musiqa, qo`shiq so`zlarini aniq eshitishlari kerak, bu mashqlar va harakatlarning sifatiga ta`sir qiladi. Xona zarur jihozlar bilan jihozlangan bo`lishi kerak. Qoplama gilam bilan bezatilgan bo`lishi kerak, shuningdek uzunligi 1 - 1,5 metr bo`lgan maxsus Sport gimnastika to`shaklari bo`lishi kerak. Kiyimlar harakatga to`sqinlik qilmasligi uchun qulay bo`lishi kerak, paxtadan (shortiklar, futbolkalar, paypoqlar). Poyafzal turli xil bo`lishi mumkin, yumshoq sport tufli, cheshkilar, va krossovkalar. Krossovkalarning tagliki yaxshi egilishi kerak.

Ritmik Sport gimnastikada turli xil saf turlari qo`llanilishi mumkin: bir qatorda, bir nechta sherenga, doira, va ustunlar.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda dam olish Sport gimnastikasini rivojlantirish usullari.

Sport gimnastika texnikasi mashqlarning o`ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan metodlar to`plami sifatida ishlab chiqilgan. Ushbu mashqni Sport gimnastika toifasiga kiritishga imkon beradigan bunday o`ziga xos xususiyat, birinchi navbatda, qat`iy tartibga solingan harakatlar dasturi sharoitida muvofiqlashtirish va boshqa harakat qobiliyatlarini namoyon qilishdir.

Harakatlarning boshlang'ich va yakuniy pozitsiyasi, yo'nalishi va amplitudasi, mushak harakatlarining tabiati aniq ko'rsatilgan.

Xulosa qilib aytganda sport Sport gimnastika mashg'ulotlari jarayonida har tomonlama umumiy jismoniy tayyorgarlikni, hayotiy zarur bo'lgan harakat malakalarini shakllantirish va aksari harakatlar texnikasi asoslariga o'rgatish vazifalarini muvaffaqiyatli hal qilish mumkin. Sport Sport gimnastikasi va boshqa sport turlariga o'tishning tayyorlovchi bosqichi bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 14-mart, PQ-163-son (Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 14.03.2022-y., 07/22/163/0214-son)
2. Safarov D.Z.O., Xamroev B.X. The effectiveness of teaching gymnastics in higher education on the basis of innovative educational technologies // Scientific progress, 2021. T. 1. № 6.
3. Islomov E.Yu., Xamroev B.X., Safarov D.Z.U. Upravlenie vospitaniem yunogo sportsmena vo vremya zanyatiy fizicheskimi uprajneniyami i na trenirovke // Questions nauki i obrazovaniya, 2020. No. 20 (104).
4. FF Savrievich, TM Shodievich TECHNICAL AND TACTICAL TRAINING OF FOOTBALL PLAYERS Web of Scientist: International Scientific Research Journal 2 (04), 259-266
5. F.F. Savrievich "THE BASIS OF PHYSICAL EDUCATION OF SCHOOLBOYS-PHYSICAL EDUCATION KNOWLEDGE" Web of Scientist: International Scientific Research Journal 2 (05), 41-48
6. F. Fazliddinov "PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE SPECIALIST IN PHYSICAL CULTURE" ACADEMICIA: An International Multidisciplinary, 2020
7. Z.N. Savriyevna Interpretation of Concepts of Human Dignity by Heroes in Utkir Khoshimov's Works - Middle European Scientific Bulletin, 2021
8. N.R. Sabirova "The Importance Of Three-Stage Model In Developing The Functional Status Of Athletes." International Journal on Economics, Finance and Sustainable Development 3.3 (2021): 190-196.
9. TOOLS FOR DEVELOPING SPECIAL PHYSICAL TRAINING AND PHYSICAL QUALITIES IN SPORTS GAMES Sabirova Nasiba Rasulovna 2021/5/24 E-Conference Globe 299-305
10. Abuzalova M. K., Sobirova D.R., Ahmadova U. Sh. Syntactic Properties Of Publicist Text Titles On The Internet. International Journal of Psychosocial Rehabilitation. ISSN: 1475-7192. 2020. P. 451-457.Fevral. -4.
11. Sabirova Nasiba Rasulovna. (2021). The Importance Of Three-Stage Model In Developing The Functional Status Of Athletes. International Journal on Economics, Finance and Sustainable Development, 3(3), 190-196.
12. Sabirova N.R. ZNACHENIE FIZICHESKOY KUL`TURI V SOVREMENNOM OBSHESTVE //Problemi pedagogiki. – 2020. – №. 6 (51).
13. Dustov Bakhtiyor Akmalovich, Toshov Murod Khalilovich, Sabirova Nasiba Rasulovna, Fazliddinov Farkhod Savrievich. Journal of Critical Reviews ISSN-

2394-5125 Vol 7, Issue 6, 2020 Review Article PSYCHOLOGICAL IMPACT OF FOOTBALL GAMES TO THE FORMATION OF INDIVIDUALITY OF THE STUDENT Dustov Bakhtiyor Akmalovich, Toshov Murod Khalilovich, Sabirova Nasiba Rasulovna, Fazliddinov Farkhod Savrievich.

14. Sabirova Nasiba Rasulovna, Yusupov Jurabek Nusratilloevich POSSIBILITIES OF USING THE TOOLS USED IN TEACHING SHORT-DISTANCE RUNNING TECHNIQUES 2021/5/7 Web of Scientist: International Scientific Research Journal

15. Sabirova Nasiba Rasulovna INTERNATIONAL JOURNAL ON ECONOMICS, FINANCE AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT. RESEARCH PARK The Importance Of Three-Stage Model In Developing The Functional Status Of Athletes.

16. Islomov E.YU., Xamroev B.X., Safarov D.Z.U. Upravlenie vospitaniem yunogo sportsmena vo vremya zanyatiy fizicheskimi uprajneniyami i na trenirovke // Voprosi nauki i obrazovaniya, 2020. № 20 (104).

17. Safarov D.Z.O'., Xamroev B.X. OLIY TA'LIMDA GIMNASTIKA DARSLARINI INNOVATSION TA'LIM TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA O'QITISHI SAMARADORLIGI // Scientific progress, 2021. T. 1. № 6.

18. Xamroyev B.X., Safarov D.Z.O. BELBOG 'LI KURASHCHINING FUNKSIONAL QOBILIYATI OSHIRISH YO 'LLARI // Scientific progress, 2021. T. 1. № 6.

19. FS Fazliddinov Printsip regulyarnosti v fizicheskom vospitanii i yego znachenie VESTNIK MAGISTRATURI Nauchniy jurnal 4 (10), 85-86

20. F Fazliddinov, M Toshev Fizicheskaya kul'tura i sport kak formirovaniya sotsial'nogo zdorov'ya molodyoji Xalq ta'limi (ilmiy-metodik jurnali) 3 (3), 112-115

21. Samijonovich, T. S., Abdullaev, M. J., Tolybaevich, N. A., & Yurievna, N. O. (2020). Improving Methodology Of Action Games In Training Athletes Of Different Ages. European Journal of Molecular & Clinical Medicine, 7(6), 2907-2914.

22. Abdumalikovna T. D., Oktamovna J. N. The Use of An Example of People's Oral Creation and Modeling Technologies in The Development of Creative Thinking of Students During Learning the Uzbek Language in Primary School //Zien Journal of Social Sciences and Humanities. – 2021. – T. 2. – C. 69-72.

23. Abdullaev M. J. Methodology of application games in the training of young athletes //European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. – 2020. – T. 8. – №. 11.

24. Samijonovich, T. S., AbdullaevMolecular & Clinical Medicine, 7(6), 2907-2914.25. Abdullayev, M. J., Berdiyev, O. I., & Omonova, N. R. (2021). Methodology Of Organization Of" Physical Education And Sports" Lessons In Higher Educational Institutions. The American journal of social science and education innovations (TAJSSEI) SJIF-5.857 DOI-10.37547/TAJSSEI, 3(02), 312-320.

26. Абдуллаев, М. Ж. (2018). Swot-анализ в структуре информационных технологий физического воспитания. In *Система менеджмента качества в вузе: здоровье, образованность, конкурентоспособность. Сб. науч. тр. VII Междунар. науч.-практ. конф* (pp. 14-18).

27. Junaydulloevich, Abdullaev Mehridin. "METHODOLOGY OF APPLICATION OF MOVING GAMES IN THE TRAINING OF YOUNG ATHLETES." *Конференции*. 2020.

28. Абдуллаев, М. Ж. "ВЗАИМОСВЯЗЬ ФИЗИЧЕСКОГО И ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ В ПРОЦЕССЕ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ." *ВЕСТНИК ИНТЕГРАТИВНОЙ ПСИХОЛОГИИ* (2018): 10.

29. Абдуллаев М. Ж. Физкультурно-оздоровительные подходы в процессе физического воспитания студентов вузов //Система менеджмента качества в вузе: здоровье, образованность, конкурентоспособность. Сб. науч. тр. VII Междунар. науч.-практ. конф. – 2018. – С. 10-14.

30. Абдуллаев М. Ж. О некоторых особенностях кинематики метания диска с места //Система менеджмента качества в вузе: здоровье, образованность, конкурентоспособность. Сб. науч. тр. VII Междунар. науч.-практ. конф. – 2018. – С. 7-10.

31. Abdullaev M. J. Characteristics, forms and methods of extracurricular activities with athletes of different ages //European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. – 2020. – Т. 8. – №. 11.

32. Tajibaev, S. S., Abdullaev, M. J., Niyazov, A. T., & YuNiyazova, O. (2020). This article scientifically analyzes and substantiates the methodology of using movement games in the development of physical and psychological training of 11-12-year-old athletes in the primary training group. *European Journal of Molecular & Clinical Medicine*, 7(6), 2907-2914.

33. Abdullayev, M. J. (2021). Teaching 18-20 Year Old Girls For Healthy Aerobic Exercises. *The American Journal of Medical Sciences and Pharmaceutical Research (ISSN–2689-1026) Published: February, 28, 77-85*.

34. Abdullaev, M. (2018). Zh. the Relationship of physical and mental development of children in the process of physical education. *Journal. Bulletin of integrative psychology. Yaroslavl*, 17, 10-13.

35. Junaydulloevich, A. M. Methodology of application games in the training of young athletes. *Academicia: An International Multidisciplinary Research Journal. ISSN, 2249-7137*.

36. Junaydulloevich, A. M., & Istamovich, A. K. (2021). BASIC LAWS AND DESCRIPTIONS OF WAYS TO DEVELOP TECHNICAL SKILLS IN BOXING. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 2(05), 15-26.

37. Junaydulloevich, A. M., & Istamovich, A. K. (2021). ANALYSIS OF MODERN TECHNOLOGIES FOR THE DEVELOPMENT OF PSYCHOPHYSICAL QUALITIES OF BOXERS IN THE PROCESS OF TRAINING. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 2(05), 1-

ПРОБЛЕМЫ СПРАВЕДЛИВОСТИ В СОВРЕМЕННОМ ЗДРАВООХРАНЕНИИ

Нигматова Зиёда

студентка ТГСИ лечебное дело 101-б группа

В сознании миллионов российских граждан справедливость в здравоохранении непосредственно ассоциируется с всеобщим правом на получение бесплатной медицинской помощи. На протяжении столетий эта помощь была привилегией лишь состоятельных слоев населения. Только со второй половины прошлого века постепенно формируется понимание, что охрана здоровья не просто услуга, оказываемая избранным, но неотъемлемое право человека. Если у человека есть деньги, то он может купить себе автомобиль. Если денег нет, то придется обходиться без автомобиля. Хотя это и затрудняет иногда жизнь, но само по себе не является ограничением гражданских свобод и прав. Невозможность получить квалифицированную медицинскую помощь вследствие недостаточной материальной обеспеченности в современном цивилизованном мире трактуется как серьезное нарушение прав человека и как фундаментальная проблема государственной политики, а не только медицинской этики. Системы здравоохранения, которые реально не обеспечивают доступность определенного минимума медицинской помощи для всех граждан, не могут считаться справедливыми. По свидетельству одного из ведущих американских теоретиков Роберта Витча: "Фундаментальной предпосылкой современной медицинской этики является понимание того, что охрана здоровья должна быть правом человека, а не привилегией для тех, кто себе это может позволить".

Однако, настаивая на праве граждан на охрану здоровья, следует не упускать из виду, что реализация этого права основывается на обязанности и объективных возможностях врачей его обеспечивать, охранять. При этом врачи также являются гражданами нашего общества, гражданами, которые должны обладать своими морально обоснованными и защищенными законом правами. Способность врача к труду, его профессиональный навык врачевания является его собственностью и достоянием. Поэтому долг врача оказать помощь в свою очередь предполагает обязанность либо граждан самих (в частном секторе), либо через общественные структуры (органы здравоохранения, компании обязательного страхования, благотворительные фонды) в соответствии с принципом пропорциональной справедливости достойно вознаградить его за проделанную работу. Если врачу за его высококвалифицированный труд не платят зарплату вообще или платят нищенскую зарплату, которая ниже вознаграждения уборщицы в метро, то это является разновидностью социальной несправедливости. Нельзя

справедливое право граждан на охрану здоровья решать за счет несправедливого отчуждения высококвалифицированного труда у медицинских работников.

Падение заработной платы ниже прожиточного уровня приводит к тому, что соображения выживания начинают преобладать над профессиональным долгом и обязательствами перед пациентами. Коррупция в медицине является формой несправедливости, т. к. она означает неравное противоправное распределение ограниченных ресурсов между гражданами, имеющими равные на них права по закону. Но эта несправедливость оказывается в свою очередь результатом несправедливого отчуждения прав собственности на труд и профессиональные таланты медицинских работников. Движение к гражданскому согласию невозможно без обеспечения прав граждан на охрану здоровья, но одновременно оно должно включать установление справедливой общественной оценки высококвалифицированного труда медицинских работников.

Особого внимания заслуживает отношение между биомедицинской этикой и медицинским правом. Некоторые специалисты полагают, что практически весь комплекс морально-этических проблем может быть рассмотрен в курсе медицинского права, который обеспечивает необходимой и конкретной информацией о существующем законодательстве. Этой информацией можно ограничиться, сведя всю морально-этическую проблематику к четкому правовому знанию.

Однако в законодательство фашистской Германии 1938-1939 гг. существовал закон об эвтаназии неполноценных. Анализируя законодательство Германии, известный немецкий философ и психиатр Карл Ясперс утверждал, что XX век породил не только атомную бомбу и бактериологическое оружие, но и феномен преступной государственности, в котором абсолютное зло нашло свое легальное политико-юридическое воплощение.

Несмотря на существующую взаимосвязь, право и этика - две самостоятельные области знания и практики. В свое время Владимир Соловьев, исследуя право и нравственность, приходил к выводу, что различие между ними сводится "к трем главным пунктам":

- 1) "право есть низший предел или определенный минимум нравственности";
- 2) право есть требование внешней реализации этого минимума, тогда как "интерес собственно нравственный относится непосредственно не к внешней реализации добра, а к его внутреннему существованию в сердце человеческом";
- 3) нравственное требование предполагает свободное или добровольное исполнение, напротив, правовое - "допускает прямое или косвенное принуждение"

Несмотря на демократический и прогрессивный характер "Основ законодательства Российской Федерации об охране здоровья граждан", закон не освобождает от столкновения прав, свобод, интересов, в нашем случае, например, между личностью пациента и личностью врача. И эти столкновения не случайны. Они связаны с тем, что нормативные принципы и нравственные ценности не всегда совпадают, а иногда даже находятся в противоречии. Например, согласно статье 36 "Основ законодательства РФ об охране здоровья граждан", "каждая женщина имеет право самостоятельно решать вопрос о материнстве". Эта норма вряд ли может быть согласована с пониманием деторождения как "Дара Божьего" людьми, принимающими нравственные ценности иудаизма, христианства в его трех вероисповеданиях [православия, католицизма, протестантизма], ислама и других конфессий. Несовпадение ценностей и законов делает понятным, почему во многих государствах Европы и Америки наряду с детально разработанной правовой регламентацией существуют и детально проработанные этические кодексы профессиональных медицинских объединений. В качестве примера может быть рассмотрена "Декларация о медицинских абортах", принятая Всемирной Медицинской Ассоциацией в 1993 году. В 6-м пункте этой Декларации говорится, что "если личные убеждения не позволяют врачу рекомендовать или сделать медицинский аборт (даже в тех странах, где аборт разрешен законом), он должен порекомендовать пациентку компетентному коллеге". Примером несовпадения нравственных профессиональных ценностей и юридических норм является "Клятва российского врача", принятая на IV конференции Ассоциации врачей России в октябре 1994 года, в которой явно оговаривается несогласие с допущением в "Основах законодательства" принципа пассивной эвтаназии. Примеров подобного несовпадения много. И это свидетельствует не только и не просто о различии, существующем между правом и нравственностью. Очевидно, что биомедицинская этика выполняет социальную функцию профессиональной защиты личности врача, его права поступать не только по закону, но и по совести. Если мы хотим видеть в будущем врача не робота, механического и бездумного исполнителя законов, а профессионала, выполняющего свой долг добровольно и осмысленно, то мы должны предоставить ему возможность освоения реальности морально-этического знания и формирования способности отстаивать ценности своей профессии.

1. ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА РАҚАМЛАШТИРИШ: Сиддиқов Нурали Нишоналиевич, ТДСИ Ижтимоий фанлар биоэтика курси билан кафедраси катта ўқитувчиси

2. НН Сиддиқов - Научно-практическая конференция, 2022

3. СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ МОЛОДЫХ СОБСТВЕННИКОВ В СФЕРЕ СРЕДНЕГО И МАЛОГО БИЗНЕСА

4. НН Сиддиков - Социосфера, 2020

5. Нурали Нишоналиевич Сиддиқов. "СОҒЛИҚНИ САҚЛАШ ТИЗИМИДА "ИЖТИМОИЙ ШЕРИКЧИЛИК ТЎҒРИСИДА"ГИ ҚОНУНИНИНГ ЎРНИ" Academic research in educational sciences, vol. TSDI and TMA Conference, no. 2, 2022, pp. 91-94.

6. Nurali Nishonalievich, S. . (2022). TODAY'S GENERATION OF ENTREPRENEURS AS A SUBJECT OF HIGH SOCIAL RESPONSIBILITY: TODAY'S GENERATION OF ENTREPRENEURS AS A SUBJECT OF HIGH SOCIAL RESPONSIBILITY. *Central Asian Journal of Innovations and Research*, 4. Retrieved from <http://www.sciencepublish.org/index.php/cajir/article/view/187>

7. Нигматова А.Н., Абдусапиева Р.Р., & Сиддиков Н.Н (2023). КАЧЕСТВО ЖИЗНИ, СВЯЗАННОЕ СО ЗДОРОВЬЕМ ПОЛОСТИ РТА, И ЕГО ВЛИЯНИЕ У ВЗРОСЛЫХ. *Innovation: The journal of Social Sciences and Researches*, 1 (5), 84-87. doi: 10.5281/zenodo.7569563

РЕКЛАМНЫЕ ТЕКСТЫ И РАЗВЕРТЫВАНИЕ ТЕМЫ В РЕКЛАМНЫХ ТЕКСТАХ

Ахтямов Азизбой Эркинбоевич (PhD),
старший преподаватель Ферганского государственного
университета.

Email: azizboyakhtyamov@gmail.com
Фергана, Узбекистан.

Язык рекламы – это любые средства кодирования специфического рекламного содержания и приемы выразительности, репертуар этих средств и приемов – и вербальных, и визуальных. Семантическая и структурная организация представляют собой необходимые языковые характеристики предложения как целостной единицы построения. Включение предложения в ситуацию или текст, в частности рекламный, предполагает рема-тематическое структурирование его содержания.

Текст, являясь одним из главных элементов рекламы, раскрывает его главное сообщение. При построении рекламных текстов решающую роль в семантическом значении играет наличие и развертывание темы, смысловая связь между предложениями. Для выявления связи между ними рассмотрим концепт пражской школы. В лингвистическом анализе текста стало популярным тема-рематическое членения В.Матезиуса. По этой концепции предложение по его ценности сообщения можно разделить на две части, на тему, как исходный пункт и на ремю, как ядро высказывания. Этот подход был продолжен чешским лингвистом Ф.Данешем. Под темой он понимал то, о чем сообщается. Ремой он считал то, что сообщается о теме, т.е., новая информация или информация, которую нельзя умозаключить из контекста. Он полагает, что тематическая структура текста заключается в соединении и связанности тем, в их иерархии, в отношении к отрезкам текста, к ситуации. Этот комплекс тематических отношений он называет тематической прогрессией и различает пять ее типов.

Простая линейная прогрессия. Рема (R) первого предложения становится темой (Т) второго и т.д.: Он (Т1) поехал домой (R1). Дома (Т2= R1) его ждала семья(R2). Семья(Т3= R2).

Прогрессия со сквозной темой. В предложениях тема остаётся неизменной, которая повторяется в последующих: Фаррух(Т1) купил много подарков (R1). У него (Т1) было хорошее настроение (R2). Он (Т1) поехал домой(R3)

Прогрессия с производной темой. Темы отдельных предложений производятся из гипертемы. Как пример приведем отрывок из статья, которая называется «Любите ли Вы Вашу работу?»: Для большинства людей (Т1) самым важным считается здоровье (R1) и семья(R2). Но сразу после них (Т2)

следует работа (R3). Исследование показало (T3), что половина работающих людей довольна своей работой (R4), независимо от того, работают ли они на постоянной работе (R5) или временной (R6). Только 1/5 часть безработных (T4) чувствует себя счастливой (R7). Гипертемой T1, T2, T3 и T4 является «Работа».

Прогрессия с расщепленной темой. Рема одного предложения разлагается на несколько тем: Возле дома (T1) стояли две машины (R1=R1+R2). Белая (T2=R1) принадлежала мне(R2), а вторая (T2=R1) соседу (R2).

Прогрессия с тематическим скачком. Член тематической цепочки, которого можно дополнить исходя из контекста, опускается: Я (T1) прибыл на утреннем рейсе в Ташкент (R1). Возле вокзала (T2) меня ожидала машина (R2). Скачок от утреннего рейса на вокзал легко объяснить когерентностью, так как тему «Вокзал» можно заключить из темы «утренний рейс».

Исходя из этих типов прогрессии тем, рассмотрим рекламные тексты, которые можно увидеть на отечественном телевидении. При выборе материала для анализа, отбирались только монологические тексты. Диалоги были осознанно пропущены, так как они изучаются в рамках анализа диалога. Ограничение на монолог обоснован тем, что в отличии от монолога в диалоге когерентную связь образуют высказывания нескольких участников коммуникации. Это значит, что смысл беседы возникает только посредством интерактивной согласованности участников, цели и намерения договариваются обоюдно.

Тексты рассматриваемых нами реклам были созданы одним из отечественных рекламных агентств. Рассмотрим рекламный текст сливочного масла:

1. «Утро(T1) в Париже(R1). 2. Здесь на завтрак (T2=R1) кофе(R2), круасан (R3), и конечно же сливочное масло(R4). 3. Elle&Vire(T3=R4) - настоящее французское масло (R5). 4. Вкус его (T4) настолько изыскан, что Вам захочется попробовать снова и снова(R6). 5. Elle&Vire (T3)- привет из Франции(R5).»

В данной рекламе можно проследить разные типы прогрессии тем. Сквозной темой является сливочное масло. Она являясь ремой (R4) второго предложения, становится темой третьего (простая линейная прогрессия). Но кроме этого можно уследить становление этой темы сквозной, так как она встречается в третьем и пятом предложениях. Кроме того, в этом тексте происходит принцип замены. Между первым и вторым предложением происходит единственная простая линейная прогрессия. Но гипертемой остаётся мороженное, что соответствует 4 типу прогрессия.

СЛЕДУЮЩИЙ ТЕКСТ РЕКЛАМИРУЕТ МОРОЖЕННОЕ DAIRY CLASSIC

Уже 20 лет(T1) я дарю людям счастье(R1). Здесь же наш продукт (T3) проходит самый важный контроль качества(R2). Я (T4) доставляю

мороженное Dairy Classic(R3). Качество нашего продукта(T5=R2) оценивается по многим критериям(R4). Доставлять вовремя мороженное в разные уголки нашей Родины(T6) – моя профессия(R5). Так приятно(T7) делится с людьми кусочком счастья(R6). Контроль (T8=R2) пройден(R7). Dairy Classic (T6= R3) – 20-лет вместе с Вами (R8).

В отличие от первого текста мы не видим дословного повторения гипертемы «Мороженное Dairy Classic». Но темы (T3, T5 и T6) прямо или косвенно повествуют о предмете рекламы, т.е. мы можем наблюдать прогрессию со сквозной темой, путем замены предмета рекламы другими синонимичными словами. Кроме того, очень часто встречается простая линейная прогрессия, которая прерывается другой темой, в которых темой становится тема предыдущего предложения. Между первыми вторым предложениями наблюдается тематический скачок. Если вначале речь идет о работнике, то далее темой становится контроль качества. Это соответствует пятому типу тематической прогрессии.

Следующая реклама является отличным примером для пятого типа прогрессии темы, т.е. прогрессия с тематическим скачком:

1. «Else tea (T1) – чай мечты (R1). 2. Жажду (T2) утоляем мы (R2). 3. Else tea (T1) – вкус мечты (R3). 4. Фруктов аромат (T3) вдохни (R4). 5. Else tea (T1)».

В данном примере мы можем уследить простую линейную прогрессию и прогрессию с тематическим скачком. Тематический скачок происходит во втором предложении, где адресат рекламы видит связь между жаждой и словом чай в предыдущем предложении. По этой причине связь между первым и вторым предложениями кажется и считается логичным. В четвертом предложении происходит замена названия чая словосочетанием «фруктов аромат», что соответствует принципу замены, который встречался нам в первом примере. Автор ставит себе целью убедить потенциального покупателя, что у данного чайного напитка присутствует не только вкус, но и аромат фруктов. Комбинация разных типов прогрессии тем дает очень отличный результат. Результатом является связанные между собой предложения, который в сумме дают связный рекламный текст.

Исходя из этого анализа можно сказать, что развертывание тем рекламных текстов происходит по разным типам. В них наблюдается простая линейная прогрессия, прогрессия со сквозной темой, прогрессия с производной темой и прогрессия с тематическим скачком. Особенностью рекламных текстов является комбинация этих типов, что делает текст связанным и интересным для целевой аудитории. Изучение рекламы в данном аспекте поможет в будущем успешнее рекламировать товары не только для внутреннего, но и для внешнего рынка, что только положительно отразится на экономике.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Akhtyamov A. ANALYSIS OF TEXT PROPERTIES ON THE EXAMPLE OF ADVERTISING //Конференции. – 2020.
2. Brinker K. Linguistische Analyse des Textes. Berlin, 2010.
3. Атакьян Г. Прагматика туристической рекламы. Майкоп, 2010.
4. Кара-Мурза Е. Язык современной рекламы. Москва, 2007.

MAKTABGACHA YOSHDAGI ESHITISHIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALARGA TA'LIM – TARBIYA BERISH

Aralova Iroda Meliqo`zi qizi

JDPU maxsus pedagogika kafedrası o`qituvchisi

Ashirboyev Anvar

*JDPU Pedagogika –psixologiya fakulteti Maxsus pedagogika
(logopediy)yo`nalishi 2-bosqich magestri*

Annotatsiya: *Bugungi kunda maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq o`stirishdagi ayrim muammo va eshitishda nuqsoni bo`lgan bolalardagi kamchiliklar chiroyli qilib yoritilgan. Oilada ota – onaning farzandtarbiyasi bilan birga bola bilan qanday gaplashish, unga ertaklar aytib berishi hamda tarbiyachilarni mohirona faoliyatiga oydinlik kiritib berilgan. Oilada va bog`chada nutqida nuqsoni bo`lgan bolalarga tavsiya va takliflar berilgan.*

**Kalit so`zlar:** *Suyrdopedagogika, jarayon, fan, nutq, oila, nuqson, talaffuz, ong, aql, ta`lim – tarbiya.*

Maxsus pedagogika tarmog`i – surdopedagogika (lot. «surdus»-karlik), eshitishda nuqsoni bo`lgan bolalar va katta kishilarning rivojlanishi, ularga ta`limtarbiya berish qonuniyatlarini o`rganuvchi fan (maxsus pedagogika tarmog`i). Eshitishda nuqsoni bo`lgan ilk va maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning rivojlanishi, ularga ta`lim-tarbiya berish jarayonlari va qonuniyatlari – maktabgacha surdopedagogika fanining predmeti hisoblanadi. Maktabgacha davr eshitishda nuqsoni bo`lgan bolaning rivojlanishida muhim ahamiyatga egadir, zero korreksionpedagogik tadbirlarning barvaqt boshlanishi bola o`sisidagi kamchiliklarining oldini olishga, shuningdek, ijtimoiy faol, har tomonlama rivojlangan shaxsni tarbiyalashga yordam beradi. Maktabgacha surdopedagogikaning alohida fan sifatida o`rganilishi, eshitishda nuqsoni bo`lgan bolalarning yosh davrlariga xos jismoniy, psixik va fiziologik xususiyatlarning mavjudligi, bolalar turmushini tashkil etish va qulay ta`lim-tarbiya shart-sharoitlarini yaratishda ushbu omillarni hisobga olish zarurligi bilan belgilanadi. Eshtishda nuqsoni bo`lgan bolalarning rivojlanish xususiyatlari va imkoniyatlari, ularga ilk davrdan boshlab korreksion-pedagogik yordam ko`rsatish zaruratidan kelib chiqqan holda belgilanadi. Eshitish qobiliyatining pasayishi bolaning umumiy va psixik rivojlanishiga, eng asosiysi nutqining shakllanishiga “Talqin va tadqiqotlar” ilmiy-uslubiy jurnali salbiy ta`sir ko`rsatadi. Eshitmaydigan va zaif eshituvchi bola maxsus o`rgatib borilmasa, u gapira olmaydi, atrofdagilar bilan muomalada esa chegaralangan miqdordagi imo-ishoralardan foydalanadi. Bolalar kundalik hayotida kattalarga taqlid qilgan holda oddiy amaliy faoliyat turlarini bajara oladilar, turli buyumlarning funksional vazifalarini o`zlashtiradilar va ulardan to`g`ri foydalanadilar, o`z-o`ziga xizmat ko`rsatish malakasini egallab oladilar. Bunday bolalarga maxsus ta`lim berish shart-

sharoitlari yaratilmagan holda, ular o'zgaralar nutqini idrok eta olmasligi oqibatida sensor va aqliy rivojlanishi so'zlashuv nutqning ta'sirisiz kechadi. Shunday qilib, eshitish qobiliyatining pasayishi va nutqiy rivojlanishning buzilishi oqibatida bolaning rivojlanishi to'xtamas-da, ancha cheklanib qoladi. Demak, bolalarning risoladagidek rivojlanishi uchun, me'yorda eshitadigan bolalardan-da ko'proq maxsus ta'lim-tarbiya sharoitlarini yaratish talab etiladi. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarga ilk yoshdan boshlab maxsus ta'lim-tarbiya berilgan holda, ularning umumiy rivojlanishidagi orqada qolishning oldini olish, mavjud nuqsonlarni korreksiyalash va ularning har tomonlama kamol topishini ta'minlash mumkin bo'ladi. Pedagogikada tarbiya qonuniyatlari to'g'risidagi fan sifatida hodisalarning keng doirasi qamrab olinadi va turli sharoitda ta'lim-tarbiyani tashkil etish masalalari ishlab chiqiladi. Maktabgacha surdopedagogika fani pedagogika fanining umumiy qonuniyatlariga asoslangan holda rivojlanadi. Maktabga surdopedagogikaning ilmiy-metodologik negizini falsafa tashkil etadi, zero, falsafa tarbiyaning maqsad va vazifalarini o'rganish metodologiyasini belgilaydi, tarbiya masalasiga ilmiy asoslangan holda yondashish imkoniyatini beradi. Ma'lumot va ta'lim nazariyasi bo'lgan didaktika surdopedagogika fanlari tizimiga kiradi. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish mohiyati, qonuniyatlari, tamoyillari va istiqbollari o'rganish didaktikaning vazifasiga kiradi. Shu asosda ta'limning maqsadi, mazmuni, prinsiplari, metodlari, tashkiliy shakllari va vositalari ishlab chiqiladi. Surdopedagogika fani didaktik masalalarni ishlab chiqishda, masalan, axloqiy tarbiya masalalarini o'rganishda, estetik tarbiyaning maqsadi, yo'llari va usullarini belgilashda etika faniga asoslanadi. Maktabgacha surdopedagogika fani umumiy, maktabgacha va maxsus psixologiya fanlari bilan bevosita bog'liqdir. Psixologiya, insonning psixik rivojlanish qonuniyatlarini filogenez va ontogenezda o'rganuvchi fan sifatida, insonning rivojlanishi, tarbiyalanishi va atrofmuhit bilan o'zaro munosabatlari chog'ida shakllanadigan psixik jarayonlar (idrok, sezgi, tafakkur, xotira, tasavvur, his-tuyg'u, iroda va hokazo)ni o'rganadi. Surdopedagogika ulardan foydalanib, eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalar ta'limining mazmuni va metodlarini ishlab chiqadi. Maktabgacha surdopedagogika fanida psixologlar L.S.Vigotskiy, I.M.Solovev, T.V.Rozanovalarning, ilmiy nazariyalariga ko'ra psixik va jismoniy rivojlanishidagi "Talqin va tadqiqotlar" ilmiy-uslubiy jurnali kamchilik bolaning jismoniy va psixik rivojlanishining buzilishiga olib kelsa, bunday bola anomal deb hisoblanadi. Eshitishning pasayishi bolaning nutqiy rivojlanishiga salbiy ta'sir etadi: nutqning muloqot qilish, idrok etish, fikrlash, bilish faoliyatini rivojlantirish vositasi sifatida rivojlanishiga to'sqinlik qiladi. Ta'lim muassasasida pedagogik jarayonni to'g'ri tashkillashtirish, eshitishning pasayishi bilan bog'liq umumiy va xususiy jihatlarni tushunish uchun maktabgacha yoshdagi bolalarning psixik rivojlanish xususiyatlarini bilmoq zarur. Zaif eshituvchini tekshirish jarayonida eshituvchidan foydalangan holda nutqni idrok etish imkoniyatlari aniqlanadi. Zaif eshituvchining birinchi darajasida, eshituvning pasayishi 50 db dan oshmaganda, bola 1-2 metrdan uzoq masofada gaplashish balandligidagi nutqni aniq qabul qila

olgan sababli, nutqiy muomalaga kirisha oladi. Zaif eshituvchining ikkinchi darajasida, ya'ni eshituv 50–70 dbgacha pasayganda, so'zlashuv, nutq 1 metr dan uzoq bo'lmagan masofadan qabul qilinganligi sababli, nutqiy muomala qiyinlashadi. Zaif eshituvchining 3-darajasida, ya'ni eshituvning pasayishi 70 db dan ortganda, nutqiy muloqot buziladi, sababi, gaplashish balanligidagi so'zlashuv nutq quloq yonida ham noaniq idrok etiladi. Ma'lumki, eshituv holati 15-20 db ga pasayishi bilan, nutqni egallashda qiyinchiliklar vujudga keladi. L.V.Neyman ushbu holatni «normal eshituvchi va zaif eshituvchining chegara holati» deb hisoblaydi. L.V.Neyman tasnifiga ko'ra zaif eshituvchi va karlik o'rtasidagi shartli chegara 85 db doirasida bo'ladi. Eshituv holatining pasayishi karlik darajasida bo'lgan holda, nutqni mustaqil ravishda (tabiiy) o'rganish imkoniyati bo'lmaydi. Idrok etilayotgan tovushlar chastotasining doirasiga qarab 4 guruhdagi kar bolalar farqlanadi: 1-guruh – eng past chastotali tovushlarni idrok etadigan bolalar (125-250 Gs). 2-guruh – 500 Gs gacha bo'lgan chastotalarni idrok etadigan bolalar. 3-guruh – 1000 Gs gacha bo'lgan chastotalarni idrok etadigan bolalar. 4-guruh – keng diapazondagi chastotalarni, ya'ni 2000 Gs va undan balandroq tovushni idrok etadigan bolalar. Eshitish qoldiqlari minimal bo'lgan (1-2 guruhdagi) kar bolalar yaqin masofadan qattiq tovushlarni (baqiriq, parovoz qichqirig'i, nog'ora ovozi) idrok etishga qodir bo'ladilar. 3-4 guruhdagi kar bolalarning eshitish qoldiqlari sezilarliroq bo'ladi, shu sababli ular kichik masofadan turli chastotalar ovozlari (turli musiqa asboblari va o'yinchoqlar, hayvonlarning qattiq hayqirishi, ayrim maishiy tovushlar: qo'ng'iroq, telefonning jiringlashi)ni idrok etib, farqlay oladilar. 3-4 - guruh kar bolalar tanish bo'lgan bir nechta so'z yoki bo'g'inlarni farqlay oladilar. Shunday qilib, barcha kar bolalar turli miqdordagi eshitish qoldiqlariga ega bo'ladilar. Maxsus eshitish qobiliyatini rivojlantirish bo'yicha mashg'ulotlar borliqdagi tovushlarni bilishga xizmat qiladi hamda og'zaki nutqni rivojlantirishga “Talqin va tadqiqotlar” ilmiy-uslubiy jurnali №15 49 yordam beradi. Hozirgi kunda tibbiyot muassasalarida eshituv holatini baholashda Xalqaro tasnif ko'rsatkichlaridan foydalaniladi. Ushbu tasnifga ko'ra eshituvning o'rtacha pasayishi 500, 1000, 2000 Gs chastotalarda aniqlanadi. Zaif eshituvning 1-darajasi – eshituvning pasayishi 40 db dan oshmaydi. Zaif eshituvning 2-darajasi – eshituvning pasayishi 40 db dan 55 db gacha bo'ladi. Zaif eshituvning 3-darajasi – eshituvning pasayishi 55 db dan 70 db gacha bo'ladi. Zaif eshituvchilikning 4-darajasi – eshituvning pasayishi 70 db dan 90 dbgacha bo'lishi bilan ifodalanadi. Eshituvning pasayishi 90 dbdan o'tib ketsa, bunday holat «karlik» deb tafsiflanadi. Eshitish qobiliyati buzilgan bolalar uchun maktabgacha ta'lim va maktab ta'limi tizimini yaratishda, bolalarni saralash mezonlarini belgilashda, differensial ta'limni yaratishda, samarali ta'lim-tarbiya usullarini tanlashda R.M.Boskis (1963y) klassifikatsiyasi muhim ahamiyat kasb etadi. L.S.Vigotskiyning bola psixikasining rivojlanishidagi birlamchi va ikkilamchi defektlar to'g'risidagi nazariyasiga asoslanib, R.M.Boskis, eshitishdagi nuqsonlarni farqlash bo'yicha pedagogik tasniflash mezonlarini ishlab shiqdi. 1. Bola eshituv analizatorining buzilishi, kattalarning xuddi shunday buzilishidan keskin farq qiladi.

Katta kishilarning eshitishi pasaygan holda eshituv yordamidagi nutqiy muloqot buziladi. Ilk davrda eshituvning pasayishi, bolalarning psixik rivojlanishiga ta'sir etadi, rivojlanishidagi ikkilamchi nuqsonlarini keltirib chiqaradi. 2. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolaning rivojlanishini to'g'ri tushunish uchun, ular tomonidan mustaqil ravishda nutqni egallash imkoniyatlarini hisobga olish muhimdir. Eshituv qobiliyatining cheklanishi nutqning egallanishiga va to'laqonli nutqiy muloqotga to'sqinlik qiladi. Og'zaki nutqning orqada qolishi yoki umuman yo'qligi, yozma nutqning egallanishiga, o'qiyotgan narsalarni tushunishiga, o'z fikrini yozma bayon etishiga, turli sohalardan bilim egallashiga yo'l bermaydi. 3. Eshituv holati va nutq o'zaro bog'liqdir. Bir tomondan, eshituvning pasayishi nutqning tabiiy ravishda o'sishiga to'sqinlik qiladi; ikkinchi tomondan eshitish qobiliyatining to'laqonli ishlatilishi bolaning nutqiy saviyasiga bog'liqdir. Nutq qanchalik yaxshi rivojlangan bo'lsa, eshituv qobiliyatidan foydalanish imkoniyatlari shunchalik kengayadi. 4. Eshituv qobiliyati buzilgan bolalar eshituvning pasayishi va nutqiy saviyasiga ko'ra xilma-xil bo'ladilar. Nutqning turli saviyada bo'lishi quyidagi omillarga bog'liqdir: a) eshitishning pasayish darajasiga; b) nuqsonning paydo bo'lishiga; v) eshituv nuqsonining paydo bo'lishidan keyingi pedagogik shart-sharoitlarga; g) bolaning alohida xususiyatlariga. Ko'rsatilgan omillarning har biri bolaning nutqini baholashda muhim ahamiyatga ega. Eshitish qobiliyati qanchalik ko'p shikastlansa, nutqqa shunchalik "Talqin va tadqiqotlar" ilmiy-uslubiy jurnali №15 50 ko'p zarar tegadi. Eshitish qobiliyati og'ir darajada pasaygan holda maxsus o'qitishsiz umuman rivojlanmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'lim to'g'risidagi Nizom.
2. Asqarxo'jayeva M. Bog'chalarda o'zbek tilini o'rganish. Bolalar bog'chalari tarbiyachilari uchun metodik qo'llanma.
3. Z.Irohimova, M.G'aybullayeva. bolalar bog'chalari uchun dasturlar. Tevarak – atrof bilan tanishtirish, nutq o'stirish, badiiy adabiyot.
4. D.R.Babayeva. Nutq o'stirish metodikasi.
5. Olimov X.O., U.X.Olimov Psixiatriya klinikasining muqaddimasi Toshkent, 1997.
6. Korkina M.B., Tsivilko M.A., Marilov V.V., Kareeva M.A. Praktikum po psixiatri. Moskva, 1986

LOGOPEDIK ISHLARNI RIVOJLATIRISHDA TARBIYACHI-PSIXOLOG NUTQIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALAR BILAN ISHLASHGA KOMPLEKS YONDASHUVI

Egamberdiyeva Shahnoza Akbar qizi

Jizzax viloyati, Jizzax shahar Jizzax Davlat Pedagogika Universiteti maxsus pedagogika kafedrasida stajyor o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada logopedik ishlarni rivojlatirishda tarbiyachi-psixolog nutqida nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlashga kompleks yondashuvi yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *Nutq, nutq terapiyasi, ijtimoiy muhit, dislaliya, dizartriya, duduqlanish, alaliya, logopedik mashg'ulotlar, artikulyatsion mashg'ulotlar, ovoz, fonematik nutqni rivojlantirish.*

Annotation: *In this article, the educator-psychologist's comprehensive approach to work with speech-impaired children is highlighted in the development of speech therapy.*

Keywords: *Speech, speech therapy, social environment, dyslalia, dysarthria, stuttering, alalia, logopedic training, articulatory training, development of voice, phonemic speech.*

Аннотация: *В данной статье освещается комплексный подход педагога-психолога к работе с детьми с нарушениями речи в развитии логопедической помощи.*

Ключевые слова: *Речь, логопедия, социальная среда, дислалия, дизартрия, заикание, алалия, логопедический тренинг, артикуляционный тренинг, развитие голоса, фонематическая речь.*

Nutq terapiyasi-bu tuzatuvchi ta'lim va tarbiya vazifalari bajariladigan pedagogik jarayon. Tuzatish darslarini tashkil etish jarayonida umumiy didaktik printsiplarga katta e'tibor beriladi: ta'lim tabiati, ilmiy tabiati, tizimliliigi va izchilligi, kirish imkoniyati, ko'rinishi, ongi va faolligi, kuchi, individual yondashuvi, logoped ham maxsus printsiplarga asoslanadi: yetiopatogenetik (nutqning yetiologiyasi va mexanizmlarini hisobga olgan holda buzilishlari), izchillik va nutq buzilishlari, murakkablik, differensial yondashuv, bosqichma-bosqich, rivojlanish, ontogenetik xususiyatlarni hisobga olgan holda, faoliyatga yondashish, temporal yechimdan foydalanish, nutq malakalarini shakllantirish . tabiiy nutq aloqasi kontekstida.

Nutqning buzilishlarini bartaraf etishda ularning paydo bo'lishini belgilaydigan etiologik omillarning umumiyligini hisobga olish kerak. Bu tashqi, ichki, biologik va ijtimoiy-psixologik omillar.

Shunday qilib, dislaliya bilan noto'g'ri luqma tovushlarni artikulyatsiyasini buzishga, artikulyatsion vosita mahoratining rivojlanmaganligiga sabab bo'ladi.

Bunday holda, okklyuziyani normallashtirish uchun logoped ortodontik aralashuv bilan birlashtiriladi.

Dislaliyaga, boshqalarning bolaning nutqiga etarlicha e'tibor bermasligi, ya'ni ijtimoiy omil ham sabab bo'lishi mumkin. Bunday holda, logopedik ish bolaning ijtimoiy muhit bilan nutq aloqalarini normallashtirishga, nutq motorikasini rivojlantirishga, fonemik in'ikosga qaratilgan.

Etiologik omillarning xususiyatiga qarab, duduqlanishni yo'q qilish bo'yicha ish turli yo'llar bilan tuzilgan. Funktsional xarakterga ega bo'lgan holda, asosiy e'tibor duduqlarning nutq aloqasini normallashtirish, ijtimoiy muhitga ta'siri va psixogen alomatlarini yo'q qilishga qaratiladi. Organik tabiat bilan ta'sir vosita alomatlarini normallashtirishga ko'proq yo'naltiriladi.

Bir qator holatlarda logoped turli xil tibbiy aralashuvlar (dori-darmon, psixoterapevtik va boshqalar) bilan birlashtiriladi.

Dislaliyada tovushlarning almashinishi eshitishning farqlanishining noto'g'riligi, tovushlarni quloqqa nisbatan kamsitilmasligi yoki ingichka artikulyatsion harakatlarning rivojlanmaganligi sababli bu tovushlarni almashtirilishi natijasida yuzaga kelishi mumkin. Dislaliyani bartaraf etishda asosiy ta'sir yetakchi buzuqlikka ta'sir qiladi - eshitish differentsiatsiyasining shakllanmaganligi yoki artikulyar motorikaning rivojlanmaganligi.

O'qish buzilishi (disleksiya) bilan tashqi mexanizmga o'xshash tashqi belgilar ham kuzatilishi mumkin. So'zning tuzilishining buzilishi ba'zi hollarda tovushlarni tahlil qilish va sintez shakllanmaganligi sababli, boshqalarda - morfologik tahlil va sintezning rivojlanmaganligi (prefikslar, qo'shimchalar, oxirlarning buzilishi) tufayli kuzatilishi mumkin.

Ushbu holatlarda logoped ishining maqsadi nafaqat nutq jarayonini rag'batlantirish va faollashtirish, balki oddiy nutq mexanizmlarini shakllantirish bo'ladi.

Tizimli yondashuv printsipli logopedik ishdagi nuqson tuzilishini hisobga olish, yetakchi buzuqlikni, birlamchi va ikkilamchi simptomlarning nisbatini aniqlash zarurligini nazarda tutadi.

Nutq tizimini tarkibiy va funktsional tashkil etishning murakkabligi nutq faoliyatining buzilishini umuman uning individual aloqalarini ham buzgan holda aniqlaydi. Bu nutqning buzilishlarini bartaraf etishda nutqning barcha tarkibiy qismlariga ta'sirining ahamiyatini belgilaydi.

Dizartriya yetakchi buzilish nutq apparati mushaklarining falaji va pareziyasi tufayli nutqning fonetik tomonining buzilishi hisoblanadi. Ammo dizartriya bilan nafaqat fonetik tomon, balki leksik zaxirani, shuningdek nutqning grammatik tuzilishini buzish mavjud. Shuning uchun dizartriya bilan logoped nafaqat fonetik tomonning buzilishini korreksiyalashga, balki umuman nutqni rivojlantirishga qaratilgan.

Ko'p nutq buzilishlari turli xil aqliy va asab-psixologik buzilishlar tarkibida namoyon bo'ladi. Nutqning buzilishi aksariyat hollarda sindrom bo'lib, uning

tarkibida nutq va nutqsiz alomatlar o'rtasidagi murakkab va noaniq aloqalar ajralib turadi. Bu har tomonlama (tibbiy-psixologik-pedagogik) ta'sirga bo'lgan ehtiyojni aniqlaydi, ya'ni individual nutq va nutqiy bo'lmagan alomatlar va alomatlar guruhlari o'rtasidagi o'zaro ta'sirning xususiyatini hisobga olgan holda, umuman butun sindromga ta'sir qiladi.

Masalan, alaliya miyaning tanlangan organik shikastlanishi natijasida paydo bo'ladi va nutqda ham, nutqda ham simptomlarning butun majmuasida namoyon bo'ladi. Alaliyaning nutq simptomatologiyasi lingvistik naqshlarni o'zlashtirish va ularning noto'g'ri ishlatilishida, agrammatizmlarda, so'zning bo'g'inli tuzilishining buzilishi, ovozning talaffuzi buzilganligi va boshqalar bilan ifodalanadi. Motor alaliyasi bilan nevrologik alomatlar kuzatiladi, kognitiv faoliyatning xususiyatlari va boshqa ruhiy jarayonlar, shaxsning shakllanishidagi og'ishlar kuzatiladi. Shuning uchun alaliyani yo'q qilishda murakkab ta'sir zarur.

Duduqlanish, shuningdek, disontogeneznining murakkab simptom majmuasidir, unda motor va ruhiy alomatlar kuzatiladi. Bu duduqlanishni, shu jumladan tibbiy va ko'ngilochar ishlarni, psixoterapiyani, nutq ustida ishlashni, ijtimoiy muhitga ta'sirni va hokazolarni yo'q qilishga qaratilgan kompleks yondashuvni belgilaydi.

Murakkab tibbiy-psixologik-pedagogik ta'sir barcha murakkab nutq buzilishlarini bartaraf etishda juda muhim, ammo bu ayniqsa dizartriya, duduqlanish, alaliya, afaziyani yo'q qilishda muhim ahamiyatga ega.

Nutqni buzilishining turli shakllarini bartaraf etish bo'yicha logoped ishlarining tizimi, uni belgilaydigan ko'plab omillarni hisobga olgan holda, farqlanadi. Differentsial yondashuv buzilishning etiologiyasi, mexanizmlari, alomatlari, nutq nuqsoni tuzilishi, bolaning yoshi va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Nutqning buzilishlarini korreksiyalash jarayonida g'ayritabiiy bolalar rivojlanishining umumiy va o'ziga xos xususiyatlari hisobga olinadi.

G'ayritabiiy bolalarning turli toifalaridagi (aqli zaif, aqli zaif, miya yarim falaji bo'lgan, eshitish qobiliyati zaif, ko'rish qobiliyati past bo'lganlar, ko'r va boshqalar) nutqning buzilishini korreksiyalash bo'yicha logoped ishlari o'zlarining o'ziga xos xususiyatlariga ega, bu ularning sensorimotor va aqliy rivojlanish xususiyatlari bilan bog'liq. Logoped jarayonida nutqning rivojlanish darajasi, kognitiv faolligi, ayniqsa, bolaning hissiy sohasi va motorli ko'nikmalarini hisobga olish kerak.

Logoped - bu maqsadga muvofiq, murakkab tashkil etilgan jarayon bo'lib, unda turli bosqichlar ajratiladi. Ularning har biri o'ziga xos maqsadlari, vazifalari, korreksiyalash usullari va usullari bilan tavsiflanadi. Bir bosqichdan ikkinchisiga o'tish uchun zarur shart-sharoitlar izchil shakllantirilgan. Masalan, dislaliyani yo'q qilish bo'yicha ish quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi: sozlash, avtomatlashtirish, tovushlarni farqlash.

Logoped, aniq usul va usullardan foydalangan holda, bola tomonidan tovushni to'g'ri talaffuz qilish, uni avtomatlashtirishga erishadi. Asosiy vazifa - og'zaki muloqot jarayonida to'g'ri talaffuz mahoratini mustahkamlash. Ovozlarni almashtirish yoki aralashtirishda tovushlarni farqlash zarur.

Gapirish terapiyasi ontogenetik printsiptga asoslanib, nutqning turli xil shakllari va funktsiyalarini shakllantirish shakllari va ketma-ketligini hisobga oladi.

Shunday qilib, bolada bezovtalanadigan tovushlar ko'p bo'lgan hollarda, masalan, hushtak, hushtak, r, ishdagi ketma-ketlik ularning ontogenezdagi paydo bo'lishi (sibilant, sibilant, r). Alaliya bilan og'zaki nutq sintaksisini shakllantirish jarayonida ontogenezdagi har xil turdagi jumalarning paydo bo'lishi ketma-ketligi hisobga olinadi.

Nutqning to'g'ri nutq ko'nikmalarini, nutq shakllari va funktsiyalarini shakllantirish ontogenezdagi ham soddan murakkabga, konkret dan mavhumga, mashg'ulot shakllardan samarasizga, vaziyatli nutqdan kontekstga, semantik munosabatlarni o'zlashtirishdan nutqning (lingvistik) birliklarning rasmiy belgilarini o'zlashtirishga qadar amalga oshiriladi. ...

Logoped ishida muhim o'rinni shaxsni korreksiyalash va umuman olganda tarbiyalash egallaydi, nutq buzilishining turli shakllari bo'lgan bolalarda shaxsni shakllantirishning o'ziga xos xususiyatlari, shuningdek, yosh xususiyatlari hisobga olinadi.

Miyaning buzilishi (alaliya, afazi, duduqlanish, dizartriya) bilan bog'liq nutq buzilishlarini korreksiyalashda shaxsiy xususiyatlarni hisobga olish alohida ahamiyatga ega. Bunday holda, buzilishning simptomatologiyasida miyaning organik shikastlanishi va ikkilamchi qatlamlarning tabiati tufayli asosiy xarakterga ega bo'lgan shaxsni shakllantirishning aniq xususiyatlari qayd etiladi.

Bu shuni anglatadiki, duduqlanadigan bolalarda shaxsning nomuvofiq rivojlanishi, uning individual tomonlarining notekis rivojlanishi va shaxslararo munosabatlarning buzilishi mavjud.

Nutq buzilishi bo'lgan bolaga ta'siri uning atrofidagi odamlar bilan ijtimoiy munosabatlarni normallashtirish bilan bog'liq.

Nutq buzilishlarini tuzatish yyetakchi faoliyatni hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda bu analitik va sintetik faoliyat, vosita mahoratini, hissiy sohani rivojlantirish, so'z boyligini boyitish, lingvistik naqshlarni o'zlashtirish va bola shaxsini shakllantirish vositasiga aylanadigan o'yin faoliyati jarayonida amalga oshiriladi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR ROYXATI:

III. Maxsus adabiyotlar.

1- Ahmedova x. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida suhbat o'tkazish metodikasi. - T.: o'qituvchi, 2015, 32 b.

2- Ayupova M.Yu. "Logopediya" darsligi. O'zbekiston faylasuflar milliy jamiyati nashriyoti, Toshkent -2007y.

3- Po'latova P. M. Maxsus pedagogigka – T.: 2005.

4- Mahkamjonova K.M., G'ulomov I.R. "Kichkintoylar uchun xalq xarakatli o'yinlari". Metodik qo'llanma. –T.: 2018.

5- Bekker K.P., Sovak M. Nutq terapiyasi. M.: Tibbiyot, 2018. - 288 b.

AXBOROT TEXNOLOGIYALARI YORDAMIDA YAPON TILI DARSLARINI OLIB BORISH

Jo'ramurodova M

SamDChTI magistranti

Juramurodov D

Samarqand davlat chet tillar instituti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada yapon tilini o'qitishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan va zamonaviy metodlardan foydalanish, dars jarayonlarini samarali tashkil etish usullari, mazmun va mohiyati yoritildi.*

Kalit so'zlar: *kommunikatsiya texnologiyalari, axborot oqimi, mustaqil mashg'ulotlar, an'anaviy ta'lim.*

Ta'lim jarayonida axborot – kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish zamon talabidir. O'qitishning zamonaviy usullari va axborot – kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llamasdan turib, o'qituvchi o'z kasbiy faoliyatida samarali natijalarga erisha olmaydi. Ammo bunda ta'limning maqsad va mazmuni, usul va vositalari hamda tashkiliy shakllarini to'g'ri tanlash muhim ahamiyatga ega.

Axborotlar oqimining ortib borishi va ta'lim metodlarining murakkablashishi bilan ta'limni asosan an'anaviy usulda tashkil etish tobora qiyinlashib bormoqda. Axborot texnologiyalari vositalari o'quv jarayonida alohida ahamiyatga ega bo'lib, ta'lim sohasi uchun nihoyatda keng imkoniyatlarni taqdim qiladi.

Yapon tilini o'rgatish va o'rganish jarayonida axborot texnologiyalarining qanday foydali tomonlari bor? Ularning foydali tomonlari shundaki, ular o'z navbatida fanga nisbatan qiziqishni yuzaga keltiruvchi eng muhim omillardan biridir. Chunki, axborotlarning jamlanganligi, ko'rgazmaliligi, ya'ni turli xil taqdim etish imkoniyatlarining mavjudligi, animatsiyalardan foydalanish, ta'lim-tarbiya oluvchilarning yoshi va fiziologik xususiyatlariga mos axborotlarni taqdim etib borish talabalarda ta'limga bo'lgan qiziqishni va bilim olishga bo'lgan ichki harakatlantiruvchi kuchlarni yuzaga keltiradi. Axborotlashtirish axborot jarayonlarini rivojlantirish vosita va sharoitlarining butun majmui bo'lib, tegishli texnik, bazani yaratish, tashkiliy, iqtisodiy, madaniy-ma'rifiy islohotlar qilishni o'z ichiga oluvchi jarayon bo'lib, u ta'limni texnologiyalashtirishga keng imkoniyatlar yaratadi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari auditoriya va mustaqil mashg'ulotlarni yanada qiziqarli va ishonchli, o'rganiladigan axborotning katta oqimini oson o'zlashtiriladigan qilish imkonini beradi.

Yapon tilini o'rganish jarayoni talabalarda qiyinchiliklar tug'dirishi mumkin. Chunki yapon tilidagi kelishiklarni, so'zlashuvning hurmat shaklini va ayniqsa "Kanji" -漢字 (yapon ieroglifi)larni o'rganish ancha murakkab. Bunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining yordami kerak bo'ladi. Negaki axborot texnologiyalari ta'lim oluvchining xatti-harakatiga zudlik bilan javob berish, turli

toifadagi ta'lim oluvchilar uchun materialni takrorlash, tushuntirish, puxtaroq tayyorgarlikka ega bo'lgan ta'lim oluvchilar uchun yanada murakkab va o'ta murakkab materialga o'tish imkoniyatini ta'minlaydi. Bunda individual sur'atlarda o'qitish oson va tabiiy tarzda amalga oshiriladi.

Yapon tili darslarini axborot – kommunikatsiya texnologiyalari asosida o'qitish o'qituvchi va ta'lim oluvchilar ishini ancha osonlashtiradi va quydagi imkoniyatlarni yaratadi:

- O'qituvchini takrorlanuvchi mehnatdan xalos etadi va uning vaqtini tejaydi;
- yaqqol tasvirlar natijasida talabalarda fazoviy tasavvurlar shakllanadi;
- Talabalarning ish tartibini tez o'zlashtirishini ta'minlaydi;
- Fanga oid nazariy ma'lumotlar ko'rgazmali vositalar (rangli tasvirlar, ularning fazoviy ko'rinishlari) yordamida tushuntiriladi va natijada talabalarda ilmiy bilishga ehtiyoj ortadi;

Texnologiyalar takomillashib borgani sari o'qituvchining roli ta'lim jarayonini boshqarish bo'lib qoladi. Lekin bu holat o'qituvchining ta'limdagi o'rnini hech kamaytirmaydi va uni chetga surib chiqarmaydi. Ta'lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o'qituvchi vazifasini tubdan o'zgartiradi. An'anaviy ta'limda o'qituvchining vazifasi axborot berish (mavzuni tushuntirish, takrorlash, mustahkamlash va h.k.) bo'lsa, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari qo'llanganda bu vazifalarni kompyuter bajaradi (o'quv materialini kompyuter xotirasiga yoki SD disklarga kiritilgan bo'ladi), o'qituvchining asosiy vazifasi o'quvchining anglash faoliyatini boshqarish, o'quv jarayonini rejalashtirish va nazorat qilish bo'ladi.

Axborot texnologiyalari, kompyuterlashgan darslarning o'ziga xos tomonlari mavjuddir:

- o'quv materiallari alohida – alohida bo'laklarga (bloklarga) bo'linadi. Masalan yapon tilini o'rgatishda keng foydalaniladigan “みんなの日本語”

“Minnano Nihongo” darsligini olaylik. Ushbu kitobdagi har qanday darsni 3 ga bo'lish mumkin, ya'ni avval yangi so'zlar va ierogliflar, keyin grammatik qurilish va dialoglar;

- o'quv jarayoni ham ketma–ket olib boriladi. Proektor yordamida ierogliflarning yozilishi beriladi, yangi grammatik shakllar ko'rsatiladi, dialoglar CD disklar orqali tinglanadi va yangi so'zlar hamda grammatik shakllar yordamida tuzilgan videomateriallar ekran orqali namoyish etiladi;

- o'quvchining o'zlashtirishdagi har bir harakati nazoratga olinib, monitoring yo'lga qo'yiladi.

- o'quv – vazifani bajarib bo'lishi bilan o'quvchini o'zlashtirish uchun navbatdagi vazifa berib boriladi. Shu tariqa bosqichma – bosqich o'zlashtirishga muhit yaratilib boriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “ O'zbekiston Respublikasining jamoat ta'lim axborot tarmog'ini tashkil etish to'g'risida”gi 2005 yil 28 sentyabrdagi PQ-191-sonli qarori.
2. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch.- T.: “O'zbekiston”, 2009.
3. Begimqulov U.SH. Pedagogik ta'limda zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etishning ilmiy-nazariy asoslari.- T.: “Fan”, 2007.
4. J.Yo'ldoshev, F.Yo'ldosheva, G.Yo'ldosheva. Interfaol ta'lim sifat kafolati. – T.: 2008-yil

HISTOIRE DE LA LITTÉRATURE FRANÇAISE ET DE SON ÉVOLUTION

Jurayeva Shalolakhan Khusanboyevna

*Université d'État de Fergana,
Faculté des langues étrangères,
professeur de français*

Tokhtakoziyeva Setorakhan Shukurjonovna

*Université d'État de Fergana,
Faculté des langues étrangères
étudiante de la langue française*

Résumé: *L'article met en évidence des idées sur la période de la Renaissance, des œuvres et des écrivains brillants de la littérature française.*

Mots clés: *épopée, genre, renaissance, épigramme, tendance, poésie, essence.*

La littérature n'a cessé de changer et de se renouveler sous l'influence de l'évolution de la société à différentes époques. Par conséquent, au fil du temps, son essence et son contenu s'élargiront et continueront à se former. Cela se voit aussi dans l'exemple de la littérature française. Après tout, de nombreux genres littéraires, styles et innovations sont apparus pour la première fois dans la littérature française. Environ un millier d'artistes tels que Hugo, Balzac, Chaplin, Descartes, Molière, Vaucelin, Deport, Mariveau, Rousseau, Cazot, Alain, Dumas, Camus, Sartre, Montesquieu, Barbus, Charles Perrault et Voltaire peuvent être comptés comme des représentants éminents de Littérature française. Les œuvres de la plupart d'entre eux sont bien connues des lecteurs ouzbeks.

Si l'on regarde l'histoire, de rares légendes épiques ont commencé à apparaître dans l'histoire de la littérature française à partir des Xe-XIe siècles. Cela s'explique par le fait qu'à cette époque, les gens aimaient entendre des histoires sur leurs héros imaginaires. A titre d'exemple, on peut prendre l'épopée "Song of Roland".

La Chanson de Roland est une épopée héroïque en vieux français qui raconte la bataille entre Charlemagne et les Basques dans les gorges de Ronceval. L'ouvrage est le plus ancien exemple de la littérature française.

Le début de la Renaissance française date de l'invasion française de l'Italie sous Charles VIII en 1494, soit le milieu du XVe siècle, et le dernier fondateur de cette période est la mort du roi Henri IV.

Le fondateur de la nouvelle poésie française était Clément Marot, le poète le plus talentueux de ces décennies. Il est devenu l'auteur de nombreuses épigrammes et chansons. Les œuvres de libre-pensée n'étaient pas vaines pour le poète. Les premières éditions les plus importantes de Marot ont été publiées à Lyon en 1538 et 1544.

L'une des œuvres les plus célèbres de la Renaissance française est peut-être le livre "Gargantua et Pantagruel" de François Rabelais.

Rabelais était une personne talentueuse, et son talent était particulièrement évident en écriture. Il voyageait beaucoup, connaissait les coutumes des paysans, des artisans, des moines et des nobles. Il connaissait la langue commune, il a fait une satire brillante des gens de son temps dans son roman merveilleux et unique.

En France, au milieu du XVIIIe siècle, la littérature commence à se montrer sur les écrans supérieurs. Pendant la Grande Révolution française, les écrivains comme les publicistes ont encouragé les membres de la société à se regrouper autour de leurs idées.

La pièce "Les Noces de Figaro" de Beaumarchais, "La Chanson de la Marseillaise" de Lillie, "La Bourse du Diable" de Marat, "La Foule qui ne peut pas se réveiller au milieu de la nuit" de Robespierre y tiennent une place particulière. Dans les épopées de Pote "La Commune de Paris", "Or" d'Emil Zolya, et les romans de Maupassant, la dure vie et les injustices de la société sont critiquées. Les écrivains ont mûri.

Bref, le XIXe siècle est une période véritablement florissante pour la littérature française, qui traverse les étapes du romantisme, du réalisme et du symbolisme, et chacune de ces étapes reflète les caractéristiques propres à l'évolution de la société industrielle. Le XXe siècle a apporté avec lui des tendances complètement nouvelles qui ont radicalement changé l'approche de l'écriture.

Durant cette période, Victor Hugo devient un véritable titan de la direction romantique. L'écrivain et poète a souvent abordé des sujets historiques.

En 1831, il achève l'un de ses romans les plus célèbres, La Cathédrale Notre-Dame, qui suscite chez les lecteurs français un intérêt pour le gothique et le Moyen Âge. Plus grand que beaucoup d'œuvres d'Hugo, cet ouvrage se compose de 940 pages et de 3 sections. L'ouvrage est l'un des rares livres qui se placent au centre de la littérature française et en montrent l'importance. Le but de ce roman était de préserver les valeurs nationales françaises, malgré le fait que les grands changements survenus pendant la révolution ont eu un effet sérieux sur la culture et la façon de penser du peuple.

Ses romans suivants: "Bakhtsizlar" (1862), "Sea Workers" (1866), "93 Years" (1874) étaient empreints de sentiments d'humanité et de sympathie pour les gens ordinaires.

Un autre créateur célèbre de la littérature française est Antoine de Saint Exupéry. Les œuvres qu'il nous a laissées en héritage sont "Southern Postman" (1928), "The Little Prince" (1942), "Night Flight" (1931), "Planet of Man" (1939), "Military Pilot" (1942) et Il y a encore des œuvres inachevées comme "Castle". Bien que ces œuvres aient trouvé leur place non seulement dans l'histoire et la littérature, mais aussi dans le cœur des lecteurs ouzbeks, elles n'ont pas perdu leur valeur même aujourd'hui.

Après tout, lire des œuvres, lire des livres donne lieu à de nouvelles idées, des exemples uniques de créativité. Sur la base des réflexions et des informations ci-dessus, nous pouvons conclure que la littérature, quelle que soit la langue, la littérature de n'importe quel pays, est un outil qui pénètre dans le cœur des gens et des gens. Aimer la littérature, vivre avec elle, c'est une page écrite de la vie humaine.

REFERENCES:

1. Bouju Emmanuel, Réinventer la littérature – Démocratisation et modèles romanesques dans l'Espagne post-franquiste, Toulouse, Presses Universitaires du Mirail, 2002.

2. Christine Di Benedetto, « Roman historique et Histoire dans le roman », Cahiers de Narratologie, 15 | 2008, mis en ligne le 14 décembre 2008, consulté le 30 mars 2023.

3. Jo'rayeva SH.X. "O'ZBEK BADIY ASARDAGI QAHRAMON MAVZUSI". Science and Education. 3 (10). 664-667. 2022.

4. Jurayeva Sh.X. "CHET TILINI O'QITISHDA ELEKTRON DARSLIKLARNING AHAMIYATI". Eurasian journal of Academic research. 2021. Volume 1, Issue 8. 98-100.

5. Rahimov Zakir Azimovich, Jurayeva Shalolaxan Husanboyevna, FRENCH WRITER PROSPER MERIM HISTORICAL NOVEL THEME. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 2023/3/18, Volume 2, Issue 17, Pages 81-84.

6. Rahimov Zokir Azimovich, Jurayeva Shalolaxan Husanboyevna, NUTQNING AHAMIYATI VA UNING TURLARI, Journal of new century innovations, 2023/3/17, Volume 25, Issue 1, Pages 107-112.

7. Шалола Жураева, Мохинур Жўраева, ЗАМОНАВИЙ ТИЛШУНОСЛИК ВА ТАРЖИМАШУНОСЛИҚДА ЛУФАТШУНОСЛИКНИНГ АҲАМИЯТИ, Eurasian Journal of Academic Research, 2022/12/19, Volume 2, Issue 13, Pages 626-630.

8. Shalola Jurayeva, Zulhumor Hakimova, TARIXIY SANALAR VIKTOR GYUGONING "BIBIMARYAM IBODATXONASI" TARIXIY ROMANINING MAZMUNI SIFATIDA, Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences, 2022/12/7, Volume 1, Issue 7, Pages 36-41.

9. Jurayeva Shalolaxan Khusanboyevna, History Of the Novel and Its Importance as A Genre, Eurasian Journal of Humanities and Social Sciences 2022/2/28. volume 5 Pages 176-179

10. Shalolaxan Jurayeva, Mashhura Gofforova, APPLICATION OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGE, Models and methods in modern science 2022/12/9. Volume 1 Issue 17 Pages 16-19.

11. Shalola Jurayeva, Zulhumor Hakimova, TARIXIY SANALAR VIKTOR GYUGONING "BIBIMARYAM IBODATXONASI" TARIXIY ROMANINING

MAZMUNI SIFATIDA, Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences 2022/12/7. Volume 1 Issue7 Pages 36-41.

12. Shalola Jurayeva, Madina Abdisharipova, TARIXIY ROMANCHILIKNING BADIY XUSUSIYATLARI. Международная конференция академических наук, 2022/12/7. Volume1 Issue 32 Pages 4-9.

13. Shalola Jurayeva, Shahzoda Azimova, FRANSUZ TILIDAN O'ZBEK TILIGA O'ZLASHGAN SO'ZLARNING IFODALANISHI XUSUSIDA, Академические исследования в современной науке, 2022/12/7. Volume 1 Issue 19 Pages 45-49.

14. Shalola Jurayeva, Abbaskhan Haydaraliyev, EXPRESSION OF PROVERBS IN FOREIGN LANGUAGES AND THEIR SPECIFIC CHARACTERISTICS, Models and methods in modern science, 2022/12/7. Volume 1 Issue 17 Pages 8-11.

15. Shalola Jurayeva, Gulsanam Shavkatova, FRANSIYA ADABIYOTIDA ROMANTIZMNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI, Development and innovations in science 2022/12/7. Volume 1 Issue 17 Pages 4-7.

16. Juraeva Shalolaxan Khusanboevna, THE THEME OF A HERO IN UZBEK PRODUCTION, Proceedings of International Educators Conference 2022/10. Volume 6 Issue 8 Pages 28-31.

17. Shalola Jurayeva Xusanboyevna. Fransiya adabiyotida romantik janr va romantik san'at, Ilm fan va ta'limning rivojlanish istiqbollari 2022/3/24. Pages 69.

DUKKAKLI EKINLAR PARVARISHLASHNING TEXNOLOGIYASI**Gaybullayeva Madina***katta o'qituvchi, Farg'ona davlat universiteti,
O'zbekiston, Farg'ona sh.*

Annotatsiya: maqolada dukkakli ekinlar parvarishlashning texnologiyasi tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar: tabiat, dukkakli ekin, qishloq xo'jaligi, tuproq.

Keyingi yillarda mamlakatimiz qishloq xo'jaligini isloh qilish, xususan, sohada davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish, bozor munosabatlarini keng joriy qilish, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtiruvchi, qayta ishlovchi va sotuvchi sub'ektlar o'rtasidagi munosabatlarning huquqiy asosini mustahkamlash, sohaga investitsiyalarni jalb qilish, resurstejamkor texnologiyalarni joriy etish hamda qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqaruvchilarni zamonaviy texnikalar bilan ta'minlash borasida muayyan ishlar amalga oshirilmoqda.

Shu bilan birga, qishloq xo'jaligini rivojlantirish bo'yicha uzoq muddatga mo'ljallangan strategiyaning mavjud emasligi yer va suv resurslaridan samarali foydalanishga, sohaga investitsiyalarni keng jalb etishga, ishlab chiqaruvchilarning yuqori daromad olishiga va mahsulotlar raqobatbardoshligini oshirishga to'sqinlik qilmoqda. Shu boisdan qishloq xo'jaligida yangi islohatlarga yo'l ochib berilmoqda. Aholini oqsilga bo'lgan talabini qondirishda don dukkakli ekinlarni roli kattadir.

Dukkakli ekinlar tuproqni boyitish manbai bo'lib, ko'plari o'z ildizlarida tuganak azot to'plovchi bakteriyalarni ushlab turadi, ular havo tarkibini 78% tashkil etgan erkin N₂ ni qabul qilish xususiyatiga ega. Shu boisdan mosh, loviya, no'xat, soya va boshqa dukkakli ekinlar bizning sharoitimizda tuproqni boyituvchi ekinlar hisoblanadi. Ular bedadan so'ng muhim boyituvchi va almashlab ekishda joylashtirishda qatnashuvchi shart qilib quyilishi lozim bo'lgan ekinlardir.

Hozirgi vaqtda bedapoyalar salmog'i respublikamizda 1-5% maydonni egallayotgan bo'lsa, dukkakli ekinlar salmog'i 1%. Bu salbiy ahvolni bartaraf etmoq zarur, chunki tuproq tarkibidagi chirindi miqdori g'oyatda kamayib bormoqda. Ayniqsa oziq – ovqat tarkibidagi oqsil iste'moli past bo'lgan O'zbekistonda oqsilga boy bo'lgan ekinlarni ko'proq ekishimiz kerak, go'sht tarkibidagi 16 – 21 % oqsil dukkakli ekinlarni donida undan ko'proqdir. Masalan, moshda 26%, loviyada 20%, no'xatda 20,4%, soyada 40% oqsil bor. Agar beda pichanini olsak, 16-21% yoki go'sht bilan baravar, bug'doyda esa 12-13% arpada 11,6% sulida 9% makka donida 10,0% oqsil bor. Bundan tashqari dukkakli ekinlarni donida ko'p miqdorda vitaminlar va mikroelementlar bor, bular esa inson organizmi hamda hayvon ratsionida muhim fiziologik rol o'ynaydi.

DUKKAKLI O'SIMLIKLARNI KIMYOVIIY TARKIBI

Dukkakli ekinlar o'z tarkibida oqsilni eng ko'p ushlaydi, boshqa don ekinlaridan ikkinchi farqi oqsil tarkibida lizin, triptofan, metionin, valin va boshqalar ko'pdir. Kimyoviy tarkibini ko'zdan kechiradigan bo'lsak quyidagilarni ko'ramiz. (1-jadval)

1-jadval

DUKKAKLI EKINLARDA URUG'IDAGI OQSILNI MIQDORI

Ekinlar nomi	Oqsil	Protein	Kletchatka	Qand kul
No'xat	24	50	1,2	6,0
Loviya	23	55	1,8	6,0
Soya	39	3	20,0	5,0
Lyupin	38	3	5,0	16,0

Demak, bu ekinlarni tarkibida inson va hayvonot organizmi uchun eng zarur bo'lgan moddalar ko'p ekan, shuningdek, vitaminlar ham A, B₁, B₂, C, D, E, K, PP ko'plab uchraydi.

Bundan tashqari bu ekinlarni poya va barg qismida ham hayvonlar uchun zaruriy moddalar juda ko'pdir, masalan, 1 s mahsulotda kilogram hisobidagi ozuqa birligini oladigan bo'lsak, quyidagicha bo'lar ekan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1.Nazarov M., Mirzajonov K., Ibragimov O., Isayev S. “Dexqonchilikning tejamkor texnologiyalari”. 115 -bet. o'quv-uslubiy qo'llanma 2014 y.

3. Gaybullaeva M. F. The Role Of Biomass In Saving Natural Resources //The American Journal of Horticulture and Floriculture Research. – 2021. – T. 3. – №. 02. – C. 1-6.

4. Nazarov M., Gaybullaeva M. “The importance of using legumes today” ACADEMICIA An International Multidisciplinary Research Journal

5. Gaibullaeva M. “Methods of influence of soil powing on growth, plant development and accumulation of clubberry bacteria” EPRA International Journal of Research & Development (IJRD) oktyabr -2020. Pages 445-447

6. Gaybullaeva M., Makhsudova G., Akramov A. “Technology of grain-leguminous plant care in the hungry bush soils of Fergana region” EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR) - Peer Reviewed Journal. 616 бет.

7. Гайбуллаева М. “Адирли тупроқларда нўхотнинг тупроқ унумдорлиги ва азот тўпловчи бактерияларга таъсири” O'zbekiston qishloq va suv xo'jaligi. № 8. 2021 йил. 34 бет.

9. Назаров М., Гайбуллаева М. “Дон дуккакли ўсимликларда фотосинтез жараёнларига экологик омиллар таъсири” № 2. Агро илм журнали. 30 бет

“БОБУРНОМА” АСАРИДА ХОТИН-ҚИЗЛАР ҚАДРИНИНГ ЁРИТИЛИШИ**Қосимова Гулсанам Негматжоновна***факультетлараро чет тиллар кафедраси ўқитувчиси,
Фарғона давлат университети,
Ўзбекистон, Фарғона ш.*

Аннотация: *Мақоладан “Бобурнома” асарида хотин-қизлар масалаларининг ёритилишига оид таҳлиллар ўрин олган. Мемуар асардан маиший муаммолар ҳам ўрин олганлиги унинг ўзига хослигини белгиловчи омиллардан бири эканлиги кўрсатилган.*

Калит сўзлар: *Мемуар асар, бадиийлик, оилавий муносабатлар, хотин-қизларга муносабат, муаллиф позицияси, тарихий давр, ижтимоий-сиёсий воқелик, анъана, новаторлик, тарбиявийлик.*

КИРИШ

Бизгача етиб келган тарихий манбалар ва бадиий асарларда Шарқона одоб ва исломий ақидаларга кўра хотин-қизлар шахсияти, фаолияти ҳақида деярли маълумотлар берилмайди. Ҳатто уларнинг исмлари ҳам тўла тилга олинмайди. Масалан, Алишер Навоий ҳам ўзи мансуб бўлган Хусайн Бойқаро саройи ва расмий доираларига мансуб аёлларнинг номи ҳақида гапирмайди. Фақатгина Хадичабегимни бир неча ўринда “Маҳди улё”- яъни тахт ворисининг онаси дея тилга олиб ўтади, холос.

Мирхонд, Хондамир, Давлатшоҳ Самарқандий сингари муаррихларнинг асарлари ҳақида ҳам шундай фикрларни айтиш мумкин.

Асосий қисм. Аммо Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг “Бобурнома” асари бу борада ҳам ўзига хос ва эътиборга лойиқдир. Шоҳ ва шоир ўз замонасининг таниқли хотин-қизлари, темурийлар хонадони ва ўзи мансуб бўлган Умаршайх мирзо саройидаги аёлларга ҳам муфассал тўхталади. Уларни тарихий шахс сифатида тилга олар экан, феъл-атворлари, хулқ-одоби, юриш-туриши, ҳатто салтанат ишларига таъсирини ҳам рўй-рост айтади.

Масалан, отаси Умаршайх мирзонинг хотинлари, фарзандлари ҳақида қалам тебрата экан, мемуар асар муаллифидан тарихий воқеа-ҳодисаларнинг гувоҳи ва иштирокчисига айланади. Умаршайх мирзонинг “авлоди: уч ўғул, беш қиз мирзодин қолиб эди. Бори ўғлонларидан улуғ – мен Заҳириддин Муҳаммад Бобур эдим. Менинг онам Қутлуқ Нигорхоним эди. Яна бир ўғул Жаҳонгир мирзо эди, мендин икки ёш кичик эди, анинг онаси мўғулнинг туман бекларидан эди, Фотима Султон отлиқ. Яна бир ўғул Носир мирзо эди, онаси андижонлик эди, ғунчачи (канизак) эди, Умид отлиқ.

Бори қизларидин улуғ Хонзодабегим эди, менинг била бир туққон эди, мендин беш ёш улуғ эди. Яна бир қиз Меҳрбонубегим эрди. Носир мирзо била бир туққон эрди. Яна бир қиз Шаҳрбонубегим эрди. Яна бир қиз Ёдгор

Султонбегим эди, онаси Оғача Султон отлик ғунчачи эди Яна бир қиз Руқия Султонбегим эди, онаси Махдум Султонбегим эди, Қоракўзбегим дерлар эди.”

Келтирилган парчадан кўринадики, Бобур ўқувчини ўз оиласидаги хотин-қизлар билан таништирар экан, уларнинг исм-шарифларини, келиб чиқишини, қачон туғилганини ва тақдири нима бўлганлигини ҳам айтиб ўтади.

Бобуршоҳ учун оила, хусусан, она, опа-сингиллар ва қизларнинг шаъни, ор-номуси муқаддас эди. Шунинг учун ҳам у ўз аҳли аёлини ғанимлар кўлига асирликка ташлаб қочиб кетган темурийлар - Бадиуззамон мирзо ҳамда Музаффар мирзоларнинг қилмишини нафрат билан тилга олади. Шайбонийхон бостириб келганида “мирзоларнинг она ва эгачи-сингил ва ҳарамлари ва хотинлари тамом қалъаи Ихтиёрдинда эдиким, Олакўрғонга машҳурдур, мирзолар кеч шаҳрга етарлар, ярим кечагача отларини тиндириб, ухларлар, саҳар вақти солиб тебрарлар (жўнайдилар). Кўрғон беркитурни худ хаёл қила олмаслар. Мунча фурсат ва фуржада она ва эгачи-сингилни ва кўч ва ўғлон-ушоқни ҳам олиб чиқмай, ўзбекнинг асирлигига ташлаб қочарлар...”[1,12]

Бобур ўзининг ашаддий ғаними бўлган Шайбонийхонни ҳам хотин-қизларга нисбатан одамийликдан йироқ хатти-ҳаракатлари учун кескин қоралайди. Хадичабегимни гарчи Бобурнинг ўзи ҳам ёқтирмаса-да, Шайбонийхоннинг унга нисбатан қилган адолатсиз қилмишларини танқид қилади: “ Шайбонийхон Ҳиротни олгандин сўнг бу подшоҳларнинг зоҳ ва зоди билан ямон маош қилди. Рустойи ва нодида киши, беш кунлик ўтар дунё учун мундоқ ёмон от қозонди. Аввал буким, чирк дунё учун Хадичабегимни Шоҳ Мансур бахши кўтаргучига туттуриб, турлук-турлук қийинлар қилдирди... Яна Музаффар мирзонинг Хонзодахоним отлик ҳарамини Ҳиротни олғоч-ўқ, иддат чиқариға боқмай, никоҳ қилиб олди...”[1]

Хуросон мулкининг ҳукмдори бўлган Ҳусайн Бойқаро ҳақидаги воқеалар тафсилотлари давомида Бобурмирзо унинг хотинлари, қизлари ҳақида ҳам қизиқарли маълумотларни келтиради. Сарой хонимларининг хулқ-атворлари, саройдаги ўрни, ижтимоий-сиёсий ҳаётдаги тутган мавқелари ҳақида ҳам тўхталади. Масалан, Ҳусайн Бойқаронинг Чўлибегим исмли хотини ҳақида гапирар экан, унинг сўзга чечанлиги ҳақида “хейли сўз билур эди. Сўзга мунги йўқ эди”, дея таъриф беради.

Султон Ҳусайн Бойқаронинг яна бир хотини Санжар мирзо Марвийнинг қизи Бека Султон бегим бўлган. Бу аёл ҳақида “Бобурнома” муаллифи “кўп кажхулқ (бадфеъл) эди. Султон Ҳусайн мирзони кўп оғритур эди. Кажхулқлиғидин мирзо батанг келди, охир қўйди ва халос бўлди, не қилсин, ҳақ мирзо жониби эди”, дейилади. Шундан сўнг форс тилидаги қуйидаги байт келтирилади:

Зани бад дар саройи марди накў,
Ҳам дар ин олам аст дўзахи ў.

ТАРЖИМАСИ

Яхши кишининг уйидаги ёмон хотин шу дунёнинг ўзидаёқ унинг дўзахидир.[1]

Султон Ҳусайннинг яна бир хотини Шаҳрибону бегим бўлиб, у Абусаид мирзонинг қизи бўлган. Гарчи бу аёл Заҳириддин Бобурга амма саналса-да, Бобур унинг ўта мағрур ва калондимоғлигини очиқ-ойдин айтади. Чекмон уруши пайтида сарой хонимлари маҳофа (тахтиравон)дан тушиб, отга минганларида у бу ишни қилмайди. Буни эшитган Ҳусайн мирзо уни талоқ қилади.

“Бобурнома”даги энг муҳим маълумот бу Хадичабегим ҳақидадир. “Яна Хадичабегим эди. Султон Абусаид мирзонинг ғунчачиси (канизи) эди. Ироқта Султон Абусаид мирзонинг шикасти (ҳалокати)дан сўнг Ҳиротга келди. Ҳиротда Султон Ҳусайн мирзо олди ва севди, канизликдан бегимлик мартабасига тараққий этди. Сўнгралар худ асру ихтиёр бўлуб эди. Муҳаммад Мўмин мирзони анинг саъйи била ўлтурдилар. Султон Ҳусайн Мирзонинг ўғлонлари ёғиқтилар (ёвга айландилар), кўпраки мунинг жиҳатидин эди. Ўзини оқила тутар эди, вале беақл ва пургўй (эзма) хотун эди. Рофизия (шиа мазҳабида) ҳам экандур.”[1]

Ҳусайн Мирзонинг Опоқбегим исмли хотинини эса Бобур чуқур эҳтиром билан тилга олади. Унинг эрига садоқати, ўзи бефарзанд бўлса-да, тутинган фарзандлари, яъни бошқа маликалардан туғилган шаҳзодаларни чинакам меҳр-муҳаббат билан тарбиялаганлиги ҳақида тўлқинланиб ҳикоя қилади. Ҳусайн мирзо мамлакати яқсон бўлгандан кейин ўз ҳузурига келганлигини, қўлидан келганча ҳурмат кўрсатганлигини баён этади: “ Яна Опоқбегим эди, андин ҳеч ўғул, қиз бўлмади. Попо оғачанинг ўғлонларини ўғлидек саҳлар эди. Мирзонинг беҳузурлиқларида бисёр яхши хизмат қилур эди, хотинларидан ҳеч ким мунча хизмат қила олмас эди. Мен Ҳиндистонга келур йил Ҳиротдан келди. Мен ҳам таъзим ва эҳтиромларни илиқдан келганча қилдим.”[2,151]

Ота-онага ҳурмат-эҳтиром, хеш-ақраболарга меҳр-муҳаббат ҳам ватанга бўлган чексиз садоқатнинг тармоқларидир. Бобур отаси Умаршайх мирзонинг яхши фазилатлари қаторида унинг ўта ҳалоллиги, бировнинг ҳақидан ҳазар қилиши ҳақида ҳам гапириб ўтади. Масалан, Хитойдан келаётган катта карвонни Андижон ҳудудларида қор кўчкиси босиб, икки юз кишидан фақат икки киши омон қолади. Умаршайх мирзо карвон юкларини эҳтиёт қилиб сақлаб, ҳалок бўлганларнинг қариндошларини топтиради ва молларни тўласича ворисларга топширади.

Ота сабоғини олган Заҳириддин ана шундай ҳалолликни умр бўйи шиор қилиб олган. Маълумки, саркарда Бобур ўз қўшини ўртасида жуда қаттиқ тартиб-интизом ўрнатган. Халққа ноҳақ зулм қиладиганлар, талончиларни асло кечирмаган. Оқсарой деган жойда маҳаллий аҳоли вакилларидан бири бўлмиш бир кампирнинг бир кўза ёғини тортиб олган навкарни аёвсиз таёқлатади. Ём деган кентда эса саркардадан берухсат аҳолидан зўрлаб

тортиб олинган буюм ва жиҳозларни эгаларига тонгга қадар қайтаришни навкарларига қатъиян амр қилади.”Эртасига, деб ёзади Бобур, - навкарлар кўлида нина синиғи-ю ип учигача қолмади – бари элга қайтариб берилди.”

Онаси Қутлуғ Нигорхонимга бўлган эҳтироми ҳам ёш авлодга ўрнак бўлса арзийди. Она юртини ташлаб кетаётганида хос чодирини онасига бериб, ўзи навкарлари билан чайлада бир неча тонгларни оттиради. Ҳали Кобулни эгалламай туриб, онаси вафот этганида бор пулига кичикроқ боғ сотиб олади ва онасини ўша ерга дафн этади. Бу унинг онаси ўз хусусий мулкида мангу ором олишини истаб амалга оширган иши эди. 1505-1506 йиллар воқеаларида онаси вафот этган Бобурнинг фарзанд сифатидаги ғам-ғуссалари, қайғу-аламлари ғоят таъсирли ифодаланган: “Муҳаррам ойида менинг онам Қутлуқ Нигор хонимга хасба (ичтерлама) касали ориз бўлди. Фасд қилдилар, ноқис воқе бўлди. Бир хуросонлиқ табиб бор эди, Сайид табиб дерлар эди. Хуросон дастури била ҳиндувона берди, чун ажал етиб экандур, олти кундан сўнг шанба кунни тенгри раҳматиға борди (вафот этди). ...Бу аза кунларида кичик хон додам Олачахонни ва улуғ онам Эсан Давлатбегимни (вафот этганликларини) манга эшиттурдилар. Онаминг қирқи яқинлашганда Хуросондин хонларнинг волидаси Шоҳбегим, менинг холам Меҳр Нигор хоним келдилар. Азалар тоза бўлиб, фироқлар ўти беандоза бўлди.”[2,141]

Тарихда шоҳларнинг улуғ шайхлар жиловдори бўлганлиги ҳақида маълумотлар учрайди. Масалан, Шайх Сайфиддин Бохарзийни юрт ҳукмдори отга миндириб, жиловдорлик қилганлиги ҳақида Алишер Навоийнинг “Насойим-ул муҳаббат” асарида ҳикоя қилинади. Мир Алишернинг ўзи ҳам “Хамса” асарини ёзиб тугатганида шоҳ Ҳусайн Бойқаро уни оқ отга миндиради ва халойиқ кўз ўнгида Ҳирот кўчаларини айлантриб чиқади. Аммо Шарқ мамлакатлари тарихида аёл кишига эҳтиром кўрсатиб, унинг жиловдори бўлган шоҳлар учрамайди. Бу борада биринчиси ҳам, охиргиси ҳам Заҳириддин Муҳаммад Бобур бўлган дейиш мумкин. Шоирнинг қизи Гулбаданбегимнинг ёзишича, шоҳнинг рафиқаси Моҳим бегим Кобулдан Ҳиндистонга чақириб олинганда, Бобур уни бир неча чақирим пиёда юриб келиб, кутиб олади ва малика минган от жиловини тутган кўйи яна пойтахтга пиёда йўл олади. Бу ҳам улуғ шоҳ ва забардаст шоирнинг Ватан ғурбатини бирга тортаётган аҳли аёлига, демакки, садоқатли ватандошига бўлган чуқур эҳтироми рамзи эди, дейиш мумкин.

Хулоса. Хулоса қилиб айтганда, мемуар характерда бўлган “Бобурнома”дан ўрин олган хотин-қизларга оид муҳим маълумотлар катта таълимий-тарбиявий аҳамиятга эга. Шу билан бирга, бобурийлар сулоласидан етишиб чиққан Гулбаданбегим, Зебуннисо сингари аёл ижодкорларнинг ҳам Шарқ ижтимоий-сиёсий, маънавий-маданий тарихида мустаҳкам ўрин эгаллашларига муносиб замин яратган.

АДАБИЁТЛАР:

1. Бобур Заҳриддин Муҳаммад. “Бобурнома”. Т.: 1990.
2. Бобур. Асарлар. Т.: 1965.
3. Бобур Заҳриддин Муҳаммад. Девон. Т.: 1994.
4. Бобурнома жаҳон кезади. Т.: 1984.
5. Karimov, U., Karimova, G., & Makhamadaliev, L. (2022). The role and significance of spiritual values in youth education. *Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities*, 12(2), 181-185.
6. Vahobjon, I. (2022). BARKAMOL AVLODNI MAFKURAVIY TAHDIDLARDAN HIMOYALASHNING MUHIM JIHATLARI. *Research Focus*, 1(4), 328-332.
7. Rasulova, A., & Karimov, U. (2022). Socio-Pedagogical aspects of the formation of reading culture and skills. *Asian Journal of Multidimensional Research*, 11(4), 114-118.
8. Каримова, Г. (2022). МАЪНАВИЯТ ВА МИЛЛИЙ ТАРБИЯ. *Экономика и социум*, (3-2 (94)), 612-615.
9. Ikromjon, Y. (2022). THE SIGNIFICANCE OF INCREASING YOUTH SOCIAL ACTIVITY IN FORMING CIVIL SOCIETY. *Research Focus*, 1(1), 144-151.
10. Kosimova, G. (2020, June). THE POWER OF THE TRUE WORD. In *Archive of Conferences* (Vol. 1, No. 1, pp. 27-29).
11. Karimova, G., & Makhamadaliev, L. (2022). The importance of innovative ideas in increasing the effectiveness of education. *Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities*, 12(6), 143-148.
12. Kosimova, G. (2020, June). THE POWER OF THE TRUE WORD. In *Archive of Conferences* (Vol. 1, No. 1, pp. 27-29).
13. Qosimova, G., & Jorayev, H. *An International Multidisciplinary Research Journal*. *An International Multidisciplinary Research Journal*, 69.
14. Kasimova, G. (2022). TEACHING METHODS FOR TEACHING ENGLISH AND IMPLEMENTING THE KNOWLEDGE OF CRITICAL THINKING OF STUDENTS. *Oriental Journal of Social Sciences*, 2(06), 27-33.

THE PERSONALITIES AND CHARACTERS OF WOMEN IN “BOBURNOMA”

Kosimova Gulsanam

*lecturer, Fergana State University,
Uzbekistan, Fergana city*

Abstract: *The article discusses the author's progressive views on his time, in particular, his views on women and their place in society.*

During the years of independence, large-scale work has been carried out in our country to restore the names of our great ancestors, preserve their heritage and pass it on to future generations. It is a vivid symbol of the high respect of our people for the immortal values, scientific and literary heritage left by our great ancestors. At the same time, the restoration of our great heritage, its preservation and transmission to young people are the basis of our national values.

When we speaking about our great ancestors who glorified the name of our people, we proudly note the name of Zakhiriddin Muhammad Babur - the great Uzbek writer, historian, statesman, great commander, king and poet, founder of the Baburid empire.

The author of "Boburnoma" speaks about the historical figures of his time: rulers, cultural and artistic figures, and before describing their position in society, he also provides information about their marital status. To the extent possible, it focuses on how their wives, their children's behavior, behaved. This clarifies the author's conclusions about the family as an integral part of society, his views on the influence of the family in determining the place of any person in social life.

Historical sources and works of art that have come down to us provide almost no information about the personality and activities of women according to Eastern etiquette and Islamic beliefs. Even their names are not fully mentioned. Alisher Navoi, for example, does not mention the names of Hussein Boykaro's palace and the women in his official circles. He only mentions Khadijabegi in a few places as "Mahdi Ulyo" - the mother of the heir to the throne.

The same can be said about the works of such historians as Mirkhand, Khandamir, Davlatshah Samarkandiy, who belonged to the time of Babur.

However, the work of Zahiriddin Muhammad Babur "Boburnoma" is unique and noteworthy in the regard. The king and the poet also dwell on the famous and the women of his time, the Timurid dynasty and the women in the family of Umarshaikh Mirza to whom he belonged. When he mentions them as historical figures, he is telling the truth about his character, manners, and even his influence on the affairs of the kingdom.

He also talks in detail about the women in the house of Umarshaikh Mirza, where he was born and raised. Umarshaikh Mirza's descendants: three sons and five daughters. Greater than all the sons of Bori- I was Zahiriddin Muhammad

Babur. My mother was Kutluq Nigorkhanim. Another son was Jahongir Mirza, who was two years younger than me, whose mother was one of the Mongol district beys, Fatima Sultan on horseback. Another son was Nasir Mirza, his mother was from Andijan, he was a concubine, Umid was a horseman.

Bori was the greatest of my daughters, she was my cousin, she was five years older than me. Another girl was Shahrubonubegim, her mother was Yodgor Sultanbegim, her mother was Agacha Sultan, a horseman.[1.12]

It is clear from the passage quoted that while introducing the reader to the women in his family, Babur also mentions their names, origins, when they were born, and the fate of their future.

For Baburshah, the honor and dignity of the family, especially mothers, sisters and daughters, is sacred. That is why he speaks with hatred of the deeds of Mirza Badiuzzaman and Mirza Muzaffar, who fled their captives to the hands of their enemies. When Shaybanikhan invaded, he said “I was in Ihtiyoriddin, the mother and the owner of the mirzas, and the wives and sisters of the mirzas, the wives of the mirzas. They can not imagine the fortress itself. In the midst of so many opportunities and opportunities, the mother and the owner-sister, as well as the nomads and the sons-in-law, are taken away and left in Uzbek captivity...”[1.185]

Babur also strongly condemns his vicious enemy, Shaybanikhan for his inhumane treatment of women. Although Babur himself did not like Khadijabegi, he criticized Shaybaniykhani for his unjust actions towards him: Rustoi and the man in the nod, the world has won a bad horse for the five-day past. First of all, for the sake of Khadijabeg on the lift of the bakhshi and made all kinds of hardships...[1,186]

During the details of the events about Hussein Boykaro, the ruler of the Khorasan kingdom, Boburnomirzo also gives interesting information about his wives and daughters. He also talks about the behavior of the ladies of the palace, their place in the palace, their position in socio-political life. For example, speaking of Hussein Boykaro’s wife, Cholibegim, “he knew a lot about his eloquence”. There was no word, he said”.

Beka Sultan Beg, the daughter of Sanjar Mirza Marvi, another wife of Sultan Hussein Bayqara. The author of “Boburnoma” about this woman was very bad-tempered. Sultan Hussein Mirza was devastated by his cruelty, put an end to it and was saved. This is followed by the following Persian byte:

Zani bad dar saroyimardi nako’,
Hell is the lowest hell in the universe.

TRANSLATION

The bad wife in the house of a good man is his hell in this world itself. The author of the Boburnoma adds after verse: “May God never inflict this balloon on any Muslim. Let not a wicked woman remain in the divine world. [1.152]

The talented poet, one of the translators of Babur’s persian poems, Talib Nasir, translated it into uzbek as follows:

The bad wife in the castle of a good husband,
The earth is hell, and the earth is wood[6.29]

Another wife of Sultan Hussein was Shahribonu Begim, who was the daughter of Abu Said Mirza. Although this woman is considered to be Zahiriddin Muhammad Babur, Babur openly says, that he is very proud and arrogant. During the Chekmon War, when the ladies of the palace came down from the mahofa(board) and rode on horseback, he did not do so. When Hussein heard this, he divorced her.

The most important information in “Boburnoma” is about Khadichabegim. “It simply came to our notice then. Sultan Abusaid was Mirza’s concubine. In Iraq Sultan Abu Said came to Herat after the injury(destruction) of Mirza. In Herat, Sultan Hussein received and loved Mirza, who developed from an concubine to a caretaker. Then it was a matter of choice. Muhammad Mumin was killed by his efforts. The sons of Sultan Hussein Mirza fell(turned into savages), more than that. She was sensible, and greedy woman. It is also Rafiziya(Shia).”[1.187]

Babur mentions Hussein Mirza’s wife, Opaqbegim, with deep respect. Her devotion to her husband tells the thrilling story of how she raised her adopted children with genuine love, even though she was childless. Hussein Mirza states that after the fall of his kingdom, this woman came to him and respected him as much as he could: “I had Opaqbegim again, and she had no sons or daughters. Popo kept the trees’ sons as his sons. In Mirza’s displeasure he served very well, and none of his wives could serve him much. The next year I came to India from Herat. I also bowed and paid my respects.”[1.151]

Respect for parents and love for relatives are also branches of boundless devotion to the motherland. Babur’s father, Umarshaikh Mirza, speaks of his good qualities, such as his extreme honesty and contempt for others. For example, a large caravan from China was hit by an avalanche in the Andijan region, and only two out of two hundred people survived. Umarshaikh Mirza carefully guarded the caravan’s cargo, found the relatives of the dead and handed over the goods to the heirs in full.

Zahiriddin Muhammad Babur, who learned his father’s lesson, has made such honesty his motto all his life. It is known that Babur, the commander, established a very strict discipline among his army. Those who wronged the people unjustly never forgave the robbers. In a palace called Oqsaroy, an old woman from the local community brutally beats a navkar who snatched a jug of oil. In the village of Yom, the commander orders his navkars to return the items and equipment confiscated from the residents by dawn.

His respect for his mother, Kutlug Nigorkhanim, is also an example for the younger generation. When he leaves his homeland, he gives his mother a tent and spends a few mornings in the tent with his navkars. Before capturing Kabul, when his mother died, he bought a smaller garden with all his money and buried his mother there. This was what his mother had done, wanting eternal rest on her

property. In the events of 1505-1506, the grief and sorrow of Babur, whose mother died as a child, was very vividly expressed: “In the month of Muharram, my mother, Kutluq Nigor, became ill with diarrhea.

They corrupted, it was a flaw. There was a doctor from Khorasan, Said was a doctor. Khorasan gave the Hindu with the program, because he was dying, and six days later he went to the mercy of the gods on Saturday (died). ...During these days of mourning, the little khan heard my father Olachakhon and my great mother Esan Davlatbegim (deceased) in the manga. When my mother was approaching forty, Shahbegim, the mother of the Khurasandin khans, and my aunt Mehr Nigor came. The mourners were clean, and the grass was clean,”[1.141]

There are reports in history that kings were the guardians of great sheiks. For example, Alisher Navoi’s Nasoyim -ul Muhabbat tells of Sheikh Sayfiddin Bokharzi being ridden by a ruler. When Mir Alisher himself finished writing Hamsa, king Hussein Boykaro mounted him and rode around the streets of Herat in front of the crowd. But in the history of the countries of the East there are no kings who respect a woman and subdue her. The first and the last in this regard is Zahiriddin Muhammad Babur. According to the poet’s daughter Gulbadanbegim, when the king’s wife, Mohim Begim was summoned from Kabul to India, Babur walked a few miles to meet her, and the princess, holding the reigns of her horse, returned to the capital on foot. It can also be said that it was a symbol of the great king and the great poet’s deep respect for his wife, and therefore for his faithful compatriot, who brought the homeland together. Indeed, Zahiriddin Muhammad Babur has written a number of rubais(quatrains) that express this meaning, and we consider it appropriate to quote one of them:

I will inevitably say a word to you,
I glorify you in the world,
God willing, this service If you do
I wish you all the best.[3.91]

In short, the author of “Boburnoma” for a lifetime tried to tell the truth and truth, raised the banner of justice, made a name for himself as kind to friends, ruthless to enemies, and at the same time respected his human qualities. He valued everyone for their ability, humanity, and good qualities, regardless of nationality, religious beliefs, social background, or gender. He tried to be a personal example to his relatives, children, family, and people around him. Thus, as a great king and commander, poet and cultural figure, scholar and sage, he was able to take an eternal place in the hearts of future generations.

REFERENCES:

1. Babur Zahiriddin Muhammad. “Boburnoma”. T.:1990.
2. Babur Zahiriddin Muhammad. “Devon”. T.:1994.
3. Nuritdinov M. The Baburi dynasty. T.:1994.

4. Pirmatovich, R. R. (2022). IX-XII ASRLARDA DUNYOVIY ILM-FAN SOHASIDA IJOD QILGAN OLIMLAR VA ULARNING ILMIY MEROSI. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 2(10), 450-452.
5. Vaxobjon, I. (2022). BARKAMOL AVLODNI MAFKURAVIY TAHDIDLARDAN HIMOYALASHNING MUHIM JIHLATLARI. Research Focus, 1(4), 328-332.
6. Rasulova, A., & Karimov, U. (2022). Socio-Pedagogical aspects of the formation of reading culture and skills. Asian Journal of Multidimensional Research, 11(4), 114-118.
7. Каримова, Г. Й. (2021). MORALITY AS AN IDEOLOGICAL METHOD OF FIGHTING SPIRITUAL THREATS. Экономика и социум, (6-1), 707-710.
8. Каримова, Г. (2022). МАЪНАВИЯТ ВА МИЛЛИЙ ТАРБИЯ. Экономика и социум, (3-2 (94)), 612-615.
9. Ikromjon, Y. (2022). THE SIGNIFICANCE OF INCREASING YOUTH SOCIAL ACTIVITY IN FORMING CIVIL SOCIETY. Research Focus, 1(1), 144-151.
10. Karimov, U., Karimova, G., & Makhamadaliev, L. (2022). The role and significance of spiritual values in youth education. Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities, 12(2), 181-185.
11. Kosimova, G. (2020, June). THE POWER OF THE TRUE WORD. In Archive of Conferences (Vol. 1, No. 1, pp. 27-29).
12. Qosimova, G., & Jorayev, H. An International Multidisciplinary Research Journal. An International Multidisciplinary Research Journal, 69.
13. Kasimova, G. (2022). TEACHING METHODS FOR TEACHING ENGLISH AND IMPLEMENTING THE KNOWLEDGE OF CRITICAL THINKING OF STUDENTS. Oriental Journal of Social Sciences, 2(06), 27-33.
14. Kosimova, G. (2020, June). THE POWER OF THE TRUE WORD. In Archive of Conferences (Vol. 1, No. 1, pp. 27-29).
15. Karimova, G., & Makhamadaliev, L. (2022). The importance of innovative ideas in increasing the effectiveness of education. Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities, 12(6), 143-148.

ФОРТЕПИАННАЯ МУЗЫКА В ТВОРЧЕСКОМ НАСЛЕДИИ П.И. ЧАЙКОВСКОГО

Нуруллаева Нигора Каримовна

*Преподаватель Специализированная школа
искусств город Бухара*

Аннотация: В статье рассматриваются фортепианные произведения Чайковского, их художественно-выразительные и композиционные особенности и свойства; произведения Чайковского как принципиально важная составная часть учебного репертуара учащихся-пианистов и музыковедов.

Ключевые слова: П.И.Чайковский, консерватория, фортепиано, «Времена года», «Детский альбом», пьеса, цикл, музыка, гармония, жанр.

Музыку для фортепиано Чайковский создавал на протяжении всей своей жизни. Несмотря на это, трудно утверждать, что фортепианная музыка была для Чайковского главным направлением его творчества. О возможной причине такой ситуации говорилось в предыдущем параграфе. Вместе с тем именно в области фортепианной музыки Чайковским созданы подлинные шедевры, которые по праву вошли в золотой фонд мировой фортепианной культуры.

Пройдя обучение в Петербургской консерватории под руководством Антона Рубинштейна, Петр Ильич сумел выработать собственную творческую систему композиторского творчества.

Сохранившиеся архивные и мемуарные источники свидетельствуют, что Чайковский никогда не пользовался фортепиано в процессе сочинения музыки; свои музыкальные мысли он сразу же фиксировал на бумаге (сохранились его записные книжки, книги с исписанными нотами полями и т.п.). Работая, в том числе, над фортепианными пьесами без клавиатуры, Чайковский в процессе творчества не был связан с инструментом посредством пальцевых ощущений, что было характерно для композиторов-пианистов, таких как Лист, Рахманинов, Прокофьев и др. Этим во многом объясняется специфика фортепианного изложения Чайковского, породившая миф о «непианистичности» его фортепианной фактуры.

Фортепианные произведения Чайковского условно можно разделить на две группы: пьесы, предназначенные для домашнего музицирования и концертно-виртуозные сочинения, представляющие значительные технические трудности.

К первой группе сочинений можно отнести такие циклы как «Времена года», «Детский альбом» и другие. Эти пьесы охотно играли в дворянских усадьбах, в аристократических салонах, в домашних концертах.

Ко второй группе относятся такие произведения как Первый и Второй фортепианные концерты, Фантазия для фортепиано с оркестром, Большая соната и др. Эти и ряд других фортепианных произведений концертно-виртуозного плана не сразу завоевали широкое признание публики. Сказалось и то обстоятельство, что не являясь концертным пианистом-виртуозом, Чайковский был мириться с множеством критических замечаний в адрес своих концертных произведений от первых их исполнителей, среди которых можно назвать, прежде всего, Н. Рубинштейна, А. Зилоти, Г. Бюлова.

Рассматривая историю создания фортепианных произведений Чайковского, надо упомянуть первое из известных фортепианных сочинений композитора, созданное в 1854 году – «Анастасия-вальс».

Несмотря на юный возраст композитора, в его ранних фортепианных произведениях просматриваются главные особенности его фортепианного стиля: это симфоничность музыкального мышления и связанная с этим специфика фактуры фортепианного изложения. К этому же периоду творчества композитора относится соната до - диез минор, созданная в период обучения в консерватории, также отличающаяся «партитурностью» фактуры.

Таким образом, уже в ранних произведениях Чайковского просматриваются такие черты его стиля как партитурность, полифоничность, вокальность мелоса, преобладание аккордовой. Подводя итоги анализа рассматриваемого периода творчества Чайковского, можно говорить, что уже в ранних фортепианных, произведениях композитора проявляются основные черты его фортепианного стиля. Как отмечалось выше, это партитурность письма, полифоничность, вокализация фортепианного мелоса, преобладание фактуры аккордового типа.

Период расцвета фортепианного творчества Чайковского – 70-е годы XIX века – ознаменован созданием таких ярких произведений как Первый и Второй концерты, «Большая соната», «Времена года», «Детский альбом». Всего в этот период творчества Чайковским создано около 70 произведений, среди которых «Вальс-скерцо» ля мажор, ор. 7, «Каприччио» соль бемоль мажор, «Три пьесы» ор. 9: «Грезы», «Салонная полька» и «Салонная мазурка», две пьесы ор. 10 - Ноктюрн фа мажор и «Юмореска» соль мажор, «Шесть пьес» ор. 19 и «Шесть пьес на одну тему» ор. 21.

Именно в этот период (в 1874-75 гг.) создано произведение, вошедшее в мировой репертуарный фонд и ставшее символом русского пианизма - Первый концерт для фортепиано с оркестром си бемоль минор. По словам Е.И. Захаренковой, «Первый концерт Чайковского – это громадный шаг вперед, когда были пропущены этапы, звенья пути, а само произведение во

многим определило направление развития концертного жанра в русской фортепианной музыке. Именно Чайковский стал создателем первого национального произведения в виртуозно-концертном жанре».

Одним из самых популярных опусов Чайковского является цикл фортепианных пьес «Времена года». Этот цикл, завершённый Чайковским в 1876 году, был написан по заказу Бернарда, издателя известного петербургского журнала «Нувеллист». Планировалось опубликовать очередную пьесу цикла в соответствующем номере журнала. Названия и поэтические эпиграфы к каждой пьесе цикла были предложены издателем.

Можно утверждать, что рассматриваемый цикл явился своего рода вершиной в череде фортепианных миниатюр композитора. В пьесах этого цикла как в капле воды отразились свойственные фортепианному творчеству композитора индивидуально-своеобразные черты стиля. Здесь и вокализация мелодических структур, и симфонические приёмы развития, и свойственные музыкальному мышлению Чайковского партитурность и полифоничность.

По своей сути, «Времен года» - это «музыкальный календарь русской жизни». Этот цикл покоряет исполнителей и слушателей своей образностью и поэтичностью; он широко востребован в музыкально-педагогической практике благодаря доступности многих входящих в него пьес.

В 1878 году Чайковский создаёт фортепианные циклы «12 пьес средней трудности» и «Детский альбом», пьесы из которого использованы в методико-экспериментальной части данного исследования.

Если образный строй и предназначение «Детского альбома» ясно из его названия, то название цикла «12 пьес средней трудности» говорит о том, что эти пьесы имеют более серьёзный уровень трудности, преодолеть который может пианист, уже имеющий достаточный опыт игры на фортепиано. Объединяет оба цикла содержание входящих в них пьес: это пьесы танцевального характера, произведения в русском народном духе, лирические миниатюры, такие как «Грустная песенка», «Песенка без слов», «Прерванные грёзы», «Старинная французская песенка». Интересно, что в цикле «12 пьес» есть этюд – единственный этюд в перечне фортепианных пьес композитора.

Продолжая параллель цикла «12 пьес средней трудности» с «Детским альбомом», нельзя не сопоставить пьесы «Прерванные грёзы» и «Шарманщик поет» из «Детского альбома», а также заимствованную из «Лебединого озера» музыку как для одного, так и для другого цикла - «Русская пляска» и «Неаполитанская песенка».

Вполне возможно, что интонационная и жанровая близость этих циклов объясняется не только совпадением времени их создания, но и направленностью этих циклов на освоение разными возрастными группами учащихся.

Широко известно, что создавая «Детский альбом», Чайковский «шёл по стопам» Р.Шумана, который не намного ранее написал свой «Альбом для юношества». Между циклами Шумана и Чайковского можно найти много общего. Прежде всего, это образный мир ребёнка, разнообразие тем и жанров, используемых композиторами, направленность на детское восприятие и освоение маленьким пианистом.

Однако можно смело сказать, что цикл Чайковского превосходит своего прототипа по многим параметрам, таким, как разнообразие образов, яркость и картинность каждой пьесы, изобретательность и оригинальность сюжетов. Перечисленные выше качества делают пьесы из цикла «Детский альбом» и сегодня актуальными и востребованными в педагогической практике.

Нельзя не отметить, что, несмотря на свою адресованность детям, «Детский альбом» отражает всю жанровую палитру композитора в области фортепианной миниатюры. Здесь и зарисовки природы («Песня жаворонка»), и танцы (Вальс, Полька, Мазурка), и жанровые зарисовки в народном стиле (Камаринская, «Мужик на гармонике играет»), и вокальные номера («Сладкая греза», «Итальянская песенка», «Старинная французская песенка»), и фантастические образы («Нянина сказка», «Баба Яга»), и зарисовки детских игр («Игра в лошадки», «Марш деревянных солдатиков»). В начале и конце цикла есть молитвы («Утренняя молитва» и «В церкви»), а внутри «Детского альбома» можно обнаружить «микроцикл» («Болезнь куклы» - «Похороны куклы» - «Новая кукла»).

«Детский альбом» занимает особое место в репертуаре детских музыкальных учебных заведений. В процессе освоения пьес из этого альбома учащиеся получают возможность приобретения навыков певучего звукоизвлечения, «пения на рояле». Эти пьесы имеют также дидактический потенциал в развитии навыков использования различных видов артикуляции, динамики и агогики.

Аккордовое изложение в ряде пьес цикла позволяет реализовать прогрессивные методические установки на использование крупной техники в фортепианном обучении младших школьников.

Наконец, богатая образная и звуковая палитра этих пьес способствует максимальной реализации принципов развивающего обучения юных музыкантов. По справедливому замечанию Е.И. Захаренковой, «Чайковский стал родоначальником фортепианной музыки для детей в России и до сих пор, пожалуй, никому не удалось так гармонично и, ярко проявить себя в этом жанре».

Освоение фортепианного наследия Чайковского - один из принципиально важных аспектов профессиональной подготовки музыканта любой специальности, в том числе и учителя музыки. Понимание особенностей и свойств фортепианной стилистики Чайковского требует глубокого осмысления ее связей с "генетическими первоисточниками" -

инструментальными сочинениями русских авторов первой половины и середины XIX столетия (М.Глинка, А. Рубинштейн и др.).

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

- 1.Алексеев А.Д. Русская фортепианная музыка. М., 1969.
2. Алексеев А.Д. История фортепианного искусства. Ч. 1, М., 1988.
- 3.Асафьев Б.В. О музыке Чайковского. Л., 1972.

ЭВОЛЮЦИЯ СОНАТНОЙ ФОРМЫ В ТВОРЧЕСТВЕ БЕТХОВЕНА**Рахманова Фируза Тимуровна***преподаватель Специализированная школа
искусств, город Бухара*

Аннотация: *Статья посвящена проблемам интерпретации клавирных сочинений Л.Бетховена, главным образом сонат. Автор анализирует ключевые этапы работы с нотным текстом, опираясь на важнейшие эстетические закономерности бетховенской эпохи.*

Ключевые слова: *Л.Бетховен, соната, симфония, скерцо, финал, траурный марш, фортепиано, "темы-диалоги", и речитативная декламация, "темы-возгласы", гармония.*

В классический период в центре внимания находится соната для фортепиано, которое повсеместно вытесняет старые виды струнно-клавишных инструментов. Большое распространение получают и сонаты для различных инструментов в сопровождении фортепиано, особенно скрипичные сонаты.

Высочайшего расцвета жанр соната достиг у Бетховена, создавшего 32 фортепианные, 10 скрипичные и 5 виолончельных сонат. В творчестве Бетховена обогащается образное содержание, воплощаются драматические коллизии, заостряется конфликтное начало. Многие из его сонат достигают монументальных масштабов. Наряду с отточенностью формы и концентрированностью выражения, свойственными искусству классицизма, в сонатах Л. Бетховена заметны и черты, воспринятые и развитые впоследствии композиторами-романтиками. Бетховен часто пишет сонаты в виде 4-частного цикла, воспроизводящего последовательность частей симфонии и квартета: сонатное allegro - медленная лирическая часть - менуэт (или скерцо) – финал. Средние части порой располагаются в обратном порядке, иногда медленная лирическая часть заменяется частью в более подвижном темпе (allegretto). Такой цикл закрепится в сонатах многих композиторов-романтиков. У Бетховена есть и 2- частные сонаты (соната для ф-но ор. 54, ор. 90, ор. 111), а также сонаты со свободной последовательностью частей (вариационная часть - скерцо - траурный марш - финал в фортепианной сонате ор. 26. В последних бетховенских сонатах усиливается тенденция к тесной слитности цикла и большей свободе его трактовки. Первая часть порой теряет своё ведущее положение в цикле, центром тяжести нередко становится финал. Некоторым бетховенским сонатам свойственны элементы программности, получившей широкое развитие в музыке композиторов-романтиков.

Соната, в наибольшей мере отвечающая симфоническому характеру мышления Бетховена, естественно стала самым значительным и излюбленным композитором жанром фортепианной музыки. Она основана на динамическом видении музыкальной формы и диалектическом содержании.

Основная идея сонатной формы - показ конфликтности и динамики развития. Именно здесь Бетховен раньше всего овладевает диалектическим методом мышления, выковывает свой тематизм, достигает небывалых масштабов развития музыкальных идей, образов. Характерные для Бетховена темы, манера их изложения и развития, драматизированная трактовка сонатной схемы, новая реплика, новые тембровые эффекты и т.п. впервые появились в фортепианной музыке.

В ранних бетховенских сонатах встречаются и драматические "темы-диалоги", и речитативная декламация, и "темы-возгласы", и поступательные аккордовые темы, и совмещение гармонических функций в момент наивысшего драматического напряжения, и последовательное мотивно-ритмическое сжатие, как средство усиления внутреннего напряжения, и свободная разнообразная ритмика, принципиально отличная от размерной танцевальной периодичности музыки XVIII века.

Обогащение сонатной формы, унаследованной Бетховеном в основных её контурах от Гайдна и Моцарта, сказалось прежде всего в усилении роли главной темы как стимула движения. Часто этот стимул Бетховен концентрировал в начальной фразе или даже в начальном мотиве темы.

Перед слушателем, по выражению Э. Т. А. Гофмана, возникал "организм растения с его листьями, цветами и плодами, вышедшими из одного зерна". Постоянно совершенствуя свой метод развития темы, Бетховен пришёл к такому типу изложения, при котором преобразования первичного мотива составляют длительно-протяжённую непрерывную линию.

В трактовке побочной партии сонатного аллегро и её соотношения с главной Бетховен по-новому развил принципы венской классической школы, установившиеся до него. Уже в 1-й сонате для фортепиано (op. 2 No 1) им выдвинут на первый план принцип контраста между главной и побочной партиями как выражение единства противоположностей.

Неутомимыми поисками психологически оправданного сочетания двух компонентов развития – борьбы и единства – в значительной мере обусловлены расширение круга тональностей побочных партий, повышение роли связующих и заключительных партий, увеличение масштабов разработок и введение в них новых лирических тем, динамизация реприз, перенесение общей кульминации в развёрнутую коду. Все эти приёмы всегда подчинены у Бетховена идейно-образному плану произведения.

Одним из мощных средств музыкального развития у Бетховена является гармония. Само понимание границ тональности и сферы её действия выступает рельефнее и шире, чем у его предшественников. Однако, как бы ни

были отдалены строи модуляций, притягательная сила тонического центра нигде и никогда не ослабляется.

Трактовка сонатной формы у Бетховена предельно индивидуализирована. В разных сонатах акцентируются различные внутренние разделы. Видоизменяется и построение цикла, его драматургическая логика. Бесконечно разнообразны и приемы развития: и видоизмененные повторения, и мотивная разработка, и тональное развитие, и остигатное движение, и полифонизация, и рондообразность. Иногда Бетховен отклоняется от традиционных тональных соотношений. И всегда сонатный цикл целостен: все части и темы объединены между собой глубокими, часто скрытыми от поверхностного слуха внутренними связями.

В таких сочинениях, как пятая и восьмая (Патетическая) сонаты, впервые находят зрелое воплощение героико-драматические образы Бетховена, складывается тип бетховенского цикла и сонатного *allegro* с его "конфликтным единством".

Исследуя эволюцию сонатной формы в творчестве Л. Бетховена, вполне логично было бы связать ее с периодизацией всего фортепианного творчества, которое в своей совокупности, глубоко, ярко, разносторонне отражает его творческий путь.

Цикл из тридцати двух сонат, охватывающий период от начала девяностых годов XVIII столетия до 1822 года (дата окончания последней сонаты), служит как бы летописью духовной жизни Бетховена; в этой летописи события запечатлены порой подробно и последовательно, что, в известной мере влияло на содержание сонат, а следовательно, и на эволюцию формы.

В ранних сонатах уже формируется круг творческих идей характерного бетховенского склада. Мы видим, как выковывает Бетховен интонации героики и интонации природы.

Вместе с тем в раннем периоде еще очень заметны влияния традиций. Примечательно, например, что героика бетховенских тем еще обнаруживает порой связи с охотничьими фанфарами, а пасторальность не свободна от идиллических пережитков XVIII века. Увлекает Бетховена и наполеоновская героика, полная показной импозантности и кажущегося свободолюбия.

Такое многообразие образов, идей, влияет и на форму в целом. Бетховен часто пишет сонаты в виде 4-частного цикла, воспроизводящего последовательность частей симфонии и квартета: сонатное *allegro* - медленная лирическая часть - менуэт (или скерцо) - финал (например, сонаты для фортепиано op. 2 No 1, 2, 3, op. 7, op. 28).

Средние части порой располагаются в обратном порядке, иногда медленная лирическая часть заменяется частью в более подвижном темпе (*allegretto*). Такой цикл закрепится в сонатах многих композиторов-романтиков.

Бетховен среднего периода, на последней грани которого высится колосс «аппассионаты», предстает перед нами во всей необычайной мощи своего

творческого мышления. Тут Бетховен поистине стоит на рубеже двух эпох — эпохи разума и эпохи чувства, олицетворяя революционную страсть, вооруженную великими идеями.

Необыкновенная эмоциональная насыщенность и колоссальная сила логики – вот два качества, которые в своей совокупности определяют своеобразие облика Бетховена, творчество которого не может быть отнесено ни к классицизму, ни к романтизму.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. И. В. Способин «Музыкальная форма» Изд. «Музыка» М. 1980г.
2. Б. В. Асафьев «Музыкальная форма как процесс» ГМИ. Л. 1963г.
3. К. Мартинсен «Методика индивидуального преподавания игры на фортепиано» М. Классика- XXI, 2002г.
4. Г. Нейгауз «Об искусстве фортепианной игры» М. Классика XXI, 1999г.

PRIORITY OF PSYCHOLOGICAL SERVICES IN PRESCHOOL EDUCATION

Yo'ldosheva Shoira

Hayitboyeva Mohinur

Ziyodullayeva Mashhura

3rd year students of Jizzakh Pedagogical State University

Abstract: *In this article, today's psychologist in the field of preschool education task and priority tasks of psychological service in preschool age psychological characteristics of children and the opinions of theoretical scientists in this regard, children showing the problems of psychology and ways and methods of their elimination passed.*

Key words: *preschool education organization, healthy life style, psychological theories, small group, cognition, speech, perception.*

As everyone knows, it includes the first seven years of human life. The period of preschool education is unique in terms of its importance. It is during these years that the basic human skills are formed in the child, personal foundations of development are laid. The future, behavior, ability, worldview of a person it depends in many ways on how childhood was and how education was given. A perfect person, i.e. full of spiritual wealth, moral purity and physical maturity. Psychological education of young students who embody it for future activities it is necessary to properly organize educational work for children it is necessary to study the laws of mental development, age and individual characteristics. For this, first of all, great attention should be paid to the field of preschool education need. A number of reforms in this regard by our honorable president Sh.M. Mirziyoyev launched, including, in order to cover children with pre-school education not only state, but also non-state pre-school educational institutions in remote districts and it was started to be organized in the villages as well. Knowledge, practical skills and qualifications are known in the preschool education system from the point of view of psychological-pedagogical skills, first of all, educating children full mastery is necessary for the further development of the child, from the wrong path depends on the prevention of temptation. It is known that children of preschool age directed to the individual according to the tasks of the state requirements for development implementation of education, social-communicative in children, awakening moral, aesthetic, intellectual, physical qualities and potentials and development, awakening and development of qualities and potentials in children formation of children's independence, responsibility, initiative taking into account age, individual, psychological and physical characteristics and abilities the organization of the educational process is included. Modern theories of kindergartens and other preschool education in the 20th century the increase of institutions is connected with a number of changes:

As a result of its use in the fields of psychology, medicine, psychiatry and education new research interest in early childhood;

guidance to children and parents recognize the importance of education get;

Already organized to care for the children of working mother efforts to improve educational programs of kindergartens. The process of education and upbringing in preschool educational organizations is based on the personality of the child we believe that it is necessary to pay attention to pedagogical conditions in orientation.

Children in the pedagogical team of preschool educational organizations pay attention to the priority of a healthy psychological environment in the team;

The child's social experience, individual psychological and age characteristics to give priority to an individual approach based on;

Realize the child's inner potential, physical, creative, intellectual potential creating conditions that allow for the release, developing centers achieve effective use of activities;

Pedagogically and psychologically to each other of the children in the group mutual sympathy and consensus among children by achieving adaptation of the children's team by supporting mutual understanding and cooperation to achieve compactness.

Among the child's cooperative and group work methods in the educational process to make more use of the child's opinions in the distribution of assignments reliance;

The pedagogical team in the preschool education organization is directed to the child arming with new technologies related to the organization of the educational process, systematic organization of seminar trainings on "child-friendly attitude". to achieve the goal of forming the professional skills of pedagogues according to.3

Therefore, effectively use the opportunities of children of preschool age one of the important conditions is the method and training used when working with them is that the forms are compatible with the psychophysiological characteristics of children. Education and training the process is mainly in the form of didactic games, various practical and visual activities it is appropriate to be held. Also in the form of a traditional school lesson with children This process is natural for children to learn in kindergarten should be related to development. The purpose of the MTT psychologist's training not to forget that it is not arming with knowledge and skills, but development need The essence of the psychologist's developmental work is that with their help positive for the development of various cognitive processes and personal characteristics of the child are encouraged, they are improved. The results of the psychologist's work are immediately visible because of this, educators and parents are often disappointed. Therefore, parents and kindergarten teachers should be informed that the work of a psychologist is not to teach, but to develop. Development is gradual Because of this, the child's development goes unnoticed. Preschool age The main form of developmental work with children is the game, because the game as the leading activity in this period is convenient for the mental development of the child creates conditions. At the same time, the child acquires new knowledge during the game.

In conclusion, it should be said that not only in the development of a child in all aspects supporting the child in the process of education in preschool educational organizations - support, but also understanding of the child in the family by parents, adults, peers and support is important. Therefore, the educator and the psychologist of the institution works with parents in his social pedagogical activities in the process of improving their pedagogical and psychological literacy, healthy in the family responsible

approach to the environment and child education, preschool education in this area Working in cooperation with the organization is successful for the child's school education It is important to convey to parents that it is a condition of preparation.

REFERENCES:

1. Ravshanbek, J. (2022). CREDIT-MODULE SYSTEM, ITS BASIC PRINCIPLES AND FEATURES. *Journal of the Young Researcher*, 1(4), 304-309.
2. SON, J. R. M. (2022). METHODS OF ORGANIZING INDEPENDENT STUDY OF STUDENTS IN THE CREDIT-MODULE SYSTEM. *Devotees of Education*, 25(5), 93-97.
3. Jorayev, N. S. (2021, July). QUALITY LEARNING PROCESS-AS A MECHANICAL SUM OF TEACHING AND LEARNING PROCESSES. In *Euro-Asia Conferences* (pp. 57-59).
4. Sadullajevic, J. N. (2021). Improving psychological technologies for the development of professional reflection in future teachers. *ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL*, 11(1), 229-232.
5. Djuraeva, M. A. (2022, May). PRIYOMY KONTROLYa UROVNYa ZNANIY NA UROKAX RUSSKOGO YAZYKA I LITERATURE. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH CONFERENCE* (Vol. 1, No. 3, pp. 28-32).
6. Abdulkakhhorovna, Z. M. (2022). Lexical Polysemy of the Russian Language. *Middle European Scientific Bulletin*, 22, 77-81.

SHAXSNI SHAKILLANISH JARAYONIDA, HISSIY EMOTSIONAL HOLATLARI O'ZGARISHINING IJTIMOY PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Nurmatova Maftuna Maxmudjon qizi

Termiz davlat uuniversiteti

Ijtimoiy fanlar fakulteti Amaliy psixologiya yo'nalishi 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada shaxsning rivojlanish jarayonida shaxsning o'ziga xos psixologik xususiyatlari, hissiy emotsional holatlari o'zgarishining ijtimoiy psixologik xususiyatlari haqida. Kalit so'zlar: Shaxs, ijtimoiy rivojlanishi, emotsional kechinmalar, individual psixologik xususiyat, ijtimoiy muhit, oilaviy muhit, sog'lom turmush tarzi.*

Insoniy munosabatlar shunday o'zaro ta'sir jarayonlariki, unda shaxslararo munosabatlar shakllanadi va namoyon bo'ladi. Shaxslararo munosabatlar deganda aslida odamlar orasida amalga oshadigan o'zaro munosabat, muloqot va muomala jarayoni tushuniladi. Shaxslararo munosabatlarni o'rganish psixologiya fanida eng dolzarb muammolardan hisoblanadi. Chunki, inson shaxsining eng nufuzli va yetakchi faoliyatlaridan biri bo'lgan muloqot va u orqali o'zaro munosabatlar odamlar orasida umumiylik, o'xshashlik, uyg'unlik kabi sifatlar paydo bo'lishiga olib keladi. Ayniqsa, oila muhitida shaxslararo munosabatlarning, chunonchi, ota-ona va farzand orasidagi munosabatlarning o'ziga xos tomonlari shaxsning hayoti, faoliyatining samarasi va mazmuniga bevosita ta'sir etadi. Shunday ekan, insonlar orasida amalga oshadigan shaxslararo munosabatlar, ularning turli psixologik xususiyatlarini o'rganish masalasi ijtimoiy psixologiya fanida muhim dolzarb muammolardan hisoblanadi. Muomala shaxslararo munosabatlarning shunday ko'rinishidirki, uning yordamida odamlar o'zaro psixik jihatdan aloqaga kirishadilar, o'zaro axborot almashinadilar, ta'sir o'tkazadilar, ta'sirlanadilar, idrok etadilar, tushunish va baholash jarayonlarini kechiradilar. Shuning uchun muomala ijtimoiy-psixologik hodisa, ijtimoiy kategoriya sifatida ijtimoiy turmushning barcha sohalarida bevosita ishtirok etib, hamkorlik faoliyatining moddiy, ma'naviy, emotsional, kognitiv, motivatsion, regulyativ qirralarini aks ettiruvchi obyektiv va subyektiv ehtiyoj sifatida vujudga keladi, ijtimoiylashuvning asosiy omili, negizi vazifasini bajaradi. Shaxslararo munosabatlarda muomalaning inson psixik dunyosiga ta'siri masalalarini psixologlardan L.S. Vigotskiy, S.L. Rubinshteyn, A.N. Leontev, B.G. Ananov, A.V. Zaporozets, A.A. Bodalev, B.F. Lomov, A.A. Leontev, M.I. Lisina tadqiqot ishlarini olib borganlar (39, 58,103). L.S. Vigotskiy bola shaxsi ruhiy dunyosi rivoji va taraqqiyotida muomalaning ahamiyati borasida «Bola shaxsiy faolligini namoyon bo'lishining asosiy yo'li kattalar bilan muomalasi hisoblanadi. Uning tashqi olamga munosabati hamisha boshqa odam orqali munosabat bildirishidir» (58, 38) deb ta'kidlaydi. L.S. Vigotskiy fikricha, ontogenezda genetik jihatdan birlamchi o'zaro ta'sir bahs, dialogdir; ikkilamchi esa individning ongi, ruhiy

jarayonlarining individualligidir: «Biz madaniy rivojlanishning umumiy genetik qonunini mana shunday shaklda ifodalashimiz mumkin: bolaning madaniy o'sishida har qanday funksiya baholanishi uchun ikki marta, ikki xil rejada paydo bo'ladi, avval ijtimoiy, keyin psixologik, shuningdek, shaxslararo interpsixologik kategoriya sifatida so'ng bola ichki dunyosida intropsixologik kategoriya tariqasida». (58,78) L.S. Vigotskiy shuningdek, shaxslararo munosabatlarda asosiy qurol va vosita muomala jarayoni ekanligini uqtiradi. Uning fikricha, shaxslararo munosabatlarda dastavval muomala asosiy vosita, so'ngra esa xulq-atvor vositasi turadi. Chunki, inson yakka qolgan paytda ham muomala funksiyasini o'zida saqlaydi. L.S. Vigotskiy qarashlaridan yana shu jihat ko'rinadiki, muomala intereorizatsiya, ya'ni ichki nutq va ekstereorizatsiya, ya'ni tashqi nutq, muomala shakllarida namoyon bo'ladi. Bundan ko'rinadiki, muomala tufayli shaxs ishtimoiylashuvi yuzaga keladi (58). Demak, L.S. Vigotskiy muomala, shaxslararo munosabatlar psixologiyasiga oid fikrlari g'oyat qimmatli, chunki unda biz shaxs ijtimoiylashuvi jarayoni uchun muhim asos sifatida muomalani ko'ramiz va shaxs shakllanishida bu jarayonning qimmatini cheksiz ekanligini yanada anglaymiz (58).

Shaxs tushunchasi inson tushunchasining yuksak ko'inishi, oliy maqomidir. Har qanday odam tabiiy mavjudligi, yashash huquqi va hayot qadriyatiga ega bo'lgan jonzotdir. Biroq u hamma vaqt ham to'laqonli shaxs bo'lib yetilmasligi mumkin. Shaxs tushunchasi insonga talluqli bo'lib, psixologik jihatdan taraqqiy etgan, shaxsiy xususiyatlari va xatti-harakatlari bilan boshqalardan ajralib turuvchi, muayyan xulq-atvor va dunyoqarashga ega bo'lgan jamiyatning a'zosini ifodalashga xizmat qiladi. Odam shaxs bo'lishi uchun psixik jihatdan rivojlanishi, o'zini yaxlit inson sifatida his etishi, o'z xususiyatlari va sifatleri bilan boshqalardan farq qilmog'i kerak. O'sib kelayotgan organizimni to'g'ri tarbiyalash uchun bola organizimining o'sishi va rivojlanishi kabi asosiy xususiyatlarini bilishi zarur. O'sish va rivojlanish barcha tirik organizmlar kabi odam organizimiga ham hos xususiyatdir. Organizimning har tomonlama o'sish va rivojlanishi uning paydo bo'lgan vaqtdan boshlanadi. Odam organizimi paydo bo'lganidan to umrining oxiriga qadar ketma-ket keladigan morfologik, biokimyoviy va fiziologik o'zgarishlarga uchraydi.[1] Albatta bu o'zgarishlar o'sish va rivojlanish bosqichlarini yuzaga keltiruvchi irsiy faktorlarga bog'langan. Biroq bu irsiy faktorlarni yuzaga chiqishida, yosh xususiyatlarini shakllanishida ta'lim, tarbiya, bolaning ovqatlanishi, turmushining gigiyenik sharoiti, uning kattalar bilan muloqoti, sport va mehnat faoliyati, umuman olganda insonning ijtimoiy hayoti kata ta'sir ko'rsatadi. Shaxsning eng muhim xususiyatli jihatlaridan biri bu uning individualligi ya'ni yakkaxolligidir. Individuallik deganda, insonning shaxsiy psixologik xususiyatlarining betakror birikmasi tushuniladi. Individuallik tarkibiga xarakter, temperament, psixik jarayonlar, holatlar, hodisalar, hukmron xususiyatlar yig'indisi, iroda, faoliyatlar motivlari, inson maslagi, dunyoqarashi, iqtidori, har xil shakldagi reaksiyalar, qobiliyatlari va shu kabilar kiradi. Odam jamiyatda turli guruhlar faoliyatida qatnashar ekan, ko'pincha ularda har xil vazifani bajaradi, bir biriga o'xshamagan

ro'llarni ijro etadi. Masalan ota-ona va oilaning egovi injiq zo'ravon bola o'z tengqurlari davrasida extiyotkorona harakat qilib, o'zini tamoman boshqacha tutadi. Shuningdek jiddiy talabchan, xizmat vaqtida boshqalarga qo'shilmaydigan, sayohat davrida, mehnat faoliyatida, hashar va hamkorlikda, ulfatchilikda hazilkash va qiziqchiga aylanishi mumkin.[2]

Shaxsning tarbiyasi va rivojlanishi ijtimoiy muhit ta'siri ostida sodir bo'ladi, ijtimoiy tarbiya odamga o'zini takomillashtirishga, muayyan yutuqlarga erishishga yordam beradi. Ijtimoiy tarbiya jarayoni oilada, maktabda, ta'limning barcha bosqichlarida, ishda sodir bo'ladi. Bolani ijtimoiy tarbiyalashning asosiy markazlari oila, maktab va ko'cha muhiti hisoblanadi. Ijtimoiy munosabatlar va shaxsiy muloqot sohasida an'analar va urf -odatlar katta rol o'ynaydi. Psixik xususiyatlar birikmasini aynan o'xshash tarzda aks ettiruvchi inson mavjud emas. Ma'lumki, insoniyat jamiyati taraqqiy etib borgan sari odamlarning o'zlari ham, ularning bir-birlari bilan bo'ladigan munosabatlari ham, ayniqsa shaxslararo munosabatlar orasida eng samimiy, eng yaqin bo'lgan oilaviy munosabatlar ham takomillashib, o'ziga xos tarzda murakkablashib boradi.

Inson bolasi dunyoga kelar ekan, u mustaqil harakatlanish, yurish, o'qish, yozishdan boshlab tabiat va jamiyatning barcha murakkab qonunlari bilan yuzmayuz kelganda nimalar qilish kerakligiga o'rgatiladi yoki bunga maxsus o'qitiladi. Har bir shaxs doimo ijtimoiy o'zaro ta'sir tizimida mavjud bo'ladiki, unda u to'g'ri harakat qilish uchun o'zgalarni tushunishga harakat qilishi, o'zgalar rolini qabul qilishga tayyor bo'lishi lozim. Lekin o'zgalar rolini to'g'ri qabul qilish uchun unda umumlashtirilgan o'zga obrazi bo'lishi lozimki, bu obraz shaxslararo muloqot jarayonida, har bir shaxs uchun ibratli bo'lgan kishilar guruhi bilan muloqotda bo'lish jarayonida shakllanadi. Ya'ni shaxs faolligi tan olinadi bu esa fan tarixida o'ta progressiv hol edi.[3] Hissiyot bamisoli insonning kiyimidir. Insonning hissiyotiga ko'ra, uning holati haqida fikr yuritish mumkin. His-tuyg'ular –kishining o'z hayotida nimalar yuz berayotganiga, nimalarni bilib olayotganiga yoki nima bilan mashg'ul bo'layotganiga nisbatan o'zicha turli xil shaklda bildiradigan ichki munosabatidir. Histuyg'ularning kechishi sub'ekt alohida his etayotgan ruhiy holat sifatida gavdalanadi. Bunda bironbir narsani idrok etish va tushunib etish, biror narsa to'g'risida bilib olish idrok etilayotgan, tushunib olinayotgan, ma'lum yoki noma'lum narsalarga nisbatan shaxsiy munosabati bilan birgalikda ro'y beradi. Shu hollarning barchasida his-tuyg'ularning boshdan kechirilishi xususida, kishining alohida hissiy holati xususida so'z yuritiladi. Bu yerda oilaga hos psixologik jarayonlar, oila a'zolarining bir-birlariga munosabatlari, nikohdagi o'zaro moslik masalalari, oilaviy mojarolarning psixologik omillari, oilada bola tarbiyasining ijtimoiy psixologik metodlari o'rganiladi. Ishlab chiqarish munosabatlari, jamiyat taraqqiyoti bir tomondan, odamlarning o'zlarida ro'y berayotgan ijtimoiy psixologik, fiziologik va boshqa o'zgarishlar odamlarning o'zaro muloqot munosabatlari doirasini ma'lum darajada chegaralanib qolishiga, ularda o'tmishdoshlarimizda kuzatiladigan tabiiylikni ma'lum darajada buzilishiga va oqibatda inson ruhiyatida mumkin qadar

hissiy, emotsional zo'riqishlarning yuzaga kelishga asos bo'lmoqda. Bularning ta'siri oilaviy hayot va undagi psixologik iqlimda xam o'z ifodasini topadi.

Oilaviy munosabatlar o'zining ko'p qirraliligi bilan alohida xususiyat kasb etib, jamiyat taraqqiyotini belgilashda, ma'nau barkamol, ruhan sog'lom avlodni voyaga yetkazish jarayonida ularning ijobiy yechimi katta ahamiyatga egadir. Agar har bir oilani tashkil etuvchilar o'z muammolarini bahamjihatlik bilan, o'zaro kelishuv asosida hal qilsalar, oiladagi tinchlik kafolatlanib, uning ma'naviy asoslari mustahkam bo'ladi. Alohida ta'kidlash joizki, er-xotin, qaynona-qaynota, kelin-kuyov unosabatlarida, fikrlar va qarashlardagi paydo bo'ladigan ayrim kelishmovchiliklar, qarama-qarshiliklar, ziddiyatlarni uni tashkil etuvchi shaxslar o'zaro kelishib, muammoni konstruktiv tarzda yechishga qodir bo'lsalar, oiladagi ijtimoiy psixologik hamda ma'naviy muhit yosh avlod ongida insoniy munosabatlar to'g'risida teran va ijobiy tasavvurlar shakllanishiga imkon beradi. Shu bois ham mamlakatimizda oila va uning tarbiyaviy imkoniyatlari qadriyat sifatida yuksaklarga ko'tariladi.[4] Shaxs ijtimoiy psixologiyada, garchi uning shakllanishiga jinsi, temperamenti, irsiy belgilari kabi biologik tavsiflar ham ma'lum darajada ta'sir ko'rsatsada, ijtimoiy fenomen sifatida qaraladi. Shunday qilib, inson shaxsi juda murakkab psixologik kategoriya bo'lib, u kishining individual hayoti davomida ma'lum konkret omillarning ta'siri ostida sekin-asta tarkib topadi. Xulosa o'rnida shuni aytamizki shaxsning sog'lom turmush tarzini yaratishda, psixik va oilaviy shakllanishida, bolalarning jismoniy va aqliy jihatdan o'sishi va rivojlanishida yuqorida aytib o'tilganidek, turmush sharoiti, maktabdagi mehnat faoliyati, jismoniy mashqlar muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI :

1. Kurbonova G. A. Oiladagi shaxslararo munosabatlarning farzand ijtimoiy persepsiyasiga san'at orqali ta'sir etishning muhim jihatlari. Monografiya. "Musiqqa" nashriyoti. Toshkent 2016y.
2. Toshkent Ma'naviyat 2008 y
3. D.A. Mamatkulov "Bolalar anatomiyasi va fiziologiyasi asoslari"¹ 4. Toshkent 2017 y 17 c
5. E. G`. G`oziyev "Psixologiya" kasb xunar kollejlari uchun darslik birinchi nashr² Toshkent 2012 6. G`. B. Shoumarov "Oila psixologiyasi"³ Toshkent 2010 y
7. N. Islomova D. Andullayeva "Ijtimoiy psixologiya"¹ Toshkent 2013

O'ZBEK ASKIYALARIDA LISONIY HODISALARNING STILIZATSIYASI

Izatullayeva Muyassarbonu Nusratullayevna

BuxDPI I bosqich talabasi.

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o'zbek askiyalariga lingvistikaning ta'siri masalasi ilmiy-nazariy tahlil qilingan.*

Kalit so'zlar: *leksik usul, vositalar shakdosh, zid ma'noli so'zlar, barqaror birikmalar, o'xshatish, metafora va ramzlar, morfologik usul va vositalar, juft so'zlar, takroriy so'z shakllari*

Yurtimiz mustaqillikka erishgach, ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy sohalarda bo'lgani kabi adabiyotshunoslikda ham ,jumladan, askiya,lof, latifa janrlarining yozma adabiyotga ta'sirini o'rganish masalasida bosib o'tilgan yo'lni kuzatish, erishilgan yutuqlarni saralash, ularni yangicha mafkura, yangi nuqtai nazardan baholash zarurati yuzaga keladi. Zero, "Jahon madaniy merosining,jumladan ,o'zbek adabiyotining o'lmas asarlari bizga insoniyatning naslu nasabi, tarixiy ildizlari, oliyanob ideallari bir ekanini "⁶,xalqimizning xoxish-irodasi asosida dunyoga kelgan adabiy asarlarni chuqur mantiqiy mushohada qilish mas'uliyatini yuklaydi. Zamonaviy o'zbek adabiyoti taraqqiyotiga xalq maydon kulgisi ta'sirini o'rganish yangi tadqiqot hisoblanadi. Odatda odamzod uchun yangilik bo'lgan hodisaga nom berish jarayonida qanday so'z taklif etilmasin, ularning barchasida allaqanday saktalik bordek, atamaning ifoda qudrati hodisaning asl mohiyatiga qaraganda ancha cheklangandek tuyiladi. Lekin vaqt o'tishi ko'pchilik tilida qayta-qayta takrorlanishi natijasida o'sha so'z yoki atama tom ma'noda o'zi ifoda etishi kerak bo'lgan hodisaning ayniyatiga, aniqroq aytganda o'ziga xos ramz va obrazga aylanib ketadi. Fikrimizni o'zbek askiyalari asosida dalillaymiz. Askiya so'z o'yini bo'lishi bilan bir qatorda til hodisalari o'yinihamdir. Boshqacha autganda askiya til boyligi o'ziga xosligini namoyon qiluvchi, til birliklari va til hodisalarining turli xil ifoda imkoniyatlarini matnda mujassamlashtira oladigan badiiy so'z o'yinidir. Asarlar tarkibida askiyalar dialog asosida keltiriladi. Ularda lisoniy birliklarning nitqiy voqelanish imkoniyatlari to'la namoyon bo'ladi. Lisoniy birliklardan uddabronlik bilan turli kombinatsiyalar yaratiladi. Biz yuqorida keltirganimizdek, so'zlarni o'z ma'nolaridan ko'ra ko'chma ma'nolaridan ko'p foydalaniladi. So'zni "o'ynata" bilish, hozirjavoblik, ekspromt, so'zamollik, badihago'ylik va zukkolikka katta ahamiyat qaratiladi. Aks holda bellashuvchi "raqibi"dan yengiladi. . Fikrimizni quyidagi askiya misolida asoslaymiz, bunda fonostilistik aloqa usulining bo'lishish va birlashish hamda har ikkala holatning yuzaga chiqishini ko'rish mumkin.

Mamaroziq aka: Endi meva- chevalar mo'l- ko'l bo'lib qoldi, yeyavering, ilgari anor xonga berilardi.

⁶ Mirziyoyev Sh.M."Folklor san'ati insoniyatning bolalik qo'shig'I". Xalq baxshichilik san'ati festivali ochilishiga bag'ishlangan nutq. 2019-yil 6-aprel.

G'oyib aka: Bizga anorni ko'rsatib ol murid demang.

Mamaroziq aka: Boqqa zap kelib qolibsiz, nima xohlasangiz o'shandan olavering, bag'l dehqonchilik- ol Hirotdan kelgani yo'q.

G'oyib aka: Mehmon Hirotdan kelgan deb, joniga qo'ymay qistayversangiz –a: ol-ich-a, ol-ich-a deb.

G'oyib aka: Bog'bon aka gapingiz jiyda cho'pga o'xshaydi, qani ishkom joyga o'taylik.

Mamaroziq aka: Ish kam deb yumaloq bo'lib yotib olsangiz-a ?!⁷

Anorxonga birikmasi va ol murid birligida ular garchi ajratib yozilgan bo'lsada nutqda fonostilistik aloqa usulining bo'linish va birlashish holati o'z ifodasini topayotganligi pragmatic kontekstda oydinlashadi. Yani pragmatik kontekstda shakl va mazmun jihatdan meva-chevalar Anorxonga ham berilishi, anor esa xonga berilishi ham birdek nazarda tutilganligining ifodasi ayon bo'lmoqda."Kulgilik voqelik muayyan sifat holatining buzilishidir", -degan falsafiy qarash ham mavjud⁸. Demak bu usullarni aniqlashda gapning mazmuniy va shakily ifodasini e'tiborga olish lozim. Ol-icha, ol-icha so'zlarida esa, birlashtirish birinchi planga chiqqan. Buni aniqlash biro z mushkul bo'lsada (olicha-ol-icha-ot-fe'lmi, olcha- fe'l-otmi) pragmatik kontekstning shakily mazmuni harakatni ifodalayotganligi, harakat sememasi birinchi planga chiqayotganini e'tiborga olib, birlashtirish usuliga aloqador deb hisoblash mumkin. Birliklarni semik tahlilga tortsak, ular quyidagi ma'nolarda ishlatilganligi ma'lum bo'ladi: Anorxon- ayol kishining nomi, unga qo'shilgan xon hurmat ma'nosida. Anor xon- anordoshlarga mansub, kichikroq daraxt yoki buta shaklidagi supturopik o'simlikning ichi qizil donalar bilan to'liq yumaloq mevasi⁹. Xon- turkiy va mo'g'ul xalqlari hukmdorlari unvoni¹⁰. Ol murid – narsani ushlab yoki biror narsa bilan qo'lga kiritmoq ma'nosidagi olmoq fe'li¹¹ bilan murid – arabcha diniy atama, "ruhoniy, ustoz, eshon, pirning shogirdi, muxlisi"¹² ma'nosida. Olmurut-shevaga xos nok.¹³ Ol-icha- narsani ushlab yoki biror narsa bilan qo'lga kiritmoq ma'nosidagi olmoq fe'li¹⁴ bilan suyuqlikni ho'plab yoki shimarib ichga yutmoq, tanovul qilmoq¹⁵. Olcha atirgullar oilasiga mansub mevali daraxtning danakli, yumaloq, nordon mevasini ifodalovchi fors-tojikcha so'z¹⁶. Bundan tashqari ol murid-olmurut so'zida tovush almashishi, ol-icha va olcha so'zida tovush ortishi hodisasini kuzatish mumkin.

Askiyaga asoslangan matn ko'pincha yumoristik matn sifatida namoyon bo'ladi. Unda so'z o'yini, badihago'ylik, teatrallik, sintetizm, komizm, musoboqalilik, sahnaviylik, ko'p talqinli sharhga egalik, milliy-madaniy o'ziga xoslik uyg'unlashib

⁷ Askiya. Meva askiyasi. B-38.

⁸ Falsafa. Qomusiy lug'at. Toshkent. O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati. 2004. b-212.

⁹ O'zbek tilining izohli lug'ati. I jild. Toshkent O'zbekiston. 2020. b-87.

¹⁰ O'zbek tilining izohli lug'ati. IV jild. Toshkent. O'zbekiston. 2020. B-410.

¹¹ O'zbek tilining izohli lug'ati. I jild. Toshkent. O'zbekiston. 2020. b-533.

¹² O'sha joyda. B-481.

¹³ O'sha joyda. b-534.

¹⁴ O'sha joyda. b-533.

¹⁵ O'sha joyda. B-343.

¹⁶ O'sha joyda. B-535.

ketadi. Askiya tilida iyhom, tajnis, annominatsiya san'ati yetakchilik qiladi. O'zakdosh so'zlarni turli shakllarda qo'llashdan so'z o'yini hosil qilinadi. Biz yuqorida keltirib o'tgan misollar kabi so'z o'yinlari hosil qilish uchun fonostilistik usul va vositalar (tovush almashtirish, tovush orttirish, tovush tushitirish, aralash turdagi tovush o'zgartirish, urg'u), leksik usul va vositalar (shakdosh, zid ma'noli so'zlar, barqaror birikmalar, o'xshatish, metafora va ramzlar), morfologik usul va vositalar(juft so'zlar, takroriy so'z shakllari), sintaktik usul va vositalar(sintaktik omonimiya, polifunksional hamda polisemantik gap bo'laklari, uslubiy takror, sintagmalash usuli) kabilardan keng foydalaniladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ahmadovich H. H., Amrullojeva S. D. XX ASR QISSACHILIGI TARAQQIYOTIDA FOLKLORNING LATIFA JANRI TA'SIRI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 302-304.
2. Ahmadovich H. H. Expression of Folklorisms in the Works of Ghafur Ghulam //European Journal of Life Safety and Stability (2660-9630). – 2022. – T. 14. – C. 101-105.
3. Ahmadovich H. H. et al. BOSHLANG 'ICH SINFLARDA O 'ZBEK QISSALARI TAHLILINING INNOVATSION USULLARI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 350-352.
4. Ahmadovich H. H. et al. O 'RXUN-YENISEY BITIKLARIDA TALIM-TARBIYA TO 'G 'RISIDAGI FIKRLARNING YORITILISHI VA ULARNING TARBIYAVIY AHAMIYATI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 349-350.
5. Ahmadovich H. H. et al. IJODIY TOPSHIRIQLAR O 'QUV MOTIVLARINI SHAKLLANTIRISHNING SAMARALI VOSITASI SIFATIDA //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 293-294.
6. Ahmadovich H. H. et al. BOSHLANG 'ICH TA'LIMDA O 'ZLASHTIRISH JARAYONINING PSIXO-DIDAKTIK ASOSLARI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 332-334.
7. Ahmadovich H. H. et al. O 'QUVCHILARNING BILUV FAOLLIGINI OSHIRISHGA QARATILGAN DARSDAN TASHQARI ISHLAR VA ULARNI TASHKIL ETISH METODIKASI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 343-345.
8. Ahtamovich H. H., Shixnazarovna J. A. O 'QUVCHILAR O 'ZLASHTIRISH DARAJALARINI TASHHISLASH //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 306-309.
9. Ahmadovich H. H., Aminovna A. S. BOSHLANG 'ICH SINF O 'QISH DARSLARIDA DIDAKTIK O 'YIN VA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 100-102.

10. Ahmadovich H. H., Amrulloevna S. D. RUNN BITIKLARI AXLOQ VA VATANPARVARLIKNING YUKSAK NAMUNASI SIFATIDA //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – С. 248-250.

11. Ahmadovich K. H., Bahridinovna S. G. Development and practical application of acmeological technologies of student assessment diagnose //Asian Journal of Multidimensional Research. – 2022. – T. 11. – №. 6. – С. 141-145.

12. Ahmadovich K. H., Zokirovna Z. A. G. THE PROBLEM OF HUMAN EDUCATION AND MORALITY IN FOLKLORE //Gospodarka i Innowacje. – 2022. – T. 25. – С. 133-137.

13. Ahmadovich K. H., Nodirkulovna A. I. Theory of Fairy Tales in Primary Grades, The Nature of the Fairy Tale Genre //American Journal of Social and Humanitarian Research. – 2022. – T. 3. – №. 7. – С. 130-133. Хаитов Х. Адабиётда кулгидан фойдаланиш анъанасининг асослари //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 3/5. – С. 49-52.

14. Ҳайитов Ҳ. А. ЛЎЛИ НОМИ БИЛАН БОҒЛИҚ ЛАТИФАЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ //Интернаука. – 2021. – №. 17-4. – С. 51-52.

15. Hayitov H. A. QUSHLARGA IBRAT-HAZRATI XIZR! //Интернаука. – 2020. – №. 12-3. – С. 72-73.

16. Khoja o'g'li T., Ahmadovich K. H. Advanced Characteristics of the Tradition of Using Uzbek Folk Humor Art in Written Literature //American Journal of Social and Humanitarian Research. – 2022. – T. 3. – №. 9. – С. 1-4.

17. Khaitov H., Amonova S. ЎЗБЕК ҲИКОЯ ВА ҚИССАЛАРИДА КУЛГИ МАДАНИЯТИНИНГ ИЛДИЗЛАРИ //Journal of Integrated Education and Research. – 2022. – T. 1. – №. 2. – С. 140-144.

18. Ahtamovich H. H., Shixnazarovna J. A. О 'QUVCHILAR О 'ZLASHTIRISH DARAJALARINI TASHHISLASH //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – С. 306-309.

19. Axmadovich X. X. et al. ENG QADIMGI MA'RIFIY YODGORLIKLARNI О 'RGANISHNING AHAMIYATI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – С. 281-285.

20. Ҳайитов Х. А. ҒАФУР ҒУЛОМНИНГ ХАЛҚ ЛАТИФАЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ МАҲОРАТИ //Academic research in educational sciences. – 2021. – T. 2. – №. 3. – С. 679-687.

21. H H Akhmadovich Khoja nasridin afandi as people's hero . AKADEMICIA : AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL 11(2).1562.

22. 3.T. Khoja o'g'li, K H Ahmadovich Advanced Characteristiks of the Tradition of Using Uzbek Folk Humor Art in Written Literature. Amerikan Journal of Social and Humanitarian Research 3 (9).1-4.

23. 4.K K Akhmadovich, NS Ubaydullayevna THE PRACTICAL SIGNIFICANCE OF EDUCATIONAL INTEGRATIONS IN THE FORMATION OF INDEPENDENT WORK IN PRIMARY GRADES.Conferencea, 66-75..

24. 5.K K Akhmadovich, O B Togmurodovich NEW STAGES AND PRACTICAL CONDITIONS FOR CREATING NATIONAL TEXTBOOKS AND ALPHABET BOOKS. Conferencea, 54-58.

25. 6.K K Akhmadovich, SG Badriddinnovna THE CONCERT OF READING, SPECIAL FEATURES OF CHILDREN'S READING E Conferencea, 28-33.

26. 7.KK Akhmadovich, N O Alisherovna THE AESTHETIC VALUE OF LINGUISTIC FLORIONYMS IN WORKS OF ART IN AROUSING LAUGHTER 59-63.

27. 8.K K Akhmadovich, O B Togmurodovich THE ISSUE OF THE CONTENT OF EDUCATION IN THE HISTORY OF THE PEOPLES OF THE EAST Conferencea, 95-101.

BOLALAR ADABIYOTI ISTILOHI HAQIDA**Akramova Madinabonu Vali qizi***BuxPI I bosqich talabasi.*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada bolalar adabiyoti istilohi, atamasining genezisi masalasi ilmiy-nazariy tahlil qilingan.*

Kalit so'zlar: *Sirojij, "Zarafshon" gazetasi, «Bolalar adabiyoti kerak», G'ozim Olim Yunusov, 1925-yil, «Maorif va o'qitg'uvchi» jurnali, 3-son, «Bolalar adabiyoti haqida», Shokir Sulaymon, 1926 yil, «Qizil O'zbekiston» gazetasi va hokazo.*

XX asrning arafasi va boshlarida o'zbek bolalari uchun ixtisoslashgan maxsus badiiy adabiyot yaratish harakati yuzaga kelib, izchil tusga kira boshlagan esa-da, mazkur hodisani bolalar adabiyoti atamasi bilan ifodalash, asosan, 20-yillarning boshlarida sodir bo'ldi. O'zbek matbuotida bu istiloh ilk bor Sirojijning 1921-yili «Maorif va o'qitg'uvchi» jurnalining 3-sonida bosilgan «Bolalar adabiyoti to'g'risida bir fikr» (30-31-b). «Zarafshon» gazetasining 1924-yil 21-iyundagi 157-sonida bosilgan «Qizil o'zbek matbuotida bolalar adabiyoti», Bashirning «Turkiston» gazetasining 1923-yil 27-aprelidagi sonida bosilgan «Bolalar adabiyoti kerak», G'ozim Olim Yunusovning 1925-yil «Maorif va o'qitg'uvchi» jurnalining 3-sonidagi «Bolalar adabiyoti haqida» va Shokir Sulaymonning 1926 yili «Qizil O'zbekiston» gazetasining 30 -sentabrdagi 224-sonida bosilgan «Bolalar adabiyoti nashr qilish kerak» maqolasida uchraydi va qaror topa bordi. Shuni ta'kidlash joizki, bu istiloh ruscha «detskaya literatura» iborasining aynan tarjimai tarzida emas, balki o'zi voqelikka aylangan o'zbek bolalariga mo'ljallanib yaratila boshlangan ixtisoslangan adabiy hodisani ifodalagan holda dunyoga keldi. Asrimiz boshlarida jadid ma'rifatparvarligi bag'rida navqiron avlodda rus mustamlakachiligiga qarshi fikr uyg'otish va uni o'zligini anglash, o'z erki, Vatan ozodligi yo'lida istiqol jangchisi sifatida shakllanishi uchun ma'rifat asoslarini egallashga chorlovchi yangi adabiy hodisa tarzida paydo bo'lgan o'zbek bolalar adabiyoti endilikda o'zbek xalqining o'ziga xos milliy boyligiga aylandi. Garchi uning g'oyaviy-badiiy saviyasiga hamon ahyon-ahyonda shubha bilan qarovchilar topilsa-da, u allaqachon umumjahon bolalar adabiyoti o'zanidan munosib joy egallay oldi. Talay namunalari mamlakatimiz sarhadlaridan tashqarida sevilib o'qilayotir. Bir asrdiki, o'zbek bolalar adabiyoti yosh naslning ma'naviy sog'lom o'sishida muhim omillardan biriga aylanib xizmat qilayotir.

O'zbek bolalar adabiyoti haqidagi fan XX asr boshlarida ilg'or ma'rifatparvarlar pedagoglar, adabiyotshunoslar yozgan maqolalardan yuzaga kela boshlagan esa-da, XX asrning o'rtalariga kelib dastlabki xrestomatiyalar va o'quv qo'llamalarni tuzish harakati tufayli shakllanish jarayoniga kira bordi. Pedagogika bilim yurtlari talabalariga mo'ljallanib 1953-yilda I.Ahmedov A.Suyumovlar tomonidan ilk bor tartib berilib, 1967-1978-yillarda qayta takomillashtirib nashr ettirilgan «Bolalar

adabiyoti» xrestomatiyasi va 1957-yilda elon qilingan «Bolalar adabiyoti» o`quv materiallari qo`llanmasi shu harakatning dastlabki natijalar edi. Keyinchalik A.Suyumov tomonidan maxsus o`rta o`quv yurtlari uchun yozilib, 1973-yilda chop etilgan «Bolalar adabiyoti» qo`llanmasi o`zbek bolalar adabiyoti tarixini yaratish yo`lidagi dastlabki qadam bo`ldi. Bu qo`llanma M.Jumaboev bilan hamkorlikda qayta ishlanib, 1995-yilda yana nashr etildi.

Bu oraliqda pedagogika oliy o`quv yurtlari talabalariga mo`ljallanib P.Shermuhamedov, J.Tursunov, O.Safarov va X.Egamovlar yaratgan «O`zbek bolalar adabiyoti» darslik-xrestomatiyasi (1976) yuzaga keldi. Unda bolalar adabiyotining nazariy asoslari, taraqqiyot bosqichlari, xususiyatlari va navqiron avlod adabiyoti namoyondalari ijodiy biografiyalariga oid materiallar bilan birga eng sara asarlaridan namunalar berilgan edi. Shu xususiyatga ko`ra o`zbek bolalar adabiyoti tarixini yaratishga ta`sir ko`rsatdi. Nihoyat O`zR FAsi Alisher Navoiy nomidagi Til va adabiyot instituti huzuridagi «Bolalar adabiyoti» bo`limi (1969-1989-yil) xodimlari joylardagi bolalar adabiyoti tadqiqotchilari bilan hamkorlikda «O`zbek sovet bolalar adabiyoti tarixi ocherki» (1973), «Bolalar adabiyoti va zamonaviylik» (1981), «O`zbek bolalar adabiyoti va adabiy jarayon» (1989) singari uch manografiyani yaratib, o`zbek bolalar adabiyotining ilmiy tarixini bunyod etish yo`lida dastlabki qadam qo`yildi. Shunga qaramay, o`zbek bolalar adabiyoti nazariy asoslari, taraqqiyot tamoyillari va bolalar kutobxonligining ijtimoiy mohiyatini o`zaro uyg`unlikda ifodalagan va estetik tahlil etgan ilmiy tarix hanuzgacha yaratilgani yo`q. Hukmingizga havola qilingan ushbu qo`llanma shu vazifani qisman ado etishga mo`ljallangan.

Bolalar adabiyotining umumadabiyotga aloqadorligi. Bolalar adabiyoti umumbadiiy adabiyotning ajralmas tarkibiy qismi sifatida o`zaro qator mushtarakliklarga va farqli xususiyatlarga ega. Ular o`rtasidagi mushtarak xususiyatlar tubandagilardan iborat:

1. Bolalar adabiyoti ham, umuman badiiy adabiyot singari so`z san`ati hisoblanadi. So`z uning uchun ham asosiy material bo`lib, voqelikni obrazli ifodalash vositasidir. Binobarin, bolalar uchun g`oyaviy-badiiy barkamol asarlar yozadigan ijodkorlar ham so`z san`atkori sanaladilar. Ular ham umumadabiyotni yaratuvchi yozuvchilar bilan teng nufuzga egadirlar. Qolaversa, bolalar adabiyoti bilan kattalar adabiyoti o`zaro taqdirdosh ham.

2. Bolalar adabiyoti ham umumbadiiy adabiyot ish ko`radigan xalqchilik haqqoniylik va yuksak badiiylik umda (prinsip)lariga tayanadi.

Bolalar adabiyotining xalqchilligi shundaki, u avvalo, xalqning asrlar davomida yaratgan eng ilg`or qarashlari va hayotiy tajribalari ruhida farzandlarini tarbiyalashni ko`zlaydi. Xalq hamma zamonlarda mehnatkashlikni, halollikni, rostgo`ylikni, to`g`rilikni, Vatanni sevishni, kattani hurmat qilib kichikka shafqatli bo`lishni sharaflab kelgan, ishyoqmaslik, tekinxo`rlik, subutsizlik, yolg`onchilik, o`g`rilik, shafqatsizlik, toshbag`irlik, xoinlik, g`iybatkashlik kabi insoniylikni tahqirlovchi xislatlarni qoralagan. Bolalar adabiyoti xalqni o`z kelajagi bo`lgan yosh avlodga ana

shu sohadagi dono aqidalar va ijodiy an`analarini singdirishda xizmat qilmog`i darkor.

Bu-olijanob maqsad. Uni amalga oshirish yuksak burch va mas`uliyatni talab qiladi. Binobarin, bolalar uchun yoziladigan asarlar ham yuksak badiyatga ega bo`lmog`i shart. Ularda hayot haqqoniy ko`rsatilmog`i, insoniylikni, mehnatni sharaflovchi, bolalarda kelajakda kim bo`lmoqlarini belgilab olishlarida ko`maklashuvchi g`oyaviy-badiiy barkamollik ufurib turmog`i zarur. Xom-xatala, hayotni bo`yab-bezab bayramdagiday tantanavor qilib ko`rsatuvchi bitiklar bolalar ma`naviy olamiga salbiy ta`sir ko`rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ahmadovich H. H., Amrullojeva S. D. XX ASR QISSACHILIGI TARAQQIYOTIDA FOLKLORNING LATIFA JANRI TA`SIRI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 302-304.

2. Ahmadovich H. H. Expression of Folklorisms in the Works of Ghafur Ghulam //European Journal of Life Safety and Stability (2660-9630). – 2022. – T. 14. – C. 101-105.

3. Ahmadovich H. H. et al. BOSHLANG `ICH SINFLARDA O `ZBEK QISSALARI TAHLILINING INNOVATSION USULLARI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 350-352.

4. Ahmadovich H. H. et al. O `RXUN-YENISEY BITIKLARIDA TALIM-TARBIYA TO `G `RISIDAGI FIKRLARNING YORITILISHI VA ULARNING TARBIYAVIY AHAMIYATI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 349-350.

5. Ahmadovich H. H. et al. IJODIY TOPSHIRIQLAR O `QUV MOTIVLARINI SHAKLLANTIRISHNING SAMARALI VOSITASI SIFATIDA //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 293-294.

6. Ahmadovich H. H. et al. BOSHLANG `ICH TA`LIMDA O `ZLASHTIRISH JARAYONINING PSIXO-DIDAKTIK ASOSLARI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 332-334.

7. Ahmadovich H. H. et al. O `QUVCHILARNING BILUV FAOLLIGINI OSHIRISHGA QARATILGAN DARSDAN TASHQARI ISHLAR VA ULARNI TASHKIL ETISH METODIKASI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 343-345.

8. Ahtamovich H. H., Shixnazarovna J. A. O `QUVCHILAR O `ZLASHTIRISH DARAJALARINI TASHHISLASH //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 306-309.

9. Ahmadovich H. H., Aminovna A. S. BOSHLANG `ICH SINF O `QISH DARSLARIDA DIDAKTIK O `YIN VA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 100-102.

10. Ahmadovich H. H., Amrullojeva S. D. RUNN BITIKLARI AXLOQ VA VATANPARVARLIKNING YUKSAK NAMUNASI SIFATIDA //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – С. 248-250.
11. Ahmadovich K. H., Bahridinovna S. G. Development and practical application of acmeological technologies of student assessment diagnose //Asian Journal of Multidimensional Research. – 2022. – T. 11. – №. 6. – С. 141-145.
12. Ahmadovich K. H., Zokirovna Z. A. G. THE PROBLEM OF HUMAN EDUCATION AND MORALITY IN FOLKLORE //Gospodarka i Innowacje. – 2022. – T. 25. – С. 133-137.
13. Ahmadovich K. H., Nodirkulovna A. I. Theory of Fairy Tales in Primary Grades, The Nature of the Fairy Tale Genre //American Journal of Social and Humanitarian Research. – 2022. – T. 3. – №. 7. – С. 130-133. Хаитов Х. Адабиётда кулгидан фойдаланиш анъанасининг асослари //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 3/5. – С. 49-52.
14. Ҳайитов Ҳ. А. ЛЎЛИ НОМИ БИЛАН БОҒЛИҚ ЛАТИФАЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ //Интернаука. – 2021. – №. 17-4. – С. 51-52.
15. Hayitov H. A. QUSHLARGA IBRAT-HAZRATI XIZR! //Интернаука. – 2020. – №. 12-3. – С. 72-73.
16. Khoja o'g'li T., Ahmadovich K. H. Advanced Characteristics of the Tradition of Using Uzbek Folk Humor Art in Written Literature //American Journal of Social and Humanitarian Research. – 2022. – T. 3. – №. 9. – С. 1-4.
17. Khaitov H., Amonova S. ЎЗБЕК ҲИКОЯ ВА ҚИССАЛАРИДА КУЛГИ МАДАНИЯТИНИНГ ИЛДИЗЛАРИ //Journal of Integrated Education and Research. – 2022. – T. 1. – №. 2. – С. 140-144.
18. Ahtamovich H. H., Shixnazarovna J. A. О 'QUVCHILAR О 'ZLASHTIRISH DARAJALARINI TASHHISLASH //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – С. 306-309.
19. Axmadovich X. X. et al. ENG QADIMGI MA'RIFIY YODGORLIKLARNI О 'RGANISHNING AHAMIYATI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – С. 281-285.
20. Ҳайитов Х. А. ҒАФУР ҒУЛОМНИНГ ХАЛҚ ЛАТИФАЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ МАҲОРАТИ //Academic research in educational sciences. – 2021. – T. 2. – №. 3. – С. 679-687.
21. H H Akhmadovich Khoja nasridin afandi as people's hero . АКАДЕМИКА : AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL 11(2).1562.
22. 3.Т. Khoja o'g'li, K H Ahmadovich Advanced Charakteristiks of the Tradition of Using Uzbek Folk Humor Art in Written Literature. Amerikan Journal of Social and Humanitarian Research 3 (9).1-4.
23. 4.К К Akhmadovich, NS Ubaydullayevna THE PRACTICAL SIGNIFICANCE OF EDUCATIONAL INTEGRATIONS IN THE FORMATION OF INDEPENDENT WORK IN PRIMARY GRADES.Conferncea, 66-75..

24. 5.K K Akhmadovich, O B Togmurodovich NEW STAGES AND PRACTICAL CONDITIONS FOR CREATING NATIONAL TEXTBOOKS AND ALPHABET BOOKS. Conferencea, 54-58.

25. 6.K K Akhmadovich, SG Badriddinnovna THE CONCERT OF READING, SPECIAL FEATURES OF CHILDREN'S READING E Conferencea, 28-33.

26. 7.KK Akhmadovich, N O Alisherovna THE AESTHETIC VALUE OF LINGUISTIC FLORIONYMS IN WORKS OF ART IN AROUSING LAUGHTER 59-63.

27. 8.K K Akhmadovich, O B Togmurodovich THE ISSUE OF THE CONTENT OF EDUCATION IN THE HISTORY OF THE PEOPLES OF THE EAST Conferencea, 95-101.

O'ZBEK BOLALAR ADABIYOTINING BOSHQA FANLAR BILAN ALOQALARI MASALASI

Ergasheva Ziyoda Jamshid qizi

BuxDPI I bosqich talabasi.

Annotatsiya: *Ushbu maqolada bolalar adabiyotining janriy tarkiblari haqida ilmiy-nazariy fikr yuritiladi.*

Kalit so'zlar: *xalq qo'shiqlari, doston, ertaklar, afsona, rivoyat, sevish-sevilish, samimiyat, insoniylik, sabru qanoat, mehnatda fidoiylik, janr va hokazo.*

Xalq og`zaki badiiy ijodiyoti xilma-xil adabiy tur va janrlarda namoyon bo`lgan hodisa sifatida kishilik jamiyati tarixida ko`p vazifali ijtimoiy-estetik mohiyatga ega so`z san`ati hisoblanadi. U hamma zamonlarda ham o`z ijodkori bo`lgan xalqning orzu-armonlarini ifodalab keldi, qolaversa, xalqning o`z-o`zinigina emas, balki bolalarning ham ma`naviy-axloqiy jihatdan shakllanishlarida muhim tarbiyaviy vosita vazifasini bajarmoqda. Bolalar xalq ijodiyotidan ota-bobolarining hayot tajribasini, mehnat va kurash ilmini o`rganib kelayotirlar. Ular xalq qo`shiqalaridan, dostonu ertaklaridan, afsonayu rivoyatlaridan sevish-sevilish, samimiyat, insoniylik, sabru qanoat, mehnatda fidoiylik, eng muhimi, otalari yashab obod etgan Vatan tuyg`ularini idrok etish asnosida yurt erki va ozodligi uchun kurashgan buyuk ajdodlari To`maris, Shiroq, Spitamen, Muqanna, Temur Malik, Jaloliddin Manguberdi, Mahmud Torobiy va Amir Temurlarning jasoratlaridan saboq olmoqdalar, yashash va yaratish romantikasidan surur tuymoqdalar. Binobarin, xalq ijodiyoti qadim zamonlardan hozirgacha bolalar uchun ham ezgulikni qadrlash va yovuzlikdan nafratlanish sabog`i bo`lib, avloddan avlodga o`tgani sayin muttasil to`lishib, mukammalashib, og`izdan-og`izga ko`chgani sayin tobora sayqallanib, xalq milliy ruhini teranroq aks ettirgan holda asrlar davomida avlodlar ma`naviy-axloqiy vorisligini ta`minlab keldi, jamoa ijodi namunasi sifatida xalq zakovatini, iste`dodini va til boyligini namoyish etdi, xalq uchun o`zligini anglash, o`z tarixini sevish vositasiga aylanib qoldi, eng muhimi, yozma adabiyotning bunyodga kelishida genetik asos vazifasini bajardi. Bu silsilada bolalarning o`z folklori ham muayyan rol o`ynadi. Binobarin, bolalar folklori - kichkintoylar olami bilan kattalar dunyosining o`zaro uyg`unlashuvi oqibatida yuzaga kelgan o`yinlar, qo`shiqalar va musiqiy poetik janrlarning yaxlit bir tizimiga aylangan xalq og`zaki ijodiyotining o`ziga xos tarmog`idir.

Shunga qaramay, o`zbek bolalar folklori namunalarini to`plash, nashr etish va ilmiy-estetik qimmatini o`rganishga uzoq zamonlar e`tibor berilmay kelindi. XX asrning dastlabki choragi oxirlarida bu ishga kirishilgan esa-da, u uzluksiz jarayonga aylanmadi. Elbek to`plab, tartib berib 1937-yilda chop ettirgan «Bolalar qo`shig`i» to`plamidan O. Safarov tartib bergan «O`zbek xalq ijodi» seriyasida 1984-yilda bosilib chiqqan «Boychechak» to`plamigacha kechgan salkam yarim

asrlik uzilish ana shu fikr dalili bo`la oladi. O`zbek bolalar folklorini o`rganish 60-yillardan e`tiboran izchillasha bordi. Z.Husainovning «O`zbek topishmoqlari» (1966), G.Jahongirovning «O`zbek bolalar folklori» (1975), shuningdek, O.Safarovning «Bolalarni erkalovchi o`zbek xalq qo`shiqlari» (1983), «O`zbek bolalar poetik folklori» (1985), «Alla-yo alla» (1999), «Chittigul» (2004), Sh.Galievning «O`zbek bolalar o`yin folklori» (1998) singari tadqiqotlar tufayli bu izlanishlarning samaralari ko`zga tashlanadigan bo`ldi. Shuni ham aytish kerakki, folklorshunoslar orasida mavsum va marosim qo`shiqlariga munosabatda ularning ijodkori har qachon kattalar bo`lganini e`tirof etish bilan bolalarning bu sohadagi qo`shiqchiligini yo cheklash, yo tamoman inkor etish hollari ham mavjud. To`g`ri, marosimlarni kattalar uyushtirganlar. Ularning o`tkazilish tartiblarini ham, rasm-rusumlari va qo`shiqlarini ham kattalar ijod etganlari rost. Lekin unutmazlik lozimki, shu marosimlarning birortasi ham bolalar ishtirokisiz o`tmagan; hech bo`lmaganda, bolalar tomoshabin sifatida unga qatnashganlar va kattalar bajargan ishlarni ko`rgach, o`sha marosimni keyinroq o`yinda muqallid qilib o`zlari bajarganlar, shu muqallidlariga yarasha qo`shiqlarni to`qiganlari ham ayni haqiqat. Binobarin, bolalarning ham o`z marosim va mavsum qo`shiqlari yuzaga kela boshlagan. Bu jarayon davr o`tishi, turmush sharoitining o`zgarishi, yangicha ijtimoiy munosabatlarning tug`ila borishi tufayli u yoki bu marosimning tamoman yo`qolishi, yo shunchaki kattalar o`rtasida nufuzini yo`qotishi natijasida o`sha marosim bolalar o`yini yoki ijrochiligida yashash shakliga o`tishi bilan yanada chuqurlasha borgan. Bunday holatni «Boychechak», «Chittigul», «Binafsha», «Oppojon» kabi mavsum qo`shiqlari misolida yaqqolroq ko`rish mumkin. O`zbek bolalar folklori namunalari tabiatidan kelib chiqib, genetik asoslariga ko`ra uni uch qismdan tarkib topgan hodisa sifatida kuzatish mumkin:

I. Kattalar hamisha o`z farzandlarini o`ylab yashaganlar – mehnat va ijod bilan shug`ullangan. Bu jarayon ularda bola va uning taqdiri to`g`risida qayg`urish majburiyatining tobora chuqurlashuvi tarzida kechib, talay qo`shiqlarning to`qilishiga sabab bo`lgan. Ayniqsa, chaqaloqni parvarish etish mas`uliyati behad katta bo`lgan. Onalar ana shu murakkab mas`uliyatni zimmalariga olganlar: o`tkir zakovat, tadbirkorlik, beqiyos insoniy mehribonlik evaziga o`zlari goho tushunib, goho tushunmay, «bolalarni tarbiyalab o`stirish bilan mamlakatning kelajak tarixini, demakki, dunyo tarixini ham tarbiyalab etishtirganlar. Bu yo`lda qo`shiq ularga madadkor bo`lgan: bolalarini qo`shiq bilan uxlatganlar, yig`lasa-kuylab ovutganlar, erkalatganlar, hatto qo`shiq bilan chaqaloqqa daxldor marosim rasm-rusumlarni bajarganlar. Shu zaylda allalar, aytim-olqishlar, ovutmachochlar, erkalamalar, qiziqmachochlar va qaytarmachochlar yuzaga kelgan. Ularda erkalash leytmotiv bo`lgan. Shu sababli xalq og`zaki poeziyasining ana shu namunalari erkalash poeziyasi tarzida umumlashtirish va xarakterlash asoslidir.

Erkalash poeziyasi namunalari ijro maqsadi, o`rni va bola yoshiga munosabatiga ko`ra ikki guruhga ajraladi. Birinchi guruhga mansub qo`shiqlar bolaning beshikdaligi davri bilan chambarchas bog`liq, shu vajdan ularni beshik

qo`shiqllari deyishadi. Allalar va etnografik mazmundagi aytim-olqishlar ana shunday xarakterga ega. Beshik qo`shiqllari chaqaloq uch yoshni to`ldirgunigacha aytilsa, ikkinchi guruhga mansub qo`shiqllar bola tug`ilganidan to 6-7 yoshga to`lgunigacha ijro etilsa-da, aslida ular beshik bilan bog`lanmagan onalik mehri tarovatidan bitilgan badihalardir. Bular suyish qo`shiqllari bo`lib, erkalamalar, ovutmachochlar, qiziqmachochlar va qaytarmachochlardan tarkib topgan.

II. Kattalar bolalarning tabiatga munosabatini shakllantirishda ham faol ishtirok etadilar. Buning natijasida bolalar taqvim va uni ifoda etuvchi marosim qo`shiqllari yuzaga kelgan. Bahor, yoz, kuz, qish mavsumlari bilan bog`liq bunday qo`shiqllarning bir qismi ijtimoiy-siyosiy taraqqiyot taqozosiga ko`ra kattalar repertuaridagi mavqeini yo`qota borib, yo tamoman so`nib ketgan, yo transformaciya uchraib bolalar repertuariga ko`chib o`tib saqlanib qolgan. «Boychechak», «Chittigul», yo ramazonlar va hayitliklar shular jumlasidan hisoblanadi. Qolaversa, ibtidoiy ajdodlarimizning animistik va totemistik e`tiqodlari asosida shakllanib, endilikda o`sha mohiyatini yo`qotgan yalinchoq va hukmlagich janrlari bolalar repertuarida hamon faol yashamoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ahmadovich H. H., Amrullojeva S. D. XX ASR QISSACHILIGI TARAQQIYOTIDA FOLKLORNING LATIFA JANRI TA`SIRI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 302-304.

2. Ahmadovich H. H. Expression of Folklorisms in the Works of Ghafur Ghulam //European Journal of Life Safety and Stability (2660-9630). – 2022. – T. 14. – C. 101-105.

3. Ahmadovich H. H. et al. BOSHLANG `ICH SINFLARDA O `ZBEK QISSALARI TAHLILINING INNOVATSION USULLARI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 350-352.

4. Ahmadovich H. H. et al. O `RXUN-YENISEY BITIKLARIDA TALIM-TARBIYA TO `G `RISIDAGI FIKRLARNING YORITILISHI VA ULARNING TARBIYAVIY AHAMIYATI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 349-350.

5. Ahmadovich H. H. et al. IJODIY TOPSHIRIQLAR O `QUV MOTIVLARINI SHAKLLANTIRISHNING SAMARALI VOSITASI SIFATIDA //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 293-294.

6. Ahmadovich H. H. et al. BOSHLANG `ICH TA`LIMDA O `ZLASHTIRISH JARAYONINING PSIXO-DIDAKTIK ASOSLARI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 332-334.

7. Ahmadovich H. H. et al. O `QUVCHILARNING BILUV FAOLLIGINI OSHIRISHGA QARATILGAN DARSDAN TASHQARI ISHLAR VA ULARNI TASHKIL ETISH METODIKASI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 343-345.

8. Ahtamovich H. H., Shixnazarovna J. A. O 'QUVCHILAR O 'ZLASHTIRISH DARAJALARINI TASHHISLASH //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – С. 306-309.

9. Ahmadovich H. H., Aminovna A. S. BOSHLANG 'ICH SINF O 'QISH DARSLARIDA DIDAKTIK O 'YIN VA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – С. 100-102.

10. Ahmadovich H. H., Amrulloevna S. D. RUNN BITIKLARI AXLOQ VA VATANPARVARLIKNING YUKSAK NAMUNASI SIFATIDA //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – С. 248-250.

11. Ahmadovich K. H., Bahridinovna S. G. Development and practical application of acmeological technologies of student assessment diagnose //Asian Journal of Multidimensional Research. – 2022. – T. 11. – №. 6. – С. 141-145.

12. Ahmadovich K. H., Zokirovna Z. A. G. THE PROBLEM OF HUMAN EDUCATION AND MORALITY IN FOLKLORE //Gospodarka i Innowacje. – 2022. – T. 25. – С. 133-137.

13. Ahmadovich K. H., Nodirkulovna A. I. Theory of Fairy Tales in Primary Grades, The Nature of the Fairy Tale Genre //American Journal of Social and Humanitarian Research. – 2022. – T. 3. – №. 7. – С. 130-133. Хайтов Х. Адабиётда кулгидан фойдаланиш анъанасининг асослари //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 3/С. – С. 49-52.

14. Хайтов Х. А. ЛЎЛИ НОМИ БИЛАН БОҒЛИҚ ЛАТИФАЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ //Интернаука. – 2021. – №. 17-4. – С. 51-52.

15. Hayitov H. A. QUSHLARGA IBRAT-HAZRATI XIZR! //Интернаука. – 2020. – №. 12-3. – С. 72-73.

16. Khoja o'g'li T., Ahmadovich K. H. Advanced Characteristics of the Tradition of Using Uzbek Folk Humor Art in Written Literature //American Journal of Social and Humanitarian Research. – 2022. – T. 3. – №. 9. – С. 1-4.

17. Khaitov H., Amonova S. ЎЗБЕК ҲИКОЯ ВА ҚИССАЛАРИДА КУЛГИ МАДАНИЯТИНИНГ ИЛДИЗЛАРИ //Journal of Integrated Education and Research. – 2022. – T. 1. – №. 2. – С. 140-144.

18. Ahtamovich H. H., Shixnazarovna J. A. O 'QUVCHILAR O 'ZLASHTIRISH DARAJALARINI TASHHISLASH //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – С. 306-309.

19. Axmadovich X. X. et al. ENG QADIMGI MA'RIFIY YODGORLIKLARNI O 'RGANISHNING AHAMIYATI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – С. 281-285.

20. Хайтов Х. А. ҒАФУР ҒУЛОМНИНГ ХАЛҚ ЛАТИФАЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ МАҲОРАТИ //Academic research in educational sciences. – 2021. – Т. 2. – №. 3. – С. 679-687.

21. H H Akhmadovich Khoja nasriddin afandi as people's hero . AKADEMICA : AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL 11(2).1562.

22. 3.T. Khoja o'g'li, K H Ahmadovich Advanced Characteristiks of the Tradition of Using Uzbek Folk Humor Art in Written Literature. Amerikan Journal of Social and Humanitarian Research 3 (9).1-4.

23. 4.K K Akhmadovich, NS Ubaydullayevna THE PRACTICAL SIGNIFICANCE OF EDUCATIONAL INTEGRATIONS IN THE FORMATION OF INDEPENDENT WORK IN PRIMARY GRADES.Conferencea, 66-75..

24. 5.K K Akhmadovich, O B Togmurodovich NEW STAGES AND PRACTICAL CONDITIONS FOR CREATING NATIONAL TEXTBOOKS AND ALPHABET BOOKS.Conferencea, 54-58.

25. 6.K K Akhmadovich, SG Badriddinnovna THE CONCERT OF READING, SPECIAL FEATURES OF CHILDREN'S READING E Conferencea,28-33.

26. 7.KK Akhmadovich, N O Alisherovna THE AESTHETIC VALUE OF LINGUISTIC FLORIONYMS IN WORKS OF ART IN AROUSING LAUGHTER 59-63.

27. 8.K K Akhmadovich, O B Togmurodovich THE ISSUE OF THE CONTENT OF EDUCATION IN THE HISTORY OF THE PEOPLES OF THE EAST Conferencea, 95-101.

O'ZBEK XALQ IJODIDA TEZ AYTISHLARNING TURLI IFODALARI

Abdurasulova Charos Rashidovna

Bux DPI I bosqich talabasi.

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o'zbek folklor adabiyotining paremik janrlaridan bo'lgan tez aytishlarning paydo bo'lish omillari va estetik ifodalari ilmiy nazariy tahlil qilingan.*

Kalit so'zlar: *Tez ayta turib, «tutal», «chalg`itma», «chalg`ituv», «chalish», «adashish», poetik ritm, katta yosh va hokazo.*

O'zbekistonning turli joylarida «tutal», «chalg`itma», «chalg`ituv», «chalish», «adashish» deb yuritiladigan bu folklor hodisasi keng tarqalgan. Tez aytish istiloh sifatida janrning birgina xususiyatini-bir nafasda shiddat bilan aytilishinigina ifoda etsa-da, tez aytishdan kuzatiladigan maqsad nimaligini anglatmaydi. Shunday cheklanganlikka egaligiga qaramay, ruscha «skorogovorka» istilohining tarjima ekvivalenti sifatida ilmiy taomilga singib ketgan. O'zbek tilida mavjud turli atamalarda tez aytishdan kuzatiladigan ikki maqsad bo'rtib ko'rinib turadi: birinchisi-tez aytishdan murod-chalg`itish, so`zda chalish yoki adashish deyilishi boisi shundan. Ikkinchisi-tez ayta turib chalishish-tutilishga teng. Shu sababli tutal deyilgan. Biroq chalg`itish ham, chalishish ham, adashish ham, tutilish ham o`xshash tovushlardan iborat so`zlar, aniqrog`i, alliteraciya zamiridagi so`zlar qatorini shiddat bilan bir nafasda aytish negizida voqe bo`lganligi tufayli tez aytish etakchi xususiyatga aylanib, folklor hodisasini ifodalovchi istiloh darajasida barqarorlik kasb etgan.

Tez aytishlar aslida kattalar og`zaki ijodiga xos bo`lsa-da, mohiyatan bolalar nutqidagi kemtikliklarni bartaraf etishga qaratilgan. Bolalar tez aytish vositasida o`z ona tillaridagi tovush va so`zlarni ravon, burro, ochiq talaffuz etishni, tovushlarning ohangdorligini, so`zlarning nozik ma`no tovlanishlarini his va idrok qilish, anglash hamda ilg`ab olishni mashq qiladilar. Shu ma`noda ular tovush va so`z ustidagi poetik-mantiqiy mashqlar hisoblanadi.

Tez aytishlar bolalar ma`naviy ehtiyojlariga mosligidan ularni tezgina o`zlashtira borganlar, asta-sekinlik bilan o`zlari ham ularning bir qator engil va oddiy namunalarini ijod qila boshlaganlar. Natijada davrlar o`tishi bilan tez aytishlar bolalar folklori arsenaliga o`tib qolgan. Zotan, tez aytish nutq tovushlari alliteraciyasiga asoslanuvchi folklor janri bo`lib, o`xshash tovushli so`zlar yoki so`z birikmalarining bir nafasda shiddatli aytilishi jarayonida u yoki bu tovush yo so`z talaffuzida chalg`ish natijasida voqe bo`luvchi ma`no o`zgarishi negizida yuzaga keladi. Shu xususiyati tufayli o`tmishda tez aytish kattalar repertuarida uchragan va aksariyat holatlarda parnografik xarakterga ega bo`lgan. Bora-bora katta yoshli bolalar va o`smirlar repertuariga ko`chgan, ular bu xildagi tez aytishlarni o`yin shartiga aylantira borishgan, kim uni to`g`ri aytolmasa, chalishsa, o`sha yutqizgan

sanalib, g`oliblar qo`ygan shartni bajargan yoki o`yinda navbatda (galda) turgan. Tez aytishlar orasida 34, hatto 47 so`zli namunalar borki, ularni aytishda 7-12 yoshdagi bolalar nafasi etmaydi. Binobarin, aytish mumkinki, XIX asrning II yarmi va XX asr boshlarida katta yoshdagi bolalar repertuariga o`tish jarayonida tez aytishlarda parnografik xususiyat so`na boshlagan. Bunda, ayniqsa, o`sha davrda kuchaya boshlagan ma`rifatparvarlik harakati ta`siri muhim rol o`ynagan. Xususan, ta`lim jarayonida ulardan foydalanish istagi kichik va o`rta yoshdagi bolalar repertuariga o`tishiga yo`l ochgan. Natijada tez aytish bolalar folklori doirasida yashay boshlagan. Buni ayrim ko`p so`zli tez aytishlarning turli yoshdagi bolalar repertuarida xilma-xil variantlarda uchrashi tasdiqlaydi. Chunonchi, «T» va «P» portlovchi undoshlari va «U» unlisi alliteraciyasiga asoslangan tubandagi «Bir tup tut» tez aytishi 28 so`zdan iborat:

Alliteratsion ritm u yoki bu tovushning to`g`ri va ravon talaffuzini ta`minlashga buysunganidan ularni shovqin solib shiddat bilan aytish (skandovka) zaruriyatga aylangan. Shu sababli tez aytishlarni kuylab bo`lmaydi. Bu xususiyat, ayniqsa, nasriy tez aytishlarda yanada ravshanroq tovlanadi, ularning aksariyati ko`p so`zli: Har bir so`z o`zaro o`xshash tovushli bo`lganligidan ichki alliteracion ohangdorligini yuzaga keltirgan. O`z navbatida, bu ichki turoqlanish asosida o`ziga xos poetik ritm hosil qilgan:

- E jo`ra, bizning quyoshlamada quyoshmalashib ket,
quyoshlamalashsang ham quyoshmalashib ket,
quyoshlashmalashsang ham quyoshmalashib ket.

Tez aytishda poetik ritm istak ohangiga ega. Umuman, nasriy tez aytishlarda poetik ritm xilma-xil ohanglarni (gumon, so`roq, buyruq, xabar) ifodalashi mumkin. Bu xususiyat ham she`riy, ham nasriy tez aytishlar uchun mushtarak bo`lib, ularning mazmundorligini, g`oyaviyligini ta`minlagan. Bunda talaffuzning aniq va ochiqqligiga, poetik taktga, mantiqiy urg`uga alohida e`tibor berish zarur. Shularning birortasiga rioya qilinmasa, o`sha zahoti ritmdan chiqib ketadi, ma`no yoki mazmunda mantiqsizlik yuzaga keladi.

Nasriy tez aytishlarning shunday namunalar borki, ularda poetik ritmdan voz kechilgan, ijtimoiy mazmundorligini bo`rttiruvchi alliteracion ohangdorlikkagina urg`u qilingan:

-Namanganda usta Musa puch pista purush bor ekan. O`sha usta Musa puch pista purushning oltmish uch pud puch pistasi bor ekan. Oltmish uch pud puch pistasi bo`lsa ham o`sha usta Musa puch pista purush, oltmish uch pud puch pistasi bo`lmasa ham o`sha Musa puch pista purush.

Tez aytishda savdodagi qalloblikni fosh etish-yetakchi motiv: pistaning puchligini ta`kidlovchi «p» va «ch» tovushlari - alliteraciyasi asosi. Binobarin, «puch pista» iborasi tez aytish uchun muddao husni -motivni ifodalovchi vositaga aylangan. Muddao husni ham she`riy, ham nasriy tez aytishlarda tugun vazifasini o`taydi. Ular motivnigina emas, balki qaysi tovushni alliterao`iyaga solishni yoxud

soʻzni takrorlashni belgilovchi vosita sifatida soʻz yoki soʻz birikmasi shaklida namoyon boʻladi:

Qishda kishmish pishmashmish,
Pishsa kishmish qishmashmish,

YOKI

Chustda usta Tursunmatning uchta tus tovugʻi bor.

Oʻsha uchta tustovuq Chustdagi usta Tursunmatning uchta tustovuqʻimi yoki boshqa usta Tursunmatning uchta tustovuqʻimi?

Birinchi tez aytishda «kishmish» soʻzi muddao husni boʻlib, «sh» undoshining alliteraciyasiga zamin yaratgan va qish fasliga oid maʼlumotni tashigan. Ikkinchi tez aytishda "uchta tustovuq" birikmasi-muddao husni, «ch», «t», «s» undoshlari alliteratsiyasi shu negizda hosil qilingan. Tez aytishda bu ibora lutf sanʼatini yuzaga keltirgan, dastlab tustovuqlar miqdorini-uchtaligini anglatsa, keyin ularning rangi-uch tustudaligiga ishoraga aylangan. Tovush alliteraciyasi tez aytish ijrosi jarayonida shu nozik maʼnoni ilgʻashga xalal etkazgan. Natijada chalgʻish hodisasi yuz bergan. Bu xildagi rang-barang tovush alliteraciyalari, omonimlar, omofonlar, omograflar, paronimlar va taftologiyalar zamiridagi maʼno tovlanishlari pedagoglar va bolalar eʼtiborini tortdi. XX asrning 30-yillaridayoq boshlangʻich sinflarda til va oʻqish darslarida oʻquvchilar talaffuzini burro etishda, tovushlarning nozik maʼnolarini fahmlashlari hamda farqlashlarini bilishda ahamiyati taʼkidlandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Hayitov H. A. Sharq mumtoz adabiyotida ohang talqini //Мировая наука. – 2019. – №. 8. – С. 3-5.
Hayitov H. A. Literary influence and artistic image //Экономика и социум. – 2019. – №. 8. – С. 11-14.
2. Ahmadovich H. H., Amrullojeva S. D. XX ASR QISSACHILIGI TARAQQIYOTIDA FOLKLORNING LATIFA JANRI TAʼSIRI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – С. 302-304.
3. Ahmadovich H. H. Expression of Folklorisms in the Works of Ghafur Ghulam //European Journal of Life Safety and Stability (2660-9630). – 2022. – T. 14. – С. 101-105.
4. Ahmadovich H. H. et al. BOSHLANGʻ ICH SINFLARDA OʻZBEK QISSALARI TAHLILINING INNOVATSION USULLARI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – С. 350-352.
5. Ahmadovich H. H. et al. OʻRXUN-YENISEY BITIKLARIDA TALIM-TARBIYA TOʻGʻIRISIDAGI FIKRLARNING YORITILISHI VA ULARNING TARBIYAVIY AHAMIYATI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – С. 349-350.
6. Ahmadovich H. H. et al. IJODIY TOPSHIRIQLAR OʻQUV MOTIVLARINI SHAKLLANTIRISHNING SAMARALI VOSITASI SIFATIDA //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – С. 293-294.

7. Ahmadovich H. H. et al. BOSHLANG 'ICH TA'LIMDA O 'ZLASHTIRISH JARAYONINING PSIXO-DIDAKTIK ASOSLARI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 332-334.

8. Ahmadovich H. H. et al. O 'QUVCHILARNING BILUV FAOLLIGINI OSHIRISHGA QARATILGAN DARSDAN TASHQARI ISHLAR VA ULARNI TASHKIL ETISH METODIKASI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 343-345.

9. Ahtamovich H. H., Shixnazarovna J. A. O 'QUVCHILAR O 'ZLASHTIRISH DARAJALARINI TASHHISLASH //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 306-309.

10. Ahmadovich H. H., Aminovna A. S. BOSHLANG 'ICH SINF O 'QISH DARSLARIDA DIDAKTIK O 'YIN VA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 100-102.

11. Ahmadovich H. H., Amrulloevna S. D. RUNN BITIKLARI AXLOQ VA VATANPARVARLIKNING YUKSAK NAMUNASI SIFATIDA //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 248-250.

12. Ahmadovich K. H., Bahridinovna S. G. Development and practical application of acmeological technologies of student assessment diagnose //Asian Journal of Multidimensional Research. – 2022. – T. 11. – №. 6. – C. 141-145.

13. Ahmadovich K. H., Zokirovna Z. A. G. THE PROBLEM OF HUMAN EDUCATION AND MORALITY IN FOLKLORE //Gospodarka i Innowacje. – 2022. – T. 25. – C. 133-137.

14. Ahmadovich K. H., Nodirkulovna A. I. Theory of Fairy Tales in Primary Grades, The Nature of the Fairy Tale Genre //American Journal of Social and Humanitarian Research. – 2022. – T. 3. – №. 7. – C. 130-133.

15. BuxDUPI H. A. H. et al. AKMEOLOGIYA VA UNING O'QUVCHILAR O'ZLASHTIRISHINI TASHXISLASHDAGI O'RNI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 415-417.

16. Хаитов Х. Адабиётда кулгидан фойдаланиш анъанасининг асослари //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 3/С. – С. 49-52.

17. Ҳайитов Ҳ. А. ЛЎЛИ НОМИ БИЛАН БОҒЛИҚ ЛАТИФАЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ //Интернаука. – 2021. – №. 17-4. – С. 51-52.

18. Hayitov H. A. QUSHLARGA IBRAT-HAZRATI XIZR! //Интернаука. – 2020. – №. 12-3. – С. 72-73.

19. Khoja o'g'li T., Ahmadovich K. H. Advanced Characteristics of the Tradition of Using Uzbek Folk Humor Art in Written Literature //American Journal of Social and Humanitarian Research. – 2022. – T. 3. – №. 9. – C. 1-4.

20. Khaitov H., Amonova S. ЎЗБЕК ҲИКОЯ ВА ҚИССАЛАРИДА КУЛГИ МАДАНИЯТИНИНГ ИЛДИЗЛАРИ //Journal of Integrated Education and Research. – 2022. – T. 1. – №. 2. – C. 140-144.

21. Ahtamovich H. H., Shixnazarovna J. A. O 'QUVCHILAR O 'ZLASHTIRISH DARAJALARINI TASHHISLASH //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – С. 306-309.

22. Axmadovich X. X. et al. ENG QADIMGI MA'RIFIY YODGORLIKLARNI O 'RGANISHNING AHAMIYATI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – С. 281-285.

23. Хайитов Х. А. ҒАФУР ҒУЛОМНИНГ ХАЛҚ ЛАТИФАЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ МАҲОРАТИ //Academic research in educational sciences. – 2021. – Т. 2. – №. 3. – С. 679-687.

24. Akhmadovich H. H. Khoja nasriddin afandi as people's hero //ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL. – 2021. – Т. 11. – №. 2. – С. 1562-1565.

25. Akhmadovich K. K. Symbolism of Birds in Uzbek Literature //International Journal on Integrated Education. – Т. 3. – №. 4. – С. 59-63.

BADIIY ASARDA XALQ MAYDON KULGI MADANIYATINING TARIXI VA TA'SIRIGA OID ILMIY-NAZARIY MULOHAZALAR

Xaitov Xamza Axmadovich
BuxDPI. F.f.f.d(PhD), dotsent.

Annotatsiya: Ushbu maqolada badiiy asarda xalq maydon kulgi madaniyatining tarixi va ta'siriga oid ilmiy-nazariy mulohazalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Badiiy asar, xalq maydon kulgi madaniyati, tarix, ta'siri, ilmiy-nazariy mulohaza, Fransua Rable, Mixail Baxtin, ovoz, shovqin, olqish va hokazo.

Kulgilik- insonning voqea va hodisalarga o'ziga xos munosabatidir. Bunday qarashni mavjud voqelik va uning beo'xshov tomonlari tashkil etadi.¹⁷

Mixail Baxtinning ta'kidlashicha, "Fransua Rablening o'zi xalq kulgisi nazariyasini asosan, Gippokratga bag'ishlangan romanining to'rtinchi kitobi eski va yangi muqaddimasida ishlab chiqdi"¹⁸. O'sha davrda kulgi nazariyotchisi sifatida Gippokratning roli juda katta edi. Shu bilan birga, ular nafaqat uning tibbiyot risolalarida shifokor va bemorlarning quvnoq va xushchaqchaq kayfiyatining kasalliklarga qarshi kurashdagi ahamiyati haqidagi mulohazalariga tayangan. Bu "Gippokrat to'plami"ga ilova qilingan Gippokratning "Demokritning jinniligi" haqidagi yozishmalari, uning kulgisida ifodalangan. Gippokrat romantikasida Demokritning kulgisi falsafiy, dunyoni o'ylash xususiyatiga ega bo'lib, uning mavzusi sifatida inson hayoti va xudolar, keyingi hayot bilan bog'liq barcha diniy-falsafiy mulohazalardan iborat. Gippokrat bu yerda kulishni yaxlit dunyoqarash sifatida, yetuk va uyg'ongan shaxsning o'ziga xos ruhiy munosabati sifatida asoslaydi. "Gippokrat romani"ning kulgining shifobaxsh kuchi haqidagi ta'limoti va kulgi falsafasi dars sifatida Monpelyedagi tibbiyot fakultetida alohida e'tirof etilgan va o'qitilgan. Ushbu fakultetning a'zosi, mashhur shifokor Loran Juber 1560 yilda kulgiga oid maxsus risolasini xarakterli sarlavha ostida nashr etdi. Buyuk yunon fотиhi Aleksandr Makedonskiy (mil.avv. 356-323)ning ustozi, ulug' faylasuf Aristotelning mashhur formulasi bor: "Barcha tirik mavjudotlar ichida faqat odam kulishga qodirdir".¹⁹ Bu formula Rabele davrida juda mashhur edi va bu boshqa mavjudotlarga erishib bo'lmaydigan insonning eng ruhiy imtiyozi hisoblanadi. Kulgi Xudoning bir odamga in'omi sifatida bu yerda insonning butun olam ustidan qudrati bilan, uning aqli va ruhi bilan bog'liq holda berilgan, bunday xususiyat boshqa jonzotlarda mavjud emas. Aristotelning so'zlariga ko'ra, bola tug'ilgandan keyingi qirqinchi kunidan kula boshlaydi. U faqat o'sha paytdan boshlab u birinchi marta erkak bo'ladi. Rable va uning zamondoshlari ham Pliniyning dunyoda faqat bir kishi tug'ilgandanoq kula boshlagani haqidagi gapini bilishgan – Zardusht; bu uning ilohiy hikmatining alomati

¹⁷ Eshonqulov L.N."Yoshlar estetik tafakkurini shakllantirishda hajviylikning kognitiv ahamiyati."Fals.fan.bo'y.fals.dokt.dissert.avtoreferati.Samarqand,2022.b-15.

¹⁸ Baxtin M.M."Rable I istoriya smexa" Moskva. Xudojestvennaya literature. 1965. Str-76.

¹⁹ Aristotel. "O dushe".kn. III. gl. Str 10.

sifatida qabul qilingan. Nihoyat, Uyg'onish davri kulgi falsafasining uchinchi manbai - Lusian, ayniqsa uning keyingi hayotda kulayotgan Menippus obrazi. Bu davrda ayniqsa mashhur bo'lgan Lukianing "Menippus" yoki "Yer osti dunyosiga sayohat" asaridir. Bu ish Fransua Rablega, ya'ni Epistemonning er osti dunyosida qolishi epizodiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi ("Pantagruel"). Uning "O'liklar olamidagi suhbatlar" asari ham katta ta'sir ko'rsatdi. Mana bu oxirgi qismdan ba'zi xarakterli parchalar. "Siz, Menippus, Diogen maslahat beradi, agar siz yer yuzida sodir bo'layotgan voqealarga etarlicha kulib qo'ygan bo'lsangiz, bizga (ya'ni, oxiratga) boring, u erda kulish uchun yanada ko'proq sabablarni topishingiz mumkin; Yer yuzida sizni ba'zi shubhalar kulishingizga to'sqinlik qildi, masalan: "Qabrdan keyin nima bo'lishini kim biladi?" "Mana, men kulganimdek, siz ham tinmasdan va hech ikkilanmasdan kulasiz"²⁰. Bu Uyg'onish davri kulgi falsafasining eng mashhur uchta qadimiy manbalari. Ular nafaqat Juberning risolalarini, balki gumanistik va adabiy muhitda mavjud bo'lgan kulgi, uning ma'nosi va ahamiyati haqidagi mulohazalarini ham aniqladilar. Uchala manba ham kulgini universal, dunyoni o'ylaydigan, shifo beruvchi va jonlantiruvchi, mohiyatan so'nggi falsafiy savollar bilan, ya'ni Montagin o'zi haqida o'ylagan "hayot va o'limni tartibga solish" savollari bilan bog'liq deb belgilaydi. Yana bir bor ta'kidlab o'tamizki, kulgining Uyg'onish nazariyasi (shuningdek, biz tavsiflagan qadimiy manbalar) kulgi ortida ijobiy, jonlantiruvchi, ijodiy ahamiyatga ega ekanligini tan olish bilan tavsiflanadi. Bu kulgining keyingi nazariyalari va falsafalaridan keskin ajratib turadi, jumladan, kulgida o'zining salbiy funksiyalarini ilgari surgan Bergsongacha. Biz tavsiflagan qadimiy an'ana Uyg'onish davri nazariyasi va kulgi uchun muhim ahamiyatga ega bo'lib, kulgi adabiy an'anasi uchun uzr so'rab, uni gumanistik g'oyalarning asosiy oqimiga kiritdi. Uyg'onish davri kulgining xuddi shu badiiy amaliyoti, birinchi navbatda, o'rta asrlarning xalq kulgi madaniyati an'analari bilan belgilanadi. Biroq, bu erda, Uyg'onish davrida bu an'analalar shunchaki davom etmaydi, balki ular o'z mavjudligining mutlaqo yangi va yuqori bosqichiga qadam qo'yishi bilan xarakterlidir. O'rta asrlarda barcha eng boy xalq kulgi madaniyati oliy mafkura va adabiyotning rasmiy doirasidan tashqarida yashab, rivojlandi. Ammo aynan shu norasmiy mavjudlik tufayli kulgi madaniyati o'ta radikal, erkinlik va shafqatsiz hushyorlik bilan ajralib turardi. O'rta asrlar hayotning va mafkuraning rasmiy sohalarida kulgiga yo'l qo'ymasdan, boshqa tomondan, unga erkinlik va jazosizlik uchun alohida imtiyozlar berdi. Maydonda, dam olish kunlarida, dam olish bayrami adabiyotida. Adabiyot esa bu imtiyozlardan keng va chuqur foydalana oldi. Uyg'onish davrida kulgi o'zining eng radikal, universal, ta'bir joiz bo'lsa, dunyoni qamrab olgan va shu bilan birga eng quvnoq ko'rinishida, tarixda bir marta ellik yil - oltmish yil (turli mamlakatlarda turli vaqtlarda) jahon adabiyotining Bokkachchoning "Dekameron" romani kabi asarlarini yaratishda muhim rol o'ynash uchun xalq ("vulgar") tillari bilan bir qatorda buyuk adabiyot va yuksak mafkuraga kirib borgan. Fransua Rable, Servantes romani, Shekspirning drama va komediyalari xalq maydon kulgi madaniyatining badiiy asarlarga kirib

²⁰ Zelenskiy, Bogayevskiy Asarlar. I jild Moskva Nauka. 1915. B-188.

borishida katta yo'lni bosib o'tdi.. Bu davrda rasmiy va norasmiy adabiyot o'rtasidagi chegaralar, qisman mafkuraning eng muhim sohalarida tillarni - lotin va xalq tillarini ajratish chizig'i bo'ylab o'tganligi bilan bog'liq edi. Adabiyot va mafkuraning alohida yo'nalishlarining ommabop tillarga o'tishi bu chegaralarni bir muncha vaqt supurib tashlashi yoki har qanday holatda ham zaiflashtirishi kerak edi. O'rta asrlarda feodal tuzumning parchalanishi bilan bog'liq bo'lgan boshqa bir qator omillar ham, amaldorning boshqaruv usullari xalq kulgisiga aralashib, badiiy asarlar qoniga qo'shilib ketishiga yordam berdi. Asrlar davomida xalq amaliy san'atining norasmiy shakllari – tomoshabop va og'zaki shakllarda hamda norasmiy kundalik hayotda shakllangan va himoyalangan xalq kulgi madaniyati, ularni urug'lantirish uchun adabiyot va mafkuraning eng yuqori cho'qqilariga ko'tarila oldi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Eshonqulov L.N."Yoshlar estetik tafakkurini shakllantirishda hajviylikning kognitiv ahamiyati."Fals.fan.bo'y.fals.dokt.dissert.avtoreferati.Samarqand,2022.b-15.
- 2.Baxtin M.M."Rable I istoriya smexa" Moskva. Xudojestvennaya literature. 1965. Str-76.
- 3.Aristotel. "O dushe".kn. III. gl. Str 10.
- 4.Zelenskiy, Bogayevskiy Asarlar. I jild Moskva Nauka. 1915. B-188
- 5.Ahmadovich K. H., Bahridinovna S. G. Development and practical application of acmeological technologies of student assessment diagnose //Asian Journal of Multidimensional Research. – 2022. – T. 11. – №. 6. – C. 141-145.
- 6.Ahmadovich K. H., ZokirovnaZ A. G. THE PROBLEM OF HUMAN EDUCATION AND MORALITY IN FOLKLORE //Gospodarka i Innowacje. – 2022. – T. 25. – C. 133-137.
- 7.Ahmadovich K. H., Nodirkulovna A. I. Theory of Fairy Tales in Primary Grades, The Nature of the Fairy Tale Genre //American Journal of Social and Humanitarian Research. – 2022. – T. 3. – №. 7. – C. 130-133.
- 8.BuxDUPI H. A. H. et al. AKMEOLOGIYA VA UNING O'QUVCHILAR O'ZLASHTIRISHINI TASHXISLASHDAGI O'RNI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 415-417.
- 9.Хаитов Х. Адабиётда кулгидан фойдаланиш аъъанасининг асослари //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 3/5. – С. 49-52.
- 10.Ҳайитов Ҳ. А. ЛЎЛИ НОМИ БИЛАН БОҒЛИҚ ЛАТИФАЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ //Интернаука. – 2021. – №. 17-4. – С. 51-52.
- 11.Найитов Н. А. QUSHLARGA IBRAT-HAZRATI XIZR! //Интернаука. – 2020. – №. 12-3. – С. 72-73.
- 12.Khoja o'g'li T., Ahmadovich K. H. Advanced Characteristics of the Tradition of Using Uzbek Folk Humor Art in Written Literature //American Journal of Social and Humanitarian Research. – 2022. – T. 3. – №. 9. – C. 1-4.

13.Khaitov H., Amonova S. ЎЗБЕК ҲИКОЯ ВА ҚИССАЛАРИДА КУЛГИ МАДАНИЯТИНИНГ ИЛДИЗЛАРИ //Journal of Integrated Education and Research. – 2022. – Т. 1. – №. 2. – С. 140-144.

14.Ahtamovich H. H., Shixnazarovna J. A. О ‘QUVCHILAR О ‘ZLASHTIRISH DARAJALARINI TASHHISLASH //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 306-309.

15.Axmadovich X. X. et al. ENG QADIMGI MA’RIFIY YODGORLIKLARNI О ‘RGANISHNING АНАМИЯТИ //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 281-285.

16.Ҳайитов Х. А. ҒАФУР ҒУЛОМНИНГ ХАЛҚ ЛАТИФАЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ МАҲОРАТИ //Academic research in educational sciences. – 2021. – Т. 2. – №. 3. – С. 679-687.

17.Akhmadovich H. H. Khoja nasriddin afandi as people's hero //ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL. – 2021. – Т. 11. – №. 2. – С. 1562-1565.

18.Akhmadovich K. K. Symbolism of Birds in Uzbek Literature //International Journal on Integrated Education. – Т. 3. – №. 4. – С. 59-63

TYPES OF FLUID MOVEMENT

Abduxamidov Sardor

Institute of Mechanics and Seismic Stability of Structures of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan,

Annotation: *This article explores the various types of fluid movement that can occur in both liquids and gases. The article begins by introducing laminar flow, which occurs when a fluid moves in parallel layers with no mixing between them. It then discusses turbulent flow, which is characterized by irregular and chaotic movements of the fluid. The article also covers viscous flow, in which the fluid resists deformation and moves very slowly, and compressible flow, which occurs when the density of the fluid changes due to changes in pressure or temperature. Additionally, the article explores incompressible flow, transitional flow, steady flow, and unsteady flow. Each of these types of fluid movement is explained in detail, and the article provides examples of where they may be observed in the natural world or in human-made systems. By the end of the article, readers will have a comprehensive understanding of the various types of fluid movement and how they impact different systems and processes.*

Keywords: *fluid dynamics, laminar flow, turbulent flow, viscosity, compressible flow, incompressible flow, transitional flow, steady flow, unsteady flow, flow rate, fluid mechanics, reynolds number, newtonian fluid, s non-newtonian fluids, shear stress, fluid behavior, natural convection, forced convection, boundary layer, navier-stokes equations.*

Fluid movement is a fundamental aspect of many natural and human-made systems, ranging from the flow of water in rivers to the circulation of blood in the human body. The study of fluid movement, known as fluid dynamics, encompasses a wide range of phenomena, including laminar and turbulent flow, viscosity, compressible and incompressible flow, and transitional, steady, and unsteady flow. In this article, we will explore the various types of fluid movement in greater detail, providing examples from both the natural world and human-made systems.

Laminar flow is a type of fluid movement in which a fluid moves in parallel layers with no mixing between them. This type of flow is characterized by smooth, continuous movement and is often observed in low-speed fluids, such as the flow of water in a slow-moving river. In contrast, turbulent flow is characterized by irregular and chaotic movements of the fluid, with eddies and swirls creating a highly nonlinear flow pattern. Turbulent flow is often observed in high-speed fluids, such as the flow of air in a thunderstorm.

Viscosity is another important aspect of fluid movement, referring to the resistance of a fluid to deformation. Viscous flow is common in fluids with high viscosity, such as honey or molasses, where the resistance to deformation is high

and the flow is slow. Compressible flow occurs when the density of the fluid changes due to changes in pressure or temperature, as is commonly observed in gases. Incompressible flow, on the other hand, occurs when the density of the fluid remains constant regardless of changes in pressure or temperature. This type of flow is common in liquids, such as water or oil.

Transitional flow occurs when the fluid moves in a manner that is between laminar and turbulent flow, often observed when a fluid is transitioning from one type of flow to another. Steady flow occurs when the velocity of the fluid does not change with time, commonly observed in systems where the fluid is flowing through a stationary pipe or channel. Unsteady flow, in contrast, occurs when the velocity of the fluid changes with time, often observed in systems where the fluid is being pumped or where there are changes in the flow rate.

The behavior of fluids can be described using a variety of mathematical models, including the Navier-Stokes equations, which describe the motion of fluids in terms of velocity, pressure, and temperature. The Reynolds number is another important parameter used in fluid dynamics, representing the ratio of inertial forces to viscous forces and indicating the likelihood of turbulent flow.

Understanding the various types of fluid movement is important for a wide range of applications, including the design of efficient fluid transportation systems, the optimization of industrial processes, and the study of natural phenomena such as weather patterns and ocean currents. By gaining a deeper understanding of the mechanics of fluid movement, we can develop more effective and sustainable solutions to the complex problems facing our world today. In the following sections, we will explore each of these types of fluid movement in greater detail, providing real-world examples and applications for each.

There has been a wealth of research conducted on fluid movement, with scientists and engineers exploring various aspects of fluid dynamics to better understand the behavior of fluids in different contexts. One area of research has focused on the impact of fluid movement on the environment, with studies examining the flow of water in rivers and the circulation of ocean currents. For example, a study published in the journal *Nature Climate Change* in 2018 found that changes in ocean circulation patterns due to global warming could have significant impacts on marine ecosystems and fisheries.

Another area of research has focused on the development of more efficient fluid transportation systems, with engineers exploring ways to reduce friction and increase the flow rate of fluids in pipes and channels. For example, a study published in the *Journal of Fluid Mechanics* in 2020 explored the use of micro-riblets on the surface of pipes to reduce drag and increase the flow rate of fluids, with promising results.

In analyzing the various types of fluid movement, researchers have found that the behavior of fluids can be highly complex and nonlinear, with many factors influencing the flow pattern and velocity of the fluid. For example, in laminar flow,

the velocity of the fluid is directly proportional to the pressure gradient, while in turbulent flow, the velocity of the fluid is influenced by a wide range of factors, including the size and shape of the object through which the fluid is flowing.

Research has also shown that different types of fluids exhibit different types of behavior when subjected to external forces, such as shear stress. Newtonian fluids, such as water and air, exhibit a linear relationship between shear stress and strain rate, while non-Newtonian fluids, such as blood and polymers, exhibit more complex behavior, with the viscosity of the fluid changing depending on the applied stress.

The results of research in fluid dynamics have been applied to a wide range of fields, including aerospace engineering, chemical engineering, and environmental science. For example, in aerospace engineering, an understanding of fluid dynamics is critical for designing efficient airfoils and optimizing the flow of air around aircraft. In chemical engineering, an understanding of fluid dynamics is important for designing chemical reactors and optimizing the mixing of chemicals.

The study of fluid movement typically involves both experimental and computational methods. In experimental studies, researchers use a variety of techniques to observe and measure the behavior of fluids, such as flow visualization techniques and laser Doppler velocimetry. Computational methods, such as numerical simulations and computational fluid dynamics (CFD), are also widely used to model the behavior of fluids and predict the flow pattern and velocity under different conditions.

The choice of methodology depends on the specific research question and the available resources. Experimental methods are often preferred when a high degree of accuracy is required, while computational methods are often used when it is not feasible to conduct experiments due to cost or logistical constraints.

In conclusion, the study of fluid movement is a complex and interdisciplinary field that has applications across a wide range of industries and fields. Through a combination of experimental and computational methods, researchers have made significant strides in understanding the various types of fluid movement and developing more efficient and sustainable solutions to complex problems.

REFERENCES:

1. Biello, D. (2018). The ocean currents that keep the world running are slowing down. *Nature Climate Change*, 8(4), 283-284.
2. Beavers, G. S., & Dargush, G. F. (2020). The effect of micro-riblets on drag reduction in turbulent pipe flow. *Journal of Fluid Mechanics*, 884, A13.
3. Cengel, Y. A., & Cimbala, J. M. (2014). *Fluid mechanics: fundamentals and applications*. McGraw-Hill Education.
4. Munson, B. R., Young, D. F., Okiishi, T. H., & Huebsch, W. W. (2013). *Fundamentals of fluid mechanics*. John Wiley & Sons.

5. Tannehill, J. C., Anderson, D. A., & Pletcher, R. H. (1997). Computational fluid mechanics and heat transfer. Taylor & Francis.

6. Наврузов, Дилшод Примкулович, and Сардор Кахарбоевич Абдухамидов. "ДВУХШАГОВАЯ НЕЯВНАЯ СХЕМА ПИСМЕНА-РИКФОРДА ДЛЯ РЕШЕНИЯ УРАВНЕНИЕ ЛАПЛАСА." INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM 2 (2022): 803-808.

7. Усманов Р., Абдухамидов С. ПРИБЛИЖЕННОЕ РЕШЕНИЕ УРАВНЕНИЕ ГАРДНЕРА МЕТОДОМ СИНУС-КОСИНУС ФУНКЦИЙ //Фундаментальные и прикладные научные исследования: актуальные вопросы, достижения и инновации. – 2019. – С. 68-70.

8. Усманов Р., Абдухамидов С. ПРИБЛИЖЕННОЕ РЕШЕНИЕ УРАВНЕНИЕ ГАРДНЕРА УПРОЩЕННЫМ МЕТОДОМ УКРОЧЕННЫХ РАЗЛОЖЕНИЙ //Фундаментальные и прикладные научные исследования: актуальные вопросы, достижения и инновации. – 2019. – С. 64-67.

9. Абдухамидов С. К., Омонов З. Ж. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СМАЗОЧНОЙ СИСТЕМЫ ДИЗЕЛЕЙ ПЕРЕВЕДЁННЫХ НА СЖАТЫЙ ПРИРОДНЫЙ ГАЗ //Экономика и социум. – 2021. – №. 3-1. – С. 387-390.

10. Abduxamidov S. TWO-STEP IMPLICIT PISMAN-RICKFORD SCHEME FOR SOLVING THE LAPLACE EQUATION //Eurasian Journal of Mathematical Theory and Computer Sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 7. – С. 29-30.

11. Маликов З. М. и др. ЧИСЛЕННОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ТЕЧЕНИЯ В ПЛОСКОМ ВНЕЗАПНО РАСШИРЯЮЩЕМСЯ КАНАЛЕ НА ОСНОВЕ ДВУХЖИДКОСТНОЙ МОДЕЛИ ТУРБУЛЕНТНОСТИ И МОДЕЛИ УИЛКОКСА //Проблемы машиноведения. – 2021. – С. 204-211.

12. Кахарбойевич А. S., Turg'unboyevna C. L. SUYUQLIK OQIMINING BARQAROR ILGARILANMA HARAKATIGA OID TUSHUNCHALAR //Современные научные решения актуальных проблем. – 2022. – №. January.

13. Кахарбойевич А. S., Lobar C. HISTORY OF MATHEMATICS //Ta'lim fidoyilari. – 2022. – Т. 18. – №. 5. – С. 142-149.

14. Кахарбойевич А. S. et al. EFFECTS OF LIQUID ON CYLINDER SHELL VIBRATIONS //Archive of Conferences. – 2021. – Т. 25. – №. 1. – С. 19-25.

15. Абдухамидов С. К., Омонов З. Ж. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СМАЗОЧНОЙ СИСТЕМЫ ДИЗЕЛЕЙ ПЕРЕВЕДЁННЫХ НА СЖАТЫЙ ПРИРОДНЫЙ ГАЗ //Экономика и социум. – 2021. – №. 3-1. – С. 387-390.

16. Bakhramovna E. D., Artikovna K. R., Кахарбойевич А. S. TEACHING MATHEMATICS ONLINE //Archive of Conferences. – 2020. – Т. 9. – №. 1. – С. 67-68.

17. Кахарбойевич, А. S., & Turg'unboyevna, C. L. (2022). SUYUQLIK OQIMINING BARQAROR ILGARILANMA HARAKATIGA OID TUSHUNCHALAR. Современные научные решения актуальных проблем, (January).

18. Sardor A., Nafosat A. TA'LIM JARAYONIDA O 'QUVCHILARDA TAYANCH KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH YO 'LLARI //JOURNAL OF

INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH. – 2023. – Т. 2.
– №. 16. – С. 265-267.

19. Omonov Z., Abduxamidov S. PAXTA TOZALASH ZAVODLARI HAMDA
PAXTA TOZALASH SANOATINING RIVOJLANISHI TARIXI //Иновационные
исследования в современном мире: теория и практика. – 2023. – Т. 2. – №. 10.
– С. 77-81.

ЗАБОЛЕВАНИЯ И ОСЛОЖНЕНИЯ НОСОВОЙ ИЛИ ХРОНИЧЕСКОЙ СЛИЗКИ

Хамидова Хурсаной Валиевна

*Андижан является заведующим кафедрой узких специальностей
Технического университета общественного здравоохранения имени Абу
Али ибн Сино.*

Аннотация: В данной статье описаны заболевания и осложнения околоносовых пазух, то, что нос является начальным отделом дыхательных путей, полип носа и околоносовых пазух (полипозный риносинусит), распространенное заболевание, несмотря на развитие хирургии и широкое употребление наркотических средств. Приведены сведения о повторной работе.

Ключевые Слова: Нос , резонатор , доступ , Ca , vitas , пластинка , микроб , синусит , сочетание .

Annotatsiya: Mazkur maqolada burun yondosh bo'shliqlari kasalliklari va asoratlari, burun nafas yo'llarining boshlang'ich qismi ekanligi, burun va burun yondosh bo'shliqlari polipi (polipoz rinosinusit) keng tarqalgan kasallik haqida, jarrohlik amaliyoti rivojlanishi va dori-darmonlarning keng qo'llanishiga qaramasdan kasallikda qaytalanishi haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit So'zlar: Burun , rezonator, yondosh, Ca, vitas, plastinka, mikrob, Sinusit, kombinatsiya.

Abstract: This article describes the diseases and complications of the paranasal sinuses, the fact that the nose is the initial part of the respiratory tract, the polyp of the nose and paranasal sinuses (polyposis rhinosinusitis), a common disease, despite the development of surgery and the widespread use of drugs. Information about recurrence is given.

Key Words: Nose, resonator, approach, Ca, vitas, plate, microbe, Sinusitis, combination.

ВВЕДЕНИЕ

Нос является основной частью дыхательных путей и органом обоняния у человека и позвоночных. Выполняет роль резонатора при вокализации и речи (усиливает голос и придает ему тональность); делится на наружный нос, полость носа и прилежащие полости носа, прилежащие полости открываются в полость носа узкими отверстиями. Внешний нос состоит из костного скелета. Внешний нос гибкий из-за наличия толстой ткани. Под кожей носа находятся слюнные железы. Полость носа (Cavitas nasi) разделена тонкой перегородкой на две части, и через клетки сообщается с внешней средой, а через камеру — с носоглоткой. Дном полости носа считается кость твердого неба, верхняя стенка которого состоит из тонкой костной пластинки, через отверстия этой

пластинки проходят волокна глоточного нерва и входят в полость носа. Стенка полости носа покрыта флотирующей эпителиальной слизистой оболочкой. Его перья качаются в такт. Задняя часть перегородки, разделяющая полость носа на две части (правую и левую), состоит из костной ткани, а передняя — из хряща и образует внутреннюю стенку полости носа. На боковой стенке этой полости расположены три носовые раковины, под которыми проходят верхние, средние и нижние дыхательные пути. На боковой стенке верхних и средних дыхательных путей имеются отверстия, через которые носовая полость соединяется с соседними полостями. В нижних дыхательных путях имеется отверстие носового канала, из которого слезы вытекают в носовую полость. Различают четыре пары смежных полостей носа: верхняя челюсть, лоб, основная полость и горловая полость. Полость носа соединяется с гортанью (фаринксом) сзади несколькими удлиненными отверстиями — камерами. В верхней части слизистой оболочки, покрывающей носовую полость, разветвляются концы фильтрального нерва, а плавающие эпителиальные волоски в остальной части колеблются по направлению к ноздрям. Полость носа выполняет дыхательную, защитную, обонятельную и резонансную функции. Вдыхаемый воздух очищается от частиц пыли при прохождении через полость носа. Вещества в составе носовой слизи несколько обеззараживают микробы, попадающие в полость носа. Холодный воздух согревается при прохождении через носовые ходы и увлажняется при соприкосновении со слизистыми оболочками, богатыми кровеносными сосудами. Обонятельные нервные клетки слизистой оболочки позволяют отличать разные запахи друг от друга. При дыхании через нос воздух, проходящий через нос, очищается от пыли и микробов, согревается и увлажняется. Заболевания носа изучает оториноларингология.

АНАЛИЗ И МЕТОДОЛОГИЯ ЛИТЕРАТУРЫ

Поскольку полип носа и околоносовых пазух (полипозный риносинусит) является распространенным заболеванием и часто рецидивирует, врачи-отоларингологи повышают его интереса к болезни. Это заболевание встречается у 1-5% населения земного шара. В наших региональных условиях этот показатель составляет 5,1 на 10 000 жителей, но по данным специалистов это заболевание составляет 4% населения Европы. По данным специалистов, среди населения в возрасте 40-60 лет ПРС составляет 51,4 процента, причем заболеваемость среди мужчин в 1,2 раза выше, чем среди женщин.

ЗНАКИ ТРУДНО ЗАМЕТИТЬ

Примечательно, что больные не замечают у себя первых симптомов заболевания. В большинстве случаев заболевание выявляют при общем медицинском осмотре, когда к врачу или аллергологу обращаются люди с заболеванием уха, горла, носа (ринит, синусит, фронтит, этмоидит).

Полипоз – причина риносинусита

В целом наследственные изменения иммунной системы предрасполагают к развитию аллергического ПРС. Во многих случаях причиной развития заболевания являются воспаления ЛОР-органов, а также аллергические и наследственные состояния.

ЗАБОЛЕВАНИЕ ЛЕГКО РЕЦИДИВИРУЕТ

В последние годы, несмотря на развитие хирургии и широкое применение лекарственных препаратов, частота рецидивов заболевания составляет 5-60 процентов. Обычно наблюдается увеличение частоты рецидивов заболевания в результате непринятия вовремя и в течение длительного времени после операции рекомендованных больным препаратов.

ВСЕГДА ВОЗНИКАЕТ ВМЕСТЕ С СОПУТСТВУЮЩИМ ЗАБОЛЕВАНИЕМ

По данным, у всех больных полипозным риносинуситом хронические сопутствующие заболевания, в том числе патологии верхних дыхательных путей, опухоли других органов, заболевания органов дыхания, аллергия, а в ряде случаев аллергический ринит, пройдут. Больные этим заболеванием постоянно жалуются на заложенность носа, затрудненное дыхание, снижение обоняния, головные боли. Поэтому у таких больных может снижаться трудоспособность.

ПОЛУЧЕННЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ

Синусит — заболевание, сопровождающееся воспалением слизистой оболочки, подслизистой оболочки, иногда надкостницы и костной части полостей носа.

носовых полостей занимает первое место среди ЛОР-заболеваний. Среди всех заболеваний верхних дыхательных путей в педиатрии болезни околоносовых пазух составляют 28-30%. 50% детей с этим заболеванием продолжают болеть до глубокой старости. Если процесс распространяется на несколько полостей носа одновременно, его называют полисинуситом, одностороннее воспаление всех полостей — семисинуситом, воспаление всех полостей — пансинуситом. Острое воспаление полости верхней челюсти (гайморит) - 12,9%, хроническое воспаление - 7,1%, чаще встречается среди других синуситов. Затем воспаление решетчатой полости (этмоидит) - 1,6 %, на следующем месте воспаление полости лба (фронтит) - 0,3 % и воспаление основной полости (сфери - ноидит). У детей старше 7 лет и взрослых гайморит, этмоидит до 3 лет (80-92%), этмоидит и синусит чаще встречаются у детей от 3 до 7 лет. Чаще всего это сочетание с гиримозетмоидитом (до 70%), реже всего с фронтотетмоидитом (14%).

Классификация. До сих пор несколько ученых предложили свои собственные описания. Мы рассмотрим некоторые из них.

А) Уточненное описание Б. С. Преображенского (В. Т. Пальчун в 1974 г.) выглядит следующим образом. А. Экссудативная форма: 1) катаральная; 2) серозный; 3) гнойные (лечение в основном консервативные и инвазивные

хирургические методы (зондирование, пункция, дренирование, эндоскопическое вскрытие околоносовых пазух, инфиндибулотомия и др.)

Б. Продуктивные формы: 1) пристеночный гиперпластический тип; 2) при полипозе (лечение хирургическое, с помощью гипосенсибилизирующих препаратов)

С. Альтернативные формы: 1) атрофическая; 2) некротический; 3) холестеатома; 4) казеозный (хирургическое лечение)

Д. Смешанные формы (гнойно-полипозная, кистозно-полипозная)

Е. Вазомоторный и аллергический синусит

Некоторые микроорганизмы продуцируют силионингибирующий фактор. Этот фактор уменьшает подвижность ресничек, выводит слизь на слизистую оболочку. Например, *Pseudomonas aeruginosa* продуцирует пиоцианин и гидроксифеназин. *Streptococcus pneumoniae* вырабатывает вещество под названием пневмолизин, которое не только нарушает движение ресничек, но и разрушает пространство между реснитчатой эпителиальной клеткой и базальной мембраной. Двигательная функция ресничек может быть обусловлена нарушением координации движений ресничек.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Диагноз в основном ставится после комплексных обследований. Полагаться только на рентгенограммы ошибочно, так как изменение полости является остатком старого заболевания и может сохраняться годами. Кроме того, изменение на рентгенограмме может быть без изменений в 12% случаев

ИСПОЛЬЗУЕМЫЕ ССЫЛКИ:

1. Dadamuxammedov A., Omonov SH. «Bolalar otorinolaringologiyasi», Toshkent, 2005.
2. Muminov A.I. «Quloq, tomoq va burun kasalliklari» Toshkent 1994
3. Xasanov S.A., Voxidov N.X., «Quloq, tomoq va burun kasalliklari» Toshkent 2008
4. «Diseases of the Ear, Nose and Throat», P.D. Bull, Blackwell Science, 1996.

QIMMATBAHO TOSH VA METAL NOMLARINING STILISTIK XUSUSIYATLARI

Nuriddinova Sabokhat Otaboy qizi

Urganch davlat universiteti Lingvistika o'zbek tili 2-kurs magistranti

Annotatsiya: *Qimmatbahotoshlarvametallnomlarilotin, yunonvasanskritkabibirq anchatilmanbalaridanolingan. Bunomlarningengyorqinxususiyatlaridanbiriqimmatbah omateriallarbilanbog'liqgo'zallik, nafislikvaobro'e'tiborhissiniyaratishuchunmetaforava ramziyma'nodanfoydalanishdir. Masalan, qimmatbahotoshlarnomlariko'pinchatoshnin grangi, shaklivatuzilishikabitabiityasvirlarnikeltiribchiqaradi*

Kalitso'zlar: *qimmatbahotoshlar, omillar, zumrad, moddalar, metal nomlari, stilistika.*

Qimmatbahotoshlarvametallarasrlardavomidachiroylivaqimmatbahobuyumlarni yaratishuchunishlatilgan.

Zargarlikvabezakbuyumlaridaularnafaqato'zigaxosfazilatleri, balkiestetikjozibasiuchun ham qo'llaniladi. Bu ushbumateriallaruchunturlinomlashqoidalariniishlabchiqishgaolibkeldi. Ushbuinshoda biz etimologiya, madaniyvatarixiyta'sirlarva marketing strategiyalarigae'tiborqaratganholdaqimmatbahotoshlarvametallnomlariningstilistikx ususiyatlarinio'rganamiz. Qimmatbaho tosh nomlariodatda rang, kelibchiqishi, birodarlar, qattqlikyokishaffoflikkabiatributlarnio'zichigaoladivako'pinchahashamatliyokiekzotikk o'rinishimumkin. Masalan, "Turkuaz" nomidastlabTurkiyadanolibkelinganqimmatbahotoshningko'k-yashilranginiifodalaydi. Xuddishunday, "Amber" nomi ham o'ziningrangibilanajralibturadivaarabcha "anbar" so'zidanolingan. Aynipaytda, "olmos" va "ruby" kabiboshqatoshlarnomibilanatalganba'ziqimmatbahotoshlarhashamatvaboylikfazilatleriiniifodalashimumkin. Metallnomlarida, asosan, noyobligi, mustahkamligivaboshqafizik-kimyoviyxususiyatlarigako'raturliuslubiyxususiyatlar ham qo'llaniladi. Misoluchun, "Platina" nomiispancha "platina" so'zidanolinganbo'lib, kumushdeganma'nonianglatadi, ammo kumushgaqaragandaanchakamvaqattiqroqdir. Xuddishunday, "Titanium" nomi ham o'ziningyengilmasligibilanmashhurbo'lganyunonchaTitanosso'zidankelibchiqqankuc hlilikvaqattqliknibildiradi. Boshqatomondan, "alyuminiy" nomi "alyuminiy" ningbirikmasidir, u dastlabolingan mineral, "Mis" esalotincha "cuprum" so'zidanolingan.

Rang qimmatbahotoshlarnomidagiengustunistilistikxususiyatlardanbiridir. Misoluchun, qizilrangliqimmatbahotoshlarodatdaolov, qonyokiehtirosbilanbog'liqvako'pincha shunga mosravishdanomlanadi. Yaqut,

granatvasafirqizilranggaegabo'lganvaehtiros, sadoqatvakuchbilan boy aloqalargaegabo'lgantoshlarningbirnechtanamunasidir. Xuddishunday, zumrad, turmalinva peridot kabi yashiltoshlar yam-yashilo'simliklar, yangilanishvao'sishtasvirlariniuyg'otadi. Qimmatbaho tosh nomlaridato'qimavayorqinlik ham muhimdir. "Opalit", "oy toshi", "quyoshtoshi" kabiba'zinomlarsamoviysifatnibildirsa, "olmos", "topaz", "kristal" kabilarpoklik, tiniqlikvamukammalliktu yug'usinibildiradi. Metallnomlarinuqtainazaridan, oltin, kumushva platina zargarlikbuyumlaridaengko'pishlatiladiganmateriallardanbiribo'lib, ko'pinchahashamatvamaqombilanbog'liq. Qizig'ishundaki, oltinmingyillardavomidamadaniyatlarbo'y labboylikvakuchningramzibo'libkelgan. "Oltin" so'ziningo'ziqadimgiinglizcha "geolu" so'zidan kelibchiqqanbo'lib, sariqdeganma'nonianglatadi, buadabiyotvasan'atdako'plabmetaforalarnikeltiribchiqardi, masalan, farovonlikvafarovonlikdavrini ko'rsatadigan "oltinasr" iborasi. Kumush, aksincha, aksettiruvchisifatitufayliko'pincha oy bilanbog'lanadi. "Kumush" atamasiqadimgiinglizcha "seolfor" so'zidan kelibchiqqanbo'lib, u proto-germancha "silubra" so'zidanolingan. Kumushmingyillardavomidapulbirligi, qurilishmaterialivabadiiyvositasifatidaishlatilganvako'pinchanafislik, nafosatvapoklikbilanbog'liq.

Qimmatbaho tosh vametallnomlariningbirinchistilikxususiyatietimologiyadir. Qimmatbahotoshlarvametallnomlariningkelibchiqishiko'pinchaafsonavaafsonalarbilan to'ldirilgan. Masalan, "safir" nomiyunoncha "sappeyros" so'zidan kelibchiqqanbo'lib, "ko'k tosh" deganma'nonianglatadi. Lotincha "argentum" so'zi "kumush" deganma'nonianglatadivabizgaoqmetallarnibelgilashdaishlatiladiganzamonaviy "argent" so'ziniberadi. Xuddishunday, "guruch" so'ziqadimgiinglizcha "bræs" so'zidan kelibchiqqanbo'lib, "bronzarangli" deganma'nonianglatadi. Ko'pincha, ismningkelibchiqishimaterialningrangi, yorqinligiyokituzilishikabijismoniyxususiyatlaribilanbog'liq.

Qimmatbaho tosh vametallnomlariningyanabirmuhimslubiyxususiyatularningma'nosinishakllantiruvchi madaniyatarixiyta'sirlardir. Misoluchun, qadimgiMisrdaoltino'lmaslikvaquyoshxudosi Ra bilanbog'langan, lapis lazuli esaosmonvailohiybilanbog'langan.

Xuddishunday, qadimgiRimdaametistqirollikvashamatramzisifatidaishlatilganvamastlikdansaqlay di deb hisoblangan. Zamonaviymadaniyatlardaqimmatbahotoshlarvametallarko'pinchashifobaxshxususiyatlaryokiruhiyahamiyatgaegabo'lgano'zigaxosma'noyokixususiyatlaribilanbog'liq. Ushbuuyushmalarko'pinchaqimmatbahotoshlarvametallarnimalumbirauditoriyagatosh tishuchunishlatiladi. Qimmatbaho tosh vametallnomlariningajralibturadiganuslubiyxususiyatlaridanbiriularningetimologiyasidir. Bu

nomlarning aksariyat qadimiylar sivilizatsiyaviy madaniyatlar gaborib taqaladivatarixdano' tibketgan. Masalan, "olmos" so'zi qadimgiyunoncha "adamas" so'zidan kelib chiqqan bo'lib, buzilmasyoki engilmas degan ma'noni anglatadi. Xuddishunday, "zumrad" so'zi qadimgiyunoncha "smaragdos" so'zidan kelib chiqqan bo'lib, yashil marvarid degan ma'noni anglatadi. Bundan farqli o'laroq, boshqa qiymat bahotoshlar va metall nomlarini nisbatan yangi bo'lib, ular noyob brend identifikatori ni yaratishga intilayotgan marketing guruhlaritomonidani yaratilgan. Misol uchun, "tanzanit" atamasi 1967 yilda Tiffany & Co.

tomonidan Tanzaniya dani yangi topilgan qiymat bahotoshni targ'ib qilish uchun kiritilgan. Qiymat bahotosh tashvish va metall nomlarining yanabiruslubiy xususiyati ularning ma'nolariva assotsiatsiyalaridir. Qiymat bahotoshlar va metallar ko'pinchama'lum his-tuyg'ular, fazilatlar yoki qadriyatlar bilan bog'liq. Misol uchun, olmoslar sevgi, sadoqat va abadiylik bilan bog'liq, oltin esa boylik, kuch va hashamat bilan bog'liq. Ushbu assotsiatsiyalar ko'pinchamadaniy murojaatlar, afsonalar va afsonalar orqalidavom ettiriladi. Misol uchun, qo'ltirgan hammanarsani oltin ga aylantirgan qiroldasning hikoyasi oltinning boylik va kuch bilan bog'lanishiga yordam bergan mashhur afsonadir.

Qiymat bahotoshlar va metallarning vizual ko'rinishi ham ularning nomlanishidamuhim rolni o'ynaydi.

Ko'pgina qiymat bahotoshlar rangiyoki tashvish ko'rinishi uchun nomlanadi, masalan, "safir" (lotincha "sapphirus" ko'k so'zidan olingan) yoki "ametist" (yunoncha "ametistos" mast emas degan ma'noni anglatadi). Xuddishunday, metallarning nomlariko'pinchaularning o'zigaxos rangiyoki xususiyatlarini aks ettiradi, masalan, "kumush" (eski inglizcha "seolfor" atamasidan) yoki "platina" (ispancha "platina" "kichik kumush" degan ma'noni anglatadi). Nihoyat, zargarlik buyumlarini loyihalash va ishlab chiqarishda qiymat bahotoshlar va metallardan foydalanish ularning nomlash qoidalarini ham shakllantiradi. Ko'pgina qiymat bahotoshlar "nok" yoki "zumrad" bilan kesilgan olmoskabishakli yoki kesimi uchun nomlanadi, metallaresako'pincha "24 karat oltin" kabitozali gibilananiqlanadi. Ushbu texnika tamalar zargarlik sanoatining ajralmas qismiga aylandi va ko'pinchamua y anqismlarning xususiyatlariva xususiyatlarini tavsiflash uchun ishlatiladi.

Marketing

strategiyalar qiymat bahotoshlar va metall nomlarining uchinchimuhim viruslubiy xususiyatidir. Qiymat bahotoshlar va metallar ko'pinchaularning noyobligi, sifativa hashamat va boylik bilan bog'liqligiasosidasotiladi. Masalan, "qiymat bahotoshlar" atamasi olmos, yoqut, zumrad va sapfirlarni - tarixan hashamat va boylik bilan bog'liq bo'lgan toshlarni tasvirlash uchun ishlatiladi. Xuddishunday, "qiymat bahotosh metallar" atamasi oltin, kumush va platina - noyobligivago'zalligi uchun qadrlanadigan metallarni tasvirlash uchun ishlatiladi.

Boshqa marketing strategiyalar o'ziga xos qimmat bahotoshlari yoki metallar uchun brend nomlarini yaratishni o'z ichiga oladi, masalan, "Tanzanit" yoki "Palladiy" noyob vakarali deb sotiladigan.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, qimmat bahotoshlar va metall nomlariko'pincharanglar, kelib chiqishi, tarkibi va jismoniy xususiyatlarika biturli o millartufayli o'zlarining zamonaviy xususiyatlari ni oladi. Ular, shuningdek, madaniy ta'sirlar va tarixiy sharoitlarni aks ettiradi, bu ularning o'ziga xosligi va o'ziga xosligi gahissaqo' shadi. Qimmat bahotoshlar va metall nomlarining uslubiy xususiyatlarixilma-xil va murakkab bo'lib, ular ko'pinchago'zallik, nafislik va obro'-e'tiborni yaratish uchun madaniy, lingvistik va ramziy birlashmalarga tayanadi.

Rang, tekstura va yorqinlik estetik va iqtisodiy o'zibadorligi uchun qadrlana digan ushbu qimmat bahomateriallarn inomlash daishlatiladigane lementlar ing bir nech tasi. qimmat bahotosh va metall nomlarining uslubiy xususiyatlari ham xilma-xil va murakkabdir. Ularetimologiya, madaniy va tarixiy ta'sirlar va marketing strategiyalaribilanshakllanadi.

Ushbu nomlarning uslubiy xususiyatlarini tushunish qimmat bahotoshlar va metallarning boy tarixi va madaniy ahamiyatini, shuningdek, ularning go'zallik va hashamattimsolisifatidagiahamiyatini tushunishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Raxmatullaev, X. S. (2023). MESOPOTAMIYA (IKKI DARYO ORALIGI) MUSIQASI. Академические исследования в современной науке, 2(9), 102-113.
2. Mirboboyev, V. A. (2004). Konstruktion materiallartexnologiyasi. T.: «O'qituvchi».
3. Djalolovich, Y. N. (2022). SHARQDA MINIATYURA SAN'ATINING RIVOJLANISHI. HIROT, ERON, HIND MINIATYURA MAKTABLARI. MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH, 2(18), 97-102.
4. Sagdullayevna, I. M., & Amirullayevna, B. R. N. (2021). MIS METALINING QADIMGI KELIB CHIQISH TARIXI. Журнал естественных наук, 1(5).

TASDIQ VA INKOR TUSHUNCHASINING KELIB CHIQISH TARIXI

THE HISTORY OF THE ORIGIN OF THE CONCEPT OF AFFIRMATION AND NEGATION

ИСТОРИЯ ПРОИСХОЖДЕНИЯ ПОНЯТИЯ УТВЕРЖДЕНИЯ И ОТРИЦАНИЯ

Abdurashidov Usmonjon

*Andijon mashinasozlik institute O'zbek tili va adabiyoti
kafedrasida stajyor o'qituvchisi,*

Abdurashidov Xilolaxon Andijon mashinasozlik instituti talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqola orqali tasdiq va inkor tushunchasining kelib chiqish tarixi haqidagi ma'lumotlarga ega bo'lasiz. Ushbu maqolada tilshunoslik fani bilan falsafa, mantiq, psixologiya, etnografiya va adabiyotshunoslik kabi fanlar kesmasida tasdiq va inkor kategoriyasining ifodalanishi haqidagi masalalar atroflicha tahlil qilingan.*

Annotation: *Through this article, you will get information about the history of the origin of the concept of affirmation and negation. In this article, the issues of the representation of the category of affirmation and negation at the intersection of linguistics, philosophy, logic, psychology, ethnography, and literary studies are thoroughly analyzed.*

Аннотация: *Благодаря данной статье вы получите информацию об истории возникновения понятия утверждения и отрицания. В данной статье рассматриваются вопросы репрезентации категории утверждения и отрицания на стыке языкознания, философии, логики, психологии, тщательно анализируются этнография и литературоведение.*

Tayanch so'zlar: *tasdiq, inkor, ichki inkor, lingvistika, tasdiq gap, kategoriya, dialektik, isbotlash, ishonch, til.*

Key words: *affirmation, negation, internal negation, linguistics, affirmative sentence, category, dialectic, proof, belief, language.*

Ключевые слова: *утверждение, отрицание, внутреннее отрицание, языкознание, утвердительное предложение, категория, диалектика, доказательство, убеждение, язык*

Tilshunoslikda tasdiq va inkor kategoriyasi qadimiy tushunchalar qatoriga kiradi, chunki insoniyat yaralibdiki, unga xizmat qilayotgan til vositalari va ular orqali o'z ifodasini topayotgan lingvistik kategoriyalar ham o'sha xalqning tarixi bilan chambarchas bog'liq bo'ladi. So'nggi yillarda til nazariyotchilari u yoki bu tildagi mavjud til birliklarining bajarayotgan vazifalariga ko'ra ularning mohiyatini aniqlashni

lingvistikaning tarkibiga qo'yishmoqda. Bu, albatta, ma'lum tilning bajarayotgan vazifasi bilan chambarchas bog'liqdir. Agar biz Abu Rayhon Beruniyning: "Til so'zlovchining tilagini tinglovchiga yetkazuvchi tarjimondir",- degan ta'rifidan kelib chiqadigan bo'lsak, zamonaviy tilshunoslikning pragmatik lingvistika deb atalmish sohasiga bizning bobokolonimiz asos solganiga shubha qolmaydi. Darhaqiqat, har bir so'zlovchidan tinglovchiga qarab ketayotgan axborot va har bir so'z ma'lum vaziyatda, ma'lum bir vaqtda va, albatta, makonda sodir bo'lishi barchaga ma'lum. Ammo tildagi tayyor birliklarning ma'lum maqsadlarning ifodasi sifatida ishlata bilish har kimning ham qo'lidan kelavermaydi. Shuning uchun ham muloqot paytida insonlarning bir-birini tushunmasligi ana shu birliklarni to'g'ri ishlata bilmasligida deb qarash mumkin.

Lingvistika masalalari bilan shug'ullanuvchi ko'pchilik olimlarning fikricha, til birliklaridan unumli foydalanish, vaziyatni tanlay bilish, kim bilan kommunikatsiyaga kirishayotganligini e'tiborga olish muhim ahamiyat kasb etadi. Ana shu nuqtai nazardan kelib chiqib, tasdiq-inkor kategoriyasining mohiyatini aniqlash va, umuman, bu kategoriya muloqot jarayonida nima uchun kerakligini tushunish, masalaning bahstlab tomonlarini yoritish biz izlanuvchilar uchun keng istiqbol ochib beradi. Chunki har yaxshining yomoni, har yomonning lekini, muhabbatning qahri, umuman olganda, har bir narsaning shu kabi fazilatlari yonma- yon bo'lganidek, tasdiqning ham inkori bo'lishi, shubhasiz, tabiiy bir holdir.

Tasdiq [arabcha-imon, ishonch, mustahkamlash, isbotlash, asoslash] 1. Biror narsaning haqligi, to'g'riligi yoki ma'qulligini tan oluvchi so'z, imo ishora kabilar; ma'qullash to'g'ri debbilish. Akbarov unga tasdiq ma'nosida bosh irg'ab, Mahkamga gapirishda davom etdi.

P.Qodirov, Uch ildiz. Usta Olim tasdiq ishorasini berib;-Sozlay beringiz! – dedi. A. Qodiriy. O'tgan kunlar. Bolalardan tasdiq javobini olgach, po'pisa qildi...S.Karamatov, Oltin qum.

2.To'g'ri, haqiqat ekanlikni qayd etuvchi narsa, fakt; isbot. ..xalq demokratiyasi mamlakatlari bilan do'stlik, hamkorlik mustahkamlanganligi baynalminalchilik g'oyalarining amaliy tasdig'idir.Gazetadan.

3.Ma'qullanganlik haqidagi rasmiy qayd, qaror. Loyihani tasdiqdan o'tkazmoq. –Mana bu –bo'limning butun tasdiqlardan o'tgan tematik plani. S.Karamatov. Oltin qum.

4.Inkorga zid mazmunli. Tasdiq gap- Kesimi inkor shaklda bo'lib, tarkibida qandoq,nima, ozmuncha so'zlari ishtirok etgan gaplar tasdiq fikrni ifodalaydi. "O'TA".

Inkor- tan olmaslik, qabul yoki tasdiq etmaslik; rad.

*Bunda inkorni inkor qilish yangi tarbiyaviy dalillar asosisa bo'ladi va u bazan katta davrni talab qiladi. Gazetadan

Inkor gap tilshunoslikda inkor mazmunli gap.Inkor etmoq(yoki qilmoq) Tan olmaslik; rad etmoq.* Kelingiz mendan yaxshilik ko'rmas, demaganmi edim? Siz

bilan otam bunga ko'nmagan edingiz, siz buni inkor qilasizmi? A.Qodiriy. "O'tgan kunlar"[O'zbek tili izohli lug'ati]

Inkor- ketma-ket kelayotgan ikki bosqich (holat) o'rtasidagi bog'liqlik va vorisiylikni ifodalovchi falsfiy tushuncha. Inkor – obyektning o'zgarishi sharti bo'lib, unda ba'zi elementlar shunchaki yo'qolmay, balik yangi sifatda saqlanib qoladi. Keng ma'noda – biror o'zgarish, taraqqiyotni o'z ichiga oluvchimuhim bosqich, lahza(moment)ni ifodalaydi.Olamdagi har qanday o'zgarishda, albatta, inkor lahzasi bo'ladi, uni chetlab o'tish mumkin emas. Masalan , taraqqiyotning istalgan bir bosqichi ikkinchi bosqich uchun zamin tayyorlaydi. Inkor tushunchasi inkorni inkor qonunining eng muhim belgisi, yangi bilan eskini bog'lovchi asosiy bo'g'in hisoblanadi.Inkorni inkor qonuni- dialektning asosiy qonunlaridan biri. Tabiat, jamiyat va tafakkur taraqqiyoti jarayonining yo'nalishini, shaklini va natijasini ifodalaydi. Birinchi bo'lib Gegel rivojlanish qonuni sifatida ta'riflab bergan. Inkor har qanday taraqqiyotda muqarrar va qonuniyatli ravishda sodir bo'ladigan jarayon(moment)dir. Hech bir sohada o'zining ilgarigi mavjudlik shakllarini inkor qilmaydigan taraqqiyot bo'lmaydi. Gegel fikricha, "ichki inkor" taraqqiyotning harakatlantiruvchi kuchidir. Dialektik inkorning obyektiv karakteri shundaki, u har bir narsa va hodisaning o'z ichida, ularning ichki zaruratidan kelib chiqadi va har qanday yemirilish va yo'q bo'lish (inkor)ni ifodalamay, balki taraqqiyot uchun zamin bo'lib xizmat qiladigan inkorni ifodalaydi. Bu qonunning ikki martta takrorlanuvchi inkorda (inkorni inkor) ifodalanishi narsa va hodisalarning doimiy ravishda o'zgarib, bir halatgan ikkinchi holatga o'tishi va oqibatida rivojlanishi uzluksiz ekanligidan kelib chiqadi. Har bir mavjud bo'lgan narsa va hodisa o'zigacha bo'lgannarsa va hodisalarning inkor etilishining mahsuli, ayni paytda shu hodisalarning o'zi ham sharoitning o'zgarishi va vaqtning o'tishi bilan dialektik inkor etilishga mahkumdir. Har bir narsa va hodisaning o'zgarishi qo'shaloq, ya'ni hamisha ikki yoki undan ko'proq inkor etishlar bilan amalga oshadi. Inkorni inkor qonunining yana bir muhim belgisi shuki, taraqqiyotdagi davriylikni tugallovchi halqasida, ikkinchi inkor bosqichida uning oldingi bosqichidagi ba'zi belgilar qayta tiklanadi(don –o'simlikva yana don). Boshlang'ich shaklni inkor qilgan narsa yana inkor etilganligi sababli qo'shaloq inkor mazkur boshlang'ich shakladagi ba'zi tomonlarga xos belgilarning qayta tiklanishiga olib keladi.

Tasdiq va inkor kategoriyasi mohiyatining o'rganilishida dastlab uning logik va falsafiy aspektiga murojaat talab etiladi. Falsafiy nuqtai nazardan tasdiq va inkor o'xshash va farqlilikning bir xodisa sifatida namoyonidir.Bir tarafdin tasdiq va inkor bir mavjudlikning eng oxirgi chegarasigacha farqliligini ko'rsatsa, boshqa tarafdin, bir hodisaning ikki tomoni sifatida faqat farqlilikni emas, umumiylikni ham ifoda etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

- 1..Abdurahmonov G'. O'zbek tili grammatikasi (sintaksis). –Toshkent: O'qituvchi, 1996
- 2.Abdullayeva D.T Mazmuniy sub'ekt va uning o'zbek tilida ifodalanishi: filol. Fanlari nomzodi. 2001. – 25 b.
3. Abdullayev A. O'zbek tilida inkor kategoriyasi 1986.N.6 61-65 b.

ANALYSIS OF HOMONYMY OF COMPOUND WORDS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

АНАЛИЗ ОМОНИМИИ СЛОЖНЫХ СЛОВ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA QO'SHMA SO'ZLAR OMONIMIYASINING TAHLILI

Maxmudova Dildora Baxtiyor qizi

O'ZMU magistratura 2-bosqich

talabasi

Annotation: *This article discusses homonyms in English and Uzbek languages, their types, origins, homonyms in compound words and clearly explains them with examples. The topic of homonymy in compound words is considered quite complex, and at the same time, it is also interesting and thought-provoking. In the process of research, I was convinced that there is still not much work done on this topic in Uzbek. Homonymy of compound words are not fully explained with examples. But in fact that the Uzbek and English languages are rich in compound words, homonyms, and homonymous compound words.*

Key words: *homonyms, homographs, homophones, homonymy in compound words, acoustic, graphic, compound word.*

Аннотация: В данной статье рассматриваются омонимы в английском и узбекском языках, их виды, происхождение, омонимы в сложных словах и наглядно объясняются на примерах. Тема омонимии в сложных словах считается достаточно сложной, но в то же время интересной и заставляющей задуматься. В процессе исследования я убедился, что на узбекском языке еще не так много сделано по этой теме. Сложные слова омонимы не полностью объясняются примерами. Но на самом деле узбекский и английский языки богаты сложными словами, омонимами и омонимичными сложными словами.

Ключевые слова: омонимы, омографы, омофоны, омонимия в сложных словах, акустический, графический, сложное слово.

Annotatsiya: Mazkur maqolada ingliz va o'zbek tillarida omonimlar, ularning turlari, kelib chiqishi, qo'shma so'zlardagi omonimlik haqida mulohazalar yuritildi va ularni misollar bilan yaqqol ochib berildi. Qo'shma so'zlarda omonimlik mavzusi anchagina murakkab hisoblanib, shu bilan birgalikda qiziqarli va tafakkurga undovchi hamdir. Tadqiqot jarayonida shunga amin bo'ldimki, bu mavzu bo'yicha hali o'zbek tilida juda ko'p ishlar amalga oshirilmagan ekan. Omonim qo'shma so'zlar misollar bilan to'liq ochib berilmagan ekan. Lekin aslida o'zbek va ingliz tili

qo'shma so'zlarga ham, omonimlarga ham, omonim qo'shma so'zlarga ham anchagina boy ekanligini ushbu maqolada yoritildi.

Kalit so'zlar: omonimlar, omograflar, omofonlar, qo'shma so'zlardagi omonimlik akustik, grafik, qo'shma so'z.

KIRISH

Zamonaviy ingliz tilida omonimiya hodisasi keng rivojlangan bo'lib, ushbu hodisa ko'plab tilshunoslarni uning muammolarini o'rganishga va ingliz tilidagi omonimlarni tasniflashga harakat qilishga jalb qiladi. Ammo, omonimiyani o'rganish uzoq vaqt davomida olib borilganiga qaramay, hali ham omonimlarning umumiy qabul qilingan ta'rifi va bu sohada o'rnatilgan terminologiya mavjud emas. Omonimiyani o'rganish chet tilini tushunish uchun juda muhimdir, chunki unda turli xil grammatik shakllar bir xil tovush yoki imloga ega bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, omonimlarni bilish ingliz tili amaliyotida zarur hisoblanib, ularning soni o'zbek tiliga qaraganda ancha yuqori. Omonimiya aloqa jarayonida ma'lum bir to'siq bo'ladi, chunki nutq kontekstiga aynan so'zning qaysi ma'nosi mos kelishini aniqlash zarur bo'ladi. Shuningdek, so'z-omonimlar so'zlovchi uchun muammo bo'lib, u o'z bayonotlarini bir ma'noda tushunilishi uchun so'zlarni tanlashga majbur bo'ladi.

MUXOKAMA VA NATIJALAR

Omonimlarni o'rganish so'zning tarixiy ma'nosini va til taraqqiyoti jarayonida uning o'zgarishlarini kuzatish nuqtai nazaridan nihoyatda qiziqarli. Zamonaviy ingliz tili boshqa tillarga qaraganda ancha ko'p omonimlar bilan tavsiflanadi. Turli tillarda omonimlar har doim o'ziga xos bo'lib, tasodifiy tabiati tufayli omonim guruhlar o'rtasida hech qanday o'xshashlik bo'lmaydi va bo'lishi ham mumkin emas. Omonimlarni lingvistik tavsiflashda ularni tasniflash muammosi muhim o'rin tutadi. Omonimlar quyidagi turlarga bo'linadi:

- 1) haqiqiy omonimlar: ot – hayvon, ot – nom. Ot – biror narsani uloq-tirimoq, ot – miltiq bilan otmoq;
- 2) aytilishi bir xil, lekin ma'nolari va yozilishi har xil bo'lgan omofonlar: qurt – hasharot, qurt – sut – qatiqdan qilingan ozuqa; ruscha лук– piyoz, луг – o'tloq;
- 3) omograflar, ya'ni yozilishi bir xil, lekin talaffuzi va ma'nolari har xil bo'lgan so'zlar: son – raqam, son – odam jismidagi a'zo: inglizcha tear – ko'z yoshi, tear – yirtilmoq;
- 4) omoforma yoki leksik-grammatik omonimlar, ya'ni grammatik shakli to'g'ri keluvchi, biroq ma'nolari farqlanuvchi so'zlar: qarg'a – qushning turi, qarg'a – qarg'amoq fe'lining buyruq shakli, o't – o'simlik turi, o't – olov, o't – o'tmoq fe'lining buyruq shakli, ruscha moy – olmosh, moy – buyruq fe'li. Ingliz tili-da hour – soat, our – bizning, light – yoriq, light – yengil. Ba'zan bir xil yoziluvchi, biroq talaffuzida urg'uning o'rni bilan farqlanuvchi qarg'a (qush) – qarg'a ("qarg'amoq" fe'lining buyruq shakli) omoformalar bir yo'la omograflar bo'la oladi.

Ba'zi omonimlar ona tilidagi so'zning yozilishi yoki aytilishiga boshqa tildan kirgan so'zning yozilishi yoki aytilishining mos kelib qolishi natijasida hosil bo'ladi. Masalan, tok – elektr quvvati, tok – uzum daraxti, to'rt – son, tort – ozuqa (ko'pincha o'zbek tilida to'rt deb talaffuz etiladi). Ko'pincha omonimlar tildagi tovush o'zgarishlari natijasida hosil bo'ladi. Masalan, ingliz tilida piece – bo'lak, peace – tinchlik, weak – kuchsiz, week – hafta, tear – ko'z yoshi, tear – yirtmoq kabi omonimlar tarkibidagi unli tovushlarning o'zgarishi natijasida hosil bo'lgan. Ingliz tilida so'zlarning yozilishi va talaffuzi o'rtasida katta farq mavjud. Unda har xil yoziluvchi so'zlar ham bir xil talaffuz qilinishi mumkin: knight – farzin, night – kechasi, die – o'lmoq, dye – bo'yamoq kabi. Shu sababli bu tilda omonimlarning har xil turlari juda ko'p uchraydi. Ma'no jihatdan farqlanuvchi, biroq aytilishi va yozilishi bir xil bo'lgan so'zlar to'liq omonimlar deb ataladi. Agar so'zlarning faqat yozilishi yoki talaffuzi bir xil bo'lsa, ular to'liq bo'lmagan omonimlar deyiladi. Omonimlar haqida ancha ma'lumotga ega bo'ldik. Ana endi qo'shma so'zlardagi omonimlar haqida mulohaza yuritsak.

Qo'shma so'zlarda omonimlik mavzusi anchagina murakkab hisoblanib, shu bilan birgalikda qiziqarli va tafakkurga undovchi hamdir. Chunki avvalo biz o'raginishimiz kerak bo'lgan so'z ikkita mustaqil ma'nodan tashkil topgan bo'lishi va shu bilan birgalikda ikki so'z birikkan, yaxlit holatida omonim ya'ni shakldosh bo'la olishi zarur. Tadqiqot jarayonida shunga amin bo'ldimki, bu mavzu bo'yicha hali o'zbek tilida juda ko'p ishlar amalga oshirilmagan ekan. Omonim qo'shma so'zlar misollar bilan to'liq ochib berilmagan ekan. Lekin aslida o'zbek tili ham ingliz tili ham qo'shma so'zlarga ham, omonimlarga ham, omonim qo'shma so'zlarga ham anchagina boy ekan. Izlanishlar davomida ingliz va o'zbek tillaridagi ba'zi omonim qo'shma so'zlarni topdim. Hozir ularni birma-bir misollar yordamida ma'nolari bilan ko'rib chiqamiz.

INGLIZ TILIDA

1. Playhouse– 1) jonli drama teatri; 2) bolalar o'yingohi; 3) bolalar o'yinchoq uyi yoki qo'g'irchoq uyi;
2. Notebook – 1) ko'tarib yurishga mo'ljallangan kompyuter turi; 2) daftar
3. Aftershock -1) sekinroq yer qimirlashi; 2) yoqimsiz hissiyot;
4. Alternative- 1) munosib tanlov; 2) muqobil;
5. Armband- 1) qo'lga taqiladigan tasma; 2) suzishda ishlatiladigan qo'l baloni;
6. Back-to-back- 1) ketma-ket; 2) uy qurulishi turi;
7. Bearskin- 1) ayiq terisi; 2) askarlar kiyadigan uzun qora patli shlyapa;
8. Bellyache- 1) qorin og'rig'i; 2) shikoyat qilmoq;
9. Blackmail- 1) tahdid qilmoq; 2) tahdid;
10. Bookmark- 1)xatcho'p; 2)internetdagi ma'lumotlarni oson topish uchun belgilab ketish;
11. Legless- 1) oyoqsiz; 2) alkash;
12. Bottomless-1) nihoyasiz; 2) tubsiz;

13. Bread and butter- 1) asosiy daromad; 2) juda muhim;
14. Brother-in-law- 1) qayinuka, qayinaka; 2) pochcha;
15. Bottonhole- 1) tugma qadaladigan teshik; 2)kiyimga taqiladigan gul;
3)shilqimlik qilmoq;
16. Cock-eyed- 1) ahmoqona; 2) vijdotsiz;
- O'zbek tilida:
1. Qorako'z – 1) qizlar ismi; 2) baliq turi; 3) qishloq nomi;
2. Bo'tako'z – 1)gul; 2) qizlar ismi; 3) ko'zning tashqi ko'rinishi;
3. Baliqko'z – 1) o'simlik nomi; 2) ko'zi chaqchaygan odamga nisbatan ham shu so'z ishlatiladi;
4. Sotiboldi – 1) erkaklar ismi; 2) sotib olmoq fe'lining o'tgan zamondagi uchinchi shaxs birlikdagi shakli;
5. Beshariq – 1) joy nomi; 2) beshta ariq;
6. Beshyog'och – 1) joy nomi; 2) beshta yog'och;
7. Gulqand – 1) o'rta pishar pomidor navi; 2) gulbarg bilan shakardan qilinadigan shirinlik;
8. Qirqog'ayni – 1) gul nomi; 2) joy nomi; 3) qirq og'ayni;

XULOSA

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, qo'shma so'zlardagi omonimlik ingliz tilida ham, o'zbek tilida ham keng o'rganilmagan. Shuning uchun bu mavzu haqida ma'lumot topish biroz qiyinchilik tug'dirdi. Shunga qaramasdan ikki tilda ham bir paytning o'zida ham qo'shma so'z, ham omonim bo'la oladigan so'zlar talaygina ekanligini lug'atlarni ko'rib, o'rganib chiqish davomida amin bo'ldik va buni tepada berilgan misollar yordamida isbotlashga harakat qildik.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. A.I. Smirnitskiy. (1977). Ingliz tilidagi omonimlar M. 57-59-betlar.
2. Michael Rundell. Macmillan English Dictionary for Advanced Learners of American English. – U.K.Foreign Language Teaching and Research Press. 2007. – P.1658.
3. Юлдашев А.Г. Идиоматик қўшма сўзларнинг лингвокогнитив аспекти (инглиз ва ўзбек тиллари мисолида): Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Т., 2017. – 46 с.
4. O'zbek tilining izohli lug'ati.

УДК 635.92:632

**ПУЭРАРИЯ ВОЛОСИСТАЯ (PUERARIA HIRSUTA) В ТАШКЕНТСКОМ
БОТАНИЧЕСКОМ САДУ ИМ.АКАД.Ф.Н.РУСАНОВА ПРИ ИНСТИТУТЕ
БОТАНИКИ АНРУЗ**

Х.М.Миралиева*бакалавр 2 курса кафедры Лесоводство ТашГАУ***Р.А. Лаптева***2 ассистент кафедры Лесоводство ТашГАУ*

Пуэрария волосистая (*Pueraria hirsuta*) –это дальневосточный интродуцент, прошедший более 40 летнюю адаптацию на территории Ташкентского ботанического сада. В условиях естественного ареала обитания данный вид имеет широкий В результате интродукции и акклиматизации произошли изменения в морфометрических параметрах листьев и стеблей.

Пуэрария волосистая(*Pueraria hirsuta*) это быстрорастущая высокоскользящая листопадная лиана длиной 5-8 м (до 15-30 м в Японии), около 3 см в диаметре (до 10-12 см в Японии и Китае) с мясистыми, клубневидными корнями Имеет густое опушение на молодых побегах и черешках листьев. Листья сложные , тройчатые очень крупные, длиной до 18 см в длину и 7-14 см в ширину (В КНДР 30-35 см длины и 30 см ширины) , черешки длинные (10-20 см). Цветочные кисти до 20 см длины, многоцветковые. Цветки фиолетово пурпурные, душистые, длиной до 1,5 см (Рис.1). Цветет в июле-августе, иногда до октября – ноября. Плод – продолговато- линейный боб длиной 4-9 см, шириной 0,6-0,8 см, волосисто-шершавый.

Рисунок 1. Цветочная кисть пуэрарии волосистой.

Данный вид по своим экологическим свойствам светолюбив, морозостоек (до -12,5°С) светолюбивая лиана. К почве нетребовательна, но предпочитает влажную. Дает обильные корневые отпрыски и может служить в качестве почвоукрепительяющего растения на склонах. Годичный прирост составляет до 2-3 м. Размножается семенами, черенками, корневыми отпрысками. Довольно долговечна, живет на родине до 30 лет и более

Данный вид естественно распространен в Китае, Японии, интродуцирован на Дальний Восток, Черноморское побережье, Грузию, Азербайджан. Пуэрария волосистая в естественном ареале является

востребованной технической культурой побеги используются для получения волокна, а корневища дают крахмал, листья хороший корм для травоядных животных. Имея достаточно красивый вид, орнаментальную крупную листву и эффектные душистые цветки; одна из самых быстрорастущих и неприхотливых южных лиан; используется для декорирования беседок, пергол, склонов, крупных деревьев, а также для укрепления почвы.

Рисунок 2. Проведение морфометрических замеров пуэрарии волосистой.

Замеры морфометрических показатели пуэрарии волосистой проводили в Ташкентском ботаническом саду 21.11.2022, после того как у данного вида закончился рост побегов (Рис. 2). Для проведения исследований использовались приборы: термометр, штангенциркуль, метр. Перед началом замеров были проведены исследования температурного режима почвы и воздуха: Температура воздуха 13°C, температура почвы 10°C. Результаты исследований занесены в таблицу 1 и таблицу 2.

Таблица 1.

Морфометрические показатели листа

№	Замеры показателей листовой пластины		Замеры показателей черенков	
	Длина, см	Ширина, см	Длина, см	Диаметр, мм
1	16	14,5	34	2,3
2	15	16	30	2,2
3	16	16,5	32	2,8
4	14	14,5	31	1,1
5	8	7	18	1,4
6	11	11,5	28	2,1
7	12	11	27	2,3
8	11	11	29	2,0
9	14	13,5	30	3,5
10	15	14	34	3,0
Средний показатель	13,45	12,95	29,3	2,27

Таблица 2.
Морфометрические показатели стебля

№	Диаметрновых побегов, мм	Диаметр прошлогодних побегов, мм	Расстояние между черешками листьев, см
1	4,3	8	20
2	3,4	6,6	34
3	5,5	3,7	25
4	3,4	5,7	30
5	5,2	4,2	32
6	2,2	2,8	22
7	3,4	3,2	22
8	7,3	9,5	19
9	2,8	6,4	18
10	2,1	5,2	18
Средний показатель	3,96	5,53	24

Рисунок 3 . Общий вид пуэрарии волосистой в Ташкентском ботаническом саду

В результате проведения замеров морфометрических показателей листьев было установлено, что средние показатели длины и ширины составляют 13,5x13 см, что на 25 % ниже по сравнению с литературными данными в естественном ареале обитания. Данный результат говорит о приспособлении пуэрарии к почвенным условиям города Ташкент (Рис. 3). Типичные сероземы региона с содержанием гумуса до 0,8% не позволяют накопить достаточную листовую массу, по сравнению с естественным ареалом, где содержание гумуса в черноземной зоне достигает 4%. Несмотря на это пуэрария волосистая прошла адаптацию, акклиматизацию, а соответственно и интродукцию, что подтверждается ежегодным ее цветением.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Воробьев Д.П. Дикорастущие деревья и кустарники Дальнего Востока. «Наука», Ленинград.отд.Л. 1968. -277 с.
2. Колесников А.И.. Декоративная дендрология. М.: Лесная промышленность, 1974. — 704 с.

HISTORICAL ROOTS OF GREAT SPIRITUALITY

Ismatov Diorbek Asliddinovich

Student of Tashkent State Agrarian University.

Uzbekistan (Tashkent)

Central Asia is one of the ancient centers of human civilization with its unique material and spiritual monuments formed in the process of long historical development. These are our great grandfathers who made great discoveries and brought great progress to human life. "We should pay special attention to instilling the priceless heritage of our great scholars and writers, our saints, the bravery of our indomitable commanders and heroes into the minds of young people, and strengthening their feelings of national pride and pride" - really, each of us should know and understand this great heritage. It is known that in the 9th-12th centuries, the desire for knowledge and enlightenment among the peoples of Central Asia, and the emergence of great thinkers who amazed the world, this region, as the cradle of knowledge and scientific discoveries, became known as "Central Asia" in history. It is not for nothing that it is evaluated with concepts such as "Renaissance", "Muslim Renaissance". The work "Muslim Renaissance" by the Swiss orientalist Adam Mes is a unique book dedicated to the history of cultural development in the Muslim East in the 9th-10th centuries. It covers social life management, finance, laws, tax system, urban life, crafts and trade, as well as scientific and cultural life, religion, literature and other topics. The author claims that the common root of the Muslim Renaissance and the Renaissance in Europe is Greek science. had achievements. Our motherland has delivered great thinkers to the world who made a great contribution to the development of civilization and science. One of them is Abu Ali Ibn Sina, a great scientist, philosopher and physician, the founder of modern medicine, known in Europe as "Avicenna". Ibn Sina (real name Husain, father's name Abdullah) in Afshana village of Bukhara, He was born in 980, in the family of an official. In 986, Ibn Sina's family moved to Bukhara, and from that time young Husayn started to get basic education and study science. The doctor's youth, boyhood The last years of the Samanid rule correspond to the reign of Nuh II ibn Mansur Samani (976-997). If anyone can take a lesson from events, this sky, which is like a hard-headed horse, will obey him! - he said. Ibn Sina memorized the Qur'an at the age of 10, and from the age of 13 he began to study basic mathematics, logic, jurisprudence, and philosophy. Although Ibn Sina was young, he studied philosophy under the guidance of Abu Abdullah Natili, medical science from Hasan ibn Nuh al-Qumri, and gradually practiced medicine. Along with the deep study of the works of Eastern thinkers who passed before him, he diligently studies the ancient Greek natural-scientific and philosophical heritage, especially the works of Aristotle, Euclid, Ptolemy, Galen, Hippocrates, Pythagoras, and Porphyry. Even in the 16th and 17th centuries, Ibn

Sina was known as a famous physician-judge. In addition, the priceless manuscripts that have come down to us greatly help to revive and develop cultural life. The first rulers of the Soman state, which gained independence as a result of long political and economic struggles, realized that it is impossible to preserve the independence of the state without uniting the society on the basis of cultural and spiritual values. Without banning artistic creation in Arabic script, the Samanis fully supported authors who wrote in a language that the common people could understand. They patronized not only literary people, but also all scholars, and created a huge library that could compete with the library of Shiraz. According to the great scholar Ibn Sina, the library has many rooms, Arabic books are stored in one room, and fiqh books are stored in the other. Books on a certain field of science are arranged in each room.

The most important and largest among them was the dynastic library of the Somanites. On the eve of the Mongol invasion (the beginning of the 13th century), Samarkand, Marv, Balkh and other large cities were cultural centers where people interested in science gathered. In these centers, increasing attention to writing books, decorating books, embellishing them with patterns created the necessary conditions for the improvement of the art of painting and drawing.

It is known from history that after the conquest of Bukhara by the Karakhanids in 999, Ibn Sina left Bukhara and went to Khorezm, which is considered one of the cultural centers, where he was admitted to the academy of his time, which united scholars from the court of Khorezm governor Ali ibn Ma'mun. There, Beruni, Abu Sahl Masihi, Abul Khair Hammar, Abu Nasr ibn Iraqa met great scholars. Mahmud was forced to leave Khorezm and wander in different cities of Khorasan, Iran, fleeing from the pursuit of Ghaznavi. Arriving in the city of Jurjan, Ibn Sina lived as a famous physician in the palace of governor Qabus ibn Vashmgir, where he met his future student Juzhoni. During his tenure as a minister in Hamadan, he could not agree with the governor and was kept in prison for 4 months. There are more than 450 works of our great compatriot, unfortunately, only more than 160 works have reached us. Many of his works were lost due to various disasters and palace conspiracies. His great work, known to us, "Kitobush-Shifo" (Book of Healing) consists of 22 volumes, in which issues related to logic, physics, mathematics, and metaphysics are covered. The scientist's "Kitab un-najot" (Book of Salvation), "Kitoblisonul-arab" (Book of Arabic language), "Donishnoma" were written in Persian and translated into Russian. Translation of these books into Uzbek is a huge moral debt on our shoulders today!

We are once again witnessing that Abu Ali Ibn Sina achieved a high level in the science of medicine in his time and is receiving special recognition even today, especially in today's trying days.

In addition, our grandfather's moral principles, which serve humanity today, are also commendable. In his works on ethics, Ibn Sina taught that people should pay special attention to basic rules such as humility, respect, courage, correctness, and

honesty in their daily work. Among other things, Ibn Sina noted the need to educate and educate the child in school, and he was against educating the child alone at home, saying that everyone's children should go to school and be educated together. The useful aspects of the child's studying at school as a group are expressed as follows: not to book the child at once, to give knowledge by going to the light in education, the exercises are suitable for the children's age, etc. These requirements are valuable in that they are consistent with current educational principles. He devotes a special section to the above issues in his work "Tadbiri Manzil". In the section "Education and upbringing of a child at school" ("Education and care of a madrasa child"), the process of education and upbringing is revealed. The above principles are not for the child to learn lightly helps to get deep and solid knowledge in all aspects. In world medicine, the method of treating shoulder dislocation by simple pressing is still the "Avicenna method", the method of fixing the spine using a wooden device was rediscovered by the French physician Calo in the 15th century after Ibn Sina, and for the first time in the history of medicine, differentiating diseases and treating them separately (quarantine) Are you studying the life and rich legacy of the great physician who correctly described the symptoms and course of diseases such as jaundice, leprosy, measles, chicken pox, anthrax, zotiljam, meningitis, wound, stomach ulcer?" the question arises.

To conclude, in the end of our opinion, it is inevitable that the children of the country, who have alms, will develop their talents and grow up to be mature people who will serve the country. Today, we young generations should grow up to be worthy children of our ancestors and introduce the beauty of our country to the world. So that we should not forget that we are the generation of great geniuses.

USED LITERATURE:

1. Mirziyoev Sh. "2018 yil Murojaatnoma"dan.
2. Mes A. Musulmanskiy renessans. –M.:1973.

ON THE HISTORY OF COTTON GROWING IN UZBEKISTAN

Khushvaktov H.O

Tashkent State Agrarian University Associate Professor of the "Humanities" Department, (PhD). Uzbekistan (Tashkent)

Resume: *The issues and problems of the development of reserves and gray lands in the agricultural sector of Uzbekistan in the years 1946-70 and the provision of these areas with specialist personnel are highlighted. In addition, problems related to the social, economic and cultural life of the population relocated to the newly appropriated lands have also arisen.*

Key words: *Communist, discontent, party, guard, religion, atheism, cadres, antiquated, press, wilderness, resource, whitewash, creed, national, mentality, appropriation, migration.*

During the rule of the Soviet administration system based on administrative command, in Uzbekistan, as in all colonies, the extensive method of production was widely used, without taking into account the objective laws tested for the socio-economic development of the society. For example, in the special decision of the Central Committee of the CPSU and the Council of Ministers of the USSR on February 2, 1946, "On Measures for the Development of Cotton in the Uzbek SSR", the task of increasing cotton cultivation in Uzbekistan by 2.5 times in the 4th five-year period was set. Based on this decision, the movement of population relocation to newly appropriated lands, including Mirzachol, was accelerated²¹.

For this purpose, since the second half of the 1940s, the attention to the "voluntary-compulsory" relocation of the population from the regions to Mirzachol was intensified. The responsibility of the people of Uzbekistan, who worked selflessly at the front and behind the front during the task of acquiring new lands for development was assigned. A number of works were carried out to improve the social and economic condition of the displaced population, new settlements were built, and the displaced people were provided with housing. However, due to the difficult climatic conditions of Mirzachol and the lack of demand for housing that was hastily built without taking into account the mentality of the local population, social problems escalated and the shortage of personnel did not end the war years, to further develop cotton production.

In the last years of the administration of the USSR government, along with national conflicts at the level of the union, the growing socio-economic crises did not escape the population living in Mirzachol. "We painfully remember that the people of Jizzakh faced the slanders and accusations of "cotton issue", "Uzbeks' issue", "rashidovchilik" invented by the former Center during the Soviet period, and all these were a heavy burden on the shoulders of ordinary, innocent people.

²¹ ЎЗРМДА, 314 – фонд, 1 – рўйхат, 415 – йиғма жилд, 10 – варақ.

Especially when various slanders were organized against the personality of the famous writer Sharaf Rashidov, a humble and wise statesman who led Uzbekistan in very difficult and difficult years, who did not harm the honor of our country and his name, the patience of the people of Jizzakh, who were heartbroken by such injustice, but did not bow to it. "It is worth it if we bow before his endurance and tenacity"²². The issue of population migration is a complex process, and since ancient times, mankind has been trying to move from one area to another in search of a convenient place to improve its living conditions and habitat. Migration (Latin migration - migration, change of place) refers to the movement of a citizen, family or community from one place to another, and it is based on the principle of freedom and voluntariness. The process of population migration from one place to another is permanent and seasonal in nature can be done within one country and by moving from one country to another. The concept of "relocation" is implemented based on decisions made by state authorities and other legal norms of a certain part of the population. In it, the displaced population appears as a force that moves and complements certain production methods and relations, and one of its main reasons is to maintain the balance of production forces and effective use of labor resources by territorial redistribution of labor forces and labor resources that were previously located spontaneously.

In the decision of the Council of Ministers of the Uzbek SSR and the Central Committee of the CP(b) of Uzbekistan, adopted on April 15, 1949, special attention was paid to the issue of providing newly established farms with labor force and qualified specialists. For this purpose, more people were attracted from mountainous and non-cotton growing areas of our republic. In particular, in 1948, 250 farms were moved from Parkent district of Tashkent region to Mirzachol and Boka districts²³.

Propaganda activities also began to bear fruit. For example, a group of people from Bakhmal village of Samarkand region were among the first to move to Boyovut state farm of Sirdarya region. Depending on the structure, cultivated areas, location of the population and other features of the state farm land they moved to, they named it "Kiyik tepa", "Kanop", "Darvoza kyr", "Kazakh village". The number of people immigrating here from Samarkand, Tashkent, Fergana and other regions has increased.

They leveled Kiyiktepa and built cotton fields and orchards in its place. In 1952, the current Boyovut 2 state farm was established. Five years later, the number of people who moved to this state farm from the regions reached 2 thousand. During these years, Usman Yusupov headed this farm. Therefore, even today, the name of the place where he moved is preserved in most of the

²² Мирзиёев Ш. Буюк келажагимизни мард ва олий жаноб халқимиз билан бирга кураимиз. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017. – 343 бет.

²³ Одилонов О. Паркент. – Тошкент, 1989. – 46 бет.

settlements established in Mirzachol. For example, Andijan state farm, Samarkand residents, Farish residents and others.

Families who moved to the newly developed lands of Uzbekistan and worked in collective farms and state farms were exempted from agricultural tax for up to five years. Due to these and similar benefits, the number of families moving to newly developed lands has increased. Only in 1966, nearly 37,000 families moved to reserve and gray lands in our country²⁴. So, we can see that material attraction has been very effective in moving the population.

Those who immigrated to newly developed lands with great hopes worked diligently. As a result, many expenses of the state related to conservation and development of gray lands were not only covered, but the state received a net income of 18 billion soums. In addition, in 1949-53, an average of 300 bln. 400 billion soums in 1954-58. more than soums of agricultural products were prepared⁵.

The scientific research of the measures implemented to improve the socio-economic and spiritual-cultural life of the population in Mirzachol showed that this policy was a phenomenon that caused serious changes in the socio-economic life of the villagers, and it affected not only the geographical location of the population, but also the location of some areas. had a serious impact on the social and demographic changes of the national structure and population. Mirzachol, Karshi, Surkhan-Sherabad, the development of Central Fergana and Jizzakh deserts and the introduction of new land into agricultural use was largely due to the selfless efforts of the people who were relocated to these lands.

As a result, some of the emigrants returned to their countries. it should be said that the spirit of mistrust towards the state and the party has increased among the expert personnel who migrated without knowing the conditions of the newly acquired territories. It is not difficult to understand the socio-economic and cultural-educational life of the people who lived in the desert when comparing the work done on providing housing to the people who moved to Mirzachol to develop it with the work that is currently being done in our country on the basis of the "Prosperous Village" program.

USED LITERATURE:

1. ЎзРМДА, 314 – фонд,1 – рўйхат, 415 – йиғма жилд, 10 – varaқ.
2. Мирзиёев Ш. Буюк келажакимизни мард ва олий жаноб халқимиз билан бирга қурамыз. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017. – 343 бет.
3. Одилхонов О. Паркент. – Тошкент, 1989. – 46 бет.
4. Убайдуллаев О. Мукофот чорлайди. //Меҳнат ва турмуш, 1971, №12. 4-бет.
5. Қориев М. Ишчи ва деҳқонлар иттифоқи – совет давлати қудратининг асоси. Юридик фан. номзоди дисс. – Тошкент, 1960. – 88 бет.

²⁴ Убайдуллаев О. Мукофот чорлайди. //Меҳнат ва турмуш, 1971, №12. 4-бет.

⁵ Қориев М. Ишчи ва деҳқонлар иттифоқи – совет давлати қудратининг асоси. Юридик фан. номзоди дисс. – Тошкент, 1960. – 88 бет.

MODERNIZATION IS AN IMPORTANT FACTOR OF AGRICULTURE DEVELOPMENT

Karimjonov Ibrahimjon Hotamovich

Student of Tashkent State Agrarian University.

Uzbekistan (Tashkent)

Today, the leadership of Uzbekistan pays serious attention to the management and use of land and water resources. "You, the skilled masters of this field, know very well how difficult and hard it is to do farming in our region with limited water resources, to get abundant and high-quality harvest"²⁵, President Sh.M. Mirziyoev said at the solemn ceremony dedicated to the day of agricultural workers. Tasks such as further improvement of irrigation and melioration of irrigated lands, introduction of intensive methods in the field of agricultural production, first of all, modern agro-technologies that save water and resources have become an important issue. In order to solve these tasks, it is necessary to study the causes of the problems related to water management on a scientific basis and come to appropriate conclusions. In order to develop the national economy in our country, it was envisaged to improve modernization works not only in industry, but also in agriculture at the level of the current demand. In this regard, first of all, attention was paid to increasing soil fertility, improving the condition of irrigation facilities, providing them with modern technology and equipment, and improving the quality of livestock. According to the data, about 49% of the total irrigated land in our country has varying degrees of salinity, and almost 18% of it is strongly and moderately saline land. More than 23 percent of the irrigated lands belong to the category of poor quality lands. A large part of the lands with unsatisfactory melioration status is the Republic of Karakalpakstan, Khorezm, Bukhara, Jizzakh and Ferghana corresponds to the regions.

More than 55% of agricultural tractors and about 46% of tillage tractors have been used for more than 15 years, their power, productivity and fuel consumption levels do not meet modern requirements.

Our president deeply analyzed such negative situations and emphasized the need to eliminate existing shortcomings in a short time: "We need to look critically at many problems and issues in order to increase production productivity, speed up the efficiency of the work process and the achievement of final results. First of all, this is the land that feeds us. We need to increase its productivity. For this, we must first of all consider improvement of land reclamation and irrigation works as a priority goal. Secondly, providing agriculture with modern technology, techniques and equipment, and their production capabilities and quality should be satisfactory to farmers. If necessary, we need to provide them with machinery, fertilizer and

---

²⁵ Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёевнинг “Қишлоқ хўжалиги ходимлари куни”га бағишланган тантанали маросимдаги нутқи // “Халқ сўзи”, 2018, 22 май.

other necessary equipment in a cheaper, preferential way"²⁶. State regulation of agrarian relations in the country and creation of an effective management system has become an urgent issue. It was not easy to increase the effectiveness of comprehensive reforms in agriculture, especially in the conditions of the market economy, as well as to eliminate existing imbalances in this field without the intervention of the state. The process of economic changes is largely related to solving the urgent task of forming the owners' stratum in the republic. In this regard, attention was paid to the development of small business and private entrepreneurship. "By ensuring the consistent development of small business and private entrepreneurship," said our first president I. Karimov, "we are achieving the formation of the middle class, which is the socio-political support and foundation of our society, and its strengthening. In order to further expand the scope of work in agriculture, state programs aimed at using modern irrigation systems and energy-saving technologies and increasing soil productivity were developed in this area.

In 2008-2012, within the framework of the State program for improving the reclamation of irrigated lands in our country, the total length of 10,530.2 kilometers of inter-farm and intra-farm collector-drainage networks was carried out for a total of more than 59 billion soums. In addition, in 586.6 kilometers of closed horizontal drainage networks in our country,

As a result of restoration work on 9 reclamation pumping stations, 627 reclamation wells and a number of other reclamation facilities, the reclamation condition of 1 million hectares of irrigated land was improved, and the level of seepage water was reduced on an area of 300,000 hectares²⁷. As a result of the measures taken, since 2008, the reclamation condition of nearly 1,500,000 hectares of irrigated land in our country has improved, the areas with high groundwater have decreased by 415,000 hectares or about 10%, and the areas with strong and moderate salinity have decreased by 113,000 hectares²⁸.

In 2003-2009, 21 projects with a value of 801.5 thousand US dollars were implemented in the agricultural sector of Uzbekistan to improve the water supply and land reclamation condition, of which the foreign investment amount was 560.4 thousand dollars.

In 2003-2009, 21 projects with a value of 801.5 thousand US dollars were implemented in the agricultural sector of Uzbekistan to improve the water supply and reclamation condition of the land, of which the foreign investment amounted to 560.4 thousand dollars. As a result of such comprehensive measures, the yield of agricultural crops has increased somewhat, and the possibility of increasing the

²⁶ Каримов И.А. Дехқончилик тараккиёти – фаровонлик манбаи.-Т.: "Ўзбекистон", 1994. 8 – бет.

²⁷ Ўзбекистон Республикасининг 2011 йилнинг тўққиз ойида ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари тўғрисида. Халқ сўзи, 2011 йил 8 ноябрь.

²⁸ Каримов И.А. 2014 йил юқори ўсиш суръатлари билан ривожланиш, барча мавжуд имкониятларни сафарбар этиш, ўзини оқлаган ислохотлар стратегиясини изчил давом эттириш йили бўлади. Ўзбекистон овози, 2014 йил, 18-январь.

income of farms has increased²⁹. Currently, investments are becoming an important factor of quality changes in the agricultural sector.

Thus, the technical and technological updates carried out in the agrarian sector networks, the modernization processes that are constantly being improved, played an important role in the development of the agricultural sector. Keeping abreast of scientific and technical innovations and using them effectively in production has become an urgent task of representatives of the agricultural sector.

USED LITERATURE:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М..Мирзиёевнинг “Қишлоқ хўжалиги ходимлари куни”га бағишланган тантанали маросимдаги нутқи // “Халқ сўзи”, 2018, 22 май.
2. Каримов И.А. Деҳқончилик тараққиёти – фаровонлик манбаи.-Т.: “Ўзбекистон”, 1994. 8 – бет.
3. Ўзбекистон Республикасининг 2011 йилнинг тўққиз ойида ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш яқунлари тўғрисида. Халқ сўзи, 2011 йил 8 ноябрь.
4. Каримов И.А. 2014 йил юқори ўсиш суръатлари билан ривожланиш, барча мавжуд имкониятларни сафарбар этиш, ўзини оқлаган ислохотлар стратегиясини изчил давом эттириш йили бўлади. Ўзбекистон овози, 2014 йил, 18-январь.
5. Сангиров Р. Мустақил Ўзбекистоннинг аграр сиёсати: ютуқлар ва муаммолар. –Тошкент: “MERIYUS” ХМНК, 2013. 44-бет.

²⁹ Сангиров Р. Мустақил Ўзбекистоннинг аграр сиёсати: ютуқлар ва муаммолар. –Тошкент: “MERIYUS” ХМНК, 2013. 44-бет.

USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN EDUCATION MANAGEMENT**Talibjanov Shahzod Rustamovich***Student of Tashkent State Agrarian University.**Uzbekistan (Tashkent)*

The prosperity of the country and the development of the country depend on young people who are well-educated, have a high spirituality and a broad worldview. Today, only highly educated, modern-thinking, intellectually developed and professionally trained young people can be the most important condition and guarantee of high-quality, rapid and innovative development, and they can ensure the great future of the country. As the head of our state noted, our noblest goals are the great future of our country, our tomorrow, our free and prosperous life, and how Uzbekistan will occupy a place in the world community in the 21st century. It depends on the age. These long-awaited words clearly express the essence of the state policy implemented in our country during the years of independence. The priority direction of this policy is to take care of raising a mature generation that is physically healthy, spiritually mature, has high intellectual potential, has modern knowledge, thinks independently, and looks to the future with confidence³⁰. In particular, the fundamental improvement of the content of education, the wide introduction of new pedagogical technologies in the field, the improvement of the qualifications of teachers and trainers, and the fact that priority is given to stimulating their work, created an opportunity for our young people to receive education and training in conditions corresponding to world standards.

Today, there are 9,779 general education schools, 1,396 vocational colleges, and 141 academic lyceums in our republic, and their training rooms and laboratories are equipped with the most modern technical equipment. The state program "The year of a perfect generation" consists of 11 directions and 102 items in which the development of children and youth, the improvement of the legal and normative framework aimed at protecting their rights, the protection of the reproductive health of mothers and children, the improvement of the health care system, and the strengthening of its material and technical base are the conditions for the full development of the young generation. it is intended to create conditions.

Since sport is an important condition for human development, in the years of independence, serious attention was paid to the issue of wide involvement of young people in physical education and sports, including the adoption of a number of comprehensive programs for the wide development of sports among children and adolescents, especially in rural areas. Educating the young generation in the spirit of loyalty to the motherland, among them the system of three-stage competitions in the formation of a healthy lifestyle - "Sprouts of Hope", Sports games in "Barkamol

---

³⁰ Мирзиёев Ш.М. Ўзбекистонни ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракатлар стратегияси. -Т.: Ўзбекистон, 2017. "Газета. uz"

Avlod" and "Universia" have a special place. Importantly, these competitions include all representatives of the young generation, from first-graders to graduates of higher education institutions. In this regard, the health of children of low-income families, orphans and disabled children, and creating conditions for them to engage in physical education is constantly in the center of attention of our state.

Approved current educational directions include 348 specialties and 840 professions in the classification of secondary special, vocational education specialties and professions. 268 specialties, including 712 professions, are being trained in our country today. During the period of independence, special attention was paid to improving the system of academic lyceums and vocational colleges. In 2008, 169 vocational colleges were built, 23 academic lyceums were commissioned.

On November 23, 2005, the government of the Republic of Uzbekistan adopted the "exemplary regional program on quality training and employment of graduates of vocational colleges and academic lyceums in 2006-2010". Each administrative structure is based on this program Territorial programs that take into account the specific characteristics of regions and districts were developed, coordinating councils headed by governors and including representatives of state and public organizations were established under the hokims.

In the process of education, the student learns to think logically and make mental conclusions in the process of developing the mental activity and thinking of young people. J. In his scientific research, Piaget worked on the concept of intelligence and defined the concepts of thinking and intelligence. The word "intellect" comes from the Latin *intellectus*, which means mind, thinking activity, learning the environment with the help of the mind.

We often come across the concept of a person with intellectual potential. It is important to properly explain this concept to students. It is necessary to teach to make a clear decision in a certain area, to study the problem as a whole or in parts, to show the ways of making the right decision. The famous psychologist S. L. Rubinstein, studying the problem of intelligence, divides it into two parts. 1) The ability to properly study the environment. 2) Correct perception of oneself in this space. In the 21st century, intelligence is being studied as a universal mental ability. When a person studies a specific problem, he makes a decision in this place through his perception and logical thinking, and works to achieve his goal. "A person with a properly formed intellectual ability strives for maturity by effectively using his worldview and mental abilities. It provides an opportunity to acquire new intellectual knowledge for making the right decisions in emergency situations. A. I. Kravchenko.

To sum up, in accordance with the national program of the State, as a result of the large-scale measures implemented in the places, the quality of teaching and modern facilities for the organization of educational work have become enviable places in our Republic.

USED LITERATURE:

1. Мирзиёев Ш.М. Ўзбекистонни ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракатлар стратегияси. -Т.: Ўзбекистон, 2017. “Газета. uz”
2. Каримов И.А. Юқаск маънавият енгилмас куч. Тошкент. Маънавият. 2008 й.
3. Ўзбек педагогикаси антологияси (икки жилдли). I - жилд - Т.: Ўқитувчи, 1995.

UNIQUE METHODS OF TEACHING BIOLOGICAL SCIENCE**Aliyeva Nodira Farhodovna***Biology teacher of school 22, Tashkent district, Tashkent region*

Annotation: *In this article, the advanced modern form of education in the teaching of biology in general education schools, the types of independent education and tools based on various technologies are proposed.*

In the years of independence, great attention was paid to the development of biological science, along with all other sciences, to provide it with material and technical equipment (laboratory). These practical works have risen to the level of state policy. The legal basis of these was determined by the laws "On the National Program of Personnel Training and Education". Because at all times, natural sciences are the basic sciences in achieving economic efficiency. The logical continuation of these works is the further development of science in our country, which today is recognized as "New Uzbekistan", especially in school education, the teaching of natural sciences, i.e. biology, based on the requirements of the times, is of great importance.

Including, it is important for every pedagogue to convey the forms and types of independent education to students in new innovative ways in fabbioteaching. Our state pays great attention to comprehensive development of biological science and support of pedagogues. President Sh. As Mirziyoyev noted, - "The Ministers of the Republic of Karakalpakstan for additional financing of the activity of specialized schools for chemistry and biology, their equipment, additional payment to teachers and other activities related to the teaching of chemistry and biology Special funds that do not have the status of a legal entity should be established under the Council, regional and Tashkent city governments"³¹. the adoption of the decision is aimed at this field, that is, the development of the science is to bring its teaching in line with the requirements of the time. We know that independent education is important in teaching every subject. We can see this in the educational system of developed countries. Today, in the educational system of developed countries such as Singapore and Finland, great attention is paid to independent education.

Pupils independently observe plants, animals and other processes. Only the teacher is required to know the orientation.

Independent work can be used in all forms of education, including in-class, extra-curricular activities, excursions. Also, it can be used at all stages of the lesson, for example, to strengthen the knowledge of students on the previous topic, to learn a new topic, to strengthen the knowledge of students on a new topic, to control, to evaluate.

³¹ ¹<https://lex.uz/docs/-4945470>

The didactic purpose of independent works used in the teaching of biological science is as follows: - to familiarize students with the basics of biological science, to form and expand their scientific worldview; - introduction to professions that are the basis of biology; - monitoring students' interest in science, development of logical thinking skills, creative activity experiences: - the need for self-development by teaching students to acquire independent knowledge using various sources to create; - improvement of mental, moral, economic, ecological and sanitary-hygienic education and training of students.

The teaching of biology can be classified depending on the independence, educational tools, and didactic purpose used. Natural and visual objects and additional educational literature, technical tools, and computer technologies can be used as a source of knowledge to be mastered in the organization of independent work according to teaching tools.

According to the level of independence of independent work: - in independent work at the reproductive level, it is envisaged to strengthen the new knowledge of students, to identify and classify objects. - In independent works of a research nature, students learn educational materials through research. For example, after studying the families of flowering plants, students independently identify the family of plants using herbariums recommended by the teacher. - 3 forms of independent research work require and complement each other. Independent works according to the didactic purpose has the following forms. It can be considered that their use will have a good effect. - Pupils should acquire new knowledge and skills based on previously acquired knowledge and skills. - It is necessary to strengthen knowledge and skills and apply them in practice. - Monitoring and evaluation of acquired knowledge and skills. - Performing independent work aimed at comparing previously studied and now studied objects and identifying similarities and differences between them.

The didactic purpose of independent works determines the content of educational tasks. In addition to the didactic purpose of independent work assignments, the teacher should take into account the practical and educational skills of the students, the possibility of independent learning of the educational material, and prevent the mental stress of the students. It is necessary to pay attention to the fact that the educational activities of students will not be the same when organizing the above-mentioned independent work. Independent work, like all types of educational activities, must be monitored and evaluated. The teacher's sincere attitude. prepares the ground for the success of students in their independent work with his timely help and encouragement. According to the form of organization of independent work: - designed for students to work in an individual way; - designed for working in small groups; - it can be divided into independent works intended for frontal or closed work of students. They complement each other and make solving the problem easier. In general, the peculiarity of organizing independent work is that the student independently tests his knowledge in practice.

Because it is the student's first actions aimed at proving the theory in practice. The conclusion is that, in addition to ensuring students' freedom, independent education gives them great confidence in creative thinking and independent innovation. That's why we have great demands on pedagogues as we raise today's student to be a modern-thinking, intelligent and perfect person who meets the requirements of the time. Therefore, independent work is a component of students' educational activities, and it is necessary to pay attention to it and organize it effectively.

USED LITERATURE:

1. <https://lex.uz/docs/-4945470>
2. Mirziyoev Sh. "Murojaatnoma" dan. Xalq so'zi. 2018 yil. 21 dekabr.

DEVELOPMENT OF MEDIACOMPETENCY OF FUTURE HISTORY TEACHERS

G.B.Skertaylakova

Independent researcher, JSPU

Annotation: *This article describes some issues related to the development of mediacompetency of teachers of history, opinions on the possibilities of media education, encouraging independent thinking to an informed society in the context of a competency approach in education, the development of creativity activities, obtaining information, processing it, generalizing it, drawing conclusions.*

Keywords: *history, mediacompetence, competency approach, informed society, independent thought, creativity activity, information, media education.*

Currently, educators are given such requirements as the correct planning and implementation of Educational, Scientific and cultural and educational activities in the organization of their effective activities, as well as the rapid adaptation to modern requirements that change in the continuous improvement of professional pedagogical skills. Through a competency approach in education, to teach students to effectively apply the various types of skills they acquire in situations found in their personal, professional and social lives, to be able to explain their opinion to others, to be able to understand them by listening to others, to enter into an argument, to achieve success in everyday life, in order to, it is necessary to form that they are able to use skills and competencies to solve the problems found in their daily lives. These are, of course, done by each teacher through his productive lessons. In this regard, the practical result is clearly visible, especially if education is carried out through the medium. After all, the competitiveness of pedagogical personnel in educational processes depends on its ability to master advanced educational technologies, its ability to adapt to changing and increasing professional requirements. Among the main trends in the development of the world, the transition to an informed society is an important task, that is, the influence of mediavocre in all aspects of society is considered an urgent problem. On this basis, mediacompetence remains a priority area in the continuous professional development of teachers.

The problem of professional training and competence of teachers has been researched by R.X.Juraev, Sh.E.Gurbanov, E.A.Seytkhalilov, F.R.Yuzlikaev, A.R.Khodjabaev, U.I.Inoyatov, Z.K.Ismailova, Q.T.Olimov, N.A.Muslimov, H.F.Rashidov, Sh.S.Sharipov, J.A.Khamidov, O.X.Turaqulov, D.O.Khimmataliev, O.A.Quysinov. According to M.M.Vakhobov, protecting against various information attacks, destructive alien ideas, educating them in the spirit of patriotism is one of the most important tasks of the educational system through the development of media literacy, media culture and mediacompetency in future history teachers.

The concept of a “Media environment” is a cultural environment that acts with the help of media, creating a suitable option for each concrete individual and society as a whole of the information space, as well as being considered the main culture of modern Information society. The following didactic conditions that are relatively important regarding the development of mediacompetence in future history teachers:

- pedagogical observation of the process of development of mediacompetency;
- orientation to active professional creative activity;
- organization of pedagogical and network cooperation of teachers.

In creating the situation of the process of development of media competence in teachers by means of information technologies, the participants of this pedagogical process, i.e., the specific characteristics of the activity of teachers, the content of its components, and the cases of involving the computer as an object of the student's activity, were observed. The information model of the pedagogical phenomenon or process studied in teaching with the help of information and communication technologies is also the object of the student's activity. A necessary condition for the didactic support of the development of media competence among teachers by means of information and communication technologies is the readiness of the pedagogue for this process. The development of information indicators of the modern pedagogue's media competence is considered an important stage of his theoretical preparation for the implementation of media education activities. Usually, pedagogues are media literate and active internet users. At the same time, most pedagogues find it difficult to demonstrate their knowledge of media competence: their knowledge of the basic terms of media pedagogy is insufficient, they lack knowledge of the theoretical field of media and media education, the relativity of media language, genres, and the history of the development of media culture. facts, they have only approximate ideas about the unique aspects of media culture figures. At a time when many informational threats are trying to have a negative impact on the minds of our youth, it is a very important task to psychologically analyze these processes and find ways to protect our youth from such media threats and implement them. In such conditions, it is necessary to develop media competence taking into account modern requirements, to determine the pedagogical conditions of this process. Currently, in accordance with the requirements of scientific and technical development, it is necessary to determine the directions for the development of media competence by improving the knowledge of students of higher educational institutions in the field of information technology. A competent approach to history classes is an approach that emphasizes learning outcomes. In this case, the result of education is not a collection of acquired information, but the ability of a person to act in various problem situations. Media competence in history classes is based on innovative educational technologies that depend on creativity to implement innovations today.

Media creativity (creativity in the field of media) is the creative ability of a media competent teacher. Media creativity creates an innovative learning environment and leads to the development of media competence. Technological mapping of educational activities on all included subjects in history, development of lessons based on modern pedagogical technologies (Sinkway, Veer, SWOT analysis, case study, test, cluster on media concepts, etc.) developed. The purposeful use of information and communication and pedagogical technologies by the teacher in the lesson reveals possibilities such as efficient use of time, perfection, sequence, flexibility, development, large-scale, demonstrability, as well as learning materials related to the topic. creates the ground for students' full mastery.

As a result of the introduction of information and communication technologies, i.e. media education, mobile education system into the process of history lessons, the ability to teach young people to work independently and think freely is formed. Today, the integration of the latest experience in the field of pedagogy into education is the demand of the time, and it is the primary task of our pedagogues to ensure its integration with education.

USED LITERATURE:

1. Decree of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan No. 187 of April 6, 2017 "On approval of state educational standards of General secondary and secondary special, vocational education". <https://lex.uz/docs/3153714>.

2. Babadjonov S.S. Technology of development of media competence of students of pedagogical higher education institutions (in the example of teaching the science of "Informatics and information technologies") 13.00.01 - Pedagogical theory. History of pedagogical teachings. Doctor of philosophy (PhD) thesis on pedagogical sciences. Tashkent - 2018.

3. Polatova D.T. Pedagogical conditions of introducing electronic information educational resources into the educational process.// Modern education.-T.: 2015.- №7.-11-16 p.

4. Effective implementation of modern pedagogical and information communication technologies in the educational process: problems and solutions. Bukhara. A collection of theses of the republican scientific-practical conference. Part II (January 8-9) Bukhara 2016.

ПСИХОЛОГИК-ПЕДАГОГИК МАСАЛАЛАРДА ИЛМ-ФАННИНГ РИВОЖЛАНИШ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ

Асадов Мухриддин Нуриддин ўғли

Осиё халқаро университети магистранти

Илмий раҳбар

Очилов Алишер Тўлис ўғли

т.ф.ф.д. (PhD)

Аннотация: Ушбу мақолада, мактабда таҳсил олаётган ўқувчиларни замонавий тарбиясида психологиянинг туганган ўрни ва аҳамияти илмий асосланган.

Калит Сўзлар: мактаб, ўқитувчи, тарбия, психология, руҳлантириш.

Аннотация: В данной статье научно обоснована роль и значение психологии в современном воспитании школьников.

Ключевые Слова: школа, учитель, образование, психология, вдохновение.

Annotation: In this article, the role and importance of psychology in the modern education of students in school is scientifically based.

Keywords: school, teacher, education, psychology, inspiration.

КИРИШ

Таълим ва таълим жараёнида боланинг ривожланиши муаммоси Ёш даврлари ва педагогик психология фанининг асосий масалаларидан биридир. Таълим ва ривожланиш муаммосига доир қатор назариялар ишлаб чиқилган бўлиб, улардан бири:

Ақлий хатти-ҳаракатлар, билимлар, малака ва кўникмаларини босқичма-босқич ривожлантириш назарияси (П.Я.Галперин).

П.Я.Галперин назарияси бўйича билимларни ўзлаштириш жараёни олти босқични бошидан кечириб, уларга:

1. Мотивация.
2. Тушунтириш.
3. Моддий формадаги хатти-ҳаракатларни бажариш.
4. Баланд овозда хатти-ҳаракатлар ва вазифаларни бажариш.

В.В.Давидов назарияси: Ушбу назария кичик мактаб ёшидаги ўқувчиларнинг илмий тушунчаларни ўзлаштиришини ташкил қилади. Бунда ўқувчилар томонидан таълим жараёнида назарий тушунчалар тизимини ўзлаштирилиши лозим бўлиб, бу ўз ўрнида хусусийдан умумий билимларга ўтилишини таъминлайди.

Қатор назариялар муаммоли таълим билан боғлиқ бўлиб, Л.В.Занков ва А.М.Матюшкин томонидан олиб борилган тадқиқотлар таълимда муаммоли дарсларни ташкил этишга қаратилгандир.

АСОСИЙ ҚИСМ

Таълимнинг психологик асослари муаммоси кўпгина масалаларни қамраб олади. Таълимнинг муваффақияти бир қатор психологик омилларга боғлиқ бўлади. Аввало ўқувчининг ўқишга бўлган муносабатига тўхтайлик. Бу муносабат диққатда, ҳис-туйғуларда, қизиқишлар ва иродада, шунингдек, шахснинг тутган ўрни ва фаоллигида намоён бўлади. Таълим мотивацияси ўқувчиларнинг ўқув материални яхшироқ ўзлаштиришига шахсий қизиқишини англатади. Ўқитувчининг фақат моддий қизиқишларини қондириш, ёки ишсиз қолмаслик, қисқаришга тушмаслик учунгина таълим бериши, муваффақиятсизликдан қочиш мотивацияси билан боғлиқ бўлиб, бунда педагогик фаолиятда яхши натижаларга эришиш мумкин эмас. Таълим маҳсулдорлигини оширишдаги дастлабки вазифа уни чуқур ва кўп мотивацияли жараёнга айлантиришдир. Ўқитувчи ўқувчиларни ўқитиш жараёнида ўз ҳаётининг асосий мазмуни ва мақсадини кўра бошлаганида таълим самарали бўлади. Таълим жараёни аввало ўқувчилар диққатини йўлга солишни талаб этади. Дарсларда кўргазмаларни қўроллардан, ахборот технологиялари воситаларидан фойдаланиш таълим олувчида ихтиёрсиз диққатни юзага келтиради. Таълим жараёнида таълим берувчининг вазифаси дарсда ишлаш ҳолатини юзага келтиришига эмас, балки ўқувчиларнинг дарсда ўтиладиган материални идрок этишга тайёр туришларини кузатиш ҳамдир. Дарс жараёнида ўқувчиларнинг диққати ўзгариб туради. Ўқитиш жараёнида бу қонуниятларни назарда тутиш ва ўқувчилар диққатини материалнинг асосий жиҳатларига жалб этиш ҳамда уларни такрорлаш керак. Таълим жараёнининг самарадорлиги кўп жиҳатдан ўқитувчи томонидан бериладиган кўрсатмаларга ҳам боғлиқ. Ўқитувчининг роли шандан иборатки, у ўқувчиларга тегишли кўникмани ҳосил қилиши, нимани вақтинча умрбод эсда олиб қолиши кераклигини, нимани бутунлай эсда олиб қолмасдан, фақат тушуниб олиш кифоя қилишини, нимани сўзма-сўз эсда олиб қолиш зарурлигини кўрсатиб ўтиши лозим. Кузатишлар кўрсатадики, бундай кўрсатмалар берилмаганда, ўқувчиларда кўпинча нотўғри тасаввурлар вужудга келади. Ўқитишнинг эмоционаллиги таълимнинг муваффақиятлилигини таъминловчи омиллардан биридир. Таълим жараёни эмоционал жараён. Агар ўқувчиларга берилган ахборот уларда ҳеч қандай ҳис-туйғу уйғотмаса, уни ўқувчилар яхшилаб эсда олиб қолмайдилар. Гап ўқувчиларнинг психик ҳолатлари, яъни уларнинг муайян бир пайтдаги кечинмалари ҳақида ҳам бориши керак, албатта. Улардаги қувончли, оптимистик кайфият ўқув фаолиятини жуда самарали қилади. Ўқувчилар эмоционал руҳдаги материални дурустроқ ўзлаштириб оладилар. Ўтказилган тажрибалар ўқувчилар ҳеч қандай ҳис-туйғу уйғотмайдиган материалга қараганда, эмотсионал руҳдаги материални яхшироқ эслаб қолишларини кўрсатади. Ўқитувчи ўқув жараёнининг эмоционал томони ҳақида ғамхўрлик қилиши керак. Бу муаммо жуда муҳим аҳамиятга эга. Чунки, биринчидан,

таълимнинг мазмуни ниҳоятда мураккаблашиб, ҳажми эса ғоят катталашиб кетган. Унинг муваффақиятли ўзлаштирилишига эришиш учун ўқувчиларнинг ўқув фаолиятини кучайтириш лозим. Ижобий туйғулар ўқув меҳнатининг самарадорлигига кучли таъсир этади. Ҳафсала билан бажарилган беғараз мунозара пайдо бўлади, баҳслашилади, бефарқ қараган ёки ундан ҳам салбий муносабатда бўлган ишга эса, ҳеч қандай ҳафсала бўлмайди. Жамиятимиздаги меҳнат – ҳақиқий ижод, қувонч манбаи. Мактаб ўқувчиларида ўқув меҳнатига ижобий муносабат уйғотиб, меҳнатнинг ҳақиқий ижодга, қувонч манбаига айланишига қўмаклашиши керак. Қадимда греклар жуда ажойиб иборани қўллаганлар: “Ўқувчи – тўлдирилиб турилиши керак бўлган идиш эмас, балки ёқиб турилиши лозим бўлган машъалдир”. Бу фикрнинг тагида чуқур маъно бор. Зеро, ўқитувчи биз юқорида таъкидлаб ўтган таълим методлари: муаммоли таълим, қисман изланиш методи ва тадқиқот методларидан кенг қўлланиши керак. Таълим жараёнини бугунги кундаги асосий талабларидан бири эркин фикрловчи, мустақил тафаккурга эга бўлган шахсни шакллантириш бўлиб, юқорида айтиб ўтилган методлардан фойдаланиш учкунлардан катта машъаллар пайдо бўлишини таъминлаб беради. Психологияда қизиқиш- бу шахснинг ўзи учун қимматли ёки ёқимли бўлган муайян нарса ёки ҳодисаларга муносабатидир. Қизиқишлар шахснинг муҳим ва индивидуал хусусиятларидан бири бўлиб ҳисобланади. Қизиқишлар ўқувчилар ҳаётида катта рол ўйнайди. Улар ўқув фаолиятини фаоллаштирувчи асосий турткилар – мотивлардир. Қизиқишлар мактаб ўқувчисига фан асосларини дурустроқ ўзлаштириб олишларига, ақлий қобилиятларининг ўсишига, билим доирасининг кенгайишига имкон беради ва ўз иродаларини мустаҳкамлашга ёрдам беради. Ирода бу шахснинг ўз олдига қўйган мақсадининг аниқлиги, уни амалга ошириш учун интилиши, мақсад йўлида маълум бир қарорга келиш тезлиги ва уни ўз вақтида ижро этиши билан белгиланадиган сифатидир.

ХУЛОСА

Таълим жараёнида ўқув материалига бўлган диққатнинг барқарор бўлишида иродавий зўр беришнинг аҳамияти ниҳоятда каттадир. Таълимда ирода ўқувчида мактаб ва уйда ўтказиладиган машғулотларга тайёр туришда намоён бўлади. Ўқув материални ўрганиш, эслаб қолиш ва ўқувчининг иродавий зўр беришига боғлиқ. Ирода ўқувчининг фикрлаш фаолиятларида ва ўқув материални ўзлаштиришида акс этади. Ўқув муассасасидаги таълим жараёнининг ўзи ўқувчилардан иродани ўстириш омилларидан биридир. Бунда ўқувчиларнинг кундалик режими, ўқиш ва ақилна дам олишини бир-бири билан тўғри алмаштириб туриш катта рол ўйнайди. Таълим жараёнида билиш жараёнларини шакллантиришга алоҳида эътибор бериш лозим. Зеро, билиш жараёнлари жуда мураккаб фаолият бўлиб, унда жонли мушоҳададан мавҳум тафаккурга, мавҳум тафаккурдан эса амалиётга ўтилади, ана шундан сўнг объектив ҳақиқат билиб олинади. Бу орқали идрок қилиш жараёнига ўтиш

бошланади яъни идрок нараса ва ҳодисаларни сезги органларига таъсир этиши натижасида уларнинг киши психикасида яхлит образини пайдо бўлиши бўлиб, идрок этиш жараёни эса таълимда турли формаларда ўқитувчининг оғзаки ҳикоя қилишида, суҳбат ўтказишда, маъруза ўқишида, кинодарс, телевизион парча, схемалар ва кўргазмалар қуроллар кўрсатиш, экскурсиялар ўтказиш, ўқувчининг ўзига дарсликлар ҳамда бошқа қўлланмаларини ўқитиш тарзида ўтиши мумкин.

XIX ASRNING OXIRI VA XX ASRNING BOSHLARIDA JADIDLARINING YANGI USUL MAKTABLARI FAOLIYATI

Hasanova Mavjuda G`aniyevna
Osiyo xalqaro universiteti magistranti
Ilmiy rahbar

Ochilov Alisher To'lis o'g'li
t.f.f.d.(PhD)

XX asrda Turkiston o'lkasida Jadidlar tomonidan xalqning ma'naviyatini bouitish, o'rtaslariga xos qoloqlik va xurofotlardan ozod etish, demokratiya tizimini o'rnatish orqali ozod va farovon jamiyat qurish kabi g'oyalari ilgari surilgan. Buning uchun avvalo yoshlar tarbiyasi g'oyat muhim ahamiyat kasb etgani holda, barcha taraqqiyparvarlarning e'tibori va e'tirofi markazida bo'lgan.

Shu maqsadda yangi usul maktablari tashkil etilgan. Bu turdagi maktablar - musulmon maktablarining ta'lim usuli va dasturlarini isloh qilib, bolalarga ona tilidan xat-savod o'rgatgan va g'oyalarni ilgari surgan o'quv yurtlari demakdir. Dastlab Qirimning Bog'chasaroy shahrida 1884 yilda Ismoilbek G'aspirali tomonidan tashkil etilgan va u "Usuli savtiya tadrijiya" ya'ni, rivojlanuvchi tovush usuli maktablari bo'lgan. XIX asrning oxiri XX asr boshlarida Turkistonda tijorat va sanoatning rivojlanishi bu sohalarni boshqara oladigan shaxslarni yetishtirish ehtiyojini tug'dirgan.

Ko'p asrlik maktabxonalar yoshlarga zarur dunyoviy bilim va ko'nikma bermas edi. Shuning uchun yangi usulda ta'lim berayotgan maktablar ochila boshlandi. 1893 yil Buxoro amiri Abdulahadxon ruxsati va Mo'minxo'ja Vobkendiy va G'ijduvonlik Domla Fozil sa'y-harakati bilan dastlabki yangi usul maktablari ochildi. Turkiston hududida keying yangi usul maktablari 1898 yil Qo'qonda Salohiddin domla va Samarqanddagi Paxta zavodi huzurida tatar vulliflari tomonidan ochilgan.

Mahaliy aholi tomonidan bu davrda bu turdagi maktablar "No'g'oy maktab" deb atalgan. 1900 yildan boshlab Toshkentda Jadidchilik harakatining yirik namoyondasi Munavvarqori Abdurashidxonov, Samarqandda Abduqodir Shakuriy tashkil qilgan Yangi usul maktablari o'z ishini boshlagan. Bunday maktablar Andijon va Namanganda, Xiva xonligida ham ochilgan.

1908 yil Buxoroda Burhonov tomonidan tashkil etilgan boshqa Yangi usul maktabi ko'p o'tmay yopib qo'yilgan. Yangi usul maktablarida maktabxonadagi yakka o'qitish usulidan sinfga dars berishga o'tilgan. Sanflarda Geografiya xaritalari, Globus va boshqa shu turdagi ko'gazmali qo'llanmalar mavjud bo'lgan. Yangi usul maktablarida xat-savod bolalarning ona tilida tovush usuli - "Usuli savtiya" o'rgatilgan. Maktablar asosan 1-4 sinflardan iborat boshlang'ich maktablar bo'lgan.

1913-1914 o`quv yilidan ayrim joylarda ikki bosqichli tizim joriy qilina boshlanadi. Bu tizimdagi maktablar "Namuna maktablari" deb atalib, ularning birinchi bosqichi tahriziy, ya`ni, boshlang`ich sinflar, ikkinchi bosqichi Rusdiiy, ya`ni, "Yuqori sinflar" deb atalgan. Xususan, Abdurashidxonovning namuna maktabi Shakuriyning Samarqanddagi va A. Ibidiyevning Qo`qondagi maktabida Rusdiiy tipdagi sinflar ham ish boshlagan.

Shu bilan bir qatorda Yangi usul maktablarida bir qator dolzarb muammolar ham mavjud edi. Ammo ta`kidlash joizki, muammolarning aksariyati ularning faoliyatiga to`sqinlik qila olmagan. Masalan, ularning hech biri uchun maxsus binolar qurilmagan. Ular xususiy bo`lib, ko`p hollarda xususiy maktablar uchun muallimning o`z uyidan yoki biror bo`sh turar joy binolaridan hamda ba`zi shaxslarning "Tashqi hovli"(XX asrning oxirlariga qadar mahalliy aholining turar joyi "Ichki hovli" va "Tashqi hovli" qismlaridan iborat bo`lgan)laridan foydalanilgan.

Chor hukumati amaldorlari bunday maktablar milliy madaniyatning o`shishiga yordam berishidan cho`chib, podsho hokimiyati uchun xatarli deb hisoblashgan. Shuning uchun ularning faoliyatini bo`g`ib qo`yadigan turli choralar ko`rildi. Xususan, 1911 yilda mahalliy millat maktablarida (Rus-tuzem maktablaridan tashqari) o`quvchilar qaysi millatdan bo`lsa muallim ham shu millatdan bo`lishi kerakligi haqida qaror qabul qilindi.

O`uv jarayonidagi darslar muayyan maktab rahbari va muallimlar tomonidan tuzilgan o`quv rejasi va darsliklar asosida olib borilgan. Masalan, A. Shakuriy o`z maktabining 1-2 bosqich sinflari uchun o`uv dasturi va rejasini Behbudiy bilan birga tuzgan. Yangi usul maktablarida dunyoviy fanlar bilan bir qatorda diniy fanlar ham o`qitilgan. "Alifbe" kitobi bilan "Alifboyi Qur`oniy" ham o`rgatila boshlangan. Dunyoviy fanlardan Fizika, Kimyo, Geometriya, Arifmetika, Geografiya, ayrim maktablarda 4- sinfdan Rus tili ham o`qitilgan. Rus tilidan imtihonlar Toshkentdagi ikki bosqichli rus-tuzem maktabida o`tkazilgan va o`uvchilar bilimi 5 ballik tizim asosida baholangan.

Yangi usul maktablarida yuqori sinflar uchun Fizika, Kimyo, Geometriya kabi o`quv fanlaridan o`zbek tilida darslik, o`quv qo`llanmalari bo`lmagan. Muallimlar bu fanlar bo`yicha tatar, turk tillarida nashr etilgan qo`llanmalardan foydalanishga majbur bo`lishgan. Ayrim muallimlar o`zlari darslik yozib shu asosida ta`lim berganlar.

Saidrasul Saidazizov "Ustodi avval" (1902), Behbudiy "Risolai asbobi savod"(1904), "Risolai Jug`rofiya umroniy" (1905), Munavvarqori "Adibi avval", "Adibi Soniy"(1907), Abdulvohid Burhonov "Rahbari xat"(1908), Fbdulla Avloniy "Birinchi muallim" (1910) "Ikkinchi muallim"(1912), Rustambek Yusufbek o`g`li "Ta`limi avval", Ibidiyev "Ta`sil ul- alifbo" darsliklarini yozib nashr etishgan.

1904-1905 yillarda rus- yapon urushi, 1905-1907 yillarda bo`lgan 1- rus inqilobi, 1908- yilda Turkiyada bo`lgan Yosh Turklar inqilobi jadidlar dunyoqarashiga kuchli ta`sir ko`rsatdi. Jadidlar o`z gazeta va jurnallari, yangi usul maktablari, turli kutubxona va qiroatxonalar, havaskor teatr truppalari tevaragida

to'planishar edi. Ularning ko'pchiligi shu davrning ko'zga ko'ringan ijodkorlari-shoir-u yozuvchilar edi. Ular o'z asarlari bilan tarixan yangi milliy adabiyot yaratdilar.

Jadidlar musulmon maktablarining ta'lim usuli dasturlarini isloh qilib yangi usul maktablarini ochishgan. 1900 yilda Toshkentda Munavvarqori tashkil qilgan yangi usul maktabi ish boshlagan. Keyinchalik u namuna maktabiga aylantirilib, unda 5-6 sinf kabi yuqori sinflar bo'lgan.

Turkistondagi dastlabki oliy o'quv yurti Turkiston xalq universiteti (hozirgi O'zbekiston Milliy universiteti)ning 1918 yilda Toshkentda ochilishi ham jadidlar faoliyati bilan bog'liq. Munavvarqori Abdurashidxonov tashabbusi bilan 1918 yil 12-mayda Turkiston xalq universiteti tarkibida musulmon xalq dorilfununi tashkil qilinadi. 1919 yil Toshkentning eski shahar qismida Jadidlar tashabbusi bilan Turkiston xalq konservatoriyasining milliy (Eski shahar) bo'limi tashkil etildi.

Jadid ma'rifatparvarlarining milliy o'zlikni anglash borasidagi muhim ishlaridan biri yosh avlod ma'rifatida diniy ta'limga alohida e'tibor qaratishi bilan belgilanadi. Avvalambor, diniy ruhda yosh avlodning xatsavodini chiqarish, diniy e'tiqodni mustahkamlash, din tarixini bilishga alohida diqqat qildilar. Birgina o'quvchilar uchun islom dini tarixini o'rgatishga mo'ljallangan bir qator darsliklar yaratildi. Munavvarqori Abdurashidxonovning "Havoiju-diniya" Abdulla Avloniyning "Muxtasari tarixi anbiyo va tarixi islom", Abdurauf Fitratning "Muxtasar tarixi islom" kabi darsliklari shular jumlasidandir.

Mahmudxo'ja Behbudiy, Munavvarqori Abdurashidxonov, Shakuriylar xalqni tez va qisqa fursatda savodli qilish uchun yangi usul maktablarini tashkil qilishda ularning har biri o'z maktablari uchun dasturlar va dars jadvallari tuzib darslik va o'quv qo'llanmalar yaratishda ular diniy bilim berishdan tashqari, yozish, o'qish hisobni o'rgatish bilan bir vaqtda jug'rofiya, tibbiyot, fors, arab, rus tillarini o'qitishni yo'lga qo'yishdi.

Behbudiy, Munavvarqori Abdurashidxonov, Shakuriy xalq ommasining ko'proq yuqori qatlamini ziyoli qilish orqali o'z maqsadlarini amalga oshirishni maqsad qilgan bo'lsa, Abdulla Avloniy esa "ilm-ma'rifat shunday bir vositaki, uning yordamida butun bir ijtimoiy tuzumni yaxshi tomonga o'zgartirish mumkin, lekin buning uchun ma'rifat ishlariga hammaning manfaatlarini birga qo'yish kerak", degan barcha davrlar uchun dolzarb fikrni ilgari surishdi va anashuni hisobga olib maktablar tashkil etishdi.

Turkiston jadidlari tomonidan amalga oshirilgan bu kabi ta'limiy islohotlar, ayniqsa, shu masalaga yo'naltirilganligi bilan Ismoil Ga'spirali tomonidan ilgari surilgan Qrim jadidchiligidan qaysidir ma'noda farq qilar edi. Yangi usuldagi maktablar Qo'qon, Toshkent, Samarqand, Buxoro, Xiva kabi tarixiy shaharlarda, ularga tutash bo'lgan shahr va qishloqlarda tashkil etilganligining ham tarixiy ahamiyati beqiyosdir. Sababi, bu shaharlar azal-azaldan ilm-ma'rifat maskani sifatida e'tirof etiladi. Shu asnoda, ko'hna tarix charxpalagida toblangan

xalqimizning bunday turdagi yangi usul maktablariga ehtiyojmandligi hech zamonda, hech qaysi bir tadqiqotchini ajablantirmagan.

Xulosa o`rnida shuni alohida e`tirof etish mumkinki, Jadidlar tomonidan Yangi usul maktablarining tashkil etilishi tom ma`noda millatning avvalo ma`naviy hayotini yuksaltirish asnosida kelgusida zamonaviy jamiyatda uning xalqaro darajadagi mavqeini yuksaklarga ko`tarishga qaratilgan edi. Ta`lim sohasidagi bu kabi islohotlar Chor hukumati matasaddilari va mahalliy diniy mutaasiblar tomonidan qoralanib ma`lum ma`noda ta`qib ostiga olingan bo`lsada, ular bu harakatlardan oz bo`lsada chekinishmadi, harakatdan to`xtashmadi. O`sib kelayotgan yosh iste`dodli yoshlarga Turkiston o`lkasining rivojida kelgusidagi harakatlantiruvchi asosiy kuchi sifatida qaralib, ularning bir qanchasi Turkiya va Olmoniya kabi xorijiy mamlakatlarga o`qishga yuborilganligi bir qator tarixiy manbalarda qayd etilgan.

GANDBOLCHILARNI MUSOBAQA DAVRIDA TEXNIK-TAKTIK HARAKATLARINI TASHKIL QILISH METODOLOGIYASI

Choriyev Alimardon Farhodovich

Buxoro Davlat Pedagogika Instituti 2-kurs magistranti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada gandbolsport turiga gandbolchilarni tezkorlik jismoniy sifatlarini rivojlantirish mavzusiga oid o'quv qo'llanmalar, darsliklar va ilmiy maqolalardagi ma'lumotlardan foydalanib, tanlab olishda qo'llaniladigan maxsus jismoniy tayyorgarlikni baholovchi asosiy testlarishlab chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *gandbol, sport, musobaqa, ko'nikma, Sport mahorati, maxsus mashqlar, murabbiylar, maxsus mashqlar, tezkorlik, tajriba natijalari.*

Zamonaviy gandbol sport musobaqalarida o'zaro raqobatning kuchayib borishi natijalarning to'xtovsiz o'sayotgani dastlabki o'rgatish bosqichidan boshlab sportchilarning barcha sifat va ko'nikmalarini ilmiy asosda shakllantirish masalasiga jiddiy e'tibor qaratdi. Chunki, bugungi gandbol sport musobaqalarida yuksak natijalarga erishish uchun sportchilar organizmi katta hajmli va o'ta shiddatli yuklamalarga tayyor bo'lishi lozim. Shu bilan bir qatorda, ko'p yillik sport tayyorgarligi jarayonida sportchi shu tayyorgarlik davrining qaysi bosqichida shug'illanishidan qat'iy nazar, qo'llaniladigan mashg'ulot (trinirovka) mashqlari yuklama jixatidan uning funksional va jismoniy imkoniyatlariga mos bo'lishi lozim. Aks holda, ya'ni katta hajmli va o'ta shiddatli mashqlar zo'rma-zo'raki berilaversa, yosh gandbolchilar organizmiga zo'riqish alomatlari paydo bo'ladi. Agar shunday yo'nalishdagi mashg'ulotlardan foydalanish davom etaversa, nafaqat foydali sport natijasiga erishish mumkin, balki shug'illanuvchi organizmiga kasallik asoratlari kelishi ehtimoldan holi emas. Sport mahoratining yuksak bosqichi shunday ko'ngilsiz oqibatlar ro'y bermasligi uchun muayyan sport turiga dastlabki o'rgatish bosqichidan boshlab jismoniy, texnik-taktik tayyorgarlikka oid mashqlarni me'yorlab qo'llash tavsiya etiladi. Oydan-oyga, yildan-yilga mashg'ulot yuklamalarining hajmi va shiddati "zinapoya" sifatida emas, balki "to'lqinsimon" shaklda ortib borilishi maqsadga muvofiqdir. Zamonaviy gandbolda maxsus mashqlar bilan bigalikda jismoniy sifatlar ham o'ta muhim harakat qobiliyatlari tarkibida mansub bo'lib, o'yin davomida yuz beradigan turli vaziyatlarda hal qiluvchi ahamiyatga egadir. Har xil yo'nalishlarda to'psiz va to'p bilan raqib qarshiliklarini engib, tez, aniq va maqsadga muvofiq harakat qilish o'yin yoki uning ayrim lahzalari taqdirini belgilab berdi. Ma'lumki, yosh gandbolchilar sekin harakatlanganda ijro etiladigan o'yin malakasi texnikasi, koordinatsiyasi va aniqligi yuqori bo'ladi. Aksincha, jismoniy rivojlanishlari ortgan sari sport mahoratining bunday ko'rsatgichlari o'z samarasini susaytira boshlaydi. Binobarin, har bir murabbiy, ayniqsa BO'SM murabbiylari, o'z kasbiy-pedagogik faoliyatini ilmiy asosda tashkil qilishi istedodli yosh gandbolchlarni tayyorlash muammosining prinsipial jihatlaridan biridir. Mazkur ishning maqsadi

gandbol bilan endi shug'illanishni boshlagan 12-14 yoshli bolalarda maxsus mashqlar bilan bir qatorda tezkorlik jismoniy sifatlarni ixtisoslashtirilgan masqlar yordamida shakllantirish samaradorligini o'rganishdan iborat. Gandbolda darvozaga to'p kiritish usuli o'yin davomida ustivor sanalgan va samarali natija keltiruvchi eng unumli malaka bo'lib hisoblanadi. 12-14 yoshli gandbolchilarni tezkorlik va sakrovchanlik sifatlari qancha rivojlangan bo'lsa, shuncha to'p kiritish imkoniyati ortadi. Darhaqiqat, darvozaga sakrab to'p kiritishda tezkorlik va sakrash koordinasiyasi to'p kiritish texnikasiga ixtisoslashmagan bo'lsa, natija samarasiz bo'lish mumkin.

Shuning uchun maxsus mashqlar hamda tezkorlik va sakrovchanlik sifatlarni gandbolga xos hususiyatga moslashtirib rivojlantirish nafaqat sport mahoratini takomillashtirish guruhlarida kata rol o'ynaydi, balki bunday ixtisoslashtirilgan sifatlarni dastlabki o'rgatish bosqichidanoq boshlab shakllantira borish muhim ahamiyat kasb etadi. Sport o'yinlarida texnik malakalarni aniq, tez va samrali ijro etish, taktik kombinasiyalarni vaziyatga mos mo'ljallangan maqsad sari amalga oshirish har bir sport o'yini turinining o'ziga hos hususiyatga mos jismoniy sifatlarni bilan chambarchas bog'liqligi ilmiy asoslab berilgan. Sport o'yinlari (futbol, voleybol, basketbol va gandbol) hususiyatiga mos jismoniy sifatlarni rivojlantirishga mo'ljallangan ko'pgina mashqlar majmualarini alohida-alohida guruhlashtirib qo'llashni tavsiya etishgan. Jumladan, 1 –guruh mashqlari o'yin qoidalari doirasida ijro etiladi. 2-guruh-o'yin qoidalari doirasidan tashqari vaziyatda, 3-guruh-mashqlari yakuniy zarba yoki to'p otish (gandbol, basketbol) bilan tugamaydi (shug'illanuvchilarfaqat bir-biriga to'p uzatishadi). 4-guruh har bir shug'illanuvchi yakka holda o'z mahoratlarini shakllantiruvchi mashqlarni bajaradi. V.I.Izaak e'tiborni jalb qiluvchi ilmiy g'oyani ilgari surgan. Uning fikriga ko'ra, gandbolchi tomonidan mashg'ulot va musobaqa davomida ijro etiladigan harakat malakalari o'z mohiyati va tuzilishi (srukturasi) jihatdan bir-biridan talaygina farq qilar ekan. Demak, muvofiq malakalar mashg'ulot va musobaqa davomida turlicha maxsus mashqlar va jismoniy sifatlarni asosida ijro etiladi, ya'ni mashg'ulotda ijro etiladigan sifatlarni va malakalardan anchagina farq qiladi. Ushbu ishni yoritishda to'plagan ma'lumotga qaraganda, bir o'yin davomida gandbolchi o'rtacha 4955 m masofani bosib o'tar ekan. Shujumladan, 1235 m qisqa masofalarga, 3733m uzoq oraliqlarga yugurish to'g'ri keladi.

Har bir hujum harakatida 5-10 m, himoya harakatida 3-5 m dan masofa bosiladi. Maydonda harakatlanish tezligi va masofa gandbolchilarning o'yin funksiyalariga bog'liqligi ayon bo'ldi. Bir o'yin davomida 44,12 marta hujum qilinsa, bir bora hujumga o'rtacha 28,3 sek vaqt ketar ekan, 388 tadan 548 tagacha to'p uzatish 19 dan 24 holatgacha to'pni urib yurish va 31 tadan 37 tagacha darvozaga to'p yo'llanar ekan. Qizig'i shundaki, 12-14 yoshli gandbolchilarning tezkorlik jismoniy sifatlarni rivojlanganlik malakasi qancha yuqori bo'lsa, ular shuncha to'p bilan yugurish harakatlarini kam bajarar ekan. Bu yosh gandbolchilarning bir-biriga tez va aniq to'p uzatish bilan harakat qilishlari evaziga amalga oshirilishi

oshkor bo'ldi. Yuqorida qayd qilingan malakalarning soni, texnik qiymati, shiddati va aniqliligi tezkorlik jismoniy sifatlarning qanchalik shakllanganligi va ixtisoslashganligiga bog'liqligi asoslandi. Yuqorida qayd qilingan nazariy g'oyalar va uslubiy mulohazalar mazkur ish mavzusini tanlashga va shu yo'nalish bo'yicha 12-14 yoshligandbolchilar ishtiroki bo'yicha pedagogik tajriba o'tkazishga da'vat etdi. Olib borilgan kuzatishlar natijalari shuni ko'rsatdiki, 12-14 yoshli gandbolchi bolalardan iborat nazorat va tajriba guruhlarida maxsus mashqlar va jismoniy sifatlarga oid ko'rsatgichlar pedagogik kuzatishdan avval deyarli bir xil darajada ekanligi kuzatildi. Ma'lumki, gandbol bo'yicha tavsiya etilgan BO'SM dasturida shu yoshdagi bolalarni gandbol to'garagiga qabul qilishda tanlov me'yori 30 m ga yugurish-5,5 sek, 30 m ga to'pni urib yugurish-6,5 sek ga teng. Pedagogik tajribada muddati tugaganidan so'ng amaldagi dastur asosida shug'ullangan nazariy guruhda 30 m ga yugurish 5,8 sek dan 5,4 sek gacha tezkorlik sifati yahshilandi. Tajriba guruhida bu ko'rsatgich 5,9 sek dan 5,0 sek gacha ijobiy tomonga o'zgardi. 30 m ga to'pni urib yugurish birinchi guruhda 7,0 sek dan 6,7 sek ga yahshilangan bo'lsa, ikkinchi tajriba guruhida ushbu ko'rsatgich 7,1 sek dan 6,2 sek ga o'zgardi. Demak, pedagogik tajriba davomida qo'llanilgan maxsus va tezkorlikka oid estafetali-o'yin mashqlari o'ta samarali qiymatga ega ekanligi isbotlandi. Shuni ham alohida e'tirof etish joizki, tajriba guruhiga mansub bolalarda nazorat guruhiga qaraganda nafaqat to'p urib yugurish texnikasi tez sur'atlar bilan shakllana bordi, balki ularda to'pni nishonga yo'llash texnikasi va uni ijro etish koordinatsiyasi ham progressiv yo'nalishda o'zlashtirilayotganligi kuzatildi. Yuqorida qayd etilgan pedagogik tajriba natijalari shuni ko'rsatdiki, sinab ko'rilgan estafetali-o'yin mashqlari faqtgina maxsus hamda tezkorlik sifatlarini samarali rivojlantira qolmay, shu sifatlar asosida ijro etilishi kerak bo'lgan o'yin malakalarini ham unumli sayqal topishiga imkon yaratdi. Binobarin, jismoniy va texnik tayyorgarlikning bir-biriga chambarchas bog'liqligi va shu jarayonlarga oid mashqlar majmualarini dastlabki o'rgatish bosqichidan boshlab bir-biriga birikkan holda qo'llash texnologiyasi o'zining nazariy-ilmiiy va amaliy-uslubiy jihatlaridan qanchalik dolzarb ekanligiyana bir bor o'z isbotini topdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Кобилжонов К. Роль семьи в обучении детей национальной борьбе кураш //Вестник науки и образования. – 2020. – №. 9-2 (87). – С. 67-69.
2. Fazliddinov F., Kobiljonov K. Ideya sovershennoy lichnosti v trudax mysliteley vostoka //Nauchno-metodicheskiy jurnal (MANPO). – 2020. – T. 1. С.100-103.
3. Кобилжонов К. К., Фазлиддинов Ф. С., Фозилова З. Ж. Идея совершенной личности в трудах мыслителей востока // Педагогическое образование и наука.– 2020.– №.1.– С. 100-103.
4. Абдуллаев К. Ф., Бобомуродова Н. Ж., Кобилжонов К. К. Высокая

духовность основа экологической культуры //Научное пространство: актуальные вопросы, достижения и инновации. – 2020. – С. 5-8.

5. Mamurov B. et al. Acmeological Approach to the Formation of Healthy Lifestyle Among University Students //III International Scientific Congress Society of Ambient Intelligence 2020 (ISC-SAI 2020). – Atlantis Press, 2020. – С. 347-353.

**AMERIKA QO'SHMA SHTATLARI VA ROSSIYANING O'RTA OSIYO, SHUNINGDEK O'ZBEKISTONGA NISBATAN SIYOSATI
(1991-2000)**

Jabborov A.A
BuxDU magistranti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada SSSR parchalanganidan keyin geostrategik jihatdan muhim mintaqa hisoblanmish O'rta Osiyo va uning qoq markazida joylashgan O'zbekiston davlati bilan AQSh va Rossiyaning 1991-2000-yillarda olib borgan tashqi siyosiy harakatlari tahlil etiladi.*

Kalit so'zlar: *SSSR parchalanishi, Jahon Savdo Tashkiloti, Shanxay Hamkorlik Tashkiloti, GUUAM, Xorijiy investitsiyalar.*

SSSR parchalanganidan keyin Rossiya juda zaif davlatga aylanibqoldi. Ayni damda u o'zining bepoyon yerlarini yo'qotib borardi. Rossiyaning o'sha vaqtdagi prezidenti Boris Yelsin mamlakatdagi iqtisodiy inqiroz va qashshoqlik bilan kurashishi kerak edi. Yelsin mamlakatda G'arbona siyosat yurita boshladi va mamlakatning iqtisodiy ahvolini yaxshilash uchun G'arb modelini qabul qilishga o'tila boshlandi. Aynan shu davrda AQSh va Rossiya o'rtasida yadroviy quolsizlanish to'g'risida bitim imzolandi, shuningdek Rossiya va Nato munosabatlari yaxshilandi. Rossiya Jahon Savdo Tashkilotiga a'zo bo'lish sari qadam tashladi va 2001-yilda uning to'liq a'zosiga aylandi. Bundan tashqari BMT Xavfsizlik kengashining doimiy a'zolik maqomini qayta qo'lga kiritdi. Rossiyadagi qator siyosatchilar Rossiyaning xalqaro mexanizmning bir bo'g'iniga aylanishi, 1997-yilda G-8 ga a'zo bo'lgani va G'arbga yaqinlashuvini keskin tanqid ostiga olishdi. Ayni shu tanqidlar, Yangi mustaqil davlatlarga nisbatan Rossiya tashqi siyosatining asosiy maqsadini belgilab berishi va Amerika nisbatan qarshi pozitsiyani egallashini namoyon etdi[1]. Ayni shu voqealar oqibatida Yelsin NATO va AQShdan uzoqlashib, NATO ni sharqqa tomon kengayib borishini tanqid qila boshladi. Bundan tashqari Kavkaz va O'rta Osiyo davlatlari bilan aloqalarni mustahkamlashga kirishdi.

O'rta Osiyoda o'z pozitsiyasini mustahkamlash maqsadida Rossiya 1991-yil 8-dekabrda Mustaqil Davlatlar Tashkilotini tuzdi. 1991-yil 21-dekabrda Boltiqbo'yi davlatlaridan tashqari barcha sobiq sovet respublikalari, shuningdek Ukraina va Gruziya ham bu hujjatni imzoladi. Markaziy Osiyoning beshta davlati (jumladan, betaraflik siyosatini yuritgan Turkmaniston 2005-yilda to'liq a'zolikdan chiqqan va hozirda kuzatuvchi davlat), Ozarbayjon, Belarus va Armaniston ham MDH tarkibiga kiritilgan[2].

Amerika O'rta Osiyoga nisbatan o'z siyosatini 1994-yil 10-11-yanvar kunlari Brusselda bo'lib o'tgan sammitda qabul qilingan NATOning "Tinchlik bo'yicha hamkorlik" dasturi asosida boshladi. Markaziy Osiyo davlatlarining qo'shilishi bilan

Dastur ishtirokchilari soni o'sha yilning o'zida 22 taga yetdi, qaysiki Tojikiston 2002-yilda bu dasturga a'zo bo'lgan. NATO ning "Tinchlik bo'yicha hamkorlik" dasturi asosida, 1996-yilda AQSh, Qozog'iston, O'zbekiston va Qirg'iziston o'tasida xavfsizlik bo'yicha hamkorlik bo'yicha "Markaziy Osiyo Batalyoni" deb ataluvchi harbiy ittifoq shakllantirildi. Bu ittifoqning bosh binosi Qozog'istonning Jambil viloyatida joylashgan edi. Ammo ko'p vaqt o'tmay 2000-yilda ittifoqning samaradorlikka erishish imkoni bo'lmagach, bu ittifoq to'xtatildi. Ittifoq faoliyati KAZBAT nomi ostida Qozog'iston ishtirokida davom ettirildi [3]. Amerikaning mintaqada mavjudligidan xavotirga tushgan Rossiya, u bilan kuchlar muvozanatini saqlash maqsadida 1996-yilda Xitoy, Qozog'iston, Qirg'iziston va Tojikiston bilan birgalikda "Shanxay beshligi" ni tashkil etdi. 2001-yilda O'zbekistonning qo'shilishi bilan bu beshlik "Shanxay Hamkorlik Tashkiloti" ga aylandi. Bu tashkilotning asosiy maqsadi – tashkilotga a'zo bo'lgan davlatlar chegarasida xavfsizlikni ta'minlash bo'lib hisoblanadi. Bu ittifoq xalqaro jamiyat, ayniqsa AQSh tomonidan Amerika Qo'shma Shtatlariga qarshi tuzilgan deb hisoblandi. 2007-yil 16-avgustda Bishkekda bo'lib o'tgan sammitda Rossiya prezidenti Vladimir Putin tashkilotning asosiy vazifasini aniq ochiqlab shunday dedi: "Bir qutblilik dunyoning bo'lishi imkonsiz".

AQShga qarshi qo'yilgan birinchi jiddiy qadam bu 2005-yilgi SHHT sammitida sodir bo'ldi. Ayni bu jarayon Amerikaning O'rta Osiyodagi qo'shinlarini olib chiqib ketishga bergan qarori doirasida sodir bo'ldi. Ammo Amerikaning O'zbekistondan qo'shinlarini olib ketishga bergan qarori sammit tufayli emas, balki Andijon voqealariga nisbatan AQShning salbiy reaksiya sababli va O'zbekiston hukumatining qat'iy talabi bilan sodir etildi [4].

O'rta Osiyoda qarama-qarshi guruhlariga bo'linish uchun olib borilgan raqobat AQShning qo'llovi bilan davom ettirildi va bu 1997-yilda Rossiyaga qarshi tuzilgan GUUAM tashkilotini yaratilishiga olib keldi. Ushbu tashkilot AQSh, Gruziya, Ukraina,

Moldova va Ozarbayjon davlatlari tomonidan mamlakatlar suvereniteti, hududiy yaxlitlik, chegaralar daxlsizligi, inson huquqlari va demokratiyani himoya qilish maqsadida tashkil etildi. Turli bloklar ishtirokchisi bo'lgan O'zbekiston ham 1999-2005-yillarda ushbu institut a'zosi hisoblangan. O'zbekiston 2005-yilda bu tashkilotni tark etishga qaror qildi, qachonki Amerika tomonidan hukumatga qarshi kuchlar qo'llab quvvatlana boshlagach. Markaziy Osiyoda Amerika va Rossiyaning o'zaro raqobati ketayotgan bir jarayonda, Xitoyning mintaqadagi ta'siri sezilarli darajada osha boshladi. Rossiya va Xitoy prezidentlari Putin va Si Szin Pining "Rossiya-Xitoy" siyosiy sherikchiligining yo'nalishlarini belgilash yana qizg'in muhokamalarga sabab bo'ldi. Rossiya va Xitoy o'rtasida munosabatlarni rivojlantirishga bo'lgan qiziqishlar ulkan bo'lsada, m'lum bir o'ta muhim bir qator masalalarda manfaatlar kesishuvining mavjudligi va ikki tomonlama yondashuvlarning yaxshi tashkillashtirilmaganligi ba'zan ikki davlat o'rtasida bahs munozaralarga sabab bo'la boshladi [5]. Rossiya va Xitoy munosabatlarining uyg'unligi asosan ikki davlatning ham AQShga bo'lgan munosabatlarida mujassam edi. Xitoy o'z ta'sir doiralari kengaytirishga harakat qilayotgan edi. Xitoy ta'sir kuchining global miqyosda o'sishi

Rossiya siyosiy doiralarda katta muvaffaqiyatni keltirib chiqarib chiqardi. Rossiyaning ko'plab siyosiy sharxlovchilari Xitoyning kuchayib borishi kelajakda Rossiya manfaatlariga katta xavf tug'dirishi mumkin degan fikrda edilar. Rossiya Amerikaga qarshi Xitoy aloqalarni yaxshilash bilan birgalikda, yashirin tarzda Xitoyni tiyib turish choralarini ham ko'rayotgan edi. Rossiyaning 2000-yillar davomida olib brogan ikki yoqlama siyosati natijasida, asta-sekinlik bilan sezilarli darajada Xitoyga iqtisodiy va energiya borasida tobe bo'la boshladi.

Buning natijasida Rossiya Xitoydan uzoqlashib, Amerika va G'arb tomon intila boshladi va ko'p tomonlama tashqi siyosat, ya'ni ayrim masalalarda Amerika bilan, ayrimlarida esa Xitoy bilan hamkorlik qila boshladi [6].

1991-2000-yillardagi Amerikaning O'rta Osiyoga nisbatan siyosati 2001-yilga nisbatan kuchsiz bo'lgan. Bu davrdagi Amerikaning asosiy roli O'rta Osiyo davlatlariga iqtisodiy va harbiy jihatdan yordam ko'rsatish bo'lgan. Amerikaning mintaqaga iqtisodiy yordami asosan qarzlarni va savdo-moliyaviy hamda sug'urta kompaniyalari tomonidan kafolatlangan tarzda moliyalashtirilgan. Bularga Amerika Import va Eksport Bank (Eximbank), Xorijiy xususiy investitsiya kompaniyalari (OPIC), Amerika qishloq xo'jaligi departamenti (USDA) hamda AQSh xalqaro rivojlanish davlat agentligi (USAID) [7].

JADVAL 1. 1992-1999 Tijorat moliyasi va Sug'urta bo'yicha yordam (million dollarda).

Sarmoya turi	Qozog'iston	Qirg'iziston	O'zbekiston	Tojikiston	Turkmaniston
Eximbank	188,90	-	1243,8	-	503,8
OPIC	132,63	303,5	314,45	3,7	5
USDA	3,80	-	49,3	-	4,9
UMUMIY	325,33	303,5	1607,55	3,7	513,7

Amerikaning 1991-2000-yillar davomida O'rta Osiyo davlatlariga bergan moliyaviy ko'magi O'rta Sharq davlatlariga bergan yordamidan kamroq edi. Amerika va Rossiya O'rta Osiyo mintaqasining geostrategik jihatdan muhim hudud ekanligini anglashgach, ular bu mintaqaning energiya tarmog'iga investitsiya kirita boshlashdi.

Rossiyaning Lukoil, Rosneft, Gazprom kompaniyalari, Amerikaning esa Chevron, Exxon mobil hamda Konoko Filips kompaniyalari Markaziy Osiyo energiya tarmog'ida faoliyat yurita boshladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Kamalov, Ilyas (2011). "Rusya'nin Orta Asya Politikasi" (Russia's Central Asian Policy). *Inceleme Arastirma Dizisi* No. 02: 28-32.
2. Vorobyov, Vladislav V. (2011). "Istoriya SNG: Etapi Formirovaniya Sodrujestva Nezavisimyh Gosudarstv v 1990'e Gody" (History of CIS: Stages of Formation of the Commonwealth of Independent States in the 1990s). *Vestnik Chelyabinskogo Gosudarstvennogo Universiteta* 34(249): 90-96.

3.Lamulin, Murat (2006). “Tsentral'naya Aziya v Zarubezhnoy Politologii i Mirovoy Geopolitike” (Central Asia in Foreign Political Science and World Geopolitics). *Centralnaya Aziya v XXI Stoletiya* 2006: 248.

4. Danilovich, Maria (2011). “Shanhayskaya Organizaciya Sotrudnichestva i Aziatskaya Bezopasnost” (Shanghai Organization Cooperation and Asian Safety). *Slova Maladym Vuchonym* No. 7: 96-102

5.Weitz, R., 2008. China–Russia Security Relations: Strategic Parallelism without Partnership or Passion? Strategic Studies Institute, US Army War College, Carlisle Barracks, PA. Available at: <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/files/pub868.pdf> (accessed 20.12.11.)

6.Kim, Y., Blank, S., 2013b. Same bed, different dreams: the peaceful rise of China and Sino-Russian Rivalry in Central Asia. *The Journal of Contemporary China* 22 (81).

7.Cagri, Erhan (2004). “ABD'nin Orta Asya Politikolari ve 11 Eylul'un Etkileri” (US Central Asian Policies and the Effects of September 11). *Uluslararası İlişkiler* 1(3): 126-127.

ЗЎРАВОНЛИК ТУШУНЧАСИ ВА ТУРЛАРИ

Шамшетова Зулхумар

Бердибаев Сардор

Қорақалпоқ давлат университети Юридика факультети

Аннотация: *Ўзбекистон Республикасининг қомуси – Конституцияда инсон ҳуқуқлари белгилаб қўйилган ҳисобланади. Бугунги кунга келиб, инсоннинг шахсий, жисмоний, рухий ва жинсий ёки иқтисодий таъсир кўрсатиш орқали таҳдид қилиш каби ижтимоий хавфли қилмишлар содир этилиши ҳолатлари ортиб бормоқда. Ушбу мақолада, шу турдаги ғайриқонуний ҳаракатларининг яъни зўравонлик тушунчаси турлари ҳақида сўз олиб борилган.*

Калит сўзлар: *зўравонлик, хотин-қизлар, жисмоний таъсир, рухий таъсир, жинсий ёки иқтисодий таъсир, жиноят, жиноят ҳуқуқи, жиноий жавобгарлик.*

Дунёдаги барча давлатларнинг миллий қонунчилигида инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлаш, хусусан шахснинг ҳаёти, соғлиғи, шаъни ва кадр-қимматини турли жиноий тажовузлардан ҳимоя қилишга алоҳида аҳамият берилган. Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясида “инсоният оиласининг ҳамма аъзоларига хос кадр- қиммат ва уларнинг тенг, ажралмас ҳуқуқларини тан олиш эркинлик, адолат ва ялпи тинчлик асоси эканлиги” эътироф этилган.

Зўравонлик — хотин-қизларга нисбатан жисмоний, рухий, жинсий ёки иқтисодий таъсир ўтказиш ёки бундай таъсир ўтказиш чораларини қўллаш билан таҳдид қилиш орқали уларнинг ҳаёти, соғлиғи, жинсий дахлсизлиги, шаъни, кадр-қиммати ва қонун билан ҳимоя қилинадиган бошқа ҳуқуқлари ҳамда эркинликларига тажовуз қиладиган ғайриҳуқуқий ҳаракат (ҳаракатсизлик).

Зўравонликнинг кўринишлари турлича бўлиб, Ўзбекистон Республикасининг “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида” Қонунида зўравонликнинг тўрт асосий тури белгиланган:

Жисмоний зўравонлик;

Рухий зўравонлик;

Жинсий зўравонлик;

Иқтисодий зўравонлик.

Жисмоний зўравонлик Оғирлиги турли даражада бўлган тан жароҳатлари етказиш, хавф остида қолдириш, ҳаёти хавф остида қолган шахсга ёрдам кўрсатмаслик, зўравон- лик хусусиятига эга бошқа ҳуқуқ- бузарликлар содир этиш, жисмоний таъсир ўтказиш ёки бундай таъсир ўтказишнинг ўзга чораларини қўллаш билан таҳдид.

Руҳий зўравонлик Хотин-қизларни ҳақоратлаш, уларга тухмат қилиш, таҳдид қилиш, уларнинг шаънини, қадр-қиммати-ни камситиш, репродуктив соҳада назорат қилиш, ўз хавфсизлиги учун хавотир уйғотган, ўзини ҳимоя қила олмасликка олиб келган ёки руҳий соғлиғига зарар етказган ҳаракат (ҳаракатсизлик).

Жинсий зўравонлик Хотин-қизларнинг розилигисиз шаҳвоний хусусиятга эга ҳаракатлар-ни содир этиш, шунингдек зўрлик ишлатиш ёки зўрлик ишлатиш билан таҳдид қилиш ёхуд аёл жинсидаги вояга етмаган шахсларга нисбатан ахлоқсиз ҳаракатлар содир этиш орқали учинчи шахс билан жинсий алоқа қилишга мажбурлаш.

Иқтисодий зўравонлик Хотин-қизларнинг нормал яшаш ва камол топиш учун озиқ-овқат, уй-жой ҳамда бошқа зарур шарт-шароитлар билан таъминланишга бўлган ҳуқуқи-ни, мулк ҳуқуқини, таълим олиш ҳамда меҳнатга оид ҳуқуқини амалга оширишни чеклашга олиб келадиган ҳаракат (ҳаракатсизлик).

Зўравонлик содир этилиши. Руҳий, жисмоний ёки бошқа турдаги зўравонлик авж олиб, қаттиқ ғазаб, таҳдид, қўрқитиш билан биргаликда амалга оширилади. Инсон ҳуқуқлари бўйича умумжаҳон декларацияси, Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар бўйича халқаро келишув ҳамда Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар бўйича халқаро келишув оилани жамият асосидаги гуруҳ деб тан олади ҳамда шахсни оиладаги зўравонликлардан ҳимоя қилади.

Ўзбекистон Республикасининг «Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида»ги қонуни мақсади хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликнинг барча шаклларида ҳимоя қилиш соҳасидаги муносабатларни тартибга солишдан иборат.

Тазйиқ ва зўравонликдан жабрланганларга давлат ҳимоясини тақдим этиш мақсадида ички ишлар органларининг таянч пункти профилактика (катта) инспектори томонидан ҳимоя ордери берилади.

Қонунни 23-моддасида Ҳимоя ордери бериш тартиби назарда тутилган.

Ҳимоя ордери - тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчига давлат ҳимоясини тақдим этувчи, хотин-қизларга тазйиқ ўтказган ёки уларга нисбатан зўравонлик содир этган шахсга ёхуд бир гуруҳ шахсларга нисбатан ушбу Қонунда белгиланган таъсир кўрсатиш чоралари қўлланилишига сабаб бўладиган ҳужжат. Ҳимоя ордерида қуйидагилар кўрсатилади:

у расмийлаштирилган сана ва жой;

уни расмийлаштириш учун асос бўлиб хизмат қилган ҳолатлар;

тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчининг ҳамда тазйиқ ўтказган ёки зўравонлик содир этган шахснинг фамилияси, исми ва отасининг исми, туғилган санаси ва жойи, касби ҳамда яшаш жойи;

Ҳимоя ордерида тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчининг судга мурожаат қилиш ҳуқуқи тўғрисидаги, тазйиқ ўтказган ва зўравонлик содир

этган шахсинг ҳимоя ордери талабларини бажармаганлик учун маъмурий жавобгарлиги ҳақидаги маълумот кўрсатилади.

Зўравонликни олдини олиш ва зўравонлик содир этган шахсларни жавобгарликка тортиш жараёни давомида ички ишлар ходимлари жабрланувчининг хавфсизлигини ва ҳимоясини таъминлаши, унга зарур ёрдам кўрсатиши ва йўналтириши, маълумот алмашилишини ва барча босқичларларни мувофиқлаштириб бориши зарур.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2018 йил 2 февралдаги «Хотин-кизларни куллаб-қувватлаш ва оила институтини мустахкамлаш соҳасидаги фаолиятини туюдан такомиллаштириш чоратадбирлари туғрисида» ги ПФ-5325-сонли Фармони.

2. Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси (1948.й 10 декабрь) // Инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро шартномалар.- Тўплам. Т: Адолат, 2004.

3. Ниёзова С.С. Шахста қарши зўрлик ишлатиб содир этиладиган жиноятларнинг виктимологик профилактикаси. Монография. –Т.: ТДЮУ, 2017. – Б. 91

4. Кутыбаева, Е. Д., Утемуратова, С. Ш., Сапаров, Д. Т., Жарекеев, Б. Б., & Бабанов, Ш. А. (2021). ФОРМИРОВАНИЕ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ НА ПЕРЕКРЕСТКЕ СМЕНИ ПОЛИТИЧЕСКИХ РЕЖИМОВ. Интернаука, (37-1), 53-56.

SHUKUR XOLMIRZAYEV IJODIDA INSONIY FAZILATLAR VA MUHABBAT MASALALARI

Raxmatova Hamida Ismatillo qizi

Termiz davlat universiteti 3-bosqich talabasi

Tel: +998 97 551 17 91

e-mail: doston.pardayev. @bk.ru

Annotatsiya: *Shukur Xolmirzayev XX asr o'zbek adabiyotining rivojlanishiga katta hissa qo'shgan taniqli yozuvchidir. U o'zining yuksak badiiy mahorat bilan yaratilgan betakror nasri bilan o'zbek xalqi ma'naviyatining yuksalishida o'ziga xos o'ringa ega. Sh.Xolmirzayev J.London, E.Xeminguey, S.Tompson kabi jahonning mashhur yozuvchilari qatorida tabiat mavzusida takrorlanmas asarlar yaratdiki, bu yozuvchi ijodining alohida bo'rtib ko'rinib turuvchi bir qirrasidir. Maqolada Shukur Xolmirzayevning hikoyachilikdagi badiiy mahorati uning tabiat va inson munosabatlari, insoniy fazilatlar masalalari aks etgan hikoyalari orqali tadqiq etilgan.*

Kalit so'zlar: *Insoniy fazilatlar, betakror epizod, falsafiy hikoya, yoshlik, yoshlar psixologiyasi, personaj, badiiy ifoda.*

Har qanday asar hajman kichik yoki katta bo'lishidan qat'iy nazar mukammal xarakterlari , xotiraga muhrlanib qoladigan betakror epizodlari bilan adabiyot maydonida voqea bo'ladi, ya'ni umrboqiylik maqomiga erishadi. Shukur Xolmirzayev ana shunday maqomga erishgan hikoyalardan biri "Tanholik" dir. Hikoyada bashariyat murabbiylaridan biri, "O'n to'qqizinchi asrning eng murakkab shaxslaridan biri" L.N. Tolstoy haqida. Asarda ulug' adibning umr so'ngidagi alamli o'ylari, iztiroblari, falsafasi-yu donishmandligi mohirona tasvirlangan. Inson shaxsi uning taniga emas, ruhiyatiga taalluqlidir. Hikoyani o'qib Shukur Xolmirzayev va Tolstoy o'rtasida ruhiy yaqinlikni ko'rish mumkin. Adabiyotshunos Normat Yo'ldoshev aytganidek, Shukur Xolmirzayev ham shaxsiyati butun ijodkor edi. Yozuvchining ko'pgina hikoyalari hajmi kichik, lekin salmog'i katta. Masalan: "Notanish odam" hikoyasini olaylik. Hikoya "Ovga borayotgan edim, havo aynidi, "Bahor havosida, bir sevalab o'tar", deb ketaverdim... Turgan yerimdan ikki yuz qadamcha narida jar va jarga tushaverishda ovchilar, yo'lovchilar qo'nib o'tadigan kamarcha borligi yodimga tushdi. Kamarga kirdim. O'rtada gulxan yonar, chetroqda oqchil chakmon kiygan o'rta bo'ly bir kishi eshagining ayilini bo'shatardi..." Shu o'rinda adibning hikoya boshidanoq o'quvchini ergashtirib ketish mahoratiga qoyil qolish kerak. Notanish odam kamarga kirgan ovchi yigit oldiga borini to'kib tashlaydi. Lekin yigit ko'nglida unga nisbatan gumon kuchayadi. Kamarga notanish odam bir quchoq o'tinni ko'tarib kirib "isina bering" deydi. Yigit esa olovini minnat qilyapti deb tushunadi. Birozdan so'ng tashqariga chiqib notanish odamning daryo toshqini toshlarning tagiga tiqib tashlagan shoxshabbalarini terayotganini ko'radi va

bu o'tinni uyiga olib ketadi deb o'ylaydi. Ko'p o'tmay yigit o'zining shubhali xayollaridan uyalib ketadi. Chunki u odam o'tinni olib ketish uchun emas, boshqa bir yo'lovchilar sovuq havoda o't yoqib isinishlari uchun tashib kelgan ekan. Kichik hajmli bu hikoyaning yozilganiga ancha bo'ldi. Bugun zamon o'zgardi, zamoni o'zgartirgan boshqa odamlarga qo'shilib, ko'pchilik o'zgardi. Lekin haligacha faqat o'zini emas, balki boshqalarni ham o'ylaydiganlar, buning uchun o'zini o'tga-cho'qqa uradigan insonlar ham bor! Bu hikoya menga gruzin yozuvchisi Nodar Dumbadzening "Kukaracha" qissasini eslatadi. Qissadagi Kukaracha ham Notanish odamga o'xshab odamlarga ta'masiz, beg'araz yordam beradi, evaziga hech narsa kutmaydi va buni o'zining insoniy burchi deb biladi. To'g'ri, hayotda yaxshi insonlar kam, lekin, nazarimda oz bo'lsa ham Kukaracha va Notanish odamlardek insonlarning hayotda borligi uchun jamiyatda muvozanat saqlanib turibdi. Asarning ahamiyati ham aynan mana shunda. Shukur Xolmirzayev haqiqiy, professional yozuvchi edi. Ayniqsa, yozuvchining insonga umr va uning mazmuni haqida chuqur mushohada yuritish imkonini beradigan "Odam" hikoyasi juda ta'sirli. Bejiz yozuvchi bu asarni " falsafiy hikoya" deb nomlamagan. Hikoyada Rahima ismli ayolning hayoti, kechmish - kechinmalari qalamga olinadi. Rahima onasi vafotidan so'ng o'zi xohlamagan Shodmon polvonga turmushga chiqadi. Oradan to'rt yil o'tib inqilob boshlanadi, shu orada turmush o'rtog'i vafot etadi. Rahima uchta bolasi bilan beva qoladi. U el qatori kolxozga kiradi va uning faol a'zosiga aylanadi. "Qizillar kelyapti" degan ovoza tarqalib, odamlar bilan tog'ga qochadi. Kichik farzandi tog'da ochlikdan o'lib ketadi. Yillar o'tdi... Endi urush boshlandi. Yolg'iz o'g'li Abdurahim frontga ketdi. Bir yil o'tib o'g'lidan qoraxat keladi, kelini ikki bolasini ham Rahima opaga tashlab chiqib ketadi. Urush ham tugadi. Umrning shunday bir pallasini kiradi: barcha g'am-alamlar, o'rtanishlar, iztiroblarning o'rni bitadi. Bitmaydigan yara yo'q. Rahima buvi endi nevaralariga qarar, ularga o'tmishdan ertaklar aytib berar, uning butun hayoti ham ertakka o'xshardi. Lekin suronli yillar o'z ta'sirini o'tkazadi. Umr poyonida ayolning esdan chiqaradigan odati paydo bo'ldi- xotirasini yo'qotdi. Ayol hayotda ro'shnolik ko'rmadi. Aslida, Rahima buvi kechirgan iztiroblarni, qiyinchiliklarni ta'riflashga va umuman so'zlarga sig'dirib bo'larmikin? So'z o'qiz. Lekin tabiatning adolatini qarangki, umr so'ngida ayolning xotirasi tiklanadi va hayotdan rozi bo'lib ko'z yumadi. Frans Fafka aytganidek "Xayotning ma'nosi shundaki, uning oxiri bor".

Shukur Xolmirzayev ijodining ma'lum bir qismini tabiat va inson munosabatlarini, insoniy fazilatlar va muhabbat masalalarini badiiy tadbiiq etishga bag'ishladi. Quyida "Bodom qishda gulladi" hikoyasini ko'rib chiqamiz. Bu hikoya hajman kichik bo'lsada, o'zida katta g'oyaviy yukni ko'taradi. Bodom qishda gulladi» (1985) hikoyasida yoshlar taqdiri, yoshlar hayoti qalamga olingan. Hikoya qahramonlari yozuvchi, tilshunos olim, injener, etikdo'z, militsiya kapitani va buxorolik bir bemor. Ular turli yoshda va turli kasb egalari. Yozuvchi mana shu sog'lom ongli, muayyan kasb egalarining qalb bisotlarini ochishga va ularning ruhan o'qiz kimsa - Nosirjondan fikrlarini ko'rsatadi. Ular bir xonada davolanishadi. Nosirjon

yangi bemor, tabiiy holki, zerikib yotgan kasallar yangi kasalni zimdan kuzatadi. Ular avvalo Nosirjonning tashqi qiyofasiga e'tibor berishadi. Qisqa vaqt ichida u atrofdagilarga o'z sirini ochib qo'yadi. Natijada bemorlar tab tortmasdan uning ustidan kulmoqchi bo'lishadi. Nosirjon samimiy, sodda yigit o'z boshidan o'tganlarini, ko'rgan voqealarini so'zlab beradi. Biz yigitni ruhiy kasal ham deyolmaymiz, garchi u xotirasini yo'qotgan bo'lsada. Uning xarakterida boshqalarda uchramaydigan odamgarchilik, mehnatkashlik, mehribonlik, hatto muomala madaniyati ham o'ta kuchli tasvirlangan. Bolalik, kasallik bois birmuncha dalliroq, savdoyiroq bo'lib qolgan Nosirjon balog'atga yetgan bir choqda kasalxonada o'zi sezmagan holda Hubbijamolga ko'ngil qo'yadi. Faollashaver, seni qiz sevib qoldi deb, aslida esa mazax qilib, ustidan kulmoqchi bo'lgan atrofida yigit tuyg'ularini yanada alangalanishiga sabab bo'ladilar. Qiz esa unga odob yuzasidangina yaxshi muomalada. Nosirjon Hubbijamolning o'z sevgani borligini bilib qoladi-yu, qalbida ochilib kelayotgan gulchechaklar nobud bo'ladi. Qarashlardagi, ruhiyatdagi yangilanish, o'zgarishlarni sovuq urgandek. Ammo, baribir, bu muhabbat baxtsiz bo'lsa-da, adashgan esa-da, bokira va musaffo tuyg'ular Nosirjonning qalb ko'zlarini ochgan edi. U odamlarni, hayotni avvalgidan tiniqroq idrok eta boshlaydi. Yillar davomida unga na devor-darmiyon qo'shni bo'lib kelganlar. Na xastaxona-yu dori-darmonlar malham bo'lmagan xasta ko'nglini ishqning bodom guli yanglig' bokira va nastarin gullari sog'aytirgandek bo'ladi. Biroq, afsuski, bu qishda ochilgan bodom gullari edi. Asar o'smir qalblarni, ilk muhabbat yoshidagilarni hayotga teranroq boqishga, musaffo tuyg'ularni ehtiyot qilishga chaqiradi. Ularni hech qachon ermakka yo'yamaslik, bu hissiyot ko'z ochgan damlardagi hayotning har bir lahzasi qadrini bilishga undaydi. Bu asar haqida U. Normatov " Sh. Xolmirzayev hikoyasida qahramonning nochor ahvol ruhiyati, xunuk raftori bo'rttirib ta'rif- tavsiya etilgan sari unga qiziqish ortadi va so'z san'atining sehrini qarangki, mana shu noxush kayfiyat uyg'otuvchi ta'rif -tavsif qarshisida qahramonning oddiy xislatlari, jo'ngina insoniy mayllari, sevgisi o'quvchi ko'ziga boshqacha nihoyatda jozibali ko'rinadi, favqulotda xarakter kasb etadi ", deb yozgan edi. Yozuvchi so'z qudratini shu qadar ustalik bilan ko'rsatganki, natijada o'quvchi beixtiyor Nosirjonga havas bilan qaraydi va mehri oshadi. Qahramon yozuvchi Nosirjon bilan asar oxirigacha birga bo'ladi. Voqealarni xolis ko'z bilan kuzatadi. Eng muhimi, u ongli ravishda Nosirjonni shavqatsiz kuzatadi. U Nosirjonning taqdirini o'zgartirishi ham mumkin edi. Inson ba'zan nochor kimsalarni ko'rib achinadi. Lekin adib Nosirjonni achinishdan ko'ra ko'proq havas qilishga moyilroq yigit darajasiga olib keladi. Hikoyaning qimmatini ham Nosirjon va Hubbijamol o'rtasidagi sevgining tantana qilgan yoki qilmaganligi bilan o'lchanmaydi. Yozuvchining mahorati shundaki, u Nosirjonning vrach qizga ko'ngil qo'yishini tasvirlash orqali uning manaviy dunyosi boyligini ko'rsata olgan. U halol, unda odamiylik ham mo'l- ko'l. U soddadil, ishonuvchanligi bilan yozuvchining ham e'tiborini tortadi. Asar tugayaptiyamki, tomoshabin yozuvchi bilan to'qnashadi. U Nosirjonning yana bir fazilatini kashf etadi. U bag'rikeng, kekni bilmaydigan yigit edi. Yozuvchi o'quvchini shunga tayyorlar ekan, bundan ham

boshqacha holat yuz berishi mumkin, ya'ni qahramonning qusuri bo'lmish yo'qolgan xotirasini qayta tiklaydi. O'quvchi ham bundan ajablanmaydi, chunki yozuvchi asar davomida shunga o'quvchini tayyorlaydi. Nosirjonning birgina aybi xat tanimasligi edi. Hubbijamolning boshqa bir yigit bilan ketishi uni larzaga soladi. Bu holdan kuchli ta'sirlangan Nosirjonning xotirasi tiklanadi. Bundan o'zi ham xursand bo'ladi. Bu xursandchilik sevgilisidan ajralishdek fojeani ham bosib ketadi. Endi u sevgi atalmish tuyg'uni tan oladi. Uning kuchini atrofdagilarga izohlashga ham harakat qiladi. Adibning ushbu asarni yozishdan ham maqsadi ana shundadir. Nosirjon qalbidagi muhabbat bamisoli qishda gullagan bodomdek edi. Chunki, qishda gullagan bodomni sovuq uradi, ya'ni mevasi bo'lmaydi. Yozuvchi Nosirjonning sevgisi tantana qilmasligini nazarda tutib, o'z hikoyasiga "Bodom qishda gulladi" deb nom qo'ygan. Bu, albatta, yozuvchi mahoratining yorqin ifodasidir.

Bundan tashqari uning "O'n sakkizga kirmagan kim bor?" asari ham yoshlar ruhiyatida aks etuvchi ba'zi muammolarni muhabbat tuyg'usi orqali ifodalab beradi. Shukur Xolmirzayev qalamiga mansub bo'lgan ushbu "O'n sakkizga kirmagan kim bor" asari qissa janrida, 1964-yilda yozilgan. Shukur Xolmirzayevning «O'n sakkizga kirmagan kim bor?» qissasi o'tgan asrning oltmishinchi yillarida yozilgan o'zbek qissalarining eng yaxshi namunalaridan sanaladi. Qissa yigirma besh yoshli yozuvchiga o'zbek kitobxonlari orasida katta shuhrat keltirgan. Ushbu mashhur muhabbat qissasini o'qimagan, hech bo'lmaganda nomini eshitmagan kitobxon yosh-u qari kam topiladi. Muhabbat, oqibat, adashish va qismat, hayotga intilish va yoshlar xarakterining chiniqishi muammolariga bag'ishlangan bu qissa, mana, deyarli yarim asrdan buyon, yoshlar tomonidan sevib o'qiladi. Bu qissa hayotga chanqoq g'o'r yoshlarning kechinmalari haqida Asarda avval qaxramonlarni bolalik beg'ubor yillari ularning hayotidagi o'zgarishlar ko'rsatiladi voqealar rivojida biz ularning o'quvchilik yillariga o'smirlikdagi muammolarga guvoh bo'lamiz Qahramonlarimiz shoshib o'ylamasdan qaror qabul qilishi, kichik ikir-chikirlardan ham favqulotda muammo yasashi bilan bizga 16-17 yosh paytlarimizni eslatib yuboradi. Shu bilan birga asardan kommunistik tuzum nafasi kelib turadi. Milliylik emas g'arbcha qarashlar ovropaga taqlid ham bor va nazarimda aynan shu narsa yoshlarni adashishga olib kelgan Asar so'ngi mavhum yakunlangan Fikrimcha muallif hulosani o'quvchi ihtiyoriga qoldirgan Qahramonlarimiz ulg'ayib hayotni past-balandini ko'rib jiddiy o'ylab to'g'ri tanlov qilishsa kerak. Yuksak badiiy asar haqqoniy hayot aksidir. Shuning uchun ham o'quvchi unda 'ozini topadi, o'zining aksini ko'radi, hayajonlanadi, quvonadi, yig'laydi, iztirobga tushadi. Bir so'z bilan aytganda asarqahramonlari bilan yashaydi. Taniqli yozuvchi Shukur Xolmirzayevning ushbu qissasi o'quvchi qalbiga ana shu tarzda kirib boradi. Asar quyidagicha tarzda boshlanadi: Jamshid uyg'onib ketib, yonini paypasladi - onasi yo'q, hali ham majlisdan qaytmapti. Yig'lagisi keldi-yu, qorong'i uyning sukunati bosib qo'rqdi. Sekin derazaga qaradi. Laxtak-laxtak qora, ho'l bulutlar bog' etagi tomon osilib borar, ular orqasidan sarg'ayib oy ko'rinardi. "Tip-tip" tomchi tovushi keldi. So'ng shamol tomorqadagi daraxtlar-ni silkitdimi, tom ustiga shovdirab

yomg'ir suvi to'kildi. "Yomg'ir tinipti-da", deb o'yladi Jamshid va yana tashqa-riga quloq tutdi...

Xulosa o'rnida shuni aytil kerakki, yozgan asarlarining nafaqat salmog'i, balki til va uslub go'zalligi, original obraz va yorqin xarakterlar yaratish mahorati bilan Shukur Xolmirzayev milliy nasrimizda tamomila yangicha bir yo'nalishga asos slogan ulkan adibdir. Yozuvchi ijodini e'tibor bilan kuzatsak, u avvalo qahramon portretini jonli tasvirlashda tengsiz bo'lganligini, shu bilan birga ,qahramonlarning ko'ngil kechinmalarini, ruhiy dunyosini mahorat bilan tasvirlaganini ko'rish mumkin. Xalq hayotini, uning psixologiyasini, o'y-kechinmalarini, o'zbekona olamini mukammal bilgani uchun ham tirik obrazlar, qahramonlar yarata oldi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Xayrullayeva Nodira Baxtiyor qizi, Atabayeva Go'zal Farxodovna "Shukur Xolmirzayevning hikoyachilikdagi mahorati, "bodom qishda gulladi" hihoyasi talqini", International Conference on Advance Research in Humanities, Applied Sciences and Education Hosted from, 9th -ICARHSE, Dec. 28th 2022, New York, USA, <https://conferencea.org>

2. Aliyeva E'zoza Zokirjon qizi, "O'zbek hikoyachiligida Shukur Xolmirzayev ijodi" , "O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali" 13-son, 20.11.2022 402-b

3. G. N. Tavaldieva "Shukur Xolmirzayev hikoyalarida tabiat va inson munosabatlarining badiiy talqini", Academic research in educational sciences volume 1 | ISSUE 4 | 2020 ISSN: 2181-1385 Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2020: 4.804 Academic Research, Uzbekistan 1051 www.ares.uz

4. Xo`janova Nasiba Choriyevna, G`oibova Nigina Shamsiddin qizi "Shukur Xolmirzayev hikoyalarida inson taqdiri muammosi", Science and innovation international scientific journal, ISSN: 2181-3337, 2022 № 2 158-bet

5. Toshboyev.O., "Adabiy zamondosh", „G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi , T:2018-134-135b

MILLIY QIMMATLI QOG‘OZLAR BOZORINI RIVOJLANTIRISH ORQALI O‘ZBEKISTON KAPITAL BOZORINI MUSTAHKAMLASH ISTIQBOLLARI

Solijonov Muhammadaziz Shokirjon o‘g‘li

O‘zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi

Milliy qimmatli qog‘ozlar bozorini rivojlantirish orqali O‘zbekiston kapital bozorini mustahkamlashda zamonaviy moliyaviy texnologiyalardan foydalangan holda ko‘plab moliya bozori instrumendan foydalanish uchun yetarli darajadagi huquqiy asos yaratilgan bo‘lib, bunda aholimizning turmush darajasi, yashash tarzi, urf-odatlar, qadriyatlarimizga mos kelishi ham muhim rol egallaydi va bu orqali iqtisodiyotda bo‘sh turgan pul mablag‘larini moliya bozoriga jalb etishning istiqbolli imkoniyati mavjud.

Milliy qimmatli qog‘ozlar bozorini rivojlantirish orqali O‘zbekiston kapital bozorini mustahkamlashda Korporativ boshqaruv ham alohida ahamiyat kasb etadi. Korporativ boshqaruv e‘tibor talab qiluvchi murakkab jarayon ekanligini inobatga olgan xolda ta‘kidlash mumkinki, aksionerlik jamiyatidagi qatnashchilarning faoliyat jarayonida vujudga kelishi mumkin bo‘lgan turli xil ziddiyatli vaziyatlarni xal etish uchun korporativ hamjamiyatning barcha ishtirokchilari o‘rtasida kelishuvlar mexanizmini shakllantirish alohida ahamiyatga molikdir.

Milliy qimmatli qog‘ozlar bozorini rivojlantirish orqali O‘zbekiston kapital bozorini mustahkamlashda Xalqaro tajribani o‘rganib chiqqan holda aytish mumkinki, Milliy qimmatli qog‘ozlar bozorini rivojlantirish orqali kapital bozorini mustahkamlashda, mamlakat ichida harakatda bo‘lgan sarmoya strategik jihatdan to‘g‘ri va oqilona tashkil etilgan mexanizmlar bilan o‘zaro birdamlikni tashkil etgan holatda davlat tashkilotlari bilan bir maqsadda harakat qilsa kelgusida yuksak marralarga erisha olishi hamda bu orqali milliy qimmatli qog‘ozlar bozorining xalqaro miqyosdagi raqobatbardoshligiga erishish mumkin.

Mamlakatimizda Kapital bozorining tarkibiy qismi sifatida milliy qimmatli qog‘ozlar bozorining joriy holatini tahlil qilish orqali quyidagi taxlil natijalarga kelindi:

- kapital bozorida ishtirok etuvchi banklarining davlat hamda boshqa moliya institutlari orqali tartibga solish mexanizmini zamonaviy moliyaviy texnologiyalardan foydalangan holda yanada rivojlantirish maqsadga muvofiq hisoblanadi;

- tijorat banklarining kapital bozorida olib borayotgan passiv hamda aktiv operatsiyalarini yanada jonlantirish kerak;

- tijorat banklarning kapital bozorida investitsiya, qimmatli qog‘ozlar chiqarish shuningdek, dividend siyosatlarini yanada takomillashtirish lozim;

- tijorat banklari kapital bozorining professional ishtirokchisi ko‘rinishidagi faoliyatini yanada jonlantirishning istiqboli mavjud;

- tijorat banklarida korporativ boshqaruv va menejment masalalarini xorijiy tajribadan foydalangan holda yanada takomillashtirish lozim;

- tijorat banklarning kapital bozorida faoliyati samaradorligini oshirishning yuqori potentsiali mavjud.

Yuqorida keltirilgan xulosalar orqali mamlakatimizda faoliyat ko'rsatayotgan banklar ishtirokini kapital bozorida yanada jonlantirishda asosiy jihat sifatida quyidagilarni sanab o'tish mumkin:

-mamlakatimizda faoliyat ko'rsatayotgan banklarning kapital bozorida ishtirokining huquqiy hamda normativ asoslarini yanada mustahkamlash;

-banklarda korporativ boshqaruv mexanizmlarini hamda samarali menejment tizimini yanada takomillashtirish.

Yuqorida o'rganib chiqilgan masalalardan kelib chiqib, Milliy qimmatli qog'ozlar bozorini rivojlantirishdagi muammolarni hal qilish yo'llarisifatida quyidagilarni ko'rsatib o'tish mumkin:

-Milliy qimmatli qog'ozlar bozorini xalqaro standartlarga muvofiq ravishda tartibga solish

-Milliy qimmatli qog'ozlar bozorida yangi moliyaviy texnologiyalardan foydalanish imkoiyatlarini ko'rib chiqish

-Milliy qimmatli qog'ozlar bozori ishtirokchilarining va investorlarning manfaatlarini himoya qilishdagi qonunchilik bazasini yanada takomillashtirish;

-Xalqaro standartlar talablariga muvofiq qimmatli qog'ozlar bozorini yanada erkinlashtirish;

-Milliy qimmatli qog'ozlar bozor barqarorligi va kapitallashuv darajasini oshirish;

-Davlat tomonidan ipoteka obligatsiyalarini muomalaga chiqarish;

-O'zbekistondagi aksiyadorlik jamiyatlari qimmatli qog'ozlari savdosini ikkilamchi bozorlarga yo'naltirish

-O'zbekiston Respublikasida ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozorini xalqaro tajribadan kelib chiqqan holda takomillashtirish;

- O'zbekiston Respublikasida faoliyat yuritayotgan tijorat banklari tomonidan qimmatli qog'ozlarni savdoga chiqarishga oid jarayonlarni yanada takomillashtirish;

-investitsion jozibadorlikni oshirish maqsadida korporativ tuzilmalar tomonidan to'lanadigan dividendlarga turli yutuqli o'yin yoki bomuslar berish tizimini ishlab chiqish. Ushbu jihat ko'plab kichik investorlarda Milliy qimmatli qog'ozlar bozoriga bo'lgan qiziqishni uyg'otadi;

-hozirda amalda bo'lib turgan moliyaviy hisobotlardan investorlarning foydalanishi imkoniyatining cheklanganini hisobga olib jahon tajribasini o'rgangan holda barcha uchun qulay bo'lgan moliyaviy hisobotlar mexanizmini ishlab chiqish. Joriy moliyaviy hisobotlarni takomillashtirish korporativ boshqaruvning muhim qismi bo'lgan korporativ nazoratning samarali tashkil etilishini ta'minlaydi.

-korporativ boshqaruvni tizimli tarzda takomillashtirish zarurati paydo bo'lmoqda. Bunga esa, korporativ strategiyani samarali tashkil etish, korporativ

madaniyatni shakllantirish, moliyaviy va axborot aniqligini ta'minlash, aksiyadorlar manfaatlarini himoya qilish, boshqa qimmatli qog'ozlar huquqlarini himoya qiluvchi qonunchilik ba'zasini mustahkamlash orqali erishish mumkin.

THE EFFECT OF THE ZINC SALT OF GLYCYRRHIZIN ACID ON THE GERMINATION PARAMETERS OF WHEAT GRAIN

Sh. Khudayberdieva

Gulistan city, Syrdarya region

Chemistry teacher of the 16th school

Abstract: *The concentration-dependent (0.5-100 μM) concentration (0.5-100 μM) of glycyrrhizin acid complex with Zn^{2+} on the germination index, photosynthetic activity, chlorophyll content, root germination of wheat variety "Krasnodar" in laboratory conditions activity and chlorophyll content were studied. Under the influence of GK-Zn complex (1-100 μM), a significant increase in the amount of chlorophyll in the green biomass of wheat was noted, including a maximum increase of $112.4 \pm 5.7\%$ compared to the control at a concentration of 1 μM .*

Key words: *glycyrrhizin acid, zinc complex, biomass, chlorophyll, germination rate*

The metabolic process is also related to the presence of microelements in cells and tissues. In the studies, the influence of microelement Zn on metabolism and plant productivity is noted. Accordingly, in the course of research, the use of the GK-Zn complex to increase the productivity of crops in agriculture by optimizing the indicators of the level of activity in the growth and development of wheat considered promising.

Various exogenous compounds are used to stimulate plant growth and induce resistance to abiotic factors [1,2,3]. For example, foliar application of solutions of ascorbic acid and kinetin in a certain concentration helped the growth of plants [4]. The mono ammonium salt of glycyrrhizin acid can help the germination of cotton seeds [5]. Glycyrrhizin acid compounds are reported to have multifunctional properties. Some salts of glycyrrhizin acid regulation of growth and development of wheat [6].

During the next series of research carried out in laboratory conditions, the concentration-dependent (0.5-100 μM) concentration (0.5-100 μM) of the glycyrrhizin acid complex with Zn^{2+} (GK-Zn) showed the germination index, photosynthesis activity of wheat variety "Krasnodar" in laboratory conditions. chlorophyll content, root germination activity and chlorophyll content were studied.

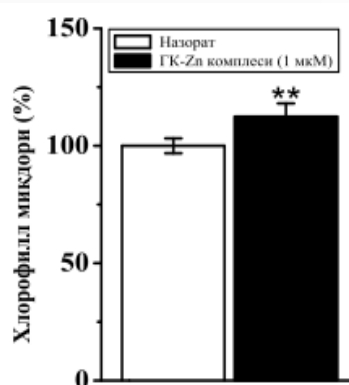
EFFECT OF GK-ZN COMPLEX ON THE GERMINATION PARAMETERS OF "KRASNODAR" WHEAT VARIETY ($M \pm m$)

Experience options	Benefit degree (%)	Length of the lawn (mm)	Rootlength (mm)	Weight of biomass in the case of wet (g)	Weight of biomass in the case of dry(g)
Control(distilled water)	84,1	13,13±0,55	10,04±0,43	2,004±0,32	0,201±0,03
GK-Zn (5×10^{-7} M)	92,1**	14,54±0,54	10,98±0,31*	2,011±0,12*	0,208±0,01*
GK-Zn (1×10^{-6} M)	95,2**	18,34±0,33**	14,13±0,45**	2,213±0,22**	0,234±0,02**
GK-Zn (1×10^{-5} M)	91,3**	16,02±0,41**	14,04±0,64**	2,105±0,17**	0,228±0,02**
GK-Zn (5×10^{-5} M)	90,1**	13,65±0,37*	11,12±0,23**	2,065±0,13*	0,219±0,05**
GK-Zn (1×10^{-4} M)	88,5*	13,02±0,28*	10,34±0,53*	2,011±0,53*	0,213±0,03*
GK-Zn (1×10^{-3} M)	85,8*	14,45±0,55**	9,43±0,54*	2,008±0,23*	0,205±0,03*

Note: represents the level of statistical reliability of the difference between the values of the experimental groups compared to the control group (* - $r < 0.05$; ** - $r < 0.01$). Under the influence of GK-Zn in laboratory conditions of wheat variety "Krasnodar" germination rate and, in turn, root length, biomass weight in wet and dry hoalt were increased compared to the control (Table 1).

EFFECT OF GK-ZN COMPLEX ON THE AMOUNT OF CHLOROPHYLL IN GREEN BIOMASS OF WHEAT

In subsequent experiments, a significant increase in the amount of chlorophyll in the green biomass of wheat under the influence of the GK-Zn complex (1-100 μ M), including a maximum increase of $112.4 \pm 5.7\%$ compared to the control, was noted at a concentration of 1 μ M (Figure 1).

FIGURE 1. THE EFFECT OF GK-ZN COMPLEX (10 MM) ON THE AMOUNT OF CHLOROPHYLL IN THE GREEN BIOMASS OF WHEAT VARIETY "KRASNODAR"

The amount of chlorophyll (%) is expressed on the ordinate axis. ** - $r < 0.05$ compared to the control (nq3-5).

It was also noted that there is a correlation between the length of the grass of wheat, the length of the root and the amount of chlorophyll.

REFERENCES:

1. Akula Ramakrishna and Gokare Aswathanarayana Ravishankar, 2011. Influence of abiotic stress signals on secondary metabolites in plants *Plant Signal Behav.* November 1; 6(11): 1720–1731.
2. Rehman, H., Q. Nawaz, S.M.A. Basra, I. Afzal, A. Yasmeen and F.U. Hassan, 2014. Seed priming influence on early crop growth, phenological development and yield performance of linola (*Linum usitatissimum* L.). *J. Integ. Agric.*, in press
3. Yasmeen, A., S.M.A. Basra, M. Farooq, H. Rehman, N. Hussain, H. R. Athar, 2013. Exogenous application of moringa leaf extract modulates the antioxidant enzyme system to improve wheat performance under saline conditions. *Plant Growth Reg.*, 69: 225– 233
4. Azza A.M. Mazher, Sahar M. Zaghloul, Safaa A. Mahmoud and Hanan S. Siam (2011) Stimulatory Effect of Kinetin, Ascorbic Acid and Glutamic Acid on Growth and Chemical Constituents of *Codiaeum variegatum* L. *Plants. American-Eurasian J. Agric. & Environ. Sci.*, 10 (3): 318-323
5. Akhunov.A.A., Golibenko Z., Dalimov D.N., Abdurashidova N.A., Mustakimova E.Ch., Ibragimov F.A., Akbarova G.O. (2004) Diglycyrrhinats as regulators of cotton growth. *Chemical Natural Compounds*. N1. pp. 58-61.
6. Kushiev Kh.H., Karomat Ismailova A., Dalimov N. (2013) Regulation of development of a rust of wheat using physiologically active compounds. *European sciences and technology*. Germany, 2013. Pp.71-76.

ЎҚИТУВЧИЛАРДА ПЕДАГОГИК АРТИСТИЗМНИ ШАКЛЛАНТИРИШ – ДАВР ТАЛАБИ

Пиримбетов Бахыт Аллабаевич

Нукус давлат педагогика институтининг мақсадли таянч докторанти
pirimbetov@mail.ru

Аннотация: *Мақолада ўқитувчининг педагогик артистизм элементларидан фойдаланиш имкониятлари, Педагогик артистизм таълим олувчилар билан алоқа ўрнатиш юртимизнинг келажаги мамлакатимизнинг интеллектуал салоҳияти, ақл-заковоти, миллий таълим-тарбия тизимини жаҳон андазалари асосида такомиллаштириш, унинг миллий заминини мустаҳкамлаш ҳамда кадрлар тайёрлашга бевосита боғлиқ.*

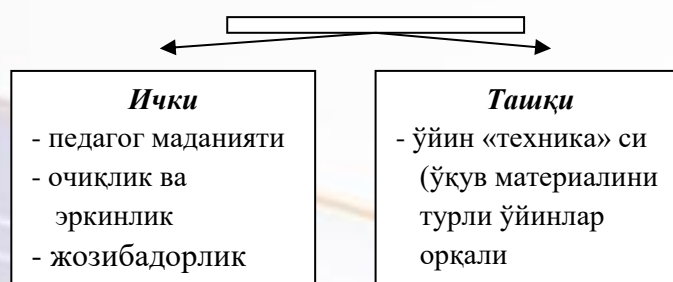
Таянч сўзлар: *дарс, педагогик артистизм, педагогик ижодкорлик, педагогик маҳорат мактаб таълими, таълим тизими, ўқув жараёни, билим, кўникма, малака, компетенция, ўқитувчи, ўқувчи, мустақил ишлаш.*

Касбий тайёргарлик сифатини такомиллаштириш, жумладан, актёрлик ифодалилиги воситаларини, аудитория диққатига таъсир этиш усуллари, ўз ҳаракатларида юқори вазифаларни қўйиш ва ҳал қилиш малакасини ва бошқаларни эгаллашда театр педагогикаси тажрибасига мурожаат қилиш ўқитувчининг ҳиссий маданиятини ривожлантириш, ўз-ўзини бошқариш усуллари эгаллаш, ихтиёрий диққат, интуиция кўникмаларини ривожлантириш ўта долзарб муаммолардан ҳисобланади [2].

Педагогик артистизм – педагогик ижоднинг барча босқичларида у ёки бу даражада фаолият кўрсатадиган феномен. Таълим олувчилар билан алоқа ўрнатиш, уларнинг ишончини қозониш ва шу асосда педагогик жараённинг барча шароитларини ҳисобга олган ҳолда ҳаракатланишни таъминлайдиган жисмоний ва руҳий сифатлар бирикуви.

Педагогик артистизм таълим олувчилар билан алоқа ўрнатиш, маълум маънода болаларнинг ишончини қозониш, кейин мазкур дарс, машғулотнинг барча ҳолатларини (шароитларини) ҳисобга олган ҳолда иш кўришга ёрдам берадиган маънавий ва жисмоний сифатларнинг мураккаб қоришмаси ҳисобланади [3].

Педагогик артистизм структураси икки: ички ва ташқи томондан иборат.

Юқорида баён қилинганлар далолат берадики, педагогик меҳнат шароитида педагог шахси структурасида артистизм турли, аниқроғи синтезловчилик, бойитувчилик, бошқарувчилик, ҳимоя, шакллантирувчилик ролини бажаради.

Ўз фаолиятининг юқори вазифасини қўйиш ва ҳалқилиш педагогни таълим олувчиларга мўлжалланган топшириқларга маълум дунё қараш ва ахлоқий контекст киритиш зарурати олдига қўяди (синтезловчилик роли).

Педагогнинг артистизми фаолиятда мантиқийлик ва образлиликни табиий бирлаштириш имконини беради, бу унинг шахсий намоёнликларини бойитиш ва уйғунлаштиришга кўмаклашади (бойитувчилик роли).

Ички ва ташқи меннинг эркинлигимни ҳис этиш руҳлантиради, қанот бағишлайди, ўқитувчига янги куч бахш этади, унинг кайфиятини ва ижодга илҳомланишини бошқаради (бошқарувчилик роли).

Педагогик артистизм, ўз ҳиссиёти ва кайфиятини назорат қилиш, табиий ва жонли хулқ-атвор, эркинликни ҳис қилиш педагогнинг ишончини, ўз-ўзига баҳосини оширади ва ҳимоя ролини бажаради.

Ўқитувчининг дарсда (машғулотда) эмоционаллик ва рационалликни мантиқий бирлаштириш таълим олувчига ўқув материали мазмунига янгича назар ташлаш, унда шахсан ўзи учун қизиқарли ва аҳамиятлисини топиш ҳамда таълимга нисбатан мотивацияли-қадриятли муносабатни шакллантириш имконини беради [1].

Шундай қилиб, педагогик артистизмни, унинг структураси ва функциясини, шунингдек, ўқитувчи шахси структурасидаги роли; педагог-артист меҳнатининг мақсади, вазифалари ва натижаларини кўриб чиқиш бўлажак ўқитувчининг артист бўлишга интилиши олиб келиши мумкин бўлган истиқболларни аниқ тасаввур қилиш учун муҳим саналади. Табиийки, ҳозирги шароитда ҳарбир педагог ёрқин фиодаланган артистизмга эга бўлишини хоҳлаш мушкул. Эҳтимол, келгусида, трансляциялаш мумкин бўлганлар (билимлар, малакалар ва кўникмалар) техник воситалар ёрдамида узатилади, педагогнинг асосий вазифаси эса таълим олувчи шахсини шакллантириш, унга ижодда ёрдам беришдан иборат бўлади.

Ўқувчилар умумий ўрта таълим мактабларида замонавий фан, техника, технология ва мустақил, мантиқий фикрлашнинг умумий асосларини ўрганади, ишлаб чиқариш тамойиллари билан танишади. Бошланғич синф ўқувчилари эса миллий таълим-тарбиянинг дастлабки жиҳатларини эгаллайдилар, уларнинг муайян соҳага қизиқишлари, лаёқатлари шаклланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Мардонов Ш.К., Алматов Т.А. Профессиональное средство учителя// Сб. научно-метод. ст. «Формирование интеллектуального, творческого и духовного потенциала личности обучающихся в современных условиях». – Ташкент: УзНИИПН им. Т.Н.Кары-Ниязи, 2009. Ч.1.- С.93-97.
2. Русская Е. Имидж современного педагога// Мир образования. – М., 1995.- № 1.- С.91.
3. Фарберман Б.Л. Передовые педагогические технологии. – Ташкент: Фан, 2000.- 120 с.

“INSERT” METODINI “AVTOMOBIL YO‘LLARINI LOYIHALASH” FANIDA QO‘LLASH

Nazirov Baxtiyor O‘ktamjon o‘g‘li

Toshkent davlat transport universiteti 2-bosqich magistranti

Annotatsiya: *Bugungi kunda avtomobil yo‘llarini qidiruv va loyihalash bo‘yicha maxsus fanlarni o‘qitishda ko‘pgina zamonaviy pedagogik texnologiyalar qo‘llanib kelinmoqda. Ushbu maqolada “Insert” metodining afzalliklari, uni qo‘llanish tartibi, qo‘llashda talab etiladigan qonun qoidalar va ushbu texnologiyadan samarali foydalanish yo‘riqnomasi keltirilgan. Shuningdek “Insert” metodini amalda bakalavr boshqichi talabalariga qo‘llash jarayoni tasvirlab berilgan.*

Аннотация: *Сегодня многие современные педагогические технологии используются в области специальных наук о поиске и проектировании автомобильных дорог. В данной статье представлены преимущества метод «Insert», порядок ее применения, необходимые для ее применения законы и правила, а также инструкция по эффективному использованию данной технологии. Также описан процесс применения метод «Insert» к студентам бакалавриата.*

Annotation: *Today, many modern pedagogic technologies are used in the field of special sciences of highway search and design. This article presents the advantages of "Insert" method, the procedure for its use, the laws and regulations required for its use, and instructions for the effective use of this technology. Also, the process of applying "Insert" method to undergraduate students is described.*

Kalit so‘zlar: *Pedagogik texnologiya, avtomobil yo‘llari, maxsus fanlar, an‘anaviy dars, mustaqil fikrlash, matiqiy fikrlash, takrorlash, mustahkamlash va kichik guruh.*

Ключевые слова: *Педагогическая технология, магистрали, специальные предметы, традиционный урок, самостоятельное мышление, логическое мышление, повторение, закрепление и малая группа.*

Keywords: *Pedagogical technology, highways, special subjects, traditional lesson, independent thinking, logical thinking, repetition, reinforcement and small group.*

Maxsus fanlarni o‘qitishda, yangi innavatsion texnologiyalardan foydalanib darslarni olib borish yaxshi natija beradi, ya‘ni, ushbu darslarda talabalarning bilim olish jarayoni interfaol o‘yinlar orqali uyg‘unlashtiriladi. Buning natijasida O‘tiladigan mavzu talabaning ko‘z o‘ngida uzoq vaqt saqlanishi tajribada o‘rganildi. Pedagogik texnologiya masalalarini va muammolarini o‘rganayotgan ba‘zi o‘qituvchilar, tadqiqotchilar va amaliyotchilarning fikricha, pedagogik texnologiya faqat axborot texnologiyasi bilan bog‘liq hamda o‘qitish jarayonida qo‘llanishi zarur bo‘lgan o‘qitishning texnik vositalari, kompyuter, proyektor yoki boshqa texnik vositalar.

Bizning fikrimizcha, pedagogik texnologiyaning eng asosiy negizi -o'qituvchi va o'quvchining belgilangan maqsaddan kafolatlangan natijaga hamkorlikda erishishlari uchun tanlagan texnologiyalariga bog'liq. O'qitish jarayonida, maqsad bo'yicha kafolatlangan natijaga erishishda qo'llaniladigan har bir ta'lim texnologiyasi o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida hamkorlik faoliyatini tashkil eta olsa, har ikkalasi ijobiy natijaga erisha olsa, o'quv jarayonida o'quvchilar mustaqil fikrlab, ijodiy ishlab, izlanib, tahlil etib, o'zlari xulosa qila olsalar, o'zlariga, guruhga, guruh esa ularga baho bera olsa, o'qituvchi esa ularning bunday faoliyatlari uchun imkoniyat va sharoit yarata olsa, bizning fikrimizcha, ana shu o'qitish jarayonining asosi hisoblanadi. Har bir dars, mavzu, o'quv predmetining o'ziga xos texnologiyasi bor o'quv jarayonidagi pedagogik texnologiya-bu aniq ketma-ketlikdagi yaxlit jarayon bo'lib, u o'quvchining ehtiyojidan kelib chiqqan holda bir maqsadga yo'naltirilgan, oldindan puxta loyihalashtirilgan va kafolatlangan natija berishiga qaratilgan pedagogik jarayondir.[1]

Ko'p yillar davomida an'anaviy dars o'tish ta'limning asosiy shakllaridan biri bo'lib keldi. An'anaviy darsda o'qituvchi faol, o'quvchi esa passiv ishtirokchiga aylanadi. Bu esa o'quvchining mustaqil fikrlashi, izlanuvchanlik qobiliyati rivojlanishiga to'sqinlik qiladi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari shiddat bilan rivojlanayotgan bir paytda bunday darslar yaxshi samara bermaydi. Bugungi davr talabi dars jarayonini noan'anaviy tarzda mazmunli tashkil etish, o'quvchilarning qiziqishini orttirib, ularning o'quv jarayonidagi faolligini ta'minlashni taqozo etadi. Noan'anaviy darslarni tashkil etishda interfaol metodlar muhim bo'g'in hisoblanadi. Ular o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro faol munosabatlarida tashkil etiladigan mashg'ulot turidir. Bunda o'qituvchi va o'quvchi o'zaro hamkorlikda ishlaydi. Fikrlar to'qnashuvi yuzaga keladi. O'quvchining erkin fikrlash jarayoni yangi pog'onaga ko'tariladi. O'qituvchi shu tarzda o'quvchilarni faollashtiradi, o'zlashtirishi past o'quvchilar dunyoqarashi va tafakkurini boyitib boradi.[2].

Pedagogik texnologiya atamasi va bu sohadagi ilk ishlanmalar AQSH da XX asming 50-yillarida paydo bo'ldi. 15-20 yildan so'ng pedagogik texnologiya barcha rivojlangan mamlakatlar ta'lim sohasini qamrab oldi. So'nggi yillarda pedagogik texnologiyadan foydalanish doirasi uzluksiz kengayib bormoqda. Pedagogik texnologiyaning ilk paydo bo'lish davri ilmiy-texnik taraqqiyotning jadallashuvi bilan belgilanadi. Mazkur davrdagi fanning natijalari kashfiyotlar oqimlari bo'lib, ular asosida texnika va texnologiyalarning yangi avlodlari yaratildi. Ishlab chiqariladigan mahsulotlar o'zining o'ta murakkabligi, yuqori sifati va sermahsulligi bilan ajrala boshladi. Ishlab chiqarish usuli va shart-sharoiti uzluksiz jadal o'zgarib bordi, ta'lim tizimi oldiga yangi talablar qo'yila bordi[3].

«Insert» metodida talabalar guruhlarga bo'linadilar, guruhlar nomlanadi. O'qituvchi yangi mavzuni e'lon qiladi va har bir guruhdan yangi mavzuga oid ikkitadan fikr bildirishlarini so'raydi. Guruhlar navbati bilan (ushbu jarayonda guruhning barcha a'zolari faol ishtirok etishlarini ta'minlash maqsadga muvofiq) fikr bildiradilar. Bayon etilgan fikrlar yozuv taxtasiga yozib boriladi. Faoliyat

yakunlangach, o`qituvchi yangi mavzu mazmuni yoritilgan matnni talabalarga tarqatadi. So`ngra shunday topshiriq beriladi:

TOPSHIRIQ

- A. Matn bilan tanishib chiqing;
- B. Matnning har bir qatoriga quyidagi belgilarni qo`yib chiqing:
- C. matnda guruhlar tomonidan bildirilgan fikr o`z aksini topgan bo`lsa;
- D. matnda guruxlar tomonidan bildirilmagan fikr yuritilgan bo`lsa;
- E. matnda bildirilgan fikrlarga zid fikrlar mavjud bo`lsa;

Guruh a`zolari shaxsiy qarashlarini o`zaro o`rtoqlashadilar, guruh bo`yicha belgilar soni umumlashtiriladi.

Liderlar yordamida har bir belgining miqdori bayon etiladi va izohlanadi.

O`qituvchi guruhlar tomonidan qayd etilgan sonlarni ularning nomlari yozilgan ustunga yozib boradi.

O`qituvchi har bir guruh lideri fikrini tugatgach, yuzaga kelgan qarama-qarshilik va tushunmovchiliklarni talabalar to`g`ri hal etishlariga va tushunib olishlariga yordam beradi.

Guruhlar darslikda berilgan matn bilan tanishib chiqib, asosiy tushunchalarni ajratadilar, ular o`rtasidagi mantiqiy munosabatlarni ochib berishga harakat qiladilar (modellashtiradilar).

Guruhlar tomonidan ilgari surilgan fikrlar umumlashtirilib, liderlar tomonidan sinf jamoasida yetkaziladi[4,5].

Insert metodi Toshkent davlat transport universitetining Avtomobil yo`llarini qidiruv va loyihalash kafedrasida bakalavr bosqichi talabalariga "Avtomobil yo`llari" fanidan "Yo`l poyi va qatnov qism kengligini hisoblash" mavzusida bakalavr bosqichi talabalariga qo`llanildi. Bunda talabalarining guruh bo`lib ishlash, mantiqiy fikrlash, muammoni jamoaviy hal etish, bir necha fikrlardan to`g`ri fikrni ajrata olish kabi qobiliyatlari namoyon bo`ldi. Metod dars jarayonida quyidagi tartibda qo`llanildi:

Dars mashg`uloti boshida talabalarga o`z fikrlarini erkin bayon qilishga targ`ib qilish maqsadida avvalgi dars mashg`ulotlarini takrorlash va endi o`tiladigan "Yo`l poyi va qatnov qism kengligini hisoblash" mavzusi bo`yicha savol javoblar olib borildi. Bunda har qatnashgan bir talabaga rag`batlantirish qatnashmagan ba`zi talabalarga esa dars mashg`ulotiga targ`ib qilish maqsadida individual savollar berildi.

Talabalarga avtomobil yo`lining ko`ndalang kesimi elementlarini hisobiy avtomobil harakat sharoitidan kelib chiqib aniqlanish va SHNQ 2.05.02-07 "Avtomobil yo`llari" meyorlari bilan solishtirish haqida uslubiy ko`rsatmada belgilangan amaliy ish tushuntirib berildi.

Avval o`tilgan darslar va hozirgina o`tilgan dars jarayonida olingan bilimlarni mustahkamlash maqsadida talabalarga tarqatma materillar tarqatilib, baholash tartibi tushuntirildi.

Talabalarni jamoaviy ishlashiga qulaylik yaratish maqsadida kichik guruhlariga bo`lindi

Guruhlarga mustaqil fikr yuritishlari, shaxsiy fikrlarini ilgari surishlari va jamoaviy fikrlab to'g'ri javobni topishlari uchun vaqt belgilandi.

Dars mashg'uloti so'ngida har bir guruh o'zi to'g'ri deb bilgan javobni asoslab tushuntirib berdi. O'qituvchi esa qisqacha tarzda har bir javobni baholadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, talabalarni dars jarayoniga qiziqishini oshirish va dars mashg'ulotlarini tushunarli bo'lishi uchun zamonaviy pedogogik texnologiyalarni qo'llash zarur. "Insert" metodini qo'llash orqali talabalarining mustaqil fikrlash, o'z fikrini erkin bayon eta olish va mantiqiy fikr bildirish kabi qobiliyatlari namoyon bo'lib, bilim va ko'nikmalari ortishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. B.A.Mamurov, M.G.Mamayunusova, R.N.Ibrohimova//Texnik ta'limda darslarni ilg'or pedagogik texnologiyalar asosida loyihalash//Ijodkor o'qituvchi jurnali//Farg'ona shahri, 2022-yil, 374-375 bet

2. L.R.Maxamadinova//Talabalar uchun darslarda qo'llaniladigan qulay hamda zamonaviy metod va texnologiyalardan foydalanish, amalda ularni to'g'ri qo'llay olish//science and innovation international scientific journal volume 1, 2022

3. N.X.Avliyaqulov, N.N.Musayeva//Pedogogik texnologiya, O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan Oliy o'quv yurtlaritalabalari uchun darslik sifatida tavsuya etilgan//Tashkent – 2012, 8-bet

4. Q.X. Azizov//“Maxsus fanlarni O'qitish metodikasi”.//O'quv qo'llanma. TAYLQEI. Toshkent 2019 y,

5. <https://baxtiyor.uz/oqituvchilar-uchun-barcha-fanlardan-metodlar-toplami/>

THE INCREASING OF INFLUENCE OF THE COMMUNIST PARTY IN THE ADMINISTRATION OF THE UZBEK SSR (THE 50S OF THE TWENTIETH CENTURY)

Shokhjahan Rashidov

PhD, Senior researcher of Tashkent university of

Science and technologies

Email: shokhjahanr@inbox.ru

Abstract: *In this article, the author analyzes the history of political processes in the Uzbek SSR in the 1950s. Since that period, as a result of the growing influence of the Communist Party, the decline in the positions of the state and executive authorities has been covered by various archival documents and periodical materials.*

Keywords: *party, nomenclature, propaganda, ideology, control.*

Any society develops on the basis of pluralism, diversity of views. States governed by a single idea, a single political force, eventually turn into chaos and instability. In the Soviet state, due to the attempts of the Communist Party under the guise of expressing "national interests", democratic methods of governance and issues of people's power were also falsified.

The 50s of the twentieth century were characterized by a number of contradictory processes in the history of the administration of the Uzbek SSR. Firstly, the death of I. Stalin in March 1953 and the coming to power of N. Khrushchev also influenced the political processes in the Union republics. Although there were some changes in connection with the transfer of power from one person to another, the influence of the Communist Party increased. Party control over the state and executive bodies of the Uzbek SSR was strengthened.

Secondly, during this period, the political leadership of the Uzbek SSR changed 4 times. Compared to the entire period of the existence of the Soviet Union, these were the years when most of the leaders were replaced. Although these leaders were loyal to the ideas of communism and acted in its interests, they were able to present the Center with some demands on national issues. For this reason, first in 1950 U. Yusupov was brought to Moscow as the Minister of Cotton Growing of the USSR, and in 1957 N. Mukhitdinov was called to work at the Center. Both of them were among the leaders who had their own reputation and position among the Uzbek people, and who knew how to boldly say their word "at the top". Thus, the Soviet government alienated very influential cadres protecting national interests from the political administration of the republic. For comparison, we can say that from 1954 to 1960 in the political administration of the Kazakh SSR, national cadres did not approach power [1].

Thirdly, the 50s of the 20th century are one of the relatively little-studied periods in the history of Uzbekistan. It was during this period that the administrative and command system of Moscow was strengthened in the Uzbek SSR, incorrect, ill-considered decisions were made in social and economic policy. Later, this laid the foundation for serious environmental problems in Uzbekistan, such as the "cotton affair" and the "Uzbek affair".

In the early 50s of the 20th century in the Uzbek SSR, as in all Union republics, the administrative command system and the cult of Stalin's personality were deeply rooted. As a result, the political power of the party was strengthened, a dictatorial system was established that served the interests of one person. The first then political leaders of the Republic of U. Yusupov and later A. Niyazov sought to establish strong relations with the Center, to defend the interests of the Center and the republic as equally as possible. The first secretaries of the Communist Party of Uzbekistan had to work in extremely difficult conditions – under constant control and strong pressure. The policy of repression carried out by Stalin in the 30s of the 20th century against state and public figures required the leadership of the republic to be more careful about the Center, to obey the orders and instructions of the party. In addition, as a result of the repressive policy carried out during this period, the intelligentsia of the nation was subjected to severe and severe trials.

In the early 50s of the 20th century, the totalitarian system of government was strengthening, the influence of the Communist Party sharply increased, and the leaders of all economic and state bodies served the interests of the communist ideology. Party organizations have entrusted the leading communists with responsibility for all spheres of economic, social and cultural construction. Party organizations, working by administrative and command methods, limited the independence of the heads of enterprises and institutions and trade unions, stifled their initiative, destroyed the democratic aspects of their activities [2, 151].

One of the most important political positions in the system of the Central Committee of the Communist Party of Uzbekistan was the second secretary. The second secretary is always appointed from the Center and in most cases from among the citizens of Russia. Their main task was to "supervise" the first secretaries of the CPSU Central Committee, control and inform the Center about the situation in the republic. Through this system, the leadership of the Soviet Union monitored the activities of all the Union republics and their first political leaders. The second secretaries were also responsible for maintaining the party nomenclature. That is, the question of who to appoint to any responsible positions in the republic was decided in consultation with the second secretary and the Center. It was preferable for the leadership of the Union to have more cadres of Russian or other Slavic origin in the party nomenclature than national cadres. In particular, at the 11th meeting of the Central Committee of the Communist Party of Uzbekistan, held on September 20-23, 1952, it was noted that more than 55% [3, 451] of the executives included in the nomenclature of the Central Committee of the

Communist Party of Uzbekistan were citizens. The Center has always been concerned about the growing number of national leaders in the party, which has always been considered a political governing body. The main reason for this was that the widespread involvement of national cadres in politics could weaken centralized management.

The number of party agitators increased every year. If in 1949 there were 6,000 specially trained propagandists promoting the ideas of communism, then in 1952 their number increased to 13,689 people [4, 487].

However, the Soviet authorities did not stop there and throughout the 1950s trained more propagandists and tried to get them to the most remote areas. To this end, the activities of the departments of party education, prepared by propagandists at regional, city and district party organizations, have been strengthened.

However, the Soviet authorities did not stop there and throughout the 1950s trained more propagandists and tried to get them to the most remote areas. To this end, the activities of the departments of party education, prepared by propagandists at regional, city and district party organizations, have been strengthened. If in the 1954/55 academic year 140,161 people studied in the centers of party education, then in the 1958/1959 academic year this figure increased to 208,284 people [4, 481].

In order to further strengthen party control, the Central Committee of the Communist Party of Uzbekistan replenished its ranks with new members. If in 1952 116,940 members of the Central Committee of the Communist Party of Uzbekistan were registered, then in 1959 - 188,400 people [5, 852]. Thanks to this, the number of communists in society has increased, the ranks of heads of state and economic management bodies have been replenished.

During this period, the policy of further "strengthening" the structure of the Communist Party intensified. In particular, special attention was paid to the process of accepting the population of villages and collective farms as members of the party and thereby increasing the number of communists. From 1955 to 1957, the number of rural party organizations increased by 4,000 people. If in 1955 there were 594 party organizations in the collective farms of the republic, in which there were about 100 communists, then in 1957 this figure increased to 781 [6, 462].

In the 50s of the 20th century, the Communist Party of Uzbekistan tried to reach more enterprises and organizations of the republic with its influence, to introduce the primary organizations of the party more widely and thus take full control of the administration. By 1955, the Republican party organization had 179 city and district party committees and 8000 primary party organizations [6, 454]. By 1957, their number was increased to 12 thousand [4, 543]. This was three times more than in 1941 in terms of the number of party organizations in the republic.

Another feature of this period was that the issue of admission to the ranks of the party of many workers, collective farmers and ordinary employees was considered a priority. According to Soviet ideologists, they should become the main

distributors of "communist ideas" and perform the function of "pillars" of the party in industrial enterprises, collective farms and state farms. As a result, by 1956, 60% of all communists in the republic worked in industry, agriculture, construction and transport [4, 525].

The Soviet government felt the need to support national cadres for the wide recognition and promotion of the leading role of communist ideology among the population and the deep introduction of its essence into the consciousness of people. It was also more convenient for the Center to manage the population through national cadres brought up on the ideas of communism. For this reason, the number of highly educated and national cadres among the leaders of the party was increased. In 1952, 84% of the executives included in the nomenclature of the Central Committee had higher and secondary education [7, 451].

If in 1940 the secretaries of regional committees, city committees and district committees with higher and secondary specialized education accounted for 32%, then in 1957 their share reached 96% [8, 35]. In 1957, Uzbeks made up 64% of the secretaries of regional committees, city committees and district committees [8, 36].

In general, the political position of the Communist Party was further strengthened by the Soviet government in the 1950s. The Center used various means to introduce the prevailing ideology into the consciousness of the population. In particular, the strengthening of the party's ranks continued, effective methods of political agitation were used, national cadres were more involved in its implementation, party cells were organized up to lower-level organizations. The organs of state and economic management were completely transferred to the Communist Party, and the leaders were appointed to responsible posts in the republic through the system of party nomenclature. Popular ideas about national liberation were brutally suppressed. In the early 50s of the 20th century, Stalin's repressive policy was continued in a new content and form, and this had a terrible place in the fate of a number of Uzbek intellectuals and writers.

REFERENCES:

1. 1. In 1946-1954, Zhumabai Shayakhmetov, who worked as the first secretary of the Central Committee of Kozogiston, was removed from the leadership after objecting to Khrushchev's policy of acquiring the lands of Kozogistan. Instead of Kozogiston, Ponomarenko (1954-1955), Brezhnev (1955-1956), Yakovlev (1956-1957), Belyaev (1957-1960) headed.

2. Ҳайдаров М. Ўзбекистонда совет давлати бошқаруви тизими: шаклланиши, босқичлари ва моҳияти (1917-1941 й.). – Тошкент: “Abu matbuot-konsalt”, 2012.

3. Ўзбекистон Коммунистик партияси съездларининг резолюция ва қарорлари. – Тошкент: “Ўзбекистон ССР Давлат нашриёти”, 1958.

4. Очерки истории коммунистической партии Узбекистана. – Ташкент: “Узбекистан”, 1974.

5. Коммунистическая партия Узбекистана в резолюциях и решениях съездов и пленумов ЦК. Том 2. – Ташкент: “Узбекистан”, 1988.

6. Ўзбекистон Коммунистик партияси тарихининг очерклари. – Тошкент: “Ўзбекистон”, 1964.

7. Ўзбекистон Коммунистик партияси съездларининг резолюция ва қарорлари. – Тошкент: Ўзбекистон ССР Давлат нашриёти, 1958.

8. Archive of Administration of the Republic Uzbekistan. 58-fond, 182-list, 3-case.

9. Shokhjahan R. Hidden head of the Uzbek SSR or who was Roman Melnikov?. International Journal of Intellectual Cultural Heritage, [S. l.], v. 3, n. 2, p. 59–65, 2023.

10. Shokhjahan R. The Role of Sharof Rashidov in the Foreign Policy of the USSR //American Journal of Social and Humanitarian Research. – 2021. – Т. 2. – №. 5. – С. 112-115.

11. Shokhjahan R. Stalin's Last Years: Aggravation of Political Processes in Uzbekistan //International Journal on Integrated Education. – 2021. – Т. 4. – №. 5. – С. 343-346.

ETIQUETTE VIOLATIONS IN COMMUNICATION AS A LINGUO-ECOLOGICAL ISSUE

Qobilova Nargiza Sulaymonovna

associated professor of the Department of English Linguistics, BSU.

Barotova Nigina

master student of the Department of English Linguistics, BSU.

Abstract: *"Étiquette" is the French term for "label." This idea is regarded as being philosophical, moral, and linguistic-cultural. A significant communication issue is the disregard for proper speaking manners. Etiquette, which includes speech, is a collection of standards of conduct relating to the outward manifestation of attitudes toward people, as is widely known. The outward manifestation of a connection usually reveals its true nature, which should naturally be one of mutual respect and goodwill. However, the fact that manners have a national character and certain cultural qualities puts them outside the purview of science. Because it is at the nexus of linguistics, cultural theory and history, ethnography, nation studies, psychology, and other fields, the study of speech etiquette needs special consideration.*

Key words: *etiquette, language, culture, manifestation.*

INITIALIZATION

Without language, no culture can exist in the world since it is a special universe and a fertile ground. Language is well renowned for helping a person understand himself and form relationships with those around him. Throughout his life, a person is surrounded by the space of language. Language is a tool for more than just communication and information conveyance, though. It also symbolizes the setting in which a person is created and lives. Man is constantly immersed in language and is affected by it. Olga Fomina and Irina Shcherbakova assert that "the most essential function of language is to transmit culture to future generations." In this regard, language is crucial—perhaps even crucial—to the development of a nation's or a people's individuality and character. It is possible to think of the link between culture and language as one between the whole and its component parts. When it comes to literary or folk languages, language can be seen as either a part of culture or a tool of culture (which are not the same thing). However, language is also independent of culture as a whole and can be viewed as a comparable and equal reality either in isolation from culture (where it is constantly used) or in contrast to culture.

MAIN PART

It is important that language is closely and directly related to culture, because it develops in it and serves as its expression. On the basis of this rule, a new

scientific direction was born, which was called linguoculturology. This science has long been considered independent. But it is also a branch of linguistics. It is known that cultural studies examines the self-awareness of a person in relation to nature, society, history, art and other areas of his socio-cultural life. Linguistics studies the worldview reflected and recorded in language in the form of describing a linguistic picture of the world. Linguoculturology has language and culture in close interaction and communication as its subject. Linguoculturology analyzes the mental, cultural and spiritual characteristics of representatives of different ethnic groups. This makes it possible to determine the characteristics of their cultural values, the specific characteristics of the concepts of the material and inner world of a person. For example, in the Uzbek national film "Mahallada duv-duv gap", the mother of the groom, who had to choose a bride on the wedding day, said, "Okay, okay, I'm saying!" In his answer, we can feel how the unity of language specific to the culture of this nation is expressed and through it the experiences of the speaker in his inner world.

Recently, most linguistic and cultural problems are considered through the prism of the intersection of disciplines. We analyze them from the point of view of language ecology. Many researchers traditionally include the concept of speech deficit etiquette in the linguoecological space. The basis of the conversation (the nature and reason of the appeal or communication). Speech etiquette consists of many ready-made formulas that facilitate learning. If we take into account the generally accepted interpretation of the rules of etiquette as a prescribed order of behavior, it is clear that speech etiquette is actually a strict type of communicative rules of behavior. In our work, we used various methods, including theoretical (study and analysis of special literature on the problem, classification according to survey results, generalization); empirical (observation, questioning). to make it simple and clear which phrase is needed in which situation.

The importance of speech culture is so important that it is observed at all levels of communication, from the speech of children and adults to business communication and even street conversation. Naturally, these will be different formulas.

The main function of speech etiquette is communicative. Help establish communication between interlocutors, show respect during the conversation, set the appropriate tone, emotional color using speech tools. But do not ignore other, unusual functions, such as communication, appeal, volitional, emotional, etc.

SUMMARY

It should be understood that the norms of speech etiquette also include certain rules for all participants of the speech act. The rules for the speaker include being friendly to the interlocutor, appropriate politeness in this communication situation, modesty in self-assessment, choosing language tools in accordance with the selected methodological tone of the text, etc. In the rules for the listener, we include

attentive listening, kindness to the speaker, respect and patience, focus on the speaker and his interests, timely action and verbal response.

BIBLIOGRAPHY:

1.Sulaymonovna, Q. N. (2022). FRAZEOLOGIK BIRLIK LARNING LEKSIK-SEMANTIK XUSUSIYATLARI. Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities, 10(12), 354-361. <http://farspublishers.org/index.php/ijessh/article/view/137>.

2.Kabilova, N.S (2016). LITERARY REVIEW OF SOCIAL PSYCHOLOGY IN THE NOVEL "MARTIN EDEN". World Science, 4(3 (7)), 52 <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=25619815>

3.Kobilova,(2021),SOCIO-CULTURAL ASPECTS OF LINGUOCULTURE "CLOTHING" IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES,ELECTRONIC JOURNAL OF ACTUAL PROBLEMS OF MODERN SCIENCE, EDUCATION AND TRAINING,18-21. <http://khorezm-science.uz/archive/1635782433>.

4.Qobilova Nargisa Sulaymonbekovna,(2021).COGNITIVE DISSONANCE AND PRAGMATIC INFLUENCE,ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal,902-908. <https://saarj.com/wp-content/uploads/paper/ACADEMICIA/2021/ABSTRACT/ACADEMICIA-OCTOBER-2021/10.136>,

5.Vakhidova.F.S. (2022). The Usage of Pilgrimage Tourism Terms in the English Language. INTERNATIONAL JOURNAL OF INCLUSIVE AND SUSTAINABLE EDUCATION, 1(4), 66–70. <http://inter-publishing.com/index.php/IJISE/article/view/170>

6.Yunusova, A. (2023). Thinking, reading and writing critically. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 27(27). http://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/8733. http://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/8733.

7.A.Yunusova.(2017).PEER EDITING IN MODERN WRITING. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=29457747>.

8.Aziza, Y., & Abdullaeva, N. (2017). GET YOUR STUDENTS SPEAK UP. Интернаука, (11-2), 52-54.<https://www.elibrary.ru/item.asp?id=29457679>.

9.AZIZA YUNUSOVA, ABDULLAEVA NIGINA. (2017).GET YOUR STUDENTS SPEAK UP. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=29457679>.

10.Yunusova, A. PEER EVALUATION IN PROCESS WRITING. https://uniwork.buxdu.uz/resurs/13530_1_194A82DB5AB757365695CBB3211007622A548317.pdf#page=218.

11.A.N. Alibaev, Norms of speech communication: speech etiquette Bulletin of the Osh state University 3-2, 238-241 (2016)

12.A.A. Batalov, Language and speech nature of speech etiquette tools Bulletin of the peoples ' friendship University of Russia, Series: Theory of language, Semiotics. Semantics 3, 79-85 (2016)

13.Z.M. Sarbasheva, Speech etiquette as a set of norms and stereotypes of communication Scientific almanac 11-1 (61), 202-204 (2019)

14.Kh.M. Kurdanova, Z.M. Sarbasheva, R.B. Kairova, Influence of speech etiquette on the formation of personality Human capital 6 (126),157-164 (2019)

15. L.V. Sokolova, Russian Proverbs and sayings about language and speech etiquette Innovative science 2

16.D. Ashurova, N. Salomov, 2015 The national specificity of speech etiquette Science. Education. Personality 3, 22-25 (2015)

17.M.N. Shutova, S.S. Khromov, T.V. Nesterova, Expressives as a result of pragmatic transposition of vocatives, rogatives and etiquette speech acts AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research 10, 1, 201-209 (2020) .

18.Вахидова, Ф. (2021). Словообразование-как источник обогащения активного и пассивного словарного запаса. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 1(1).
https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/2709.

19.Vakhidova Fotima Saidovna. (2021). The Functional Essence of Some Pilgrimage Terms in The English Language. Eurasian Research Bulletin, 3, 1–6.
<https://www.geniusjournals.org/index.php/erb/article/view/259>.

20.Vakhidova Fotima Saidovna. (2022). Pilgrimage Tour in Tourism. Miasto Przyszłości, 28, 342–345.
<http://miastoprzyszlosci.com.pl/index.php/mp/article/view/651>.

21.Rasulov, Z. I., & Saidov, K. S. (2022). Linguistic Economy as an Inseparable Law of Language Evolution. Integration of Pragmalinguistics, Functional Translation Studies and Language Teaching Processes, 8–12.

22.Расулов, З. И. (2017). Особенности позиционными типологик ва лингво маданиятшунослик ўрни. 56. Илмиймақ https://scholar.google.com/citations?n_for_view=BMFYyZiAAAAJ.

23. Izomovich, R. Z., & Shavkatovich, S. X. UDC: 82 REDUCTION AS THE WAY OF THE LANGUAGE ECONOMY MANIFESTATION. SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY, 68(15), 4144.
https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/2943/1845.

24.Расулов, З. И. (2010). Принцип материале английского языка 94.

25.Rasulov, Z. I. The problem of language economy from the perspective of language evolution.

26.Rasulov, Z. (2022). INFORMATION FORMING TOOLS (FACTORS) IN THE STRUCTURE OF DISCOURSE. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz), 15(15). https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/6981.

27.Rasulov, Z. (2022). INFORMATION FORMING TOOLS (FACTORS) IN THE STRUCTURE OF DISCOURSE. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ

- (buxdu.Uz), 15(15).
https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/6981.
- 28.Rasulov, Z. (2022). SO'Z BIRIKMASINING AXBOROT-DISKURSIV MAZMUNI SHAKLLANISHI. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 25(25).
- 29.Khudoyberdievna, S. Z. (2022). The main features of translation of phraseology from english into uzbek. Scientific Impulse, 1 (3), 523-526.
- 30.Zulfizar Khudoyberdievna, S. . (2022). THE MAIN FEATURES OF TRANSLATION OF PHRASEOLOGY FROM ENGLISH INTO UZBEK. Scientific Impulse, 1(3), 523–526. Retrieved from <https://nauchniyimpuls.ru/index.php/ni/article/view/1024>.
- 31.Khudoyberdievna, S. Z. (2018). Questioning techniques in teaching English. Достижения науки и образования, (5 (27)), 60-61. <https://cyberleninka.ru/article/n/questioning-techniques-in-teaching-english>.
- 32.Saidova Zulfizar Khudoyberdievna. (2022). Modern Methods of Translating Phraseological Units. Eurasian Research Bulletin, 4, 153–158. Retrieved from <https://geniusjournals.org/index.php/erb/article/view/516>.
- 33.Саидова, З. Х. (2016). Обучение в сотрудничестве. Молодой ученый, (7), 701-703. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=25863421>.
- 34.Saidova Zulfizar Khudoyberdievna Model training method: classes in the form of buseness games, lessons such as lesson-court, lesson auction, lesson-press Conference // Достижения науки и образования. 2018. №5 (27). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/model-training-method-classes-in-the-form-of-buseness-games-lessons-such-as-lesson-court-lesson-auction-lesson-press-conference>.
- 35.Askarovich, H. A. (2022). Phonostylistic Repetition. Indonesian Journal of Innovation Studies, 18. <https://ijins.umsida.ac.id/index.php/ijins/article/view/618>.
- 36.Askarovich, H. A., & Nilufar, R. (2023). DENOTATIVE AND CONNOTATIVE MEANINGS IN WORD SEMANTICS. Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities, 11(2), 393-399. <https://farspublishers.org/index.php/ijessh/article/view/487>.
- 37.Haydarov, A. A. (2019). METHODOLOGICAL FEATURES OF IMITATION WORDS. Theoretical & Applied Science, (10), 688-690. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=41328966>.

SHUKUR XOLMIRZAYEV IJODINING YOSHLAR TARBIYADAGI AHAMIYATI

Raxmatova Hamida Ismatillo qizi

*Termiz davlat universiteti Ijtimoiy fanlar fakulteti
Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 3-bosqich talabasi*

Annotatsiya: *Odobli, bilimdon, mehnatsevar, iymon-e'tiqodli farzand nafaqat ota-onaning, balki butun jamiyatning eng katta boyligidir. Darhaqiqat, har bir farzand shaxsi oilada shakllanadi. Demak, oila-barkamol avlod poydevori hisoblanadi. Shunday ekan, oilada farzandlarni axloqiy-huquqiy jihatdan tarbiyalash, ayniqsa, adolat, burch, vatanparvarlikni shakllantirish, ona vatanni sevish hissini uyg'otish o'ta muhim hisoblanadi. Bu borada suyukli adibimiz Shukur Xolmirzayev asarlari alohida e'tiborga molik. Keltirilgan ushbu maqolada Shukur Xolmirzayevning asarlarining yoshlar tarbiyasidagi ahamiyati yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *Odob-axloq, sharqona tarbiya, Surxon kaloriti, Shukur Xolmirzayev, Boysun, o'zbek, tabiat va inson, hikoya, shafqatsizlik, ijodiy prinsip.*

Oilada farzandlarni o'z burchiga sadoqat ruhida tarbiyalash mas'uliyat, onglilik, vijdon kabi fazilatlar bilan chambarchas bog'liqdir. Bunda ota-onaning o'zaro samimiy munosabati, ularning farzandlari bilan yaqin, do'stona munosabatda bo'lishi, ularning kelajakdagi orzu-maqсадlarini tushunib olishlari, farzandlarning sog'-salomat voyaga yetishlari uchun asos bo'ladi. Inson tarbiya jarayonida yaxshi xulq-atvorga, odatlarga va aql-farosat omillariga ega bo'lgan bo'lsa, hayot saboqlarini shunchalik yaxshi anglaydi va yaxshi ishlarni amalga oshiradi, va aksincha, qanchalik tarbiyasi kam, hayotiy ko'nikmalari oz bo'lsa, bunday shaxs ba'zan bilib yoki bilmay yomon ishlarga qo'l uradi. Hech qachon bolalarni tarbiyalashda yo'l qo'yilgan xato-kamchiliklardan ko'z yummasligimiz kerak. Hozirgi turmushimizda ba'zi bir odobsiz, bilimsiz, aqlsiz, giyohvand, ota-onasiga qo'l ko'taradigan va o'z bolalarining baxtsiz yashashiga sababchi bo'layotgan kishilar uchraydi. Bundaylarning paydo bo'lishiga asosiy sababchi ota-onalari-ku? Bolasining insoniy xatti harakatlariga ularning tarbiyaga loqaydliklari sabab bo'lgan. Yaxshi tarbiya, ba'zilar o'ylaganidek, bir soatlik yoki bir kunlik ish emas. Maqsadli tarbiya tarbiyachidan chidam, matonat, katta bilim va tajriba talab qiladi. Demak, har bir ota-ona va o'qituvchi tarbiyaga oid bilim va malakaga ega bo'lishi shart. Har bir yosh tarbiyasida ijobiy natijaga erishish uchun ularni kasb-hunarga yo'naltirish bilan birgalikda kitobga mehr qo'ydirish, kitobga oshno qilish katta ahamiyatga ega. Buning uchun adabiyotimiz nomoyondalarining ijodiy merosi yordamga keladi.

Adabiyot shunday ummonki, u o'z tubida bir-biridan ajoyib dur-u, javohirlarni bag'rida saqlaydi. Kezi kelganda ularni yuzaga chiqaradi, gohida esa o'z tubida saqlaydi. Mana shu ummonda o'zining serqirra ijodi bilan butun ummon ahlining sevimlisiga aylangan adib Shukur Xolmirzayevdir. O'zbekiston xalq yozuvchisi,

Hamza nomidagi Respublika Davlat mukofoti sovrindori, "Mehnat shuhrati" ordeni sohibi Shukur Xolmirzayev o'zining rang-barang va sermazmun ijodi bilan hozirgi o'zbek adabiyoti taraqqiyotining gullab-yashnashiga, yangi rivojlanish bosqichiga ko'tarishga samarali hissa qo'shgan zabardast adibdir. XX asr o'zbek nasrining 60-70 yillardan keyingi taraqqiyotini bu o'ziga xos yozuvchi ijodisiz tasavvur qilish qiyin. Yozuvchi ijodida tasvir prinsiplarining paydo bo'lishi, shakllanishi, o'ziga xos tarzda namoyon bo'lishi avvalo adabiyotga olib kirilgan hayot materialining mazmundorligi, rang-barangligi, takrorlanmasligi bilan bog'liqdir. Shukur Xolmirzayev «adabiyotga Surxon koloritini - o'zi tug'ilib o'sgan Boysun tog'larining manzaralarini, surxondaryoliklar hayotini, udumlarini, betakror so'zlash tarzini - dialektini olib kirdi». Bu xususiyat ko'proq yozuvchining milliy - mahalliy koloritga boy bo'lgan hikoyalarida ko'zga tashlanadi. Adib ijodining, xususan, hikoyalarining o'ziga xosligi, betakrorligi ham mana shu sabablardan kelib chiqqan. Sh.Xolmirzayev hikoyachiligining endigina shakllanib kelayotgan davrida – 60- yillarda ko'proq asarlar mavzui uchun tabiat va inson masalasi tanlab olingan. Bu bejiz emas, chunki bolaligi aynan tabiat qo'ynida o'tgan yozuvchi qalbiga bu mavzu juda yaqin edi. Bu yillarda yaratilgan hikoyalarida adib inson va hayvonot dunyosining, inson va o'simliklar olamining bir-biriga uzviy bog'liqligini, ularning ayrim yashay olmasligini, birining ikkinchisiga ta'sirini, tabiatning insonni tarbiyalashdagi ahamiyatini ko'rsatadi va bu bilan yozuvchi o'z maqsadiga erishadi. Uning hikoyalarining asl maqsadi tabiat va inson o'rtasidagi bog'liqlik orqali kitobxonga o'zbek xalqiga xos va mos bo'lgan odob-axloq immunitetini targ'ib qilishdir. Uning ko'pgina hikoyalarida sharqona tarbiya ruhini sezish mumkin.

Shukur Xolmirzayev ijodining ma'lum bir qismini tabiat va inson munosabatlarini badiiy tadqiq etishga bag'ishladi. Bu munosabatlar haqida adibniig o'zi iqrar tarzida yozgan ushbu so'zlaridan ham anglash mumkin: «Men Boysun rayonida tug'ilganman. Boysun - tog'lik joy. O'n ikki yoshimda o'zim yolg'iz miltiq ko'tarib ovga chiqib ketardim. So'ngra, bu yerda yashirishning hojati yo'q: qaysarroq edim... Lekin bitta narsani yaxshi ko'rardim: masalaning mohiyatini tushunishni» Bu so'zlardan anglashiladiki, 70-yillarning boshlarida, ya'ni ijodiy prinsiplari hali to'la shakllanib ulgurmagan paytda yosh yozuvchi voqyelikni badiiy idrok etish yo'llarini o'rgana boshladi. U inson hayotini, yashash tarzini, abadiy tiriklik maibaini tabiat bilan uyg'unlikda, bog'liqlikda, birlikda deb biladi. Bu xulosaga u hozirgi Surxon elining olis avlod-ajdodi bo'lmish qadimgi baqtriyaliklar hayoti tarzini kuzatish asnosida keladi, bu o'lkaning ko'hna ibtidoiy xalqlari dastlab tabiatga sig'inishganini, uni ulug' bir ne'mat sifatida qadrlashganini anglaydi. U asarlarida tabiatga muhabbatni va tabiatdagi har br tirik jon bor ekanki, ularni asrab-avaylashga targ'ib qiladi. Sh.Xolmirzayevning «Ot egasi», «Podachi» hikoyalarida insonning hayvonga muhabbati «Ko'kboy» hikoyasida hayvonning insonga sadoqatini ko'ramiz. E'tibor qilgan o'quvchi yozuvchining aksar hikoyalarida ayni mavzuga murojaat etilib, tabiatga aloqador gaplar katta ijtimoiy-axloqiy, ma'naviy-ma'rifiy muammolar, inson va uning taqdiri, tarbiyasi haqidagi falsafiy fikrlar bilan tutashib ketganligini ko'radi.

Inson tabiatdan tirqishsiz devor orqali ajralib turmaydi, barcha borliq, mavjudot biri ikkinchisidan oladi yoki beradi. Ushbu prinsip nafaqat inson va tabiat o'rtasidagi munosabatda amal qilinadi, balki bu tuyg'u inson va hayvonot dunyosida, ularning o'zaro munosabatida ham ko'rinadi. Bunday uzviy bog'liqlikni aks etgiran hikoyalarda bir dunyo bilan ikkinchi dunyoni, bir olam bilan ikkinchi olamni vafo, sadoqat, mehr-muhabbat tushunchalari bog'lab turadi. Hayvonot dunyosi haqida jahon xalqlari adabiyotida yaratilgan Redyard Kipling, Jek London, Seton-Tompson, Orosio Kiroga, Lev Brandt, Yuriy Kazakovlarning turli ma'naviy va ijtimoiy muammolarni o'rta tashlagan ko'pgina asarlari o'quvchilarga ma'lum va manzur. Ana shunday muammo, ma'no Sh.Xolmirzayevning inson va hayvonlar munosabatiga bag'ishlangan hikoyalarida ham o'ziga xos tarzda yozuvchi tug'ilib o'sgan Boysun tabiati va kishilari xarakteridan kelib chiqib badiiy talqin qilingan. Shukur Xolmirzayevning tabiat va inson munosabatlariga bag'ishlangan hikoyalari o'zining rang-barang badiiy talqiniga ega ekanligini kuzatish mumkin. Bu jihat yozuvchining nafaqat hikoyalarida, balki uning qariyb barcha asarlarida - qissa, esse, romanlarida ham ko'zga tashlanadi, ularda doim tabiatga murojaat etiladi, o'quvchiga tabiatning yangi-yangi sir-asrorlari oshkor qilinadi. Chunki tug'ilgan yurtidan uzoqda yashasa-da, tabiat, uning go'zalliklari hamma-hammasi yozuvchining qon-qoniga, ongiga singib qolgap. U o'zi tug'ilib o'sgan Boysundan, hatto, ruhan ham ajralib yashay olmaydi. Adabiyotshunos Y.Solijonov tabiat tasvirida yozuvchining detallarga alohida ahamiyat berishi haqida quyidagicha ifodalaydi: "Shukur Xolmirzaevning asarlarida eng ko'p qo'llaniladigan detallar bu — tabiat unsurlari: turli daraxtlar, o't-o'lanlar, gullar, qushlar, hashoratlar va hayvonlardir. Ularni inson obraziga nisbat berish bilan adib tabiat va odamning yaqinligini, biri ikkinchisiz yashay olmasligini uqdirmoqchi bo'ladi. Ayni chog'da tabiat hodisalaridagi o'zgarishlarga, ularning o'ziga xosligi (masalan, yarmi qurigan do'lananing hamon gullab, meva tugishi, gap tomirning chuqur ketganligi, ya'ni mohiyatda ekani)ga urg'u berish orqali odamni o'z hayotiga e'tiborliroq bo'lishga undaydi. Ha, Shukurning asarlarida tabiat gapiradi, harakat qiladi, ko'rkini namoyish etish uchun quturib gullab, bizni maftun etadi. Ruhiyatimizga osoyishtalik bag'ishlab, umrimizni uzaytiradi".

Shukur Xolmirzayev ijodi – o'zbek hikoyachiligida katta maktab hisoblanadi. Tabiat va inson muammolarini yoritgan asarlarida Shukur Xolmirzayev o'z yurti tabiatini ko'z-ko'z qiladi, ana shu yurt tabiatiga mehr qo'ygan, uni asrab avaylagan shaydoyi kishilarni o'ziga yaqin oladi va ulug'laydi; o'z ne'matlarini tuhfa etgan tabiat boyliklaridan nooqil foydalanib, shafqatsizlarcha munosabatda bo'lgan kishilar fojiasini fosh etadi. Sh.Xolmirzayev hikoyalarida tabiat o'z holicha alohida bir dunyo. Unga inson aralashuvi bilan bu dunyo boyishi yoki aksincha ayrim jihatlari yemirilishi mumkin. Insonning insonligi ham tabiatni bir butun holda saqlay olishida ko'rinadi. Adib hikoyalarida tabiat tasviri muayyan estetik vazifani bajaradi. U faqatgina tabiat dunyosining bir bo'lagi emas, balki qahramon dunyoqarashining va insoniy go'zalligining shakllanishida o'z ta'sirini ko'rsatuvchi poetik vosita hamdir.

Inson va tabiat muammosi Sh.Xolmirzayevning ayrim hikoyalari mavzusiga tegishli mavsumiy hodisa emas. Bu munosabatlar tizimida yozuvchi Inson va tabiatning o'z vazifasi, asardagi o'rni va jamiyatdagi mantig'ini tushuntirib berishga erishgan.

Xulosa qilib shuni aytish kerakki, Shukur Xolmirzaevning o'zi hayotni teran anglagan, insoniyat ruhiyatidagi o'zgarishni seza oladigan inson edi. Shuning uchun ham u asarlarida tabiat qonuniyatlari asosida ish ko'radi, bu tabiiylik hyech qachon buzilmasligi kerakligi, buzilgan taqdirda katta falokatlar, fojialar keltirib chiqarishi mumkinligi haqidagi xulosalar chiqaradi. Shukur Xolmirzaev adabiyotga Surxon koloritini, tabiati, havosini olib kirgan yozuvchi. Olib kirganda ham betakror uslubda zavq bilan ifodalay oldi. Ana shundan, u o'zbek hikoyanavisligida o'ziga xos mustahkam cho'qqi yaratdi. Ayniqsa, "Zov ostida adashuv" hikoyasini nafis so'z ila yaratilgan san'at asari deyish to'g'ri bo'ladi. Bundan tashqari, "Omon ovchining o'limi", "Bandi burgut", "Ot o'g'risi", "Qishda bodom gulladi", "O'n sakkizga kirmagan kim bor" singari hikoyalari orqali Shukur Xolmirzaev o'zbek hikoyachiligida o'ziga xos maktab barpo etdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Normatov U. (1982). Problems of style, artistic form. Maturity 356.
2. 2. Kholmirzaev Sh. (2003). Stories. Volume 1 3. Tavaldieva G. (2001).
3. 3. Tavaldieva G. Shukur Kholmirzaev's creative way. 49
4. 4. Solijonov Y. (2007). When the details come to mind. <https://ziyouz.uz/matbuot/hozirgi-davr-matbuoti/2007-sp-71133409/>
5. G. N. Tavaldieva "Shukur Xolmirzayev hikoyalarida tabiat va inson munosabatlarining badiiy talqini", ACADEMIC RESEARCH IN EDUCATIONAL SCIENCES VOLUME 1 | ISSUE 4 | 2020 ISSN: 2181-1385 Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2020: 4.804 Academic Research, Uzbekistan 1051 www.ares.uz

KO'CHMA MA'NOLI BIRLIKLARDA MILLIY MENTALITETNING AKS ETISHI

Abdurasulova Jumagul Abdusalom qizi

QDPI magistranti.

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ko'chma ma'noli birliklarda milliy mentalitetning aks etishiga doir ma'lumotlar berib o'tilgan. O'zbek millatiga mansub til egalari nutqida ko'chma ma'noli birliklarning qay tarzda ifodalanishi misollar yordamida tahlil qilingan.*

Kalit so'zlar: *ko'chma ma'noli birliklar, lingvokulturologiya, lingvokulturema, ibora, konseptosfera.*

Абстракт: *В данной статье представлена информация об отражении национального менталитета в портативных устройствах. С помощью примеров проанализировано, как образные единицы выражаются в речи носителей узбекского языка.*

Ключевые слова: *единицы переносного значения, лингвокультурология, лингвокультурема, словосочетание, концептосфера.*

Abstract: *This article provides information on the reflection of the national mentality in portable units. The way in which figurative units are expressed in the speech of Uzbek language speakers has been analyzed with the help of examples.*

Key words: *units of portable meaning, linguoculturology, lingvokulturema, phrase, conceptosphere.*

Bizga ma'lumki, kognitiv lingvistika va lingvomadaniyatning muhim birliklaridan biri "konsept" hisoblanadi. Bugungi kunda u ko'plab tadqiqotchi olimlarning diqqat-e'tiborini o'ziga qaratib kelmoqda. Konsept terminini tahlil qilish davomida, tadqiqotchilar quyidagicha xulosaga kelishdi: Konsept nafaqat ierarxik tizimning lingvomadaniy sohalariga asoslanibgina qolmay, balki biror bir xalq va millatning madaniyatini o'zida aks ettiradi. "Kontsept" - shaxsning bilimlari va tajribasi namoyon bo'ladigan hamda u bilan birga o'z faoliyatini ko'rsatadigan mavhum birlikdir. Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqqan holda, o'zbek tilidagi "Fe'l-atvor" konseptosferasini kognitiv nuqtayi nazaridan tahlil qilamiz. O'zbekiston milliy ensiklopediyasida „Fe'l-atvor“ atamasiga quyidagicha ta'rif berilgan: Fe'l-atvor, xarakter — shaxsning atrof muhitga va o'zo'ziga munosabatida namoyon bo'ladigan individual xususiyati. Har bir kishining fe'l-atvorida uning bosib o'tgan hayot yo'li aks etadi. Kishining Fe'l-atvorini bilib, ma'lum vaziyatda o'zini qanday tutishini oldindan ko'rish va uning xattiharakatini to'g'ri yo'naltirish mumkin. Fe'l-atvor xususiyatlarining 4 ta tizimi bor: 1) ayrim insonga, guruhga, jamoaga nisbatan munosabatlarni ifodalovchi xususiyatlar (yaxshilik, mehribonlik qilish, talabchanlik va boshqalar); 2) mehnat faoliyatiga nisbatan munosabatni aks ettiruvchi xususiyatlar (mehnatsevarlik, dangasalik, vijdonlilik, mehnatga mas'uliyat yoki mas'uliyatsizlik bilan munosabatda bo'lish va boshqalar); 3) narsa va ashyolarga

nisbatan munosabatni ifodalovchi xususiyatlar (ozodalik yoki ifloslik, narsalarni ayash yoki ularga ehtiyotsizlik bilan yondashish va boshqalar); 4) insonning o'zo'ziga nisbatan munosabatini ifodalovchi xususiyatlar (izzatnafslilik, shuhratparastlik, dimog'dorlik, kamtarlik va boshqalar). Fe'l-atvorning xususiyatlari tug'ma va o'zgarmaydigan xususiyatlar emas, u insonning turmush sharoitlariga bog'liq holda tarkib topib, o'zgarib boradi, takom illashadi. Fe'l-atvorning shakllanishida bir necha turli ruhiy ta'sirlar mavjud bo'lib, ularning ichida odat muhim ahamiyat kasb etadi. Fe'l-atvor umumbashariy sifatlar bilan cheklanib qolmasdan, milliy va etnopsixologik xususiyatlarga ham ega. Masalan, o'zbek millatining o'ziga xos milliy fe'l-atvor xislatlari mavjud. Fe'l-atvor sifatleri turmush jarayonida tarbiya, mexnat va ijtimoiy sharoit ta'siri bilan ma'lum darajada o'zgaradi. Uni yaxshi tomonga o'zgartirishda axloqning ijtimoiy me'yorlarini o'zlashtirish, o'zo'zini tarbiyalash ham katta ahamiyatga ega. Fe'l-atvorning shakllanishida ijtimoiy muhit va tarbiyaning ta'siri ayniqsa kuchli.³² Ko'chma ma'noli birliklarning milliy mentalitetda aks etishi haqida gapirilganda millatning o'ziga xos milliy xarakteri va mentaliteti masalalariga to'xtalmay ilojimiz yo'q, albatta. Chunki xalqning o'ziga xos madaniyati, tarixi va urf odatlarini ixcham holatda yetkazib beruvchi xalq maqollari, frazeologik birliklar, nutqqa tayyor holatda olib kiriluvchi vositalar xalqning mentalitetini ifodalashda oldingi o'rinda turadi. Maqollar xalq poetik ijodiyotining bebaho namunasi sanalib, ana o'sha xalqning milliy – madaniy xususiyatlarini, o'ziga xosliklarini, dunyoqarashi va millatning ruhiyatini ifodalaydi. Mashhur tilshunos olim Dal aytganidek, “maqollar to'plami – bu xalq tilidan, tajribadan olingan hikmatlar majmuasi, sog'lom aql sarasi, xalqning hayotda orttirgan haqiqati”.³³

Quyida „fe'l-atvor“ konseptosferasidagi ko'chma ko'chma ma'noli birliklarning milliy mentalitetda aks etishini ko'rib chiqamiz. O'zbek xalq maqollarida saxiyning hayriga baxilning boshi og'rir degan maqol bor. Ushbu maqolning mazmuni yaxshilik, saxovat qilmaydigan insonlar saxiy insonlarni ko'ra olmaydilar degan mazmun kelib chiqadi. Hamda ularning saxovatni ko'rgandagi holatiga „boshi og'rimoq“ birikmasi orqali baho beriladi. Ma'lumki, xalqimizda „boshi og'rimoq“ birikmasi salbiy bo'yoqqa ega hisoblamadi. U o'z ma'nosida bosh qismidagi og'riqni ifodalaasa, ko'chma ma'noda „jahlini chiqarmoq“, „ensasini qotirmoq“, „biror narsani yoqtirmaslik“ ma'nolarida ham qo'llanadi. Yuqorida keltirib o'tilgan maqolda ham ushbu birikmaning „ensasi qotmoq“ ma'nosi qo'llaniladi. Rus tilidagi „иметь головную боль“ ya'ni „boshni og'ritmoq“ birikmasi faqatgina o'z ma'nosida qo'llanadi. O'zbek millatiga mansub kishilar ongida esa ushbu birikmaning yuqorida sanabo'tilgan ma'nolari ham mavjud bo'lib, so'zni bir qancha semalarini ifodalab

³² Ўзбекистон миллий энциклопедияси. Ўзбекистон миллий энциклопедияси давлат илмий нашриёти, 2000-2005-йиллар.

³³ 1. Порудоминский В.И. Жизнь и слово: Даль. Повествование. – М.: Мол. Гвардия, 1985. – 171 С.

keladi. Misol uchun Abdulla Oripov qalamiga mansub quyidagi she'ni ko'rib chiqamiz:

Ko'zni bedor etma behuda ishga,
Har bo'lar bo'lmasga og'ritma boshing.
G'amlar suyagini bosmagin tishga,
Tashvish bo'yog'ida og'ritma boshing.
Kelmas bo'lib ketdi o'tgan u kun,
Alloh bo'lgan edi kechagi kafil.
Ul zot kifoyadir ertalik uchun,
O'zingga ortiqcha zo'r berma, axir.

Yuqorida keltirilgan misolda „bosh og'ritmoq” birikmasining „o'zini ko'p urintirmoq, biror ishga jon-jahdi bilan kirishmoq” ma'nolari ifodalangan. Ta'kidlaganimizdek, o'zbek tilida „bosh og'ritmoq” birikmasining bir nechta ma'nolari mavjud bo'lib, ular faqatgina o'zbek millatiga xos tushunchalarni ifodalaydi.

Badiiy asarlarda qahramon harakterini yorqinroq ko'rsatish maqsadida ijodkor ko'chma ma'noli birliklardan ko'p o'rinlarda foydalanadi. Misol uchun Abdulla Qodiriyning „O'tkan kunlar” romanidagi quyidagi jumlagina e'tibor qilaylik:

„Hasanali o'tkan faslda Homidning o'z og'zidan xotinlariga qarshi qamchi ishlatkanini eshitkan edi. Shunga binoan uning bu oxirgi jumlasini Homidni yerga qaratib, lom deyishka majol bermay qo'ydi. Ziyo shohichi qaynisi Homidga «Tuzlatildingmi?» degandek qilib qaradi va Hasanalidan afu so'radi:

— Kechirasiz, ota, — bizning Homidboy shunaqa qo'lansa gaplar uchun yaratilgan

odam. Qutidor ham Hasanalining ko'nglini ko'tarib tushdi:

— Gapingiz to'g'ri, ota, — dedi, — Otabek xon qizig'a loyiq bir yigit ekan. Bahslashish uchun Homidga yo'l qolmag'an edi. Bir turlik iljayib yer tegidan

Hasanaliga ko'z tashladi. Oshdan keyin boshlab Homid, so'ngra boshqa mehmonlar tarqalishdilar. Otabek bilan qutidorning yo'llari bir bo'lg'anliqdan birgalashib ketdilar. Qutidor havlisiga qayrilar ekan, bek bilan xayrlashdi:

— Albatta, birisi kun biznikiga marhamat qilasiz, tuzikmi?

— Xo'b, amak.”

Yuqoridagi parchada Ziyo shohichi tilidan Homidga nisbatan ishlatilgan „qo'lansa gaplar uchun yaratilgan odam” ta'rifi ortiqcha qiyinchiliklarsaiz salbiy qahramon obrazini tasvirlab bergan. O'zbek halqida yoqimsiz gapni „achchiq so'z”, „sassiqlik gap”, „gapingiz hidi chiqdi”, „Hamisha qo'lida sarimsoqpiyoz ko'tarib yuradi” singari birliklar bilan ifodalash holatlari mavjud. Abdulla Qodiriy ham o'zbek tilining imkoniyatlaridan unumli foydalanadi va obraz fe'l – atvorini juda go'zal holatda tasvirlaydi.

Rus tilida qo'llaniluvchi „ неприятное слово”, „ ругательство” birikmalari faqatgina yoqimsiz so'z ma'nosini ifodalab kelsa, ingliz tilidagi „dirty word” birikmasi la'nat, so'kinish ma'nolarida ishlatiladi. Ammo Abdulla Qodiriy qo'llagan „qo'lansa

soʻzlar uchun yaratilgan odam” birikmasi faqatgina oʻzbek tiliga xos boʻlib, oʻzbek mentalitetiga oid holatda qahramon harakterini yoritishga xizmat qilgan.

Abdulla Qodiriy „Oʻtkan kunlar” asarida qahramonlar harakterini yoritish uchun koʻchma maʼnoli birliklardan juda koʻp oʻrinlarda foydalanagan. Misol uchun asarning „Xushroʻybibi va Zaynab” qismida shunday yozadi:

„Xushroʻybibi Zaynabning egachisidir. Mohirabonudan ikki oʻgʻul va ikki qiz dunyogʻa kelib, toʻngʻuchi Azimbek, undan keyingisi Xushroʻy (yoshligʻida Xushroʻy oʻrniga Xushra der edilar), uchunchisi Karimbek va toʻrtinchisi bizning Zaynab edi. Zaynab egachisi Xushroʻydan yetti yosh chamasi kichik edi. Garchi bu ikki egachisingil bir qorindan talashib tushkan boʻlsalar ham, sajiya — xarakterda tanib boʻlmasliq darajada birbirlaridan farqlik edilar. Sajiyadagina emas, surat va siymo vajida ham katta oʻzgaliklari bor edi. Xushroʻy uzun boʻylik, qotmaroq va zarcha tanlik edi. Zaynab qisqa boʻy, goʻshtdor va oq tanlik edi. Xushroʻyning harakati yengil va lavzi tez edi. Zaynab loppos va oʻnta soʻzga arang bitta javob qaytaradigʻan edi. Xushroʻyning koʻzi oʻynab, har sekuntda oʻn yoqqa alangʻlar edi. Singlisi boʻlsa birav bilan betma-bet kelib soʻzlashqanida ham koʻzini hamisha bir nuqtadan uzmas edi. Xushroʻyga bolaliq chogʻidayoq uy ichi va qoʻni-qoʻshni «shaddod» deb ism berganlar, chunki ul kimdan boʻlsa-boʻlsin, aytkanini qildirmay qoʻymas, agar birarta ish uning tilagiga teskari ketsa shovqin-suronni xudda boshigʻa kiyib olar edi. Shuning uchun Xushroʻyning raʼyini bilmasdan qozon osilmas, unga yoqmagan gapka ogʻiz ochilmas, ul bor joyda qadam ham sanalib bosilur edi. Zaynab egachisining aksicha oʻz yaqinlaridan «pismi» deb ism olgʻan, onasi boʻlsa achchigʻi chiqqʻanda «mingʻaymas oʻlgur» deb uni qargʻar edi. Ayniqsa quyida zikr qiladigʻan holimiz bu ikki opa-singilning xarakteridagi farqlarini ochib koʻrsatish uchun yetadir” Abdulla Qodiriy Xushroʻyga taʼrif berar ekan uni „harakati yengil” va „lavzi tez” sifatlari bilan tasvirlaydi. Maʼlumki, oʻzbek xalqida soʻzga, uning qudratiga alohida eʼtibor beriladi. Biror muhim ish yuzasidan yigitlardan „lavz” yaʼni vaʼda olinadi. „Lavzingizga ishondim”, Lavzi halol” singari birikmalar ham xalqimizda soʻzning naqadar aziz ekanligidan dalolat beradi. „Lavzi tez” birikmasi ham soʻzga oid boʻlib, qahramonning soʻzi achchiq, keskir ekanligini ifodalaydi. Mazkur birikma faqatgina oʻzbek tiliga xos boʻlib, boshqa tillarda aynan tarjimaga ega emas. Ingliz tilga avtomatik ravishda tarjima qilinganida ushbu birikma „the word is fast” shaklida tarjima boʻladi. Uning maʼnosi esa „tez soʻz”, „tez soʻzlamoq” maʼnolariga teng keladi. Ushbu oʻrinlarda qahramonga xos boʻlgan sharttakilik, soʻzamollik, jizzakilik sifatlari yoʻqoladi. Muallif Xushroʻyga taʼrif berar ekan, uni „koʻzi oʻynab bir sekuntda oʻn yerga qaraydigan” deydi. „Koʻzi oʻynamoq” birikmasi metafora usulida hosil qilingan boʻlib, bu ham faqatgina oʻzbek tiliga xos birlik sanaladi. Lingvokulturmalar xalqning oʻziga xos madaniyatini uning til birliklari orqali aks ettiruvchi lisoniy hodisalardir. V.A.Maslova ularni oʻrganuvchi fan tilshunoslik va madaniyatning kesishishida paydo boʻlganini va u «Lingvokulturologiya» deb atalishini, bu fan millat madaniyatini tilda aks ettirish va

mustahkamlash masalasini o'rganishini qayd etib, uning asosiy yonalishlarini belgilab ko'rsatgan, tasnifini amalga oshirgan.

Xulosa qilib aytganda, ko'chma ma'noli birliklarda milliy mentalitet turli xalqlar tillarida turlicha aks etadi. O'zbek tilidagi ko'chma ma'noli birliklarda milliy mentalitetning aks etishini yuqoridagi misollar orqali ko'rib chiqdik. Ko'chma ma'noli birliklar har bir xalq tiida o'sha xalqqagina xos bo'lgan odatlar, an'analarga bog'liq holda shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Воркачев С.Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / Филологические науки. 2001. №1. - С. 64.
2. Маслова В.А. Лингвокультурология.—М.:»академия», 2001.-с.208
3. Nurmonov A. Ovrupoda umumiy va qiyosiy tilshunoslikning maydonga kelishi.// Tanlangan asarlar. 3 jildli. 2-jild. – Toshkent; Akademnashr, 2012. – 5-son. – B-3-16
4. Maslova V.V. Lingvokulturologiya v Sistema gummanitarnogo znaniya / Kritika I semiotika. Vip. 4. – 2004. – С 238-243;

THE ROLE OF DISCOURSE IN THE FORMATION OF LINGUISTIC PERSONALITY

Yunusova Aziza Akhmedjanovna

Buxoro davlat universiteti

Ikromova Madina Sodikovna

Buxoro davlat universiteti

Abstract: *This article deals with questions about linguistic personality and the role of discourse in the formation of linguistic personas. Theories and concepts of such great linguists as Y. Karaulov and V. Vinogradov are presented.*

Key words: *linguistic personality, society, cognition, discourse, communication, behaviour, author, text.*

At the center of modern anthropocentric linguistics is the concept of "linguistic personality", that is, a person with the ability to perform speech acts. V.Vinogradov first introduced it into science. The scientist approached the concept of a linguistic personality by studying the language of fiction. The logic of the development of the concepts of "author's image" and "literary image", which occupied a central place in the scientific activity of V.Vinogradov, led the researcher to the problem of interdependence in the work of a linguistic personality. V.Vinogradov wrote the first descriptions of specific language formations. He created a model of a linguistic personality, in which a person was considered from the point of view of his "readiness to perform speech acts, create and perceive speech works." According to Y.Karaulov, a linguistic personality is a person who has the ability to create and perceive texts: "a) at the level of structural and linguistic complexity; b) depth and accuracy of reflection of reality; c) literary direction. The linguistic personality has three levels of structure. The first level is verbal-semantic and it reflects the level of proficiency in ordinary language. The second level is cognitive, at which the actualization and identification of relevant knowledge and ideas characteristic of society (linguistic personality), the creation of a collective and (or) individual cognitive space is carried out. This level includes a reflection of the language model of the human world, his thesaurus, culture, and the third - the highest level - pragmatic. It includes identifying and describing the motives and goals that drive the development of a linguistic personality. Consequently, encoding and decoding of information occurs at three levels of "personal communicative space" - verbal-semantic, cognitive and pragmatic interaction, three types - communicative, informational and influencing, as well as three aspects of the communicative process - communicative, interactive. and perceptual Level model reflects the generalized type of personality. There may be many specific linguistic individuals, differing in the importance of each level within the individual. Thus, a linguistic personality is a multi-layered and multi-component paradigm of speech

personalities. At the same time, a speaking person is a language person in a real communicative paradigm, in action. It is at the level of the speaker that both the national and cultural identity of a linguistic person and the national and cultural identity of communication are manifested.

The content of a linguistic personality includes the following components:

1) value, worldview component of the content of education, i.e. system of values or life meanings. Language provides an initial and deep understanding of the world, forms a linguistic picture of the world and a hierarchy of spiritual representations, which is the basis for the formation of a national character and is realized in the process of linguistic-dialogue communication;

2) cultural component, i.e. the degree of mastery of culture as an effective means of increasing interest in the language. Attraction of the facts of the studied language culture, related to the rules of speech and non-speech behavior, contributes to the formation of skills for adequate use and effective influence on a communication partner;

3) a personal component, that is, an individual, deep, that is, in each person.

Thus, the concept of "linguistic personality" is formed as a result of the projection of an interdisciplinary term related to the field of linguistics, in the meaning of which philosophical, sociological and psychological views are reflected in the totality of the physical and spiritual characteristics of the individual. First of all, a "linguistic personality" is understood as a person as a native speaker, a derivative of his ability to speak, that is, a set of psychophysical characteristics of a person that allows him to create and perceive speech works - in essence, a speech person. A linguistic personality is understood as a set of features of the speech behavior of a person using language as a means of communication - a communicative personality. And, finally, under the "linguistic personality" one can understand the type of "semantic identity", structured in terms of worldview, the main national and cultural prototype of a speaker of a certain language, mainly fixed in the lexical system, value priorities and behavior reflected in the dictionary can be called character reactions - "lexical-personal", "ethnosemantic".

The definition of the concept of "discourse" causes significant difficulties due to the fact that it has turned out to be in demand within a number of scientific disciplines, such as linguistics, anthropology, literary criticism, ethnography, sociology, sociolinguistics, philosophy, psycholinguistics and cognitive psychology. And it is quite natural that the ambiguity of the term "discourse" and its use in various fields of humanitarian knowledge give rise to different approaches to the interpretation of the meaning and essence of this concept. Nevertheless, it can be said that, thanks to the efforts of scientists from various fields, discourse theory is currently taking shape as an independent interdisciplinary field, reflecting the general trend towards integration in the development of modern science.

In modern linguistics, there are several approaches to the definition of discourse.

1. Communicative (functional) approach: discourse as verbal communication (speech, use, functioning of the language), either as a dialogue, or as a conversation, that is, a type of dialogical statement, or as a speech from the position of the speaker, as opposed to a narrative that does not take into account such a position. Within the framework of the communicative approach, the term "discourse" is interpreted as "a certain sign structure, which is made discourse by its subject, object, place, time, circumstances of creation (production)".

2. Structural-syntactic approach: discourse as a text fragment, that is, education above the sentence level (superphrasal unity, complex syntactic whole, paragraph). Discourse is understood as two or more sentences that are in a semantic relationship with each other, while connectivity is considered as one of the main features of discourse.

3. Structural and stylistic approach: discourse as a non-textual organization of colloquial speech, characterized by fuzzy division into parts, dominance of associative links, spontaneity, situationality, high contextuality, and stylistic specificity.

4. Socio-pragmatic approach: discourse as a text immersed in a situation of communication, in life, either as a social or ideologically limited type of statements, or as a "language in a language", but presented as a special social entity that has its own texts.

This classification allows us to understand that the nature of discourse is threefold: one side of it is turned to pragmatics, to typical situations of communication, the other to the processes taking place in the minds of the participants in communication, and to the characteristics of their consciousness, the third to the text itself.

The selected approaches are somewhat contradictory. The concept of "discourse" is comprehended in close connection with the concepts of speech and text. Discourse as a communicative phenomenon is an intermediate link between speech as verbal communication, as an activity, on the one hand, and a specific text recorded in the course of communication, on the other. In a simpler opposition, discourse should be understood as a cognitive process associated with real speech production, with knowledge of a speech work, and text as the end result of the process of speech activity, resulting in a certain finished form. Such opposition of real speaking to its result leads to the realization that a text can be interpreted as a discourse only when it is actually perceived and enters the current consciousness of the individual who perceives it. G. Vidousen made an attempt to differentiate the concepts of "text" and "discourse" by including the category "situation" in this pair. Thus, discourse is considered by him as "text" + "situation". The concept of "discourse" was introduced as a result of the urgent need in science to take into account not only the characteristics of the "text as such", based on its internal specifics, but also the text as a "message" addressed to someone and expressing some needs of the addressee and the author.

USED LITERATURE:

1. Понятие дискурса в современной лингвистике. А.К.Хурматуллин. Учёные записки Казанского государственного университета, том 151, 2009
2. <https://osnovaschool.ru/uz/technique/issledovanie-yazykovoi-lichnosti-yazykovaya-lichnost-teoriya-yazykovoi/>
3. <https://buhconsul.ru/uz/sovremennye-problemy-nauki-i-obrazovaniya-idiostil-individualnyi/>
4. Karaulov Yu.N. Rus tili va lingvistik shaxs. - M.: Nauka, 1987
5. Vorobyov V.V. Lingvomadaniyat: nazariya va uslublar. - M., 1997
6. Shynkaruk, V. D., Xarchenko, S. V., Zavalnyuk, I. Ya., "Til-madaniyat" Madaniyat va san'at: Fanlar. Kiev: fikr-bosma, Vol. 1. 2019, 97p
7. Yunusova, A. (2023). ОҒЗАКИ МАТНЛАРНИНГ СИНФДАГИ ТАҲЛИЛИ. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 30(30). https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/9182
8. Yunusova, A. (2023). ABOUT LINGUISTIC UNITS IN BILINGUAL SPEECH. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 30(30). https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/9171
9. Yunusova, A. (2023). COHERENCE AND COHESION IN ESSAY WRITING. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 30(30). https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/9180

ВЕРБАЛЬНЫЕ И НЕВЕРБАЛЬНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛИТЕРАТУРНО-ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ**Yunusova Aziza Akhmedjanovna***Bukhara State University***Mustafojeva Sarvinoz***Bukhara State University*

Аннотация: *Литературный персонаж может проявлять себя вербально (словесно) и невербально (используя другие способы кроме речи). Это статья рассматривает виды вербальных и невербальных характеристик языковой личности в литературе.*

Ключевые слова: *вербальная и невербальная коммуникация, общение, языковая личность, манера, общение*

Вербальная коммуникация похожа на танец — все дело в выражении и обмене идеями, мнениями, мыслями и чувствами, используя только произнесенные слова. Это неотъемлемая часть любого разговора и ключ к построению отношений и взаимопониманию. Чтобы добиться успеха в вербальном общении, вам нужно знать, как выражать себя с помощью правильного тона голоса, уверенности и дикции.

Три основных элемента эффективной речи — это ясность, структура и выразительность. Ясность означает использование простых слов, понятных каждому; структура требует логической организации ваших мыслей, а выражение включает в себя добавление невербальных жестов или выражений лица, чтобы помочь донести ваше сообщение. Также важно обращать внимание на то, как слова звучат, когда они произносятся вслух — например, кукла против рулона! Вот почему знание звуков слов так важно для успешного общения. Вербальное общение — это не только разговор, но и умение слушать и понимать, что говорят другие! Оттачивая свои вербальные навыки, мы можем создавать значимые связи с окружающими нас людьми, а также повышать нашу способность общаться в будущем.

Вербальное общение — это обмен идеями, мыслями, мнениями и чувствами посредством устной речи — жизненно важная часть любого коммуникативного процесса. Словесные символы абстрактны; они могут означать разные вещи в зависимости от контекста, в котором они используются. Но когда вербальное общение эффективно, оно похоже на мост между людьми: укрепляет доверие, строит отношения и способствует пониманию. Это бесценный инструмент для связи с другими.

Внутриличностное общение предполагает, что один человек посылает сообщения самому себе, как секретный разговор между двумя людьми. Это

невероятно приватная форма и более четкая манера общения, и никто другой не может быть вовлечен в процесс.

Межличностное общение предполагает обмен сообщениями между двумя людьми — двусторонний процесс отправки и получения. Это требует навыков вербального общения, таких как говорение и слушание, как танец между двумя партнерами. Невербальное общение также имеет важное значение — язык тела и выражение лица могут помочь передать предполагаемое сообщение. Межличностное общение жизненно важно для формирования отношений; это как строительные блоки доверия и понимания между двумя людьми.

Общение в малых группах — это обмен сообщениями между двумя людьми — это разнонаправленный разговор. Когда несколько человек участвуют в молчаливых разговорах, можно легко увидеть преодоление коммуникативного барьера, поскольку трудно уследить, кто что говорит. Примеры включают обсуждения в малых группах, собрания совета директоров и командные собрания.

Информирование общественности — это мощный инструмент, но как сделать так, чтобы ваше сообщение было услышано? Это односторонняя форма общения, используемая для передачи сложных понятий в простой для понимания форме. Оратор обычно пытается быстро донести свою точку зрения до большой группы людей, но размер аудитории может быть проблемой. Цель публичного общения всегда состоит в том, чтобы информировать, обучать и вдохновлять тех, кто слушает.

Вербальное общение является жизненно важным навыком, обеспечивающим ясность, сосредоточенность и способность следовать социальным нормам. Это ценный актив в любом контексте — будь то работа, социальные или личные отношения. Когда мы понимаем, как эффективно использовать словесное общение, это может привести к положительным результатам для других.

Невербальные характеристики человека

Невербальная коммуникация или язык тела — это использование жестов, тона голоса, мимики, положения тела и т. д. для отправки сообщения. Но почему так важно распознавать эти беспроводные сигналы? Язык тела является важной частью общения и помогает вам передать эмоцию или чувство другим людям. В зависимости от того, как вы говорите и ведете себя, вы можете расположить людей к себе, привлечь их к себе, завоевать доверие или заставить их бояться или произвести на вас негативное впечатление. Язык тела — ключевая часть общения, которая важна не только в личной сфере при разговоре с семьей, супругом или детьми.

Существует множество различных типов невербальной коммуникации. В этой статье мы сосредоточимся на десяти основных типах, которые мы считаем важными.

Выражения лица. Одна важная вещь, о которой многие люди не знают, заключается в том, что выражения лица универсальны. Если вы смотрели сериал «Обмани меня», то уже знаете, что существует семь основных эмоций. Это печаль, гнев, отвращение, страх, удивление, презрение и счастье. Несмотря на то, что наши культуры могут формировать наше мировоззрение и поведение, выражения лица универсальны во всем мире. Однако, когда мы переживаем разные события, у нас может возникнуть соблазн сделать это. Например, в случае с публичным выступлением, когда по телу ползут страх, стыд, тревога и другие негативные эмоции. У вас будет соблазн скрыть их из-за того, что люди могут подумать о вас.

Жесты. Есть много типов жестов. Все мы знаем, что некоторые из них являются преднамеренными, например, махание рукой или указывание пальцем, а другие нет. Например, есть адаптирующие жесты, такие как прикосновение к некоторым частям тела, кольца, щелканье ручкой и так далее. Они часто отображаются, когда кто-то в беде. Во время презентации вы можете заметить, что некоторые выступающие используют такой жест.

Поза и движение. Поза и движение являются ключевыми факторами языка тела. Большинство людей прибегают к успокаивающему поведению или действиям в стрессовые моменты. Поза и движения могут сказать вам, что человек чувствует. Например, поза со скрещенными руками говорит о том, что вы не открыты для новых идей или решений. Или поза со скрещенными ногами известна как поза неповиновения и защиты. Поза и движение посылают информацию об отношении.

Язык тела важен для всех. Это помогает вам приспособить свое поведение к некоторым людям. Это поможет вам установить более прочные связи. Это облегчает процесс поддержки и помощи другим. Мы сообщаем смысл и информацию другим с помощью невербальных сигналов, и мы также воспринимаем действия окружающих нас людей с помощью невербальных сигналов.

При изучении такого невербального поведения крайне важно принимать во внимание действия в группах. Вы можете многое узнать об истинных намерениях человека, наблюдая за его выражением лица, внешним видом и тоном голоса в дополнение к тому, что он говорит на самом деле.

Вербальные и невербальные характеристики художественных языковых образований.

Вербальная коммуникация является одноканальной, поскольку она зависит от устной речи. Вербальное общение основано на согласованном понимании определений слов в языке. Вербальное общение также ограничено; оно начинается и заканчивается произносимыми словами. Невербальная коммуникация многоканальна и непрерывна, потому что тело всегда движется и телеграфирует сообщения в окружающую среду.

В невербальном общении значение вложено в такие контексты, как культурный, социальный, религиозный, национальный, формальный, неформальный и т. д. Значение невербального общения отражает понятные нормы и ценности каждого контекста. Например, в Америке мы приравниваем зрительный контакт к положительному вниманию и уверенности. Однако в Азии зрительный контакт часто считается грубым. Кроме того, существуют разные гендерные нормы, регулирующие невербальное общение. В некоторых частях мира зрительный контакт между мужчинами и женщинами не просто не приветствуется, он запрещен. Другой пример — крепкое рукопожатие, которое в Америке ценится как сильное и позитивное приветствие или прощальный невербальный жест. Однако в азиатских культурах поклон заменяет рукопожатие как подходящую форму приветствия и прощального жеста. При интерпретации или расшифровке невербального поведения в общении очень важно понимать обычаи контекста.

Повторяйте, комплиментируйте, заменяйте, регулируйте и/или противоречьте описанию пяти способов, которыми невербальная коммуникация взаимодействует с вербальной коммуникацией, будь то сознательно и преднамеренно или бессознательно и непреднамеренно.

Повтор: Это когда невербальное общение человека повторяет то, что было сказано. Представьте себе человека, дающего указания и указывающего точное направление.

Комплимент: включает акцентирование или усиление и/или смягчение или приглушение. Движения головы и рук часто используются для акцентирования сказанного. Движения могут обеспечивать драматический акцент и/или указывать или обозначать уменьшение или увеличение громкости.

Замена: Это включает в себя случаи, когда невербальное поведение полностью заменяет вербальное общение. Подумайте, как поражение влияет на человека: осанка может быть сутулой, опущенное положение головы, опущенный взгляд и выражение лица, которое указывало бы на общее чувство печали и/или поражения. Ничего не говоря, часто невербальное поведение человека раскрывает миру его конкретное, если не общее, аффективное состояние.

Регулируйте: это включает невербальное поведение, которое регулирует приливы и отливы разговора. Как во время разговора можно сигнализировать о своем желании говорить? Поднятие руки. Находясь рядом с говорящим, можно похлопать его по плечу, поднять брови или слегка кивнуть головой.

Противоречие: Иногда то, что человек говорит, противоречит невербальному поведению. Рассмотрим оратора, который говорит, что не нервничает, но обильно потеет, у него трясутся руки и срывается голос.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Yunusova, A. (2023). ОҒЗАКИ МАТНЛАРНИНГ СИНФДАГИ ТАҲЛИЛИ. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 30(30). https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/9182
2. Yunusova, A. (2023). ABOUT LINGUISTIC UNITS IN BILINGUAL SPEECH. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 30(30). https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/9171
3. Yunusova, A. (2023). COHERENCE AND COHESION IN ESSAY WRITING. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 30(30). https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/9180
4. <https://peepstrategy.com/the-types-of-verbal-communication-you-should-know/>
5. <https://www.chanty.com/blog/non-verbal-communication/>
6. <https://courses.lumenlearning.com/wmbusinesscommunicationmgrs/chapter/verbal-and-nonverbal-communication/>
7. <https://study.com/learn/lesson/verbal-nonverbal-messages-communication-types-skills-examples.html>

LINGUISTIC METAMORPHOSES OF A LITERARY CHARACTER

Aziza Yunusova

Bukhara State University

Zulfiyabonu Boboyeva

Bukhara State University

Annotation: *The article presents information about the linguistic changes (metamorphoses) of a literary character (personality).*

Key words: *literary character, author, metamorphoses, language, thinking, human interaction.*

“Literary character (lat. persona - person) - a person depicted by the author in art and fiction. Characters are divided into main characters, supporting characters, and episodic characters according to the level of their participation in the events of the work, description and generalization. People who actively participate in the events of the work of art from the beginning to the end and who carry the main ideological and aesthetic intention of the writer are the main characters. They are called the main character of the work. Supporting characters are active characters who do not fully participate in all events, but serve to fully reveal the author's ideological intention. Individuals who participate even less in the macrostructure of the work remain episodic characters. Episodic characters serve to convincingly illuminate important features of the main character's nature.

Depending on the attitude of the writer, the characters are depicted as positive or negative personalities. Through the characters, life events are expressed at different levels. The author of a work of art manifests himself through idiosyncrasy, due to the individual vision of the world and certain pragmatic attitudes, therefore, when studying a literary text, it seems quite legitimate to use the term "linguistic personality". Metamorphosis can mean a rapid transformation from one object to another or a distinct or even degenerative change in appearance, personality, condition, or function. The concept of metamorphosis is commonly used in pieces of literature to describe an extreme change in character or form. Metamorphosis is a common theme in pieces of literature because the author needs the readers to understand if a character was dynamic or static or in other words, whether a character changed thought the piece or remained the same. If a character underwent great and significant changes throughout a story, then the concept of metamorphosis needs to be implying to reflect changes in appearance, personality or even outlook on life.”

Many studies are devoted to identifying the dynamic characteristics of the language, in particular, one of its main principles - principle of metamorphosis. Language in its dynamic aspect is continual, extended in time spiritual environment of our being, which determines and largely determines the processes development

of consciousness and society. Therefore, the study of patterns structure and organization of language activity seems relevant. In general systems theory, dynamic is understood as such a system that is characterized by a certain state at a given moment of time and the law according to which the change occurs (evolution) of the initial state over time.

According to the definition of V. N. Toporov, the language system is “a set of elements organized in such a way that change, the exclusion or introduction of a new element is naturally reflected on other elements”. Like any other a complex dynamic system, the language is not just formed by the external environment, but enters into multilateral and diverse interactions with it. The dynamics of any living system is carried out through metamorphoses that bring new content into it and renew the form itself: “... each new pronunciation of the linguistic form entails behind a minor semantic innovation”.

Metamorphosis lies in the very interaction of language and thinking, which is actualized in the processes of perception and speech production. Key to characterizing this process is the formula proposed by L. S. Vygotsky: “A thought is not expressed, but is accomplished in a word”. Accordingly, the cause of language changes is not so much mental processes, how much the effect of the word, its essence and power on the perceiving person. Linguistics is a transformative mechanism that affects the change in the state of its carrier. “The key to the Mystery is the human word: here everything is important - the accuracy and clarity of its pronunciation or writing and the use of the word in its essence, in order to correctly use his power”.

The principle of metamorphoses in the linguistic aspect can be used to study and justify semantic, syntactic and word-formation changes in the language. Generally, the dynamics of word movement in the cognitive aspect can be considered as a metamorphosis of the semantic field on all structural levels. So, for example, at the syntactic level of metamorphosis we find inside certain communicative fragments through the interaction of names with each other through prepositions, particles and non-derivative adverbs, as well as in the interaction of the name and the verb, which contains category of causality, and, moreover, “not only in the static sense of temporal succession, but also in the dynamic energy sense”. The essence and semantic field of names is set in motion by the verb, which determines the further development of the course speech activity.

In the methodological aspect, the principle of metamorphoses provides new opportunities for the linguo-methodological development of the optimal organization of the educational process. Qualitative changes, i.e. metamorphoses in the process of learning a new language occur in two stages:

1) at the first stage, a new semantic field is formed, which includes familiarity with linguistic realities, and the assimilation of the rules of syntax, and the experience of using communicative units. In this process, language plasma is produced;

2) when a “critical mass” of linguistic plasma is developed, metamorphoses occur - the level of proficiency changes qualitatively language. The semantic field becomes a field of creative realization - the possibility of free communication, thinking opens up in a new language. Each word, expression, communicative fragments no longer requires long-term assimilation, but becomes the key to further movement in the field of language. A holistic picture of the world arises in the mind, inherent in the mentality of the language being studied.

Thus, the source that triggers the language dynamics, stands for human interaction with the word. Therefore, "every person must know and understand that, speaking words orally or having written them, he makes up a complex mosaic of his being from the forces manifested by words. The sum of these forces can load a person with an exorbitant burden of suffering, and can even lift him up to Heaven, opening spiritual path".

REFERENCES:

1. <https://qomus.info/encyclopedia/cat-p/personaj-uz/>
2. <https://www.123helpme.com/essay/The-Concept-of-Metamorphosis-in-Life-and-110100>
3. Blumfld, I Jazyk. M., 1968. 608 s.
4. Bodujen de Kurtene, I. A. Ob obshhikh prichinah jazykovyh izmenenij // Izbr. trudy po obshhemu jazykoznaniju. T. 1. M., 1963. 384 s.
5. Vygotskij, L. S. Myshlenie I rech': sobr. soch. v 6 t. M., 1982. T. 2. 346 s.
6. Gal'perin, I. R. Informativnost' edinic jazyka. M., 1974. 175 s.
7. Gasparov, B. M. Jazyk, pamjat', obraz. Lingvistika jazykovogo sushhestvovaniya. M.: Novoe literaturnoe obozrenie, 1996. 352 s.
8. Goch, V. P. Vtoraja Kniga Principov. Tainstvo metamorfoz. Kiev, 2006. 160 s.
9. Dem'jankov, V. Z. «Teorija rechevyh aktov» v kontekste sovremennoj lingvisticheskoj literatury: obzor napravlenij // Novoe v zarubezhnoj lingvistike: Vyp.17. Teorija rechevyh aktov. M., 1986. 423 s.
10. Serebrennikov, B. A. Rol' chelovecheskogo faktora v jazyke. Jazyk i myshlenie. M., 1988. 242 s.
11. Slovar' suti slov / pod red. V. P. Gocha. Tjumen', 1998. 176 s.
12. Shpet, G. G. Filosofskie jetjudy. M., 1994. 376 s
13. Yunusova, A. (2023). ОФЗАКИ МАТНЛАРНИНГ СИНФДАГИ ТАҲЛИЛИ. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 30(30). https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/9182
14. Yunusova, A. (2023). ABOUT LINGUISTIC UNITS IN BILINGUAL SPEECH. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 30(30). https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/9171

15. Yunusova, A. (2023). COHERENCE AND COHESION IN ESSAY WRITING. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.Uz), 30(30). https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/9180

HAMKORLIK ASOSIDA TA'LIM JARAYONINI TASHKIL ETISHNING AHAMIYATI

Rasulova Dilrabo Raxmatullayevna

Jizzax davlat pedagogika universiteti

Pedagogika ta'limi nazariyasi kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada hamkorlikda o'qitish texnologiyalari haqida, hamkorlikda o'qitish texnologiyalarining afzalliklari, interfaol ta'lim metodlaridan foydalangan holda hamkorlikda o'qitish haqida fikr bildirilgan.*

Kalit so'zlar. *Hamkorlikda o'qitish, intellektual, ta'lim-tarbiya, ijodkorlik, qobiliyat, guruhli o'qitish, o'qituvchi-o'quvchi hamkorligi, o'quvchi-o'quvchi hamkorligi.*

Аннотация: *В данной статье представлен взгляд на технологии совместного обучения, преимущества технологий совместного обучения, совместное обучение с использованием интерактивных методов обучения.*

Ключевые слова. *Совместное обучение, интеллектуальное, образовательное, творчество, способности, групповое обучение, сотрудничество учителя и ученика, сотрудничество ученика и ученика.*

Abstract: *This article provides an opinion on collaborative learning technologies, the advantages of collaborative learning technologies, collaborative learning using interactive learning methods.*

Key words. *Cooperative teaching, intellectual, educational, creativity, ability, group teaching, teacher-pupil cooperation, pupil-pupil cooperation.*

Bugungi kunda mamlakatimizda ta'lim sohasida tub islohotlar amalga oshirilmoqda. Bundan maqsad jahon andozalariga to'la mos keladigan ta'lim tizimini shakllantirish hisoblanadi. Bu borada keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Chunki bugungi davr jamiyatning buyurtmasi bo'lgan zamonaviy bilim bilan qurollangan yoshlarni shakllantirish ta'lim muassasalarining oldida turgan ulkan vazifadir.

Hamkorlik asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni pedagogik jarayonni takomillashtirishga, ta'lim jarayonida o'quvchilarni shaxs sifatida rivojlanishiga ko'mak beruvchi, intellektual salohiyatga ega hamda shaxsning ijodkorligini rivojlantirishga xizmat qiluvchi, eng asosiysi ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Hamkorlik asosida tashkil etilgan o'quv mashg'ulotlari quyidagi holatlarda olib borilishi mumkin:

- ❖ hamkorlik asosida fikr almashish;
- ❖ suhbat asosida;
- ❖ ma'lumotlar tahlili shaklida;
- ❖ turli mavzular yuzasidan muzokara tashkil qilish;
- ❖ mavzu yuzasidan amaliy vazifalarni birgalikda bajarish;

- ❖ o'quv topshirig'ida berilgan predmetlarni yasash va qurish;
- ❖ mavzu yuzasidan masalalar yechish

Hamkorlik pedagogikasi texnologiyalaridan foydalanish jarayonida o'qituvchi darsga alohida tayyorgarlik ko'rishlari talab qilinadi. Agar o'qituvchi hamkorlikning o'qituvchi-o'quvchi shaklida dars jarayonini tashkil etmoqchi bo'lganda, o'quv topshiriqlarni o'quvchilar bilan birgalikda tayyorlashlari lozim bo'ladi. Bu jarayonda o'quvchilar qiziqishlari asosida o'quv mashg'ulotiga tayyorgarlik ko'rishadi hamda o'quv topshiriqlarini tayyorlashga kirishadi, natijada o'quvchilar ushbu mavzuni yanada yaxshiroq o'zlashtirishiga sabab bo'ladi. O'quv topshiriqlari bajarilishi yuzasidan muhokama tashkil qilinishi ham o'quvchilarda bilishga bo'lgan ishtiyoqni oshirishga xizmat qiladi.

Misol tariqasida "Hamkorlik kvadratlari" mashqini keltirib o'tamiz. Bu mashqda sinfda 5 nafar o'quvchilardan iborat guruhlar shakllantiriladi. Ushbu mashqni bajarish uchun kerak bo'ladigan jihozlarni tayyorlash unchalik qiyinchilik tug'dirmaydi. Barcha guruh uchun diagramma asosida kesib tayyorlangan beshta karton to'rtburchaklari kerak bo'ladi. Har bir karton bo'laklari ustiga A B D G E harflaridan belgilar qo'yib chiqilib, konvertga solinadi. Guruhlar o'quv topshiriqlarini bajarish jarayonida stol atrofiga qulay joylashishlari ham talab qilinadi.

Guruhning har bir a'zosi bittadan convert oladi. Ushbu metodning maqsadi guruhda hamkorlikni yo'lga qo'yish hamda jipslashtirish hisoblanadi. Mashg'ulot davomida guruh bir xil kattalikdagi to'rtburchak yashalari lozim. Mashg'ulotning noverbal shaklda olib borilishi guruhda bir-birini so'zsiz tushunishlariga yordam beradi. Bu mashqni bajarish jarayonida o'quvchilar bir-biri bilan raqobat qilish bilan maqsadga erisha olmasliklarini, boshqa guruh a'zolari bilan hamkorlik qilgandagina yuqori natijaga erishishlarini tushunib olishadi. Bu mashqning asosiy maqsadi ham man shu holatni shakllantirish hisoblanadi.

Bu mashqni o'quv mashg'ulotlaridan kelib chiqib, vaqt ajratish maqsadga muvofiq bo'ladi. Masalan, boshlang'ich sinflarda to'rtburchak mavzusini olib boorish jarayonida ko'proq vaqt ajratilsa, yuqori sinf o'quvchilarining hamkorlikka kirishib olishlari uchun kamroq vaqt ajratish maqsadga muvofiq.

Ta'lim muassasalari o'quv mashg'ulotlarining hamkorlikda olib borilishi nafaqat murakkab o'quv materialini tushunarli bo'lishini, balki o'quvchilar bilish jarayonlari hisoblangan diqqat, xotira, tafakkur, xayol, shuningdek, o'quvchining individual xususiyatlari bo'lgan qobiliyat va iqtidorlarini rivojlantirishni nazarda tutadi.

Shundan kelib chiqib, pedagoglar o'quvchilarning bilish jarayonlari jadal rivojlanishi uchun o'quvchilar iqtidorini rivojlantirishga xizmat qiluvchi ta'lim turidan biri bo'lgan hamkorlik pedagogikasi texnologiyasidan kelib chiqib dars jarayonini tshkil etishi kerak.

Hamkorlikda o'qitish texnologiyasidan foydalanish jarayonida pedagoglar eng ko'p qo'llaydigan usullardan biri kichik guruhlarda ishlash hisoblanadi. Bunday o'qitish jarayonida ta'limning gumanistik yo'nalishiga mansub metodlardan foydalaniladi. Bunday texnologiyalarni qo'llash jarayonida barcha o'quvchi uchun bir

xil sharoit yaratib berilganligiga alohida e'tibor qaratiladi. Bu texnologiyaning maqsadi shundan iboratki, o'quvchilar uchun turli xilda tayyorlangan o'quv topshiriqlarini biraglikda hamda hamkorlikda faol bajarish ko'nikmalarini shakllantirishdir.

Hamkorlikda tashkil qilingan dars jarayonida o'qituvchi dars mazmunini turli tarafga chalg'ishlardan himoya qila olishi lozim. Hamkorlikda o'qitishni tashkil etishning g'oyasiga qat'iy amal qilish lozim. Bu g'oyaning mazmuni dars jarayonida hamkorlikda imalarnidir amalga oshirish emas, balki o'quv materialini hamkorlikda o'rganish ekanligini his qilib turishidir. Har bir darsning texnologik xaritasi mavjud. Hamkorlikda tashkil etiladigan o'quv mashg'ulotining ham texnologik jarayoni bir qancha elementdan iborat. Biz quyida hamkorlikda tashkil etiladigan dars jarayonining guruh bo'lib ishlash jarayonining elementlarini ko'rib chiqamiz:

- mavzu materialiga, o'quvchilarning yoshiga mos bo'lgan vazifani yoki muammoli vaziyatni qo'yish;
- O'quvchilarning maqsadlaridan kelib chiqqan holda guruhlarni shakllantirish;
- O'quv mashg'uloti uchun tayyorlangan didaktik materiallarni tarqatish;
- Guruhlarda tashkil etiladigan ishlarni rejalashtirishga ahamiyat qaratish;
- O'quv topshiriqlarni individual tarzda bajarilishiga hamda natijalarni muhokama qilishga e'tibor berish;
- Guruhning umumiy vazifa bajarilganligi yuzasidan hisobotlarini muhokama qilish;
- Guruh hisobotlarini natijasi haqida axborot berish;
- Guruhlarning o'z maqsadlariga erishganligi yoki yo'qligi haqida umumiy xulosa chiqarish.

Bunday elementlardan tashkil topgan har bir dars jarayonida o'quvchilarning faollashuvi yuksaladi, boshqalar fikrini hurmat qilishni o'rganadi, eshitishni va tushunishni o'rganadi, shuningdek, guruh a'zolari fikrini qo'llab-quvvatlash, ularning manfaatini hisobga olishni, o'z fikrlarini boshqarish, tez va to'g'ri qaror qabul qila olishi, o'z fikrlarini ifodali hamda tushunarli tarzda bayon qilishni o'z fikrlarini himoya qilish singari xususiyatlari shakllanib boradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. С_Шойимова_Таълим_технологиялари_2020
2. Xasanboyev J, To'raqulov X., Xaydarov M., Xasanboyeva O. Pedagogika fanidan izoxli lug'at. – T., 2008.
3. S.I.Mirhaitova "Pedagogik texnologiyalar" o'quv qo'llanmasi. 2020-yil
- Z.Nishonova "Rivojlanish psixologiyasi. Pedagogik psixologiya" -2017 yil
4. Rasulova, D. (2020). QIZLARNI SOG'LOM TURMUSH TARZI ASOSIDA TARBIYALASHNING AHAMIYATI. Архив Научных Публикаций JSPI.
5. Uktamovich, R. B., & Rakhmatullaevna, R. D. (2019). FEATURES OF STUDYING THE LEVEL OF PSYCHOLOGICAL READINESS OF A SEVEN-YEAR-

OLD CHILD'S ADAPTATION TO SCHOOL. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol, 7(12).

6. Rasulova, D. (2020). YOSH OТА-ONALARNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK BILIMLARINI OSHIRISHNING AHAMIYATI. Архив Научных Публикаций JSPI.

7. Расулова, Д. (2020). Психологическая диагностика личностных и эмоциональных аспектов суицидального поведения подростка. Архив Научных Публикаций JSPI.

8. Каршибаева, Г. А., Расулов, Б. У., Расулова, Д. Р., & Эшмуратов, О. Э. (2018). Психологическая диагностика личностных и эмоциональных аспектов суицидального поведения подростка. Образование и воспитание, (2), 72-73.

9. Rasulova, D. (2020). САМАРАЛИ ТАЪЛИМ-ИЖОДИЙ ЁНДАШУВ МАҲСУЛИ. Архив Научных Публикаций JSPI.

10. Rasulova, D. Ta'lim muassasalarida tabaqalashtirilgan ta'limni tashkil qilishning amaliy ahamiyati. Джизакское инновационное образование, 1(1).4.
Davurova, G. (2020). Yosh ota-onalarining pedagogik-psixologik bilimlarini oshirishning ahamiyati.

PRESCHOOL EDUCATION IN OUR COUNTRY AND ABROAD SCIENTIFIC RESEARCH WORKS CARRIED OUT IN THE DIRECTION

**YO'LDOSHEVA SHOIRA
MAMATQULOVA SOJIDA
XO'JAMQULOVA DINARA**

3rd year students of Jizzakh Pedagogical State University

Abstract: *In this article, in the Republic of Uzbekistan and a number of abroad Changes in the preschool education system in the countries and this the expected results of the changes, our President in the Republic of Uzbekistan In the past period, the attention paid to preschool education. Currently, changes in the quality of preschool education, scientific research and their results are discussed.*

Key words: *Innovative ideas, pedagogical skill, Great Britain technology, China technology, Japan technology, South Korea technology.*

Today, the new Uzbekistan has a wide scope in all aspects changes are taking place. One of these areas is preschool education is a field. In this field, new pedagogical technologies and innovations are currently being used changes are taking place based on ideas changes are taking place primarily in the field of pre-school education the reason for raising the level and creating many opportunities for pedagogues . In today's globalization era, the field of preschool education has its own way. It is distinguished by the fact that it is developing. At the heart of it is this in all place including: a large-scale change in the outskirts of the village, birdhouses and villages work is being carried out. Pre-school education in remote villages In order to increase the coverage of institutions, public-private There are many preschool educational institutions in partnership is happening. In a very short period of time, children's coverage of preschool education is 4 times higher and the fact that it has increased is proof of this Pre-primary education coverage rate is very low and now it is important to increase this rate to 98%targeted and how effective the changes in this area are is a proof that it is being implemented. According to research conducted in Uzbekistan, preschool educational institutions. Children are speech, psycho-physiological, physical, mathematical, and so on children in various aspects that help to develop their competence it is assumed that they are unable to create conditions for its development .Instead, preschools educate children while their parents are at work. It is a very sad situation that it has become a place of detention. This situation Currently, there are many decisions and orders regarding the fundamental improvement of state, non-state, and private preschool educational institutions and their reform. A number of decrees and decisions are being developed. These decisions are foreign countries and our own traditions. Currently, it is not only in Uzbekistan, but also in all foreign countries .There are many changes in the field, including education in Great Britain If we consider the system,

boas in this field are from 2 to 5 years old are mobilized to pre-school educational institutions. This education children in the institution have reading, writing and calculation skills form. This is the main focus of preschool educational institutions is focused on the discipline and order of children It is not mandatory to give, but it can be done according to the wishes of the parents will be increased. Only 15 hours a week for kindergartens by the state is financed, and the rest is borne by the parents themselves only school education is compulsory in this country School age includes children from 5 to 18 years old Current research shows the quality of British education In particular, the ranking of British school graduates is losing .We can witness that it is falling. But the discipline in the system and demand is a sign that they don't give up their seats easily will give Great Britain, in particular, is well known for its advanced education system, and Oxford University is known for its discipline. the high level and the teaching of the English language in it are not only modern In addition, perhaps it is far ahead of the time. Their courtesy nature is the ability to respect one's own and others' traditions and education in them makes it possible for the system to be stronger. The education system in Britain 2 It is carried out by sector. The first of them is the public sector , education is covered by the state. This sector is mainly England; NorthernIt is observed in Ireland and Wales. The second sector is paid education, which includes tuitionIt is covered by the students themselves. This is the case in Scotland launched. Currently, the educational technologies of a number of countries are being studied and among them Korean technology, Japanese and Chinese technologies It is distinguished by its efficiency. It is unique to these countries the quality of education in harmony with our nationality, taking a model from their qualities increase is our highest goal. From these educational systems, Japanese education to its folk traditions reliance and the fact that discipline occupies a high place in this type of education this system guarantees its effectiveness. Chinese technology with its innovative ideas and approaches through them to the next generation using highly effective and easy methods we need to emphasize that it is possible to teach. In short, in every country today there is a wide range researches and scientific conferences are being held. And on the basis of these, the young generation providing highly effective knowledge, training them using advanced technologies That's why it's a lot in the field of preschool education today changes are taking place. All this is a relief for us educators and and for the next generation, the opportunity to become qualified staff and mature specialists creates.

REFERENCES:

1. I.A. Karimov "High spirituality - invincible power"
2. "Pedagogy before school" F.R. Kadirova, Sh.Q. Toshpulatova.
3. "Actual problems of modern pedagogy" scientific articles collection. Tashkent 2018

4. N.P. Sakulina "Working with painting, applique and clay in kindergarten". M. "Prosvesheniye" 1993.
5. N.P. Kosterina. "Uchebnoye risovaniye" M. "Prosvesheniye" 1984.
6. O. Gusakova. "Application v detskom sadu". M. "Prosvesheniye" 1988.
7. S. Komarova. "Zanyatiya polZO deyatelnosti v detskom sadu". "Prosvesheniye". 1978.
8. google.uz site.